

OBRAZOVANJE ZA MIR

ISKUSTVA IZ PRAKSE

OBRAZOVANJE ZA MIR ISKUSTVA IZ PRAKSE

BEOGRAD, 2013.

Izdavači:
Nansen dijalog centar Srbija
Nansen dijalog centar Crna Gora
Globalno partnerstvo za prevenciju oružanih sukoba (GPPAC)

Urednice:
Tatjana Popović
Dragana Šarengaća

Tehnička urednica:
Maja Vitas

Uređivački odbor:
Biljana Lajović
Dušanka Popović
Branka Kankaraš
Danica Stefanović
Ivana Gajović
Dragana Pejčić
Dragana Radoman

Lektura:
Nada Dragišić
Srđan Došljak (engleski jezik)

Kompjuterska priprema:
Maslina

Korice i ilustracije:
Ana Mandić

Štampa:
Maslina, Beograd

Tiraž:
500 primeraka

SADRŽAJ

Uvod	9
I KONCEPTI OBRAZOVANJA ZA MIR	
Tatjana Popović i Dragana Šarengaća: <i>Obrazovanje za mir - istorijat i koncept</i>	9
Aleksandra Kalezić Vignjević, Bogoljub Lazarević i Biljana Lajović: <i>Obrazovanje za mir u obrazovno-vaspitnom sistemu kroz prizmu zakonskih i strateških dokumenata</i>	13
Dušanka Popović: <i>Interkulturalnost i obrazovanje za mir</i>	16
Danica Stefanović: <i>Škola centar građanstva</i>	21
II PRIMERI DOBRE PRAKSE	
Jasmina Gejo: <i>Zašto je važno da radimo interaktivno</i>	25
Danica Stefanović: <i>Mali doprinos da mladi postanu aktivni učenici/učesnici u obrazovnom procesu</i>	27
Branka Kankaraš i Ivana Gajović: <i>Saradnja Nansen dijaloga centra Crna Gora i Ministarstva prosvjete Crne Gore na projektu „Obrazovanje za mir“</i>	29
Biljana Lajović: <i>Obrazovanje za mir – put ka dijalogu i društvu bez nasilja</i>	31
Tatjana Popović: <i>Zajednička predstava učenika iz Bujanovca</i>	32
Branka Kankaraš: <i>Prevenција nasilja u obrazovno-vaspitnim ustanovama u Crnoj Gori</i>	35
Tatjana Jocić: <i>Obrazovanje za mir u osnovnoj školi</i>	37
Milena Mladenović: <i>Redovni sadržaj školskog programa u funkciji usvajanja kulture nenasilnog rešavanja sukoba</i>	38
Slađan Petrović: <i>Upotreba Smartboard table u nastavi</i>	40
Dragana Pejčić: <i>Kako realizovati sadržaje Obrazovanja za mir kroz igru i druženje u odjeljskoj zajednici</i>	42
Dragana Pejčić: <i>Korak po korak kroz sadržaje Obrazovanja za mir</i>	46
Olivera Ranković: <i>Upornošću i strpljenjem do pozitivnih promena</i>	48
Aleksandra Jovankin: <i>Obrazovanje za mir u školskim programima</i>	51
Slavica Perošević: <i>Uloga direktora u integrisanju obrazovanja za mir u nastavni proces i sveukupni život škole</i>	53
Đuro Dabović: <i>Implementacija obrazovanja za mir u osnovnoj školi kroz nastavne predmete</i>	55
Lumnije Mustafa: <i>Peer Mediation në shkoll</i>	58
Lumnije Mustafa: <i>Program za rešavanje sporova između učenika</i>	60
Burim Ferati: <i>Školska medijacija u OŠ „Naim Frasheri“</i>	62
Dragana Pejčić: <i>Kako se može koristiti film u nastavi</i>	63
Zorica Ražić: <i>Mladi pišu agendu za novu vladu</i>	65
Gary Shaw i Ivana Gajović: <i>Nastavni plan sa elementima izgradnje mira</i>	68
Dragana Radoman: <i>Da li ste znali da se Međunarodni dan mira, 21. septembar, i u Nikšiću slavi?</i>	71
Dragana Šarengaća: <i>Dijalogom do rješenja – obrazovanje za mir u opštini Rakovica</i>	75
III PRIPREME ZA ČASOVE SA ELEMENTIMA OBRAZOVANJA ZA MIR	
Milena Mladenović: <i>Vrabac i laste</i>	79
Dragana Pejčić i Nina Vasiljević: <i>Kompozicija</i>	83
Dragana Pejčić: <i>Interdisciplinarni pristup-pravljenje animiranog filma</i>	86
Sava Kovačević: <i>Crvenkapa i vuk</i>	89
Sava Kovačević: <i>Sabraćaj na školskom odmoru</i>	95
Sava Kovačević: <i>Sukob brojeva i likova</i>	99
Ana Mandić i Milena Mladenović: <i>Fridtjof Nansen - čovek koji je gradio mir</i>	104

Nataša Popović: <i>Vrapčić</i>	108
Verica Janković: <i>Pravila lijepog ponašanja</i>	111
Dušanka Popović: <i>Službeni jezik</i>	114
Katarina Sando: <i>Motiv mira u književnosti</i>	117
Dušanka Popović: <i>Narodna priča</i>	120
Branka Kankaraš: <i>360 stepeni</i>	123
Branka Kankaraš: <i>Krug i kružnica</i>	125
Dragana Radoman i Milka Cerović: <i>Conflict Styles</i>	127
Dragana Radoman i Milka Cerović: <i>Dealing With Prejudice</i>	133
Magdalena Lazović: <i>Care and Compassion</i>	139
Magdalena Lazović: <i>Environmental Peace</i>	145
Đuro Dabović: <i>Vladavina knjaza Danila I u Crnoj Gori</i>	150
Marsela Eschenasi Milutinović: <i>Moć medija i mogućnost manipulacije u formiranju stavova</i>	155
Aleksandra Jovankin: <i>Jači / slabiji pol</i>	158
Aleksandra Jovankin: <i>Nasilje</i>	160
Aleksandra Jovankin: <i>Narodne umotvorine</i>	163
PRILOZI	
OŠ Miroslav Antić: <i>Besede učenika sedmog razreda</i>	167
Leon Sejdini: <i>Pismo vršnjačkog medijatora</i>	169
<i>Declaration on a Culture of Peace UN GA 53/243 A. (UN Deklaracija o kulturi mira)</i>	170

UVOD

Ideja o kreiranju zbirke iskustava o implementaciji programa obrazovanja za mir prvi put se javila tokom regionalnih sastanaka radne grupe „Obrazovanje za mir“ sastavljene od nastavnika, mirovnih edukatora, predstavnika ministarstava prosvete, zavoda za školstvo i predstavnika nevladinog sektora iz Crne Gore i iz Srbije. Ova kreativna i vredna grupa saradivala je dve godine u okviru projekta „Obrazovne institucije implementiraju obrazovanje za mir“, tokom kojeg je tekao proces aktivne razmene iskustava. Koristeći raznolika i bogata iskustva, radna grupa je definisala konkretne smernice za budući rad na primeni obrazovanja za mir i predložila da se iskustva dosadašnje dobre prakse objedine u zbirci.

Različite komponente obrazovanja za mir primenjuju se na različite kreativne načine u školama u Srbiji i u Crnoj Gori, kao i tokom seminara profesionalnog usavršavanja koje organizuju nevladine organizacije. S obzirom na činjenicu da se uslovi i potrebe lokalnih zajednica i škola razlikuju, bilo bi nemoguće pomiriti sve potrebe u okviru jednog programa ili jednog nastavnog predmeta. Takođe, neke od glavnih odlika obrazovanja za mir su konstantno prilagođavanje životnim okolnostima, učenje iz društvenih procesa i pronalaženje najprijemljivijih načina da se ti procesi objasne mladim generacijama. Kako pomoći školama da ovu važnu komponentu obrazovno-vaspitanog rada uvrste u redovni nastavni program, a ne opteretiti nastavnike i učenike?

Preporuka radne grupe bila je da je najbolje rešenje da se sadržaji obrazovanja za mir uvode postepeno u redovnu nastavu kroz razne nastavne predmete, a da se za osnovu koriste iskustva nastavnika koji već rade na tom zadatku, s tim da se broj predmeta proširi. Tako je predloženo da zbirka objedini pripreme za čas sa elementima obrazovanja za mir i autorske članke.

Nastavnici su se rado odazvali pozivu da podelje svoja iskustva sa kolegama, a ispostavilo se da imaju dobre primere i da koriste interesantne metodologije tokom časova maternjeg jezika, stranih jezika, istorije, likovne kulture i građanskog vaspitanja, ali i tokom časova matematike i drugih prirodnih nauka. Interesantno je opisati kako je zajednički kreirana forma za pripremu časa sa sadržajima obrazovanja za mir. U duhu dobre saradnje u okviru mreže Globalnog partnerstva za prevenciju sukoba (GPPAC), kolege iz Australije saradivale su sa nastavnicima engleskog jezika iz Crne Gore i osmislile pripremu koja je adekvatna za rad u Crnoj Gori. Da bi priprema mogla da se koristi u obe zemlje, bilo je potrebno pomiriti različite potrebe škola i svrsishodnost primene obrazovanja za mir, tako da su ispunjenje ovog zadatka preuzele predstavnice zavoda za školstvo i nastavnici. Na taj način je nastala forma pripreme koja je korišćena u ovoj zbirci.

Lična iskustva primene različitih oblika i sadržaja obrazovanja za mir predstavljena su u autorskim člancima u kojima su opisani izazovi tokom implementacije i primeri dobre prakse koji realistično ukazuju na potencijalne prepreke, ali i motivišu kolege da se odvaže da isprobaju nove sadržaje i pristupe. Važna poruka autora članaka je da uvek postoji način da se učenicima predstavi značaj rada na izgradnji mira i da se upute kako da svakodnevno daju svoj doprinos, kao i da je za postizanje konkretnih rezultata u promeni ponašanja neophodno da se dugoročno ulaže u razvoj kulture mira u školama.

Predstavnici ministarstava prosvete iz obe zemlje izdvojili su pregled postojećih zakonskih okvira i strateških dokumenata za integrisanje sadržaja obrazovanja za mir u redovnu nastavu. S obzirom na to da su prosvetni savetnici direktno uključeni u proces poboljšanja kvaliteta obrazovno-vaspitanog rada u školama, kao i u programe profesionalnog usavršavanja nastavnika, bili su u mogućnosti da povežu zakonske odredbe sa aktivnostima u praksi. Na taj način su pomogli nastavnicima da ispune zakonske obaveze uz osmišljavanje aktivnosti koje odgovaraju potrebama škola, a sa posebnim naglaskom na prevenciji nasilja i mirnom rešavanju sukoba.

Školski etos je dinamična sredina koja od nastavnika i učenika zahteva kontinuirana ulaganja u procese saradnje, timskog rada i prevencije nasilja. Nastavnici smatraju da je sveobuhvatni pristup dobar okvir za saradnju i aktivno učešće svih aktera: nastavnika, učenika, administracije, roditelja, predstavnika lokalne zajednice i predstavnika ministarstva prosvete, koji doprinose da školsko okruženje bude sigurna sredina u kojoj se slobodno razvijaju učenički kapaciteti i stiču životne veštine.

Publikacija koja je pred vama predstavlja proizvod kreativne saradnje obrazovnih institucija i predstavnika civilnog sektora. U njoj se ogleda značaj intersektoralne saradnje, timskog rada i posvećenosti vrednostima koje kreiraju odgovornog, kreativnog i zadovoljnog građanina.

Zbirka je mali, ali vredan poklon sadašnjim i budućim nastavnicima i mirovnim edukatorima.

Tatjana Popović

I KONCEPTI OBRAZOVANJA ZA MIR

*Smanji muku,
budi drug i
pruži ruku!*

Tatjana Popović
Dragana Šarengaća

OBRAZOVANJE ZA MIR - ISTORIJAT I KONCEPT

Međunarodni dan mira, koji se obeležava svakog 21. septembra, pruža svetu priliku da zastane, zamisli se i razmisli o tome kako da se najbolje prekine taj začarani krug nasilja koji sukob stvara.

Tema ovogodišnjeg Dana mira je „Obrazovanje za mir”. Ujedinjene nacije će razmotriti ulogu koju obrazovanje može da ima u negovanju osećanja da svi pripadamo istom svetu. Nije dovoljno učiti decu da samo čitaju, pišu i računaju. Obrazovanje mora da gaji uzajamno poštovanje prema drugima i svetu u kojem živimo i da pomaže ljudima da kreiraju pravednije, inkluzivnije i mirnije zajednice.

Na ovakvu vrstu obrazovanja se stavlja glavni akcenat u mojoj inicijativi “Globalno obrazovanje na prvom mestu” i koja poziva vlade da obrazovanje stave na vrh svoje agende.

Pozivam sve - bez obzira na to da li su u pitanju vlade, strane u sukobu, verske institucije, vođe zajednica, mediji, akademici ili grupe civilnog društva – da svako preuzme svoju ulogu. Moramo podržati programe mirovnog obrazovanja, zaštititi učenike i nastavnike od sukoba, pomoći da se ponovo izgrade škole koje su stradale u ratu i da obezbedimo da sve devojčice i dečaci imaju pristup kvalitetnom obrazovanju koje podrazumeva i učenje o tome kako se rešavaju i sprečavaju sukobi.¹

Važnost obrazovanja za mir kao koncepta i kao procesa prepoznata je u brojnim međunarodnim dokumentima, deklaracijama i rezolucijama.

U ovom pregledu izdvojili smo kratak istorijat, relevantne rezolucije Ujedinjenih nacija i međunarodnih organizacija, koje nas upućuju na proces tokom koga su kolege mirovni edukatori iz raznih delova sveta uspeali da obrazovanje za mir stave na vrh agende Ujedinjenih nacija i UNESCO-a. Na taj način obezbedili su neophodnu međunarodnu podršku, koja se pozitivno reflektovala na državnom nivou, te su obrazovne institucije preuzele obavezu implementiranja elemenata obrazovanja za mir u svojim zemljama. Ovaj proces povezivanja globalnog, nacionalnog i lokalnog nivoa pokazuje nam na delu važnost podrške i solidarnosti i na taj način daje primer promovisanja nekih od osnovnih vrednosti obrazovanja za mir.

Obrazovanje i promovisanje mira kroz obrazovanje predstavlja prioritet UNESCO-a. Kao što stoji u osnivačkim aktima organizacije iz 1945. godine, UNESCO podstiče izgradnju mira u međunarodnom kontekstu i zalaže se za opštu dobrobit čovečanstva kroz obrazovne, naučne i kulturne veze među narodima sveta.²

Sa ciljem da pravo na obrazovanje bude zagarantovano svima, UNESCO je doneo niz preporuka i konvencija kojima se definišu standardi za ostvarivanje prava u obrazovanju. Jedan od prvih dokumenata koji predstavlja pravni instrument, obezbeđuje normativni okvir i suštinske elemente prava na obrazovanje jeste *Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju*³ koja odražava fundamentalni princip jednakih prava na mogućnosti obrazovanja i nalaže zemljama-članicama UNESCO-a da obezbede pristup obrazovanju za sve.

Zemlje članice UNESCO-a su 1974. godine usvojile *Preporuku o Obrazovanju za međunarodno razumevanje, saradnju, mir i obrazovanju o ljudskim pravima i slobodama*⁴ koja se odnosi na sve faze i forme obrazovanja i u kojima se potvrđuje odgovornost zemalja članica da obezbede obrazovanje za sve u cilju promovisanja pravde, slobode, ljudskih prava i mira.

Važnost ove Preporuke ponovo je potvrđena 1995. godine u dokumentu *Integrirani okvir akcije za obrazo-*

¹ <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=6898>, Ban Ki Moon, Generalni sekretar Ujedinjenih nacija

² UNESCO'S Work on Education for Peace and Non-Violence - BUILDING PEACE THROUGH EDUCATION, str.2. Vidi: <http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf>

³ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

⁴ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13088&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

vanje za mir, ljudska prava i demokratiju⁵ koji naglašava važnost doprinosa škola koje su uključene u UNESCO-ov program izgradnje Kulture mira.

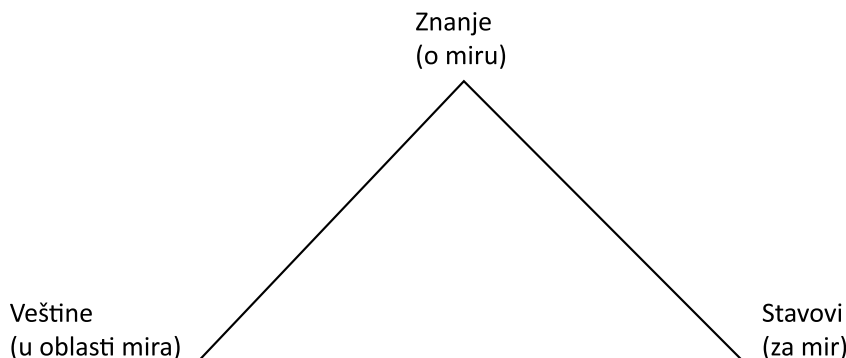
Tokom 1999. godine usvojen je značajan dokument koji naglašava ključnu povezanost obrazovanja za mir i kreiranja kulture mira: *UN Deklaracija o kulturi mira*. Prema toj deklaraciji, kultura mira predstavlja skup vrednosti, stavova, tradicija, kao i načina ponašanja utemeljenih na poštovanju ljudskog života, a prestanka nasilja, promovisanja i primene nenasilja kroz obrazovanje, dijalog i saradnju.⁶ Deklaracija takođe naglašava da kultura mira treba da se zasniva na poštovanju principa slobode, pravde, demokratije, tolerancije, solidarnosti, saradnje, pluralizma, različitosti kultura i razumevanju na svim nivoima društva i među narodima, a neguje se u nacionalnom i međunarodnom okruženju koje pogoduje izgradnji mira i sve ovo omogućava.⁷

Značaj aktivnog učešća svih članova društva u promociji kulture mira naglašen je u delu Deklaracije koji ističe da ključna uloga u promociji pripada: roditeljima, političarima, novinarima, verskim organizacijama i grupama, intelektualcima, naučnim radnicima, filozofima, kreativcima, umetnicima, zdravstvenim i humanitarnim radnicima, socijalnim radnicima, menadžerima na različitim pozicijama, kao i nevladinim organizacijama.⁸

Mirovni edukatori su, oslanjajući se na gore pomenute preporuke i postojeće međunarodne okvire, dali svoje viđenje promovisanja vrednosti kulture mira i procesa integrisanja obrazovanja za mir u nastavi. Jedan od sadržajnih opisa obrazovanja za mir prema iskustvima mirovnih edukatora je i sledeći:

“Obrazovanje za mir je inovativan, sveobuhvatan školski program kojim se kreira nenasilan i miran školski ambijent u cilju promovisanja emocionalnih, socijalnih i intelektualnih potreba različitih članova školske populacije. Kreiranjem mirnog školskog ambijenta koje karakteriše *jedinstvo u različitosti*, obrazovanje za mir povezuje oslobađajuće i isceljujuće karakteristike *jedinstva* u cilju ispunjavanja mnogobrojnih potreba *različitih* populacija čiji broj raste u različitim kulturološkim okruženjima. Naglasak na principu mira zasniva se na činjenici da su mir i obrazovanje neodvojivi aspekti moderne civilizacije. Nijedna civilizacija nije istinski napredna bez obrazovanja i nijedan obrazovni sistem nije istinski civilizovan ukoliko nije utemeljen na univerzalnim principima mira.”⁹

U radu na kreiranju ambijenta mira i nenasilja u školama, mirovni edukatori izdvajaju ključne kompetencije za mir koje sadrže tri elementa: znanje, stavove i veštine.¹⁰

Znanje o miru obuhvata činjenice o razoružanju, životnoj sredini i održivom razvoju, ljudskim pravima, drugim kulturama i religijama, kao i o sredstvima koja se izdvajaju za vojne budžete, ali i o alternativnim načinima rešavanja i transformacije sukoba. Znanje o miru treba da bude deo redovnog nastavno-obrazovnog plana.

Veštine iz oblasti mira uključuju razvijanje veština komunikacije i usvajanje veština konstruktivnog rešavanja sukoba, analize kriznih situacija, pravljenje prioriteta, veštine usmenog i pismenog izveštavanja, veštine timskog rada i mnoge druge. Ove veštine treba da se usvajaju kroz obrazovanje, koristeći edukativne metodologije i prakse koje se praktikuju u školi, ali takođe i kroz tematske treninge posvećene ovim veštinama.

Stavovi neophodni za mir uključuju solidarnost, radoznalost i interesovanje za druge, kao i želju da se promovišu demokratska rešenja, pravda i jednakost. Ove veštine se kreiraju kroz edukativne metodologije i otvorenu debatu.

⁵ UNESCO'S Work on Education for Peace and Non-Violence - BUILDING PEACE THROUGH EDUCATION. Vidi link: http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/REV_74_Peace_e.PDF

⁶ UN Deklaracija o kulturi mira, Član 1a. Vidi: <http://www.un-documents.net/a53r243a.htm>

⁷ UN Deklaracija o kulturi mira, Član 1i. Vidi: <http://www.un-documents.net/a53r243a.htm>

⁸ UN Deklaracija o kulturi mira, Član 8. Vidi: <http://www.un-documents.net/a53r243a.htm>

⁹ <http://www.educationforpeace.com/english>

¹⁰ Ibid.

Na osnovu ovih elemenata, obrazovanje za mir u školama može da ima različite forme:

- Kao tema predmeta koji se predaje (npr. nuklearno razoružanje, u okviru istorije i drugih predmeta koji pripadaju društvenoj grupi predmeta),
- Kao poseban predmet (npr. izborni predmet o miru, o konstruktivnom rešavanju sukoba, transformaciji sukoba ili o ljudskim pravima),
- Kao tema dana ili tema nedelje u školi,
- Kao stav koji je protkan kroz sve aktivnosti koje se realizuju u školi (obrazovanje za mir koje je utkano u kulturu i svakodnevni život škole).

Mirovni edukatori naglašavaju da se u mnogim školama danas kvalitetno radi na programima o nenasilju, o mirnom rešavanju sukoba, o ljudskim pravima, zaštiti čovekove okoline i održivom razvoju, demokratskoj participaciji, itd.

Takođe naglašavaju da je važno da obrazovanje za mir poput srebrne niti bude utkano u lični razvoj svakog učenika i da sve ove teme budu uključene u širi kontekst obrazovanja za mir.¹¹

Iz ovog kratkog pregleda, jasno je da postoje različiti modeli koji obrazovanje za mir uključuju u redovni nastavni proces i tako postaju deo kulture škole.

Svaki kontekst i region zahteva drugačiji pristup integraciji vrednosti i sadržaja obrazovanja za mir, ali su ciljevi svih aktera koji su posvećeni ovoj oblasti slični: mirno rešavanje sukoba, podsticanje klime nenasilja i tolerancije u školama sa ciljem kreiranja mirne i bezbedne škole.

Obrazovanje za mir u našem regionu

Krajem 90-tih, posle ratnih sukoba u regionu Zapadnog Balkana obrazovne institucije i mirovni edukatori na raznim društvenim nivoima bili su suočeni sa izazovima tipičnim za post – konfliktno područje: Kako uputiti mlade generacije da je neophodno ulagati u izgradnju mira? Kako ih naučiti da poštuju razlike i svesno doprinose saradničkoj atmosferi u školskom kolektivu? Kako ukazati na važnost lične odgovornosti u ispunjavanju obaveza i tokom interakcije sa vršnjacima? Kako rešavati sukobe koji se neminovno javljaju, ali i raditi na njihovoj prevenciji?

Mnogi su odgovore pronalazili u edukativnim programima koje su organizovale međunarodne i lokalne nevladine organizacije tokom kojih su sticali znanja i veštine, a zatim ih prenosili učenicima kroz redovnu nastavu ili vannastavne aktivnosti. Programi koji se odnose na primenu ljudskih prava, jačanje participativnosti i primene demokratskih principa u školi, kao i rad na prevenciji i mirnom rešavanju sukoba uključuju i učenike.

U našem kontekstu, obrazovanjem za mir obuhvaćeni su razni oblici rada koji uključuju podučavanje društvenim veštinama, tehnikama za konstruktivno rešavanje sukoba u školi, rad na poboljšanju odnosa među učenicima, između nastavnika i učenika, kao i rad na menjanju pristupa sukobima i organizaciji rada škole.

Tokom procesa saradnje, podrške i razmene iskustava primene obrazovanja za mir u Srbiji i u Crnoj Gori predstavnici Nansen Dijalog Centara su kroz projekat *Obrazovne institucije implementiraju obrazovanje za mir* okupili grupu posvećenih praktičara, nastavnika, predstavnika ministarstava prosvete i zavoda za školstvo koji su na svoje jedinstvene, a ipak kompatibilne načine doprinosili razvoju i primeni obrazovanja za mir u svojim sredinama. Pomenućemo najvažnije programe i aktivnosti na kojima su radili svako u svojoj sredini, u saradnji sa predstavnicima institucija: multietnički dijalog, školska medijacija u multietničkim sredinama, programi interkulturalnosti, razvoj socijalnih veština, itd.

Vredi napomenuti da se obrazovanje za mir implementira u različitim formama:

– kao zasebni programi i u okviru projekata neformalnog obrazovanja koje organizuju nevladine organizacije,

– kao deo sadržaja redovnih predmeta i / ili vannastavnih aktivnosti u školama,

– kao izborni predmet.

Ova regionalna grupa oslikava saradnički odnos između obrazovnih institucija (ministarstava, zavoda i škola) sa predstavnicima nevladinih organizacija kojima je obrazovanje za mir fokus rada. Primeri iz obe zemlje pokazuju da je zajednički rad na implementaciji programa obrazovanje za mir, kao i konkretnih promena u društvu kao posledica primene zaista moguć.

U Crnoj Gori je rezultat ovakve vrste saradnje prepoznavanje važnosti školske medijacije od strane Ministarstva prosvete i sporta konkretnom izmenom Opštog zakona o obrazovanju i vaspitanju, tako što je dodat Član 9b koji preporučuje angažovanje posrednika u rešavanju sporova među učenicima, roditeljima i zaposlenim u ustanovi.¹²

¹¹ Ibid.

¹² <http://www.mps.gov.me>

U Srbiji, prosvetni savetnici i nastavnici zajedno učestvuju u planiranju i realizaciji aktivnosti obrazovanja za mir za nastavnike i učenike, jačajući na taj način kompetencije za prevenciju nasilja. Potporu za te aktivnosti nastavnici nalaze u odredbama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja.¹³

Tokom konsultacija i zajedničkog planiranja novih aktivnosti na državnom i međudržavnom nivou radna grupa Obrazovanje za mir izdefinisala je važne preporuke i zaključke. Preporučeno je da se što aktivnije radi na integraciji sadržaja obrazovanja za mir u redovnoj nastavi, kao i da treba ojačati komponente vaspitnog procesa dodajući elemente obrazovanja za mir.

Generalni zaključak je da je promena u pristupu vidljiva u obe zemlje i da obrazovne institucije idu u smeru primene sveobuhvatnog pristupa u školama. On podrazumeva aktivno uključivanje svih aktera važnih za obrazovno-vaspitni proces u kreiranje sigurnog školskog okruženja, kontinuirano ulaganje u izgradnju nastavničkih i učeničkih kapaciteta, povezivanje škole sa lokalnom zajednicom i uključivanje predstavnika lokalne samouprave u rad škole, uvezivanje svih relevantnih državnih institucija u mrežu zaštite od nasilja.

¹³ <http://www.mpn.gov.rs>

Aleksandra Kalezić Vignjević
Biljana Lajović
Bogoljub Lazarević

OBRAZOVANJE ZA MIR U OBRAZOVNO – VASPITNOM SISTEMU KROZ PRIZMU ZAKONSKIH I STRATEŠKIH DOKUMENATA

Umesto uvoda

Sva deca imaju pravo na srećno detinjstvo i odrastanje u okruženju bez nasilja. Imaju pravo da se razvijaju i uče u miru, da se osećaju bezbedno i zaštićeno u učionici, hodniku, dvorištu i na igralištu svoje škole ili vrtića.

Obrazovno-vaspitni sistem treba da omogući svoj deci skladan razvoj, tj. potpuni intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i fizički razvoj ličnosti u skladu sa uzrastom i razvojnim potrebama.

Kroz obrazovno-vaspitni sistem deca, kroz različite sadržaje i aktivnosti, stiču znanja i veštine za razumevanje i prihvatanje različitosti, nenasilnu komunikaciju, prepoznavanje nasilja i konstruktivno rešavanje sukoba – obrazovanje za mir.

Kako je obrazovanje za mir ugrađeno u zakonska i strateška dokumenta?¹

Ciljevi obrazovanja za mir sadržani su u zakonskim, podzakonskim i strateškim dokumentima koji se odnose na obrazovno-vaspitni sistem. Vrednosti obrazovanja za mir prepoznaju se u ciljevima i zadacima obrazovanja i vaspitanja, obrazovnim ishodima i standardima, standardima kvaliteta obrazovno-vaspitnih ustanova, kompetencijama nastavnika, procedurama i sadržaju preventivnih i interventnih aktivnosti u zaštiti dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

U koja je zakonska i strateška dokumenta ugrađeno obrazovanje za mir?

Koncept obrazovanja za mir i prevencija nasilja sadržani su u sledećim dokumentima i priručnicima:

- *Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja;*
- *Standardima kvaliteta obrazovno-vaspitnih ustanova;*
- *Standardima kompetencija nastavnika;*
- *Posebnom protokolu za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama;*
- *Priručniku za primenu Posebnog protokola za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama;*
- *Pravilniku o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje.*

Na koji način zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja prepoznaje obrazovanje za mir?

Obrazovanje za mir se u *Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* prepoznaje kroz definisanje:

1. *osnovnih principa* koji se odnose na kvalitetno obrazovanje i jednako pravo i dostupnost bez diskriminacije; obrazovanje i vaspitanje u odgovornoj ustanovi u kojoj se neguju otvorenost, saradnja, tolerancija i moralne vrednosti; usmerenost obrazovanja i vaspitanja na dete i izlaženje u susret različitim potrebama dece;

¹ Za više informacija o zakonskim i strateškim dokumentima pogledajte sajt Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije: <http://www.mpn.gov.rs>

2. *ciljeva vaspitanja i obrazovanja* koji su usmereni na razvoj ključnih kompetencija potrebnih za život u savremenom društvu i osposobljenost za rad i zanimanje; razvoj svesti o sebi, samoinicijative i sposobnosti samovrednovanja i izražavanja mišljenja; razvoj sposobnosti komuniciranja, dijaloga, osećanja solidarnosti, kvalitetne i efikasne saradnje sa drugima i sposobnost za timski rad, negovanje drugarstva i prijateljstva;
3. *ishoda obrazovanja i vaspitanja* koji treba da obezbede da deca budu osposobljena da usvajaju, izgrađuju, primenjuju i razmenjuju znanja; identifikuju i rešavaju probleme i donose odluke koristeći kritičko i kreativno mišljenje; rade efikasno sa drugima kao članovi tima, grupe, organizacije i zajednice; odgovorno i efikasno upravljaju sobom i svojim aktivnostima; shvataju svet kao celinu povezanih sistema i prilikom rešavanja konkretnih problema razumeju da nisu izolovana;
4. *statusa zabrane* za diskriminaciju, nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje dece.

Kakva je uloga standrada kvaliteta obrazovno-vaspitnih ustanova u obrazovanju za mir?

Standardi kvaliteta obrazovno-vaspitnih ustanova doprinose unapređivanju i osiguranju kvaliteta vaspitanja i obrazovanja u svim ključnim oblastima rada. U okviru oblasti *nastava i učenje, podrška učenicima* i *etos* postoji niz standarda i indikatora koji se direktno ili indirektno odnose na sticanje znanja i veština za obrazovanje za mir i nenasilnu komunikaciju.

Jedan od standarda u *nastavi i učenju* odnosi se na uspostavljanje podsticajne atmosfere za učenje i rad kroz ispoljavanje poštovanja i empatije prema deci, adekvatno reagovanje na međusobno neuvažavanje, konstruktivno uspostavljanje discipline u skladu sa dogovorenim pravilima i podsticanje interakcije među decom.

U okviru *podrške učenicima* to su standardi i indikatora koji se odnose na funkcionisanje sistema pružanja podrške deci kroz lični, profesionalni i socijalni razvoj, organizovanje programa/aktivnosti za razvijanje socijalnih veština (konstruktivno rešavanje problema, nenasilna komunikacija, itd.), promociju zdravih stilova života i pružanje podrške deci iz osetljivih grupa.

Kada je reč o oblasti *etos*, to su standardi i indikatora koji se odnose na atmosferu u ustanovi, načine regulisanja međuljudskih odnosa, promociju rezultata i obezbeđivanje prijatnog i bezbednog ambijenta.

Da bi bila procenjena kao bezbedna sredina za učenje i rad, u ustanovi treba je da je vidljiv i jasno izražen negativan stav prema nasilju; da funkcioniše mreža za rešavanje problema vezanih za nasilje; da se organizuju preventivne aktivnosti; da se prate i analiziraju svi slučajevi nasilnog ponašanja i da se mere intervencije primenjuju u skladu sa *Protokolom za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama*.

Šta su standardi kompetencija nastavnika i kako se kroz njih prepoznaje obrazovanje za mir?

Standardi kompetencija nastavnika su opisi suštinskih znanja, umenja i stavova koje nastavnici treba da imaju i primenjuju tokom obavljanja vaspitno-obrazovne delatnosti. Odnose se na kompetencije za:

- nastavnu oblast, predmet i metodiku nastave;
- podučavanje i učenje;
- podršku razvoju ličnosti učenika;
- komunikaciju i saradnju.

Kada je reč o obrazovanju za mir, posebno je značajno da nastavnik: razume socijalni kontekst obrazovanja i aktivno doprinosi multikulturalnom i inkluzivnom pristupu obrazovanju; doprinosi održivom razvoju i podstiče zdrave stilove života; poštuje univerzalne ljudske i nacionalne vrednosti i podstiče decu da ih usvoje podržavajući međusobno razumevanje i poštovanje, toleranciju, uvažavanje različitosti, saradnju i druženje; pruža podršku deci iz osetljivih društvenih grupa da ostvare obrazovne i vaspitne potencijale u skladu sa sopstvenim mogućnostima i ličnim primerom deluje na formiranje sistema vrednosti i razvoj pozitivnih osobina učenika.

Da bi doprineo efikasnosti i jednakim pravima i kvalitetnom obrazovanju i vaspitanju za svu decu, nastavnik treba da ima kompetencije koje se odnose i na prevenciju nasilja, motivaciju za učenje, izgradnju tolerancije i sprečavanje diskriminacije.

Kakva je uloga Posebnog protokola za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama i pravilnika o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje?

U *Protokolu za zaštitu dece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama* definisano je da je ustanova u obavezi da obezbedi uslove za sigurno i podsticajno odrastanje i razvoj dece i zaštitu od svih oblika nasilja kroz planiranje preventivnih programa i aktivnosti i preciziranje procedura za reagovanje u situacijama nasilja.

Kako bi ustanove kvalitetno planirale preventivne aktivnosti i odredile procedure i odgovornosti u procesu zaštite dece od nasilja, na osnovu *Posebnog protokola i Pravilnika o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje*, ustanove imaju obavezu da formiraju *tim za zaštitu od nasilja* i izrade *program za zaštitu od nasilja*.

Planiranje i realizovanje preventivnih aktivnosti treba da doprinese da se deca osećaju zaštićeno i sigurno u ustanovi; da uspešno i efikasno uče; da nauče kako da upravljaju sopstvenim ponašanjem; da razumeju i prihvataju razlike, i da sarađuju i rade timski. Prevencija nasilja se odnosi na planiranje i realizovanje aktivnosti kojima se razvijaju i neguju uvažavanje, konstruktivna komunikacija i nenasilno rešavanje konflikata. Cilj preventivnih aktivnosti je i da se smanji verovatnoća budućeg nasilja.

Mere prevencije mogu da budu veoma različite, od fizičkog uređenja prostora i povećanog nadzora nad decom u ustanovi i dvorištu, pa do osmišljavanja programa, projekata i akcija sa ciljem razvijanja svesti o značaju zaštite od nasilja, stručnog usavršavanja zaposlenih, osmišljavanja raznovrsne ponude slobodnih i sportskih aktivnosti i strukturiranja slobodnog vremena, uspostavljanja pravila ponašanja i dosledne primene i dr.

Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje donet je da bi se osiguralo pravovremeno, odgovarajuće postupanje u ustanovi i definisali koraci i odgovornosti. U *Pravilniku*, koji ima obavezujući karakter za zaposlene u obrazovno vaspitnom sistemu, detaljnije su razrađeni nivoi nasilja koji treba da pomognu i budu okvir zaposlenima za intervenisanje u situacijama nasilja. Ko će biti uključen u proces zaštite dece i kako će se rešavati konkretni slučaj zavisi od toga da li nasilje vrši pojedinac ili grupa, neko stariji ili vršnjak; da li se nasilno ponašanje ponavlja; kakve su posledice i kakav je lični doživljaj deteta koje trpi nasilje.

PRVI NIVO NASILJA (guranje, ogovaranje, ignorisanje, psovanje, zivkanje telefonom...)	Te oblike nasilja rešava nastavnik/odeljenjski starešina u okviru savetodavno-vaspitnog rada sa decom: pojedincima, grupama ili celim odeljenjem. Podrška mogu da mu budu vršnjački tim i vršnjački edukatori. Roditelji, odnosno staratelji, odmah su informisani i uključeni.
DRUGI NIVO NASILJA (udaranje, šamaranje, ucene, pretnje, spletkarenje, zloupotreba foruma, seksualno dodirivanje...)	Te oblike nasilja rešava nastavnik/odeljenjski starešina u saradnji sa timom za zaštitu dece od nasilja. Roditelji, odnosno staratelji, odmah su informisani i uključeni.
TREĆI NIVO NASILJA (tuča, reketiranje, diskriminacija, snimanje nasilnih scena, prinuda na seksualni čin...)	Za rešavanje tih oblika nasilja obavezno je uključivanje drugih institucija i aktiviranje spoljašnje zaštitne mreže. Roditelji, odnosno staratelji, odmah su informisani i uključeni.

Sa kojim izazovima i problemima se suočavaju obrazovno-vaspitne ustanove u procesu zaštite učenika od nasilja i implemetacije obrazovanja za mir?

Obrazovno-vaspitne ustanove u procesu zaštite učenika od nasilja i implementacije obrazovanja za mir imaju sledeće izazove i probleme:

- kako da osiguraju da nastavnici i vaspitači u svakodnevnom radu primenjuju znanja i veštine stečene kroz različite obuke, ali i kako da se obezbedi dalje kontinuirano i sveobuhvatno stručno usavršavanje?
- kako da roditelje uključe kao partnere u zaštiti dece/učenika od nasilja?
- kako da osiguraju saradnju s lokalnom zajednicom kroz sportske klubove, omladinski rad i usluge socijalne zaštite?
- kako da osnaže decu da budu nosioci promena, da budu aktivno uključeni u osmišljavanje i realizaciju preventivnih aktivnosti, ali i u konstruktivno reagovanje na nasilje?
- kako da rade sa decom koja su u riziku ili se izrazito nasilno ponašaju (navijačke grupe, vršnjačke bande, itd.)?

INTERKULTURALNOST I OBRAZOVANJE ZA MIR

1. Uvod

Promjene koje se dešavaju u zemljama u tranziciji odnose se dijelom i na proces demokratizacije društva, pa su i promjene u obrazovnim sistemima usmjerene ka ostvarivanju takvih mogućnosti, odnosno obrazovanju i vaspitanju učenika kao slobodnih građana koji imaju pravo učešća u odlučivanju i kreiranju sopstvene budućnosti. To, takođe, podrazumijeva i preuzimanje odgovornosti koje im, u tom smislu, u društvu pripadaju.

U trenutku kada se svijet sve više „približava“, tj. kada informacije sa drugog kraja svijeta stižu sve brže, i kada je povezanost sve veća, a događaji u svim sferama društva, u zemljama širom svijeta, sve više uslovljeni jedni drugim (čak i onda kada nam to izgleda potpuno nevjerovatno), nemoguće je planirati razvoj, napredak i mir samo u svom dvorištu. Htjeli mi to ili ne, „svijet“, onaj daleki, kao i onaj najbliži, jeste nešto što je tu, a kako ćemo se u njemu snalaziti, zavisi u velikoj mjeri od nas samih. *Ko kaže da mala grupa ljudi ne može promijeniti svijet?* Pa, eto, recimo da vrijedi biti grudvica snijega koja počinje da se kotrlja...

Prihvatanje različitosti odnosi se na uvođenje učenika u uočavanje razlika među ljudima u odnosu na kulturu, jezik, običaje, pa i sam izgled – od razlike u boji kože do prihvatanja bližnjih sa fizičkim i drugim nedostacima, te činjenice da biti ružan i biti lijep zavisi od kriterijuma koje sami postavljamo. To, takođe, podrazumijeva i razvijanje sposobnosti za prihvatanje i uvažavanje drugačijeg stava, razvoj i primjenu kritičkog mišljenja, saradnju sa drugim članovima zajednice i sposobnost izražavanja razlika uz istovremeno uvažavanje svih u okruženju. Na sve što smo naveli utiče, prije svega, porodično vaspitanje, zatim škola i školska sredina, i na kraju – mediji: koja je kultura dobra, čiji su običaji bolji, koji jezik je efikasniji, kako treba da izgledamo itd.

Ključni faktor u učionici sigurno je nastavnik – onaj koji umije i sam da se, prije svega, demokratski ponaša, tj. da učenicima svakodnevno demonstrira šta znače međusobno poštovanje i uvažavanje, da im ukaže na to da žive i da će živjeti u društvu u kojem treba da imaju svoje mjesto i svoje uloge, svoja prava i svoje obaveze i da, u tom istom društvu, ostave prostor za druge, koji su kao oni ili različiti od njih...

2. Šta imamo u rukama?

Da bi organizovao nastavni proces kroz koji se vaspitava takav građanin, nastavnik treba da, prije svega, poznaje mogućnosti koje mu stoje na raspolaganju kada je u pitanju organizacija nastave. Važna promjena koja se desila u obrazovnom sistemu Crne Gore jeste opredjeljenje za nastavni proces usmjeren na učenika i, u skladu s tim, uvođenje djelimično otvorenih nastavno-ciljnih programa koje je moguće prilagođavati potrebama učenika koje nastavnik podučava. Programi se zasnivaju na konstruktivističkoj teoriji učenja koja polazi od činjenice da se znanje najbolje gradi kroz sopstvenu aktivnost, rekonstrukcijom postojećih predznanja. Umjesto da se bavi sobom i nastavom, nastavnik promišlja o svojim učenicima i o tome kako oni uče. Umjesto da se bavi sadržajem predmeta koji predaje, činjenicama i podacima – nastavnik promišlja o ciljevima koje, u okviru nastave njegovog predmeta, učenici treba da postignu.

Djelimično otvoreni nastavni programi omogućavaju nastavnicima unošenje od 15% do 20% sadržaja karakterističnih za sredinu u kojoj se škola nalazi. To je moguće uraditi u okviru svih predmeta, tako da posebnosti sredine – kada je u pitanju društveni život (istorija, jezik i književnost, multietničnost i sl.), ali i prirodno okruženje (geografske odlike, biljni i životinjski svijet i sl.) – mogu i treba da budu dio programa koji se izučava u školama.

Ako analiziramo pet dimenzija opsega interkulturalnog obrazovanja koje je postavio Banks (1999), uočavamo da teorijska polazišta naših obrazovnih programa, kao i njihova koncepcija, daju osnovu da interkulturalno obrazovanje bude dio programa svih predmeta koji se izučavaju. Naime, on navodi *integraciju sadržaja* kao prvu dimenziju interkulturalnosti. Ta dimenzija se odnosi na uvezivanje materijala, sadržaja, koncepata i vrijednosti

iz različitih kultura u redovni proces nastave i učenja. Budući da se u programima insistira na *međupredmetnom povezivanju* i *integriranom podučavanju*, vrijednosti različitih kultura, inkorporirane u programima različitih predmeta, učenicima mogu dati cjelovitu sliku o tim kulturama.

Druga dimenzija jeste *konstrukcija znanja* i odnosi se na prihvatanje postavke da su sva znanja socijalno konstruisana i kreirana u mislima ljudi kako bi objasnila njihovo iskustvo i zato su podložna preispitivanju. Ideje koje oblikuje društvo mijenjaju se, a pod interkulturalnim obrazovanjem podrazumijeva se (re)konstrukcija znanja. Kako naši programi počivaju na konstruktivističkoj teoriji učenja, prema kojoj se znanja konstruišu kroz sopstvenu aktivnost, ali i (re)konstruišu postojeća, ta dimenzija interkulturalnog obrazovanja takođe je ostvarljiva. Rekonstrukcija postojećih znanja posebno je važna za nastavnika koji, da bi mogao da podučava interkulturalno, prvo mora da rekonstruiše sopstveni pogled na svijet. To je, odista, jedan od najtežih koraka u svim promjenama.

Pedagogija jednakosti i pravednosti odnosi se na uvođenje različitih metoda podučavanja radi prilagođavanja kulturnim razlikama u stilovima učenja koje postoje među učenicima i stimulisanja njihovih postignuća u školi. Usvajanje znanja kroz aktivnost i uvođenje nastavnog procesa usmjerenog na učenika, između ostalog, zahtijeva pluralizam nastavnih metoda i oblika rada, pa ukoliko nije tako efikasna realizacija nastavnih programa nije moguća. Uvažavanje različitih stilova učenja, ali i specifičnih potreba svakog pojedinca, pruža mogućnost za osjetljivost nastavnika (i programa) kako na kulturološke razlike u sredini u kojoj se škola nalazi, tako i u okviru samog odjeljenja.

Smanjenje predrasuda odnosi se na mijenjanje stavova učenika prema rasnim i etničkim razlikama. Ono može da se odnosi i na učenje tolerancije prema razlikama u vjerskim i seksualnim opredjeljenjima, fizičkim i mentalnim sposobnostima i drugo.

Oснаžujuća školska kultura (etos) odnosi se na stvaranje školskog ambijenta i ukupne atmosfere koja omogućava i podstiče potpuni razvoj svakog pojedinca, tj. podjednako osnažuje pripadnike (učenike i njihove porodice) različitih etničkih grupa. Ta dimenzija interkulturalnog obrazovanja osnova je za kvalitetnu realizaciju ostale četiri dimenzije, i podrazumijeva osviješćenost škole u cjelini kada je ta problematika u pitanju.

3. Šta nas posebno zanima?

Problem nije nov, a u jednom broju razvijenih zemalja samo je prividno riješen. Kako vaspitanjem uticati na to da se različitost prepoznaje kao bogatstvo, a ne kao opasnost koja vreba? Kako razumjeti i prihvatiti da je ono što je drugačije u odnosu na nas, vlasniku toga dobro i lijepo? Kako, uopšte, uskladiti različite vrijednosti a ne ugroziti i ne zaboraviti sopstvene? Kako se oduprijeti uticaju medija i zaštititi od njih? U ovom tekstu usmjerićemo se na uvažavanje drugih kultura i naroda, posebno onih koji žive sa nama.

4. Kako to da postignemo?

4.1. Saradnja sa porodicom

Svaki učenik je individua za sebe, ali je, istovremeno, i član društvene grupe koja potiče iz određenog kulturnog miljea. U tom društvenom miljeu on formira određeni sistem vrijednosti, kao i osjećanje identiteta i pripadnosti svojoj kulturi. Zato je neophodno da škola bude aktivni dio sredine u kojoj učenik boravi i da otvori vrata njegovoj porodici. Saradnja sa porodicom treba da se odvija intenzivno, u različitim oblastima života i rada škole.

Učešće u kreiranju dijela programa. – Otvoreni dio programa za svaki predmet trebalo bi kreirati u dogovoru sa učenicima i uz konsultacije sa pripadnicima lokalne zajednice koji najbolje mogu ukazati na njene specifičnosti. Poželjno je, tamo gdje je to moguće i potrebno, u kreiranje otvorenog dijela programa uključiti roditelje. Na taj način se u kurikulum unose posebnosti određene sredine, što je posebno važno ukoliko postoji vjerska i nacionalna raznolikost. Kada posebnosti različitih kultura s jednog istog prostora postanu dio školskog programa, onda svaki učenik zna da se posebnosti njegove kulture ili vjere – uvažavaju.

Učešće u neposrednom nastavnom procesu. – U učionicama u kojima se uvažava interkulturalnost roditelji su i aktivni učesnici vaspitno-obrazovnog procesa u školi. Oni učenicima prenose običaje i vjerovanja iz kulture kojoj pripadaju. Slušajući iskustva pripadnika drugih kultura, vjera i nacija učenici počinju da ih razumiju, i zato formiraju drugačije predstave o nečemu što im je do tada bilo daleko, neobično i neprihvatljivo. Ta aktivnost može biti dio nastavnog časa, ali i posebno organizovan događaj povodom vjerskih ili drugih praznika, kako bi učenici upoznali običaje koji ih prate i saznali nove informacije o drugim zemljama i njihovim narodima. Nastavnici koji izvode nastavu u multikulturalnim sredinama mogu realizovati projekte koji traju duži vremenski period,

ili organizovati dane posvećene manjinskoj kulturi/manjinskim kulturama, kako bi svi učenici mogli bolje da je/ih upoznaju. No, nije uvijek uslov da sredina bude multikulturalna. Takve aktivnosti povremeno treba organizovati i u potpuno homogenoj sredini kako bi učenici postali svjesni različitosti koje postoje među ljudima, njihovih uzroka i značaja, te bili spremni da takve razlike kasnije u životu prihvataju.

4.2. Ambijent za učenje

Važan segment vaspitno-obrazovnog rada jeste ambijent u kojem se odvija nastava. Učionica je prostor u kojem učenici provode najviše vremena dok su u školi, pa treba da im šalje raznovrsne poruke: da će im u tom prostoru biti prijatno i udobno, da će moći da učestvuju u zanimljivim aktivnostima, da je namijenjen svima i da su svi dobrodošli i sl.

U našim školama, posebno za mlađi školski uzrast, prostor u učionicama organizovan je u skladu s principima nastavnog procesa usmjerenog na učenika. U najkraćem, pod tim se podrazumijeva organizacija koja pruža mogućnost za interaktivan nastavni proces, primjenu različitih metoda i oblika rada i korišćenje različitih materijala kroz edukativne aktivnosti. U ovom tekstu posebno nas interesuje: šta treba da bude u tom prostoru da bi njegova poruka o prihvatanju različitosti onih koji borave u njemu bila jasna?

Na mlađem školskom uzrastu to mogu biti fotografije učenika i njihovih porodica. Jasno je da se i na taj način učenicima ukazuje na to da su njihove porodice i domovi važni i dobrodošli u školski prostor. Da bi razumjeli običaje, navike i vjerovanja drugih, učenici treba da steknu predstavu o životu tih ljudi. Formiranje kutka u učionici u kojem će biti izloženi predmeti karakteristični za kulture, vjere i nacije kojima učenici iz odjeljenja pripadaju (npr. lutke u narodnoj nošnji itd.) omogućuje svima koji u tom prostoru borave da se sa navedenim pojedinostima upoznaju, da saznaju čemu služe i kako se koriste i zašto su njihovim vlasnicima važne. Takođe, šta je i zašto drugačije u odnosu na većinsku kulturu. Ovdje treba uključiti proučavanje narodnih običaja i rituala, ali i sakupljanje informacija o događajima, usmenim predanjima i biografijama poznatih mještana.

Ukoliko učenici iz manjinskih grupa govore različitim jezikom, u odjeljenjskoj biblioteci treba da postoje knjige napisane tim jezikom sa kojima treba upoznati sve učenike u odjeljenju. Takođe, na panoima treba da budu napisane riječi iz jezika koje djeca iz odjeljenja govore, a posebno pozdravi i riječi lijepog ophođenja.

4.3. Nastava jezika i književnosti

Nastava jezika i književnosti u našim školama zasniva se na komunikacijskom pristupu, tj. na razvoju četiri komunikacijske aktivnosti: slušanju, govoru, čitanju i pisanju. Kroz njihovu intenzivnu primjenu i učenici koji ne govore dobro jezik većine u prilici su da ga bolje nauče. Iz tog razloga treba stvarati što više situacija u kojima će učenici moći da slušaju i govore, a zatim da čitaju i pišu. Osnovni cilj jezika jeste razumjeti druge i biti shvaćen od drugih. Za djecu koja su došla u školu, a ne vladaju dobro jezikom nastave, to je posebno važno. U našoj sredini to su najčešće djeca romske populacije, ali i albanske manjine.

Otvorenost programa u dijelu izbora tekstova školske i domaće lektire i opremljenost školske i odjeljenjske biblioteke omogućavaju uvođenje djela iz književnosti manjinske kulture u redovan nastavni proces. Dakle, zajedničko ili individualno čitanje književnih djela koja se kasnije analiziraju. Kroz čitanje i analizu umjetničkih tekstova učenici se, na poseban način, sretaju sa specifičnostima drugih naroda i njihove kulture i, kroz analizu i razgovor o djelu, takođe imaju priliku da ih bolje upoznaju.

U obrazovnim programima namijenjenim nastavi jezika i književnosti navedeni su ciljevi kroz čije ostvarenje učenici upoznaju značaj jezika kao sredstva komunikacije i osposobljavaju se da navedu imena jezika koje su imali prilike da čuju ili ih govore ljudi u njihovoj okolini, te razumiju značaj učenja stranih jezika. Da bi se navedeni ciljevi realizovali nastavnici organizuju aktivnosti tokom kojih učenici razgovaraju o kontaktima koje imaju s drugim jezicima i kazuju kako se sporazumijevaju s ljudima koji ih govore, dok učenici koji govore nekim drugim jezikom predstavljaju taj jezik svojim drugovima i objašnjavaju s kime i kad ga upotrebljavaju, kako su ga naučili i sl. Takođe, navode nazive drugih jezika kojima govore ljudi iz njihove sredine.

Posebno je važna i zanimljiva aktivnost u okviru koje učenici koji govore drugim jezikom predstavljaju taj jezik svojim drugarima. Osim ispisivanja riječi na panou (dobar dan, do viđenja, zdravo i sl.), predstavljaju drugarima u odjeljenju, čitajući tekst, kraće tekstove ili rečenice ispisane na tom jeziku. Tekst je obično smisljena kraća priča, po mogućnosti slikovnica (štampana ili posebno za to izrađena). Čita je govornik tog jezika uz demonstraciju odgovarajućih slika, tako da učenici na osnovu slika i intonacije pretpostavljaju značenja riječi i razumiju tekst kao cjelinu. Tokom razgovora, nakon čitanja, djeca zajednički konstatuju koliko su razumjela tekst, a potom zapisuju pojedine riječi i njihova značenja.

Moguće je, takođe, ispisivanje jutarnje/dnevne poruke na jeziku/jezicima manjina (npr. albanski i romski jezik) paralelno s porukom na jeziku većine. Govornik određenog jezika čita poruku ispisanu na njegovom jeziku, učenici razgovaraju o sadržini poruke, a zatim uočavaju zvučanje jezika, rečenice i riječi u rečenicama i njihovo značenje. Upoređuju azbuku i abecedu, interpunkciju i sl.

Posebno je važno podučavanje učenika da prilikom čitanja tekstova kritički razmišljaju, što podrazumijeva da treba da razviju svijest o tome da su svi tekstovi, između ostalog, i odraz kulturnih vrijednosti autora i da je posmatranje problema iz više uglova moguće i poželjno. U tom procesu nastavnik, prije svega, utvrđuje znanja koja su učenici stekli kao individue, kao i znanja koja potiču iz socijalnih grupa kojima pripadaju, tj. stvara vezu između već proživljenog i nepoznatog iskustva. Nakon toga, moguće je uvesti učenike u kritičko razumijevanje nove informacije koju tekst nudi.

Nužno je formiranje kod učenika kritičke orijentacije u odnosu na medije uopšte (novine, film, televizija, video, internet i ostalo), kako bi na pravi način razumjeli informacije koje mediji nude i kako bi se zaštitili od manipulacije koja je masmedijima moguća. U novijoj istoriji posebno, i posebno u našem okruženju, poznate su posljedice negativnog medijskog djelovanja na polju međunacionalnih odnosa. Zato je medijsko obrazovanje zastupljeno u našim programima namijenjenim nastavi maternjeg jezika i književnosti, dok u gimnazijama postoji i izborni predmet medijsko obrazovanje.

4.4. Još neke aktivnosti

U nastavnom procesu usmjerenom na učenike, te u prostoru organizovanom na takav način, moguće je primijeniti mnogo aktivnosti koje doprinose demokratizaciji vaspitno-obrazovnog procesa, pa samim tim i podsticanju razumijevanja i prihvatanja interkulturalnosti u učionici i okruženju. To su: jutarnji sastanci, dnevni sastanci, sastanci posvećeni rješavanju konflikata, rad u centrima interesovanja/aktivnosti, pravila ponašanja u učionici, izbor djeteta dana i stvaranje zajednice u odjeljenju.

Izdvojićemo aktivnost izbor djeteta dana na mlađem školskom uzrastu koja se organizuje tokom čitave godine i u kojoj učestvuju svi učenici. S obzirom na to da svako dijete u odjeljenju ima priliku da bude dijete dana, te da se predstavi drugarima onako kako ono poželi, učenici iz manjinskih kultura ili naroda imaju mogućnost da svoje običaje, vjerovanja, jezik ili neku drugu specifičnost predstave svom odjeljenju. U tome treba da im pomogne nastavnik stvaranjem atmosfere u kojoj se razlike prepoznaju isključivo kao prednost i bogatstvo sredine u kojoj žive.

Zaključak

Konkretno djelovanje u cilju ostvarenja međusobnog uvažavanja i interkulturalnosti kao doprinosa obrazovanju za mir u učionici se može ostvariti na mnogo načina. Kroz predložene aktivnosti i niz drugih koje kreativni nastavnici svakodnevno osmišljavaju u svojim učionicama moguće je postići sljedeće: iznjegovati sposobnosti učenika za spontanu komunikaciju sa ljudima koji vode porijeklo iz različitih sredina, istaći i formirati stav da razlike same po sebi predstavljaju vrijednost, podučiti učenike o potrebi kritičkog sagledavanja pristrasnih stavova, čime im pomažemo da prepoznaju netačnosti, stereotipe i predrasude sa kojima se susrijeću, i iznjegovati kod učenika sposobnost da na primjeren način (tj. bez agresivnosti) reaguju kad god su svjedoci neko-rektnog tretmana, bilo da je usmjeren prema njima ili prema nekom drugom.

Da bi djelovao u duhu interkulturalnog obrazovanja nastavnik treba, prije svega: (1) da bude u stanju da sudove o kulturi kojoj pripada donosi objektivno, svjestan uticaja koji njegova kultura vrši na druge; (2) da se upozna sa kulturnim sistemima učenika koje podučava, odnosno sa kulturom njihovih porodica, te da pokuša da te kulturne sisteme integriše u nastavu u učionici; (3) da njeguje svoj kritički stav prema predrasudama i diskriminaciji na poslu ili bilo gdje u svakodnevnom životu (sposobnost prepoznavanja neopravdanog etiketiranja i sticanje svijesti o posljedicama diskriminatornog ponašanja prema drugima), i (4) da bude u stanju da podigne glas u situacijama kada je on ili neko drugi žrtva diskriminacije, te da podstakne djecu i druge odrasle osobe da učine isto.

Literatura

1. Banks, J. A.: *An Introduction to Multicultural Education* (2nd ed.). Boston: Allyn & Bacon, 1999.
2. Burk-Volš, K.: *Kreiranje vaspitno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima centralnu ulogu (8 do 10 godina)*, PCCG, Podgorica, 2001.
3. Gillert, A.: *Concepts of Intercultural Learning, In Intercultural Learning T-kit*, Strasbourg, Council of Europe and European Commission, 2000.
3. Grupa Most: *Vodič za unapređenje interkulturalnog obrazovanja*, Fond za otvoreno društvo, Beograd, 2007.
4. Jelić, I.; Kaščelan, V.; Vujašković, N.; Bošković, S.: *Istraživanje humanitarnog prava, priručna literatura za nastavnika*, Zavod za školstvo, 2009.
5. Jandt, F. E.: *Intercultural communication: An introduction*, (third ed.), Thousand Oaks, Sage Publications, 2001.
6. Lalović, Z.: *Metode učenja/nastave u školi*, Naša škola, Zavod za školstvo, Podgorica, 2009.
7. Nastavni predmet Crnogorski jezik i književnost (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX razred osnovne škole), MPN, Zavod za školstvo, Podgorica, 2010.
8. Petrović, D.: *Interkulturalno (ne)razumijevanje*, u Popadić, D. (ed.) Uvod u mirovne studije, II tom, Grupa Most, Beograd, 2006.
9. Rutch, R., Charnov, D.: *Uticaji na promjene*, Pedagoški centar Crne Gore, Podgorica, 2002.
10. Stojanović, N.; Ćuk Milankov, D.; Bryn, S.; Smith, D.; Williams, S.: *Dijalogom do rešenja, priručnik za nenasilno rešavanje sukoba*, Nansen dijalog centar, Beograd, 2008.
11. Tankersley, D.; Stasz, B.; Smith, N.J.; Ada, A. F.; i F.; Campoy, I.: *Obrazovanje za društvenu pravdu – priručnik*
12. D@dalos, obrazovni server za nastavnike i multiplikatore u Srbiji i Crnoj Gori, Unesko, Sarajevo, 2004.

ŠKOLA – CENTAR GRAĐANSTVA

U evropskom kontekstu interkulturalnošću se najtemeljitiije bavi Savet Evrope, kao međunarodna i međuvladina organizacija. Počeci formalnog interkulturalnog obrazovanja u Evropi vezani su za projekat „Demokratija, ljudska prava, manjine: obrazovni i kulturni aspekti“¹, kada su na evropskom nivou zvanično predstavljani principi interkulturalnog obrazovanja. Zato mi je 2001. godine, kada sam pozvana da učestvujem u projektu „Obrazovanje za demokratsko građanstvo“ koji je organizovao Savet Evrope, taj početni korak doneo pregršt uzbuđenja i trajno je uticao na moju buduću profesionalnu karijeru.

Početni izazov bila je lična, unutrašnja polemika o sledećim pojmovima s kojima se susrećemo u životu: *interkulturalnost/multikulturalnost, tolerancija, kooperacija, dijalog, mir*, i njihovom međusobnom odnosu i uslovljenosti, odnosno o tome kako da se uče i kako da se stečeno znanje prenosi drugima. Postavljalo se i pitanje: šta odabrati u edukaciji – početnu obuku nastavnika u formi predavanja o interkulturalnosti ili afirmisati vrednost trajne obuke nastavnika koja obuhvata edukaciju za stručno usavršavanje sa, u najširem smislu, interkulturalnim temama?

Ako govorimo o obrazovanju za demokratsko građanstvo kao temeljnoj evropskoj praksi, onda sve navedene pojmove moramo uzimati u međusobnoj uslovljenosti. Svi mi radimo, u formalnom ili u neformalnom obrazovanju, na učenjima o miru kao trajnom garantu života, suživota i međusobnog uvažavanja na određenom prostoru. Zato nije čudno što se u programima obrazovanja za mir susrećemo s pojmovima: *tolerancija, komunikacija, saradnja, interkultralno obrazovanje, uvažavanje i poštovanje multikulturalnog okruženja u kome živimo*. Otuda su i pojmovi *demokratsko građanstvo, multikulturalnost/interkulturalnost, dijalog i obrazovanje za mir* naša strategija kvalitetnog obrazovanja.

U preporukama Saveta Evrope kaže se da je „obrazovanje za demokratsko građanstvo faktor društvenog povezivanja, međusobnog razumevanja, interkulturalnog, interkonfesionalnog dijaloga i solidarnosti, da ono doprinosi promovisanju principa jednakosti i podsticanju ustanovljenja demokratije i mirnih inicijativa svih ljudi i odbranu razvoja demokratskog društva i kulture“.² Takođe, naglašava se da pod obrazovanjem za demokratsko građanstvo treba podrazumevati unapređenje bilo koje formalne, neformalne ili nezvanične obrazovne aktivnosti, uključujući i porodicu, čime se pojedincu pruža mogućnost da deluje kao aktivan, ali i odgovoran građanin, kao građanin koji poštuje prava drugih.

Šta se obeležava kao multikulturalno i interkulturalno društvo? Na prvi pogled, između njih se postavlja znak jednakosti, ali oni nisu sinonimi:

- pod multikulturalnim društvom podrazumeva se suživot pripadnika više kultura, sa akcentom na očuvanju kulturnih različitosti, pri čemu nije važna saradnja među različitim grupama.³ Jednostavno rečeno, multikulturalnost je naša stvarnost – živimo jedni pored drugih, površno se poznajemo i formalno uvažavamo, i to je tačka gde prestaju saradnja, uticaj i prožimanje;
- interkulturalno društvo obuhvata različite kulturne grupe koje žive na istom prostoru i međusobno saraduju, utiču jedna na drugu, poštuju vrednosti i način života drugih i pridaju istu važnost očuvanju i razvoju kulturnog identiteta i interkulturalne komunikacije.

Važno je napomenuti da postoji stalna potreba za vezom između pojmova *interkulturalnost i demokratsko građanstvo*. Zašto? Zato što će se u slučaju da se u radu na afirmaciji interkulturalnosti zaboravi da je ta aktivnost usmerena na konkretne ljude u konkretnoj lokalnoj zajednici i na potrebe konkretnih ljudi i kulturnih grupa

¹ <http://www.coe.int/education>

² *Preporuka Saveta ministara, oktobar 2002. godine*

³ <http://www.coe.int/education>

interkultralne aktivnosti formalizovati na potrebe vezane za folklor, spomenike i tradiciju (često je to karakteristika rada na kulturnim identitetima nacionalnih manjina), čime će se ostvariti samo površan doprinos u interkulturalnom učenju. Ukoliko se, pak, realizuju aktivnosti obrazovanja za demokratsko građanstvo, a ne uzme u obzir interkulturalna dimenzija tog programa, ignoriše se suštinska dimenzija društvene realnosti, što takođe ograničava i formalizuje delotvornost planiranih aktivnosti.

Programske aktivnosti obrazovanja za mir sadrže gotovo sve elemente i preporuke Saveta Evrope – i obrazovanje, i afirmaciju građanina, i saradnju i kooperativnost. Svi ti elementi se ostvaruju kroz afirmaciju interkulturalnog dijaloga i interkulturalnog obrazovanja. Korak više u toj aktivnosti jeste pionirski zahvat u ostvarivanju programske i kreativne saradnje između formalnog i neformalnog obrazovanja, odnosno inicijacija puteva saradnje i prenošenja znanja i iskustava iz civilnog sektora u formalno obrazovanje i iz formalnog obrazovanja stečenih znanja usmerenih ka građaninu.

Ako je naš cilj da škola u nekoj bližoj ili daljoj budućnosti postane „centar građanstva“, odnosno da u formalnom kurikulumu ponese i zabeleži inicijative različitih oblika obrazovanja za demokratsko građanstvo, tj. da nastavni planovi, pripreme za čas i različiti obrazovni materijali budu usmereni na stvaranje interkulturalne škole, put ka tome je pun prepreka, predrasuda i nerazumevanja, pa i tihog ili glasnog odbijanja. Ali, kao što se ne može zaustaviti društveni razvoj, tako se ni putevi jačanja snage i uloge građanina u društvu ne mogu zaustaviti. Moguće ih je usporiti politikom, ali kada se i u politici shvati da se stepen demokratskog razvoja meri snagom aktivnog građanina, u tom trenutku će i metodologija koja će se ponuditi i u ovoj zbirci biti zapravo naša stvarnost.

Deo prepreka sa kojima se nosioci ovih programa susreću uspešno se prevazilazi kroz afirmativan pristup u zakonskim okvirima u obe države (Crnoj Gori i Srbiji) kojim se obezbeđuje veća mogućnost za kreiranje školskog etosa sa prizvukom „centra građanstva“. Pozitivni i afirmativni zakonski okviri trebalo bi da ruše strahove i predrasude kod subjekata obrazovanja, prvenstveno kod prosvetnih radnika, tako da oni budu nosioci stvaranja ambijenta u kojem će prvenstveno njima biti i lepše i zanimljivije. Aktivnosti koje su ponuđene u programu koji je najšire imenovan kao „Obrazovanje za mir“ odnose se, u osnovi, na jačanje kompetencija nastavnika kroz dodatnu edukaciju, mogućnost prezentovanja rezultata svog rada, participativni pristup u nastavi i afirmaciju i poštovanje uloge učenika u obrazovnom procesu.

Zbirka koja je pred vama nastala je kao rezultat aktivizma i saradnje civilnog sektora i škola, ali i kao rezultat neumorne aktivnosti nastavnika u oblasti obrazovanja za mir kao doprinosa trajnom miru na prostoru jugoistočne Evrope. Dakle, ova zbirka nije nastala kao zbornik lepih želja ili mašte nastavnika i svih drugih aktera koji su davali doprinos kvalitetu i vidljivosti ovog programa. Nastala je kao rezultat rada i primene različitih inovativnih i inspirativnih projekata i radionica i učenja i primene različitih strategija i filozofija. Osnova za izradu ove zbirke bili su kritički pristup i analiza svih dragocenih iskustava.

Navedeno čini samo deo razloga zbog kojih ova zbirka može da bude priručnik za nastavnike u školama isto koliko i početna literatura za aktiviste civilnog sektora, posebno mlade, koji imaju viziju društva budućnosti. Drugi deo razloga zbog kojih ova zbirka treba da postane deo obrazovnog sistema ostavljamo da otkrivaju sami nastavnici, aktivisti i stručnjaci da bi ga u nekom novom izdanju učinili još boljim, sa novim iskustvima i novim znanjem.

II PRIMERI DOBRE PRAKSE

*Osmijeh na lice stavi,
ružno zaboravi
i danas mir slavi!*

ZAŠTO JE VAŽNO DA RADIMO INTERAKTIVNO

Današnje vreme je vreme brzih promena. Obim znanja se širi, broj informacija je sve veći a zbog promena u tehnologiji procesa rada sve profesije u savremenom svetu suočavaju se sa potrebom permanentnog obrazovanja. Školski sistem se polako prilagođava tim promenama, ali ako u našim školama budemo radili na isti način kao i do sada dobijaćemo rezultate karakteristične za obrazovni model koji proističe iz poimanja učenja kao „transmisije znanja“.

Zadatak savremenog obrazovanja nije da isporuči sadržaje istrgnute iz pojedinih naučnih oblasti već da osposobi buduće generacije za život u zajednici. Pri tome, fokus obrazovanja bi trebalo da bude na sticanju veština brzog i efikasnog učenja, pronalaženju informacija i adekvatnoj upotrebi informacija u životu.

Ići u korak s vremenom znači bazirati obrazovanje na shvatanju učenja kao aktivne konstrukcije znanja koja se dešava:

- kroz razmenu (iskustava, znanja, uverenja i potreba) između učenika u procesu učenja;
- povezivanje sa vlastitim iskustvom i praksom (položenje od iskustva, analiza iskustva i prakse, primena i promena prakse);
- saradnju i partnerstvo (kooperativno učenje i odnos zasnovan na ravnopravnosti, komplementarnosti, poštovanju i demokratskoj proceduri).

Pod interaktivnim učenjem podrazumeva se učenje kao socijalni proces i kao interakcija između učenika i nastavnika, učenika međusobno, učenika i roditelja, vršnjaka, itd. Osnovna svrha interaktivnog pristupa je *prenošenje akcije sa nastavnika na učenike, osposobljavanje učenika da zajednički uče, da zajednički rade na ciljevima učenja, na obradi sadržaja, primeni naučenog i vrednovanju procesa učenja*. Ocenjuju se napredak, motivisanost, razvoj ličnosti, rad, itd.

Primenom interaktivnog učenja povećava se nivo motivacije u razredu i razvija saradnja među učenicima, a učenici preuzimaju odgovornost za sopstveno napredovanje. Oni se uče usaglašavanju stavova, zajedničkoj akciji, toleranciji i modernoj komunikaciji (korišćenje medija i različitih izvora znanja).

Da bi nastavnik razvio svoje profesionalne kompetencije u skladu sa savremenim uslovima i zahtevima vezanim za interaktivno učenje potrebno je da napusti tradicionalnu ulogu „odrasli kao vlasnik i prenosilac znanja“ i da preuzme ulogu „partnera“ u obrazovnom procesu.

Broj nastavnčkih uloga se danas sve više širi – nastavnik je facilitator u procesu učenja, ali i *kreator emocionalne klime u odeljenju*. On je taj koji podstiče učenika na samoevaluaciju i postavljanje sopstvenih ciljeva, odnosno koraka u narednoj zoni razvoja. U tom ambijentu, kroz interakciju sa drugima, učenik istražuje, pita i uči učenje. *Dete je ličnost sa osećanjima i svojim ciljevima, a ne samo učenik*.

Razlike između „tradicionalnih modela podučavanja“ (dominantnih modela uz primenu predavanja, demonstriranja i prezentacije) i interaktivnog modela prikazane su u sledećoj tabeli: ¹

¹ Izvor: Dragana Pavlović Breneselović, Tatjana Pavlovski, Interaktivna obuka, CIP, 2000.

	Tradicionalni modeli	Interaktivno podučavanje
Polazišta	Učenje kao transmisija znanja	Učenje kao aktivna konstrukcija znanja
	Učenje kao jednoobrazni proces (isti za sve)	Različiti stilovi učenja i individualne razlike u sposobnostima za učenje
	Učenje kao izolovani kognitivni proces	Učenje kao multipla aktivnost, integralni i kontekstualni proces
Tipovi aktivnosti	Učenje kao individualna aktivnost	Kooperativno učenje
	Jednobrazni tip aktivnosti po funkciji	Različiti tipovi aktivnosti po funkciji
	Ograničen broj metoda	Veliki broj različitih metoda
Komponente:		
Priprema	Centriranost na izlagača	Centriranost na učesnike, kontekst, proceduru i voditelja
	Ciljevi u odnosu na izlagača i problematiku	Ciljevi u odnosu na učesnike, proces i problematiku
	Zanemarivanje konteksta	Organizaciono-tehnička podrška
Realizacija	Usmerenost na rezultat	Usmerenost na proces, odnose i rezultat
	Linearna interakcija	Multipla interakcija
	Voditelj kao instruktor	Voditelj kao facilitator
	Evaluacija: ne planira se ili se proverava naučeno	Evaluacija: procesna, završna
Praćenje	Odsustvo praćenja ili provera naučenog, usvojenog	Razvijena strategija praćenja kao procesne podrške

Umesto zaključka

Ako nastavu organizujemo tako da su aktivnosti podstaknute aktivnošću drugih članova i da učenik uči u toku časa, ako razvijamo povoljnu emocionalnu klimu u razredu, saradnju i preuzimanje odgovornosti za sopstveno napredovanje među učenicima, ako učimo učenike usaglašavanju stavova, zajedničkom radu, modernoj komunikaciji, kako da sami koriste medije i izvore znanja, da razmenjuju informacije i komunikaciju sa drugim članovima grupe, članovima ostalih grupa, nastavnikom i samim sobom, onda smo organizovali interaktivnu nastavu.

MALI DOPRINOS DA MLADI POSTANU AKTIVNI UČENICI/UČESNICI U OBRAZOVNOM PROCESU

Kako su danas mladima sve dostupniji različiti programi informacionih tehnologija (u daljem tekstu IT), njihovo korišćenje i upotreba u procesu nastave mogu im pružiti neslućene razmere motivacije i interesovanja.

Polazeći od zainteresovanosti mladih za nove oblike komunikacije, edukativni programi za korišćenje tekovina IT, prvenstveno malog video-filma, predstavljaju odličan spoj mladalačkog interesovanja i znatiželje sa ulogom odraslih da ih upute, nauče i usmere ka kreativnom istraživačkom radu.

U Srbiji je internet sve dostupniji i, prema javnim informacijama, u ovom trenutku koriste ga skoro dve trećine mladih. Među njima su najpopularnije socijalne mreže, kao što su *Facebook* i *Twitter*, a mladi ih koriste za informisanje i komunikaciju isto koliko i za zabavu. Snaga društvenih mreža u povezivanju i stvaranju zajednica istomišljenika, pa čak i društvenih promena, već se snažno pokazala u praksi. S druge strane, nove IT daju odličnu osnovu za pokretanje procesa učenja na daljinu, kao metodologije za utvrđivanje uspešnog pristupa učenju, koji omogućava dostupnost edukativnim sadržajima svim zainteresovanim korisnicima, i u tom smislu to je najinkluzivniji pristup edukaciji.

Rezultati različitih istraživanja danas nude kao izvore opciju informisanja o aktivnostima mladih u školi ili u lokalnoj zajednici direktno putem sajtova ili *Facebook* stranica škole/parlamenta ili ličnih strana. Međutim, ono što čitalac nalazi često su informacije koje su stare i po nekoliko godina ili su u potpunosti neaktivne stranice. To svedoči o slaboj informisanosti učenika o svetu u njihovoj neposrednoj blizini i maloj mogućnosti za upuštanje u istraživanje sopstvenog okruženja. Iz ispitivanja stanja i potreba koje je GF Panonija sprovedla 2012, uz podatak da su mladi slabo informisani o aktivnostima u školi, uočljive su i tvrdnje mladih da u školama ima malo aktivnosti koje ih interesuju, da su pokušavali da iniciraju neke od njih i da ne znaju ishode svojih inicijativa, odnosno da aktivnosti nisu sprovedene u delo.

Sve navedeno samo potvrđuje da za animiranje mladih za njihov kreativan i uspešan rad u školi i van nje treba pratiti interesovanja koja pokazuju, a njihova interesovanja su u velikoj meri usmerena upravo ka upoznavanju i korišćenju mogućnosti informacionih tehnologija.

Ponekad je rešenje nadohvat ruke, ali ga ne vidimo. Veoma često nam smetaju pasivnost, lenjost i nezainteresovanost mladih za aktuelna dešavanja u okruženju, često nam prenose poruke da ih „smara“ (šta god to značilo) sve ono što pokušavamo da im ispričamo. Ostaje otvoreno pitanje kako prići mladima i kako im pokazati da zapravo jesu zainteresovani za svet oko sebe, da je sve što žele tu negde, te da za rešenje moraju samo odabrati put koji vodi ka njemu. Ostaje pitanje: kako? Jedan od puteva nudim u ovom tekstu. Ono za šta se zalažem jeste uvođenje učenika u svet XXI veka kroz korišćenje informacionih tehnologija.

Jedan pravac korišćenja IT predstavlja korišćenje interneta i uključivanje učenika u različite socijalne mreže koje doprinose brzom i aktivnoj komunikaciji, ali i mogućnosti učenja na daljinu, a drugi pravac je *korišćenje talenta, znanja i kreativnosti mladih za izradu malih video-filmova preko kojih bi odslikavali svoja interesovanja i motivisanost. Istovremeno, ti mali filmovi svedočili bi o jednom vremenu, pa i o jednom životu u određenom vremenu.* O tom drugom pravcu i kreće priča.

Korišćenje socijalnih mreža je poznata i dostupna tehnologija i učenicima i nastavnicima. Stoga su moja veća interesovanja okrenuta ka izradi i korišćenju malih video-filmova koji mogu da imaju direktan uticaj i na učenike i nastavnike, i da, istovremeno, indirektno utiču na lokalnu zajednicu. Takvi filmovi mogu, i treba, da postanu sastavni deo nastavnog procesa, a na koji način i koliko će uticati na jačanje motivacije kod učenika u velikoj meri zavisi od snage i spremnosti nastavnika da se upusti u taj proces i da njime uvede učenike u obrazovanje XXI veka.

Za rad na primeni te vrste IT u školi potrebno je, prvenstveno, zaintrigirati nastavnike, i to iz dva razloga. Prvi razlog može da bude potreba za dodatnom edukacijom nastavnika o postupcima u izradi i korišćenju malih video-filmova i animiranju učenika za njihovu izradu, ali i postupna edukacija nastavnika o metodologiji upotrebe

filma u nastavi. Drugi razlog se može tražiti u radu nastavnika sa učenicima usmerenom ka konkretnoj izradi malog video-filma.

Moje interesovanje koje pokušavam da izložim u ovom tekstu prvenstveno se odnosi na metodologiju rada sa učenicima koji ima za cilj njihovo animiranje za istraživački rad u procesu nastave. Početni korak za nastavnika je potreba da motivišete učenika za istraživački rad na pripremi, istraživanju i izradi samog video-filma. Šta se pod tim postupkom podrazumeva?

Za taj postupak, pre svega, vezano je pitanje kako zaintrigirati učenike za tu aktivnost. Pre svega, potrebno je da nastavnik objasni učenicima da je tehnika za izradu malog video-filma svima nadohvat ruke (tehnika nije problem jer se film može uraditi malo kvalitetnijim mobilnim telefonom) i da tokom pripreme ne treba imati pretenciozne zahteve, odnosno da film treba samo da bude potvrda nečega iz života u njihovom gradu, selu ili školi.

Nakon toga, nastavnik treba da formira grupu/e učenika i da im veoma detaljno objasni šta se od njih očekuje. Mogu se odabrati različite teme – od istorije mesta ili škole učenika, preko nekih osoba u lokalnom okruženju koje su im važne, do savremenih tema koje mogu da odslikavaju njihov život i njihove potrebe. To znači da pokretači priča o izradi i upotrebi filmova mogu da budu nastavnici različitih profesionalnih opredeljenja – nastavnici istorije, književnosti, umetnosti i drugih profila.

Sledeći korak je formiranje malih grupa učenika zavisno od njihovog interesovanja. Pojedini učenici mogu da se uključe u grupu koja će se baviti istraživanjem, drugi će raditi na odabiru i skeniranju fotografija i pratiti priče sa fotografija, treći će pisati scenario, neko ili neki mogu da budu naratori ili mogu svirati/puštati muziku koja će se čuti u pozadini filma. Pri tome, bitno je da se angažuju svi zainteresovani učenici i da im se obezbede zaduženja prema interesovanjima i sklonostima.

Koraci u izradi malih video-filmova zavise od izbora teme kojom će se učenici baviti. Ako je u pitanju istorija mesta u kojem žive, prvi korak je označavanje vremena o kojem će film da priča. To može da bude život ljudi u XIX ili XX veku i njihova zanimanja, priča o nekoj društvenoj grupi ili zajednici koja je tu živela i koje više nema – Jevreji, Romi, Cincari, Nemci..., ili o nekoj poznatoj ličnosti i poznatoj porodici iz tog mesta... Kada se ustanovi tema, počinju faze istraživanja.

Prva faza je konsultovanje izvora u dostupnoj literaturi, gradskom arhivu, muzeju ili na internet stranama. Bitno je da nastavnik uputi učenika u važnost validnosti navedenih podataka i izvora iz kojeg potiče navedeni podatak/ci.

Druga faza obuhvata razgovore sa ljudima iz okruženja. Pretpostavlja se da starije osobe znaju mnogo o ljudima koji su živeli davno pre rođenja učenika koji vrše istraživanja i zato je važno da se sa njima obave intervjui. Pitanja mogu biti poput: Kada su se, na primer, Jevreji ili Romi naselili u mesto življenja učenika? Čime su se bavili? Šta se sa njima dogodilo? i slično. Lista pitanja za intervju zavisi od odabrane teme, i zato ne postoje neka unapred utvrđena pitanja.

Treća faza može da obuhvata rad na sakupljanju starih fotografija koje odslikavaju vreme i ljude o kojima će biti reči u filmu. Važno je napomenuti učenicima da su vlasnici fotografija vrlo vezani za njih pa treba da ih obaveste da će fotografije skenirati i da će one u filmu biti samo „podrška” priči koju učenici pričaju u saradnji sa žiteljima mesta.

Sledeći korak može da bude snimanje objekata – starih zgrada, kuća u kojima su ti ljudi nekada živeli, trgova, škola i slično.

Pisanje scenarija za film je sledeći korak. Scenarijom treba obuhvati ceo istraživački poduhvat i na taj način u filmu, u trajanju do 10 minuta, predstaviti odabranu temu. Učenicima treba reći: *Hoćemo da nam ispričate priču. Koristite fotografije i video-snimke, ili i jedno i drugo, ali nam ispričajte priču!* Ukoliko škola ima literarnu sekciju, nastavnik koji je vodi mogao bi mnogo da pomogne..

Završni korak je izrada filma. Za to se mogu koristiti različiti programi, na primer *Microsoft Movie Maker*, *Sony Vegas*, *Apple iMovie*. U tom završnom delu posla oko izrade malog filma dragocene su podrška i pomoć nastavnika informatike.

Za završnicu ovog rada ostaje pitanje: šta sa urađenim video-filmom? Kao i za prethodne korake, koji su bili pokušaj animiranja nastavnika za taj kreativni rad sa učenicima, bitno je angažovanje nastavnika u vezi s promocijom i/ili upotrebom filma.

Tokom izrade filma učenici se uče timskom radu i odgovornosti u poslu koji obavljaju. To je i početak njihovog aktivnog uključivanja u život zajednice kojoj pripadaju. Realizacijom te aktivnosti učenici postaju i deo jedne odgovorne zajednice/škole koja praktično pokazuje kako se ostvaruju zahtevi iz *Zakona o osnovama obrazovanja i vaspitanja*, prema kojem obrazovni sistem mora biti usmeren tako da „učenici shvataju svet kao celinu povezanih sistema i prilikom rešavanja konkretnih problema razumeju da nisu izolovani, i da pokreću i spremno prihvataju promene, preuzimaju odgovornost i imaju preduzetnički pristup i jasnu orijentaciju ka ostvarenju ciljeva i postizanju uspeha“.

Ivana Gajović
Branka Kankaraš

SARADNJA NANSEN DIJALOG CENTRA CRNA GORA I MINISTARSTVA PROSVJETE CRNE GORE NA PROJEKTU „OBRAZOVANJE ZA MIR”

Ministarstvo prosvjete i Nansen dijalog centar Crna Gora započeli su saradnju na projektu „Obrazovanje za mir” krajem 2008. godine, nakon uspješno realizovanog zajedničkog projekta „Školska medijacija” u OŠ „Marko Miljanov” u Podgorici. Od 2008. godine do danas sprovedeno je niz zajedničkih aktivnosti.

Nansen dijalog centar Crna Gora je lokalna nevladina organizacija, dio Nansen dijalog mreže koja aktivno radi na prostoru zapadnog Balkana (kancelarije su u: Sarajevu, sa područnim kancelarijama u Prijedoru, Srebrenici i Bratuncu; Mostaru; Beogradu; Bujanovcu; Skoplju; Prištini i Podgorici) na programima mirnog rješavanja konflikata u regionu, podrške procesima reformi obrazovanja u regionu i procesu pomirenja u regionu.

U maju 2000. godine osnovan je Nansen dijalog centar Crna Gora, koji je svoje aktivnosti fokusirao na programe podrške evroatlantskim integracijama, demokratskim reformama i inkluzivnoj političkoj kulturi, i na podršku sistemu obrazovnih reformi u Crnoj Gori. Aktivno učestvuje i regionalni je sekretarijat za Zapadni Balkan u okviru mreže Globalnog partnerstva za prevenciju oružanih sukoba – GPPAC, čije je sjedište u Hagu/Holandija. Direktorica Nansen dijalog centra je predsjedavajuća Globalne radne grupe „Obrazovanje za mir” i aktivno radi sa svim članovima grupe, koji dolaze iz ukupno 15 regiona svijeta, na razmjeni iskustava i učenju novih metoda mirnog rješavanja konflikata i interkurikularnog pristupa i razmjeni iskustava između regiona.

Projekat uvođenja školske medijacije u OŠ „Marko Miljanov” u Podgorici jeste prvi, pionirski projekat u vezi sa učenjem i primjenom metoda medijacije u školi radi smanjenja potencijalnog nasilja i dugoročnog doprinosa načinu rješavanja sporova u školi i promjeni školske klime. Obuka za školsku medijaciju trajala je tokom 2008. godine. U projektu su učestvovali nastavnici, uprava škole, učenici škole i predstavnici NVO „Udruženje roditelja Crne Gore” i Ministarstva prosvjete. Kroz šestomjesečni, intenzivni program obuke, koji se odvijao u prijatnoj i uvijek otvorenoj atmosferi škole, obučena je prva generacija školskih medijatora, a u školi je otvoren Medijatorski kutak. U toku i nakon obuke u školi su organizovane vannastavne aktivnosti koje su imale za cilj bolje razumijevanje školske medijacije i njenu promociju.

U junu 2009. Branka Kankaraš, samostalna savjetnica u Ministarstvu prosvjete i nauke i predstavnica Crne Gore u Regionalnoj savetodavnoj grupi za Zapadni Balkan, i Ivana Gajović, članica Globalne radne grupe „Obrazovanje za mir”, učestvovali su na međunarodnoj konferenciji *Collaboration across Fields: Implementation and Sustainability of Social Emotional Learning, Conflict Resolution Education, Peace Education and Citizenship Education*, koju su organizovali i u potpunosti podržali *Global Issues Resource Center at Cuyahoga Community College* iz Ohaja/SAD i sekretarijat GPPAC-a iz Holandije. To je bila prilika da u više panel sesija predstave postignuća Crne Gore i Zapadnog Balkana u programima „Obrazovanja za mir”, ali i da uče o novim metodologijama i postignućima SAD-a i ostalih regiona svijeta na poljima socio-emocionalnog učenja, učenja o rješavanju sporova i građanskog obrazovanja.

Nansen dijalog centar i Ministarstvo prosvjete nastavili su i tokom 2009. godine saradnju na projektu „Obrazovanje za mir” kroz različite programe i aktivnosti. Važna aktivnost koju je realizovao Nansen dijalog centar Crna Gora u saradnji sa Nansen dijalog centrom Srbija, uz podršku Ministarstva prosvjete i sporta Crne Gore i GPPAC-a, jesu dvije konferencije pod nazivom „Politike mirovnog obrazovanja, izgradnja mreža i metodologije mirovnog obrazovanja” koje su održane u Podgorici i Beogradu. Konferencije su rezultirale potpisivanjem Zajedničke deklaracije Ministarstva prosvjete Crne Gore i Ministarstva prosvjete Srbije o međusobnoj saradnji i saradnji sa organizacijama civilnog društva u oblasti obrazovanja za mir. Taj značajni dokument odnosi se na preporuke o modelima saradnje između različitih aktera, ali se u njemu umnogome tretiraju i druge važne teme. Riječ je o cjelovitom pristupu obrazovanju, poboljšanju obrazovanja i boljem

razumijevanju u multietničkim sredinama, kao i predlozima za primenu medijacije kojom se dugoročno poboljšava atmosfera u školama i doprinosi smanjenju nasilja u školama, ali i većoj senzibilnosti medija u vezi s tim temama. Deklaracija je potpisana 4. decembra 2009. u Beogradu. To je prvi zvanični dokument koji su potpisala dva ministarstva – iz Crne Gore i Srbije, nakon nezavisnosti Crne Gore, a važan je i kao iskorak u saradnji između civilnog sektora i državnih institucija.

Tokom 2010. godine Nansen dijalog centar Crna Gora, u saradnji sa *Integration and Development Center for Information and Research – IDC* iz Simferopolja/Ukrajina i uz podršku *FOSI* Crna Gora, napravio je iskorak u okviru svojih aktivnosti i mreže Globalnog partnerstva za prevenciju oružanih sukoba i po prvi put realizovao međuregionalnu razmjenu između Istočne Evrope i Zapadnog Balkana. Učesnici projekta su bili nastavnici iz Crne Gore, Srbije i Bosne i Hercegovine sa kojima Nansen centri u tim sredinama sarađuju, predstavnici Nansen centara iz pomenutih zemalja i predstavnici institucija obrazovanja iz Crne Gore i Srbije. Tim iz Ukrajine su sačinjavali: nastavnici/mirovni edukatori, predstavnici *IDC*-a, i predstavnici Ministarstva prosvjete Autonomne Oblasti Krim.

Cilj projekta je bio da nastavnici/mirovni edukatori i donosioci odluka iz oba regiona, kroz neposrednu saradnju, diskusije i razmjene, sagledaju i uče jedni od drugih relevantne metodologije, i da, kroz neposrednu saradnju i obilazak relevantnih institucija sa kojima Nansen dijalog centar sarađuje, sagledaju mogućnosti za dalju saradnju. U aprilu 2010. godine realizovan je prvi radni sastanak u Podgorici, a učesnici su imali priliku da posljednjeg radnog dana održe sastanke i običu: Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo Crne Gore i OŠ „Marko Miljanov“ u Podgorici. U maju 2010. godine delegacija sa Balkana je bila u uzvratnoj posjeti Krimu/Ukrajina. Tu je imala priliku da bliže i jasnije sagleda obrazovne prilike u multietničkoj sredini u kojoj životni prostor dijeli više od 100 različitih etniciteta, a kolege iz *IDC*-a u školama i institucijama rade program „Kultura dobrosusjedstva“ kojim podstiču i na najbolji način uvažavaju razlike, smatrajući ih svojim bogatstvom. Rezultat te aktivnosti jeste brošura na ruskom jeziku o iskustvima praktičara i donosioca odluka po pitanju obrazovanja za mir.

U duhu dobre saradnje, Branka Kankaraš, samostalna savjetnica u Ministarstvu prosvjete i predstavnica Crne Gore u Regionalnoj savetodavnoj grupi za Zapadni Balkan, i Ivana Gajović, članica Globalne radne grupe „Obrazovanja za mir“, na poziv Ministarstva prosvjete Kostarike i *GPPAC*-a učestvovala su na međunarodnoj konferenciji *Sustainable Regional Education Efforts for Safer and More Inclusive Communities*. Predstavnice Crne Gore i Zapadnog Balkana imale su priliku da predstave postignuća Crne Gore i Zapadnog Balkana na polju obrazovanja za mir, da održe predavanje o dobroj praksi saradnje Ministarstva prosvjete Crne Gore i Nansen dijalog centra Crna Gora u podsticanju kolega iz drugih regiona da na optimalan način sagledaju mogućnosti saradnje institucija i civilnog sektora radi poboljšanja saradnje i dobiti korisnika usluga. Tokom boravka u Kostariki organizovan je obilazak škola u kojima se implementira građansko obrazovanje.

Od januara do juna 2011. godine, u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i uz podršku finskog ministarstva inostranih poslova, Nansen dijalog centar Crna Gora realizovao je obuku za školsku medijaciju u OŠ „Maršal Tito“ u Ulcinju. Nastavnici i uprava škole, tokom šest mjeseci obuke, usvojili su metode i tehnike i postali školski medijatori. Dana 21. septembra, kada se obilježava Međunarodni dan mira, otvoren je Medijatorski klub u OŠ „Maršal Tito“. Ta druga generacija obučanih školskih medijatora u Crnoj Gori imala je više aktivnosti i konsultativnih sastanaka sa prvom generacijom školskih medijatora, obučanih u OŠ „Marko Miljanov“ u Podgorici. Nansen dijalog centar Crna Gora realizovao je tokom 2008. godine program Nansen škole dijaloga sa nastavnicima iz Ulcinja u OŠ „Maršal Tito“, gdje su polaznici dobili znanja o novim metodologijama u društvenim naukama, tehnikama mirnog rješavanja sporova i boljeg razumijevanja drugosti, tako da je to bio logičan nastavak aktivnosti sa izuzetno vrijednim alumnisitim.

Nansen dijalog centar Crna Gora i Nansen dijalog centar Srbija, uz podršku IFA Zivika iz Njemačke, od januara 2011. godine rade na projektu „Obrazovne institucije implementiraju Obrazovanje za mir“ u saradnji sa nastavnicima/praktičarima, predstavnicima zavoda za školstvo iz obje zemlje i ministarstava prosvjete iz obje zemlje. Taj projekat treba da doprinese da se na nacionalnim i regionalnom nivou pojača i osnaži neposredna saradnja između praktičara i donosilaca odluka po pitanju obrazovanja za mir, da se pripremi logistika za neposredno uključivanje sadržaja i vrijednosti OzM i da se podstakne razmjena dobrih praksi na regionalnom nivou. U julu 2011. godine održan je prvi regionalni sastanak u Ulcinju, gdje su akteri na projektu radili na izradi akcionih planova za jačanje kapaciteta za prevenciju sukoba u školama, kreiranju zbirke iskustava u implementaciji obrazovanja za mir, povećanju vidljivosti aktivnosti vezanih za obrazovanje za mir i međusobnoj saradnji učesnika projekta. U novembru 2011. godine održan je drugi regionalni sastanak u Tivtu, gdje su urađeni akcioni planovi za implementaciju programa „Obrazovanje za mir u 2012. godini“ kroz rad u dva tima: u timu za pripremu sadržaja treninga za obuku nastavnika i predstavnika obrazovnih institucija i u timu za kreiranje zbirke iskustava u implementaciji programa.

Od 2008. godine, Nansen dijalog centar Crna Gora i Ministarstvo prosvjete i sporta Crne Gore, u saradnji sa školama iz Crne Gore i uz podršku *GPPAC*-a, tradicionalno obilježavaju 21. septembar, Međunarodni dan mira, kroz različite forme i aktivnosti, dajući time doprinos označavanju tog dana koji ima veliki međunarodi značaj.

Biljana Lajović

OBRAZOVANJE ZA MIR – PUT KA DIJALOGU I DRUŠTVU BEZ NASILJA

Fridtjof Nansen, poznati norveški istraživač i humanista, rekao je: „Realizacija teških zadataka zahteva malo vremena, a realizacija nemogućih samo malo više vremena“.

Da li je izgradnja mira i društva bez nasilja težak ili nemoguć zadatak? Neko će reći da je težak a neko, uzevši u obzir istoriju čovečanstva i aktuelna događanja, da je nemoguć.

Biće manje teško i manje nemoguće, i zaista verujemo – ipak moguće, ako mir gradimo svi zajedno, ako ujedinito motivaciju, znanja, snage, kapacitete, itd. Vreme i resurse koji su nam za to potrebni treba da koristimo zajedno, kvalitetno, konstruktivno i sadržajno.

Jedno od pitanja na koje je važno da odgovorimo da bismo postigli uspeh u obrazovanju za mir jeste: kada i s kim da se počne?

Čini nam se da je nedvosmislen odgovor: najbolje od najmlađih, jer tako najbolje utičemo na sistem vrednosti u kojem će važno mesto da zauzimaju tolerancija, humanost, zajedništvo, mirno rešavanje konflikata i dijalog.

I upravo to partnerstvo, posvećenost, dobre teme i sadržaji odlika su saradnje Nansen dijalog centra Srbija i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja koja traje već nekoliko godina. Počelo se od realizacije projekata „Obrazovne institucije implementiraju obrazovanje za mir“ i „Saradnja škola opština Lilehamer i Bujanovac“. Prepoznajući značaj aktivnosti koje realizuje i sagledavajući ih kao komplementarne onome što sistem radi, Ministarstvo je podržalo programe i aktivnosti Nansen dijalog centra Srbija. U tom značajnom poduhvatu učestvuju i nastavnici osnovnih i srednjih škola, sa svojim učenicima, i predstavnici drugih nevladinih organizacija.

Programima NDC Srbija podržava se implementacija *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, posebno delova koji se odnose na prevenciju nasilja. Takođe, doprinosi se ispunjavanju zahteva koji se postavljaju ustanovama i nastavnicima na osnovu usvojenih dokumenta koja su važna za sistemski razvoj obrazovanja i vaspitanja u Srbiji. Reč je o *Standardima kvaliteta obrazovno-vaspitnih ustanova* i *Standardima kompetencija nastavnika*.

Na poziv Ministarstva, NDC Srbija učestvovao je na relevantnim skupovima: Konferenciji o prevenciji nasilja u organizaciji Ministarstva prosvete i nauke, u martu 2012. godine i na Šezdesetom saboru psihologa, u maju 2012. godine. Prikaz aktivnosti koje sprovode i rezultata koji su ostvareni izazvao je interesovanje prosvetne javnosti i pokazao pozitivne efekte te saradnje, naročito u osetljivim multikulturalnim sredinama. Rezultati rada NDC Srbija prepoznati su kao primer dobre prakse, pa je zbog toga usledio poziv za učestvovanje na okruglom stolu posvećenom prevenciji nasilja i na Šezdeset i prvom saboru psihologa 2013. godine.

Još jedno formalno priznanje kvalitetnom radu NDC Srbija od strane obrazovnog sistema jeste akreditacija programa „Obrazovanje za mir – dijalogom do rešenja“ u maju 2012. godine. Tako se taj program našao u ponudi programa za stalno stručno usavršavanje nastavnika i izgradnju kapaciteta nastavnika i učenika za mirno rešavanje sukoba. Njegova implementacija je uspešno započeta u Osnovnoj školi „Ivo Andrić“ u Beogradu.

I, na kraju, ne zbog toga što je najmanje važno, već da bismo nečim posebno lepim i podsticajnim završili ovaj kratak tekst, pominjemo mirovni kalendar koji već par godina NDC Srbija objavljuje zajedno sa decom - učesnicima regionalnog likovnog konkursa povodom obeležavanja 21.septembra, Međunarodnog dana mira.

Rad na kalendaru dobija značajno mesto i na listi aktivnosti koje podržava Ministarstvo i u kojima učestvuje Jedinica za prevenciju nasilja jer se i na taj način deca podstiču na mirno rešavanje sukoba, uz podršku zaštite dece od nasilja.

Uvažavajući u svom radu principe dobre saradnje i razmene, NDC Srbija i NDC Crna Gora, sa svojim saradnicima, deo iskustava u primeni programa „Obrazovanje za mir – dijalogom do rešenja“ pretočili su u zbirku koja je pred vama. Verujemo da će vam pomoći da iz još jedne perspektive sagledate osnovne postavke i koncept obrazovanja za mir, da saznate kako su nastavnici naučeno u tom programu primenjivali u svojoj praksi i da neke sadržaje primenite u svom radu, ali i da će vas podstaći da nađete sopstvena rešenja. Takođe, nadamo se da ćete u njemu pronaći podršku i pomoć u radu na razvijanju pozitivnog sistema vrednosti kod dece, mirnom rešavanju konflikata, sprečavanju i smanjivanju nasilja.

Tatjana Popović

ZAJEDNIČKA PREDSTAVA UČENIKA IZ BUJANOVCA

„Socijalne veštine predstavljaju socijalno prihvatljiva, naučena ponašanja, koja omogućavaju pojedincu da ostvari interakciju sa drugima na način koji dovodi do pozitivnih i izbegavanja negativnih reakcija.“¹

Učenici i nastavnici iz četiri osnovne škole u opštini Bujanovac aktivno su učestvovali u projektu „Jačanje socijalnih veština, saradnja škola iz Bujanovca i Lillehammera“ u periodu od 2010. do 2013. godine. To su škole: „Naim Frasher“ i „Branko Radičević“ iz Bujanovca, „Vuk Karadžić“ iz Levosolja i „Sezai Surroi“ iz Velikog Trnovca.

Na zajedničkoj priredbi, održanoj 4. aprila 2013. godine, učenici su predstavili rezultate svog rada kroz igrokaze i muzičke tačke. Pripreme za predstavu odvijale su se na radionicama, koje su bile zajedničke za učenike srpske i albanske nacionalnosti, kao i na redovnim sastancima nastavnika i koordinatora programa. Taj proces pripreme za obeležavanje završnice projekta u vidu zajedničke proslave predstavlja vrednost po sebi jer su iznedreni rezultati koji su važniji od same priredbe. Zato je posebno vredan naše pažnje i predstavljanja najvažnijih komponenti.

Jačanje socijalnih veština važan je segment prevencije nasilja u školama, a nakon usvajanja *Zakona o osnovama obrazovanja i vaspitanja* (septembar 2009. godine)² to je postala i obaveza izražena u članovima koji se odnose na ciljeve obrazovanja i vaspitanja u vezi sa razvojem ključnih kompetencija potrebnih za život u savremenom društvu. Tokom obuke nastavnika razjašnjene su odredbe zakona i obaveze koje one podrazumevaju, kao i mehanizmi primene u školama. Da bismo direktno povezali slovo zakona sa praksom, organizovali smo nekoliko radionica na kojima su razrađeni sistemi primene navedenih članova, a najvažnije komponente bile su mere za prevenciju nasilja i načini reagovanja kada se nasilje desi. Radionice su vodile predstavnice Jedinice za prevenciju nasilja Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja iz Beograda i Školske uprave Niš.

Kako aktivno ulagati u kreiranje sigurnog školskog okruženje uz aktivno učešće učenika?

Vežvnu nit između tog procesa i prevencije nasilja čini jačanje socijalnih veština kroz partnerski, saradnički odnos između nastavnika i učenika, osveščivanje odgovornosti kod učenika i upućivanje na samostalno donošenje odluka.

Dobra osnova za rad na socijalnim veštinama u pomenutim školama bio je zvanično usvojeni mehanizam za mirno rešavanje sukoba – vršnjačka medijacija, kompetentni timovi nastavnika medijatora i aktivno angažovanje vršnjačkih medijatora u medijatorskim klubovima. Naime, predstavnici Školskog odeljenja opštine Lillehammer, u saradnji sa koordinatorima NDC Srbija, već nekoliko godina kontinuirano rade na profesionalnom usavršavanju nastavnika i međuetničkoj saradnji učenika, nastavnika i predstavnika školskih uprava. Prvi projekat je bio „Saradnja škola iz Bujanovca i Lillehammera“, a period implementacije trajao je od 2007. do 2010. godine. Najvažnije aktivnosti bile su razmena novih nastavnih metodologija, jačanje vaspitnog aspekta rada i organizacije rada škola. U okviru poboljšanja vaspitnog rada, Školska medijacija se izdvojila kao najvažnija tema i tehnika za mirno rešavanje sukoba i prevenciju nasilja u školama. Organizovan je kompletan serijal obuke nastavnika i učenika za primenu školske medijacije, izabrani vršnjački medijatori i osnovani medijatorski klubovi u školama koji su i sada aktivni.

Tokom obuke učenika za vršnjačke medijatore primećeno je da su socijalne veštine učenika koji su prošli obuku značajno poboljšane i da se njihovo ponašanje promenilo nabolje. Nastavnici i koordinatori su došli do zaključka da bi bilo izuzetno korisno da veći broj učenika i nastavnika radi na toj važnoj obrazovnoj komponenti radi jačanja samosvesti učenika i odgovornosti za postupke, ali i saradničkih veština. Dodatna motivacija je

¹ Pedagoško društvo Srbije, <http://www.pedagog.rs/nastava%20tekst%20socijalne%20vestine.php>

² *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, 2009.

bila velika potreba da se u školama i u zajednici aktivno radi na prevenciji nasilja. Tako je počeo novi projekat „Jačanje socijalnih veština, saradnja škola iz Bujanovca i Lillehammera“, a u suštini su nastavljeni uspešna multietnička saradnja među nastavnicima i učenicima u Bujanovcu i profesionalno usavršavanje i razmena iskustava sa kolegama iz Lillehammera.

Proces primene projekta predstavljao je kombinaciju edukativnih sadržaja za nastavnike, direktnog transfera znanja na učenike tokom radionica u svakoj školi i konsultativnih sastanaka sa kolegama iz drugih škola na kojima su se pravile uporedne analize i davali konkretni predlozi za teme radionica i načine rada sa učenicima istog uzrasta. Proces osnaživanja učenika odvijao se i tokom zajedničkih radionica, gde su učenici, u etnički mešovitim grupama, zajedno radili na rešavanju grupnih zadataka, ali su imali priliku i da se druže i razgovaraju o svojim interesovanjima van škole, kao što su sport, muzika i filmovi.

Timski rad i saradničke veštine usavršavane su i kod nastavnika, a to potvrđuje i primer saradnje timova iz različitih škola radi osnaživanja mlađih kolega. Naime, pošto su se dve seoske škole kasnije uključile u projekat i proces saradnje, timovi nastavnika iz dve škole iz Bujanovca („Naim Frasheri“ i „Branko Radičević“) odlazili su u u posete školama „Vuk Karadžić“ i „Sezai Surroi“.

Multietnički timovi nastavnika medijatora i članova timova za prevenciju nasilja prošli su obuku koja se sastojala od više seminara i radionica. Glavni ciljevi su bili: da se prenesu iskustva iz dugogodišnjeg ulaganja u razvoj socijalnih veština iz škola u Lillehameru i da se utvrdi koje odredbe zakona obavezuju i pomažu nastavnicima u razvoju socijalnih kompetencija kod učenika, prevenciji nasilja i kreiranju sigurnog školskog okruženja. Osnova za rad u školama bilo je kreiranje radnih planova sa aktivnostima koje se odnose na razvoj socijalnih veština, a vrste aktivnosti su definisane na osnovu specifičnih potrebe svake škole. Tom procesu su bile posvećene dve zajedničke radionice za nastavnike iz svih škola. U njima su aktivno učestvovali nastavnici iz sve četiri škole, a vodili su ih lokalni koordinatori i kolege iz Lillehammera. Kolege iz Školskog odeljenja opštine Lillehammer predložile su jednostavnu formu plana kao primer nastavnicima, a njihov zadatak je bio da tu formu prilagode uslovima i potrebama učenika škole u kojoj rade. Tokom radionice, rad se odvijao u malim, etnički mešovitim grupama, sastavljenim od nastavnika sa određenim iskustvom u radu na prevenciji nasilja i nastavnika za koje je to bila nova oblast. Takva saradnja, kroz timski rad, bila je korisna za sve nastavnike, pre svega zbog uzajamne podrške i kombinovanja znanja, što je doprinelo da se iznedre zaista operativni planovi. Saradnja ostvarena na taj način nastavljena je i tokom procesa primene planova u školama, tako da je nastavnicima bilo lako da zatraže savete od kolega iz druge škole. Značajno je bilo i to da je fasilitator svake grupe bio iskusni kolega (Norvežanin ili lokalni koordinator), koji je davao smernice uz pomoć primera za kontinuiranu primenu socijalnih veština u odeljenju i u školi. Zajednički je odlučeno da se radi na razvoju šest veština na kojima se uobičajeno radi u školskom okruženju, a to su sledeće veštine:

- empatija (saosećajnost),
- saradničke veštine,
- samopotvrđivanje,
- samokontrola,
- odgovornost,
- igra, radost i humor.

Školski planovi su zasnovani na praktičnim primerima primene tih veština. Takođe, u svakom planu opisani su način rada timova u školama, predlozi tema za radionice i načini povezivanja sa kolegama iz kolektiva kako bi se veći broj nastavnika uputio u važnost primene socijalnih veština i pružio podršku timovima tokom rada.

Nastavnički timovi su u svakoj školi radili na implementaciji planova tokom vanastavnih aktivnosti – radionica za učenike iz nekoliko odeljenja i u okviru odeljenja u kojima predaju. Odluku o izboru, redosledu i načinu rada na primeni socijalnih veština donosili su nastavnički timovi u okviru svake škole. Tim sastavljen od kolega iz Norveške i lokalnih koordinatora pratio je tokom cele školske godine proces primene i redovno se konsultovao sa timovima nastavnika pojedinačno u svakoj školi, ali i tokom zajedničkih radionica. Neke od tema bile su: „TV i nasilje“, „Kako saradivati u odeljenju“ i „Prihvatanje razlika“.

Sposobnost učestvovanja u društvenom, privatnom i radnom aspektu života. Biti sposoban za interakciju sa ljudima različitog društvenog i kulturnog porekla. Posedovati sposobnost za rad na rešavanju sukoba na konstruktivan način. Posedovati znanja, veštine i stavove neophodne aktivnom građaninu. Učestvovati aktivno i u skladu sa mogućnostima u društvenim procesima na lokalnom, regionalnom, nacionalnom, evropskom i globalnom nivou.³

Povodom priprema za zajedničku predstavu nastavnici medijatori su u svakoj školi okupljali grupu aktivnih učenika tokom nekoliko radionica, razgovarali o najboljim primerima upotrebe socijalnih veština u životnim situacijama i tako izabrali teme za igrokaze. Nakon što su uskladili tekst i uvežbali uloge svako u svojoj školi, vršnjaci i nastavnici su se nekoliko puta sastajali da bi jedni drugima prikazali igrokaze i dodatno ih uvežbali. Tokom radionica koordinatori i nastavnici su prevodili igrokaze sa srpskog na albanski jezik i obrnuto, a uz prevod su motivisali učenike da daju sugestije jedni drugima. Interesantno je da su učenici za sporazumevanje spontano počeli da koriste engleski jezik, koji je sveprisutan u medijima, a svi ga uče i u školama. Ujedno, zabrinjava činjenica da mladi nemaju čak ni osnovno znanje jezika druge etničke grupe, sa kojima žive u istoj zajednici.

Predstava je, na osnovu zajedničkog dogovora, održana u školi „Branko Radičević“ u Levosoju koja ima odličnu scenu u holu škole. Mozaik, koji je pažljivo sastavljen od igrokaza u kojima je prikazano kako socijalne veštine pomažu u konkretnim životnim situacijama i od muzičkih tačaka savremene muzike, energično je završen spletom narodnih igara. Predstavu su pratili nastavnici i učenici iz osnovnih škola, predstavnici opštine Bujanovac i predstavnici Školskog odeljenja opštine Lilehamer. U pripremanju i izvođenju predstave učestvovalo je oko dvadeset nastavnika i sto trideset učenika.

Kreativne tehnike u radu sa učenicima, kao što je predstava, mogu da osnaže saradnju između različitih etničkih grupa i dodatna su motivacija za druženje i nastavak saradnje u svakodnevnom životu. Realizacija zajedničkih aktivnosti učenika različitih nacionalnosti zahteva trud, ali je vredna ulaganja. Učenike treba motivisati za saradnju sa vršnjacima iz drugih škola i nalaziti dobre povode da njihova kreativnost dođe do izražaja jer se na taj način lepše i lakše odvija i vaspitni aspekt rada.

³ Youth in Action Programme, <https://www.youthpass.eu/en/youthpass/for/youth-initiatives/learn/information/kcsocial/>

PREVENCIJA NASILJA U OBRAZOVNO-VASPITNIM USTANOVAMA U CRNOJ GORI

Kada govorimo o uvođenju mirovnog obrazovanja (i vaspitanja) u naš obrazovni sistem, onda se, bez sumnje, nameće ideja da je poželjno koristiti kros-kurikularni pristup, koji je najoptimalniji, a čini se i jedini mogući koncept uspješne realizacije te ideje. Često je pitanje kako sadržaji koji su u vezi sa obrazovanjem za mir mogu biti uvršteni u redovne sadržaje, usklađene s redovnim aktivnostima, obavezama iz redovnog programa itd. Nije rijedak slučaj da nastavnici u nastavi obaveznih predmeta smatraju da nemaju dovoljno prostora za realizaciju redovnog (obaveznog) sadržaja, a kamoli za druge, neobavezne sadržaje. Uglavnom se svi slažu da su ti sadržaji veoma korisni i da ih učenici vole, ali ipak smatraju da se mogu samo ponekad ili čak sporadično ostvariti. Naša namjera je da nastavnicima, a prije svega učenicima, ukažemo na mogućnost da kreiraju nastavu u okviru svog predmeta, kao i da učenici osmisle radionice koje doprinose ostvarenju glavnog cilja časa u okviru određenog predmeta i, pri tome, nose poruku obrazovanja za mir. Čini se da u društvenoj grupi predmeta nastavnici lakše nalaze mogućnost za kombinovanje sadržaja, ciljeva i zadataka koje ostvaruju u toku nastavnog časa sa ciljevima obrazovanja za mir (nenasilna komunikacija, tolerancija, aktivno slušanje, borba protiv predrasuda, razumijevanje različitosti itd.). Međutim, nastavnici prirodne grupe predmeta teško nalaze prostor da u okviru nastave svog predmeta uvrste sadržaje koji nose takvu poruku.

Posmatrajući iskustva iz te nastave u drugim državama, shvatila sam kako nastavnici prirodne grupe predmeta s lakoćom prelaze barijeru stroge ograničenosti na sadržaje, recimo iz matematike, fizike, hemije itd., i svoje časove prožimaju elementima mirovnog obrazovanja. Time doprinose stvaranju bolje klime za rad, nastava postaje interesantnija, a učenici motivisaniji da se više uključe u rad na času. Posebno mi se dopala ideja da nastavnici predmeta koje učenici najmanje vole, ili koji su im najteži, imaju priliku da kroz slobodne aktivnosti razbiju barijeru „zategnutih“ odnosa. Tako su u jednoj školi, koja je imala mnogo problema s nastavom matematike, fizike i hemije, odlučili da nastavnik matematike za proslavu dana škole spremi plesnu tačku, jer je bio sjajan u plesu. Onda su učenici pozvali i druge nastavnike da zajedno sa njima plešu na priredbi, što je sa oduševljenjem prihvaćeno, tako da smo na svečanoj priredbi vidjeli veliki dio kolektiva kako pleše zajedno sa učenicima. Nastavnica hemije nije umjela da pleše, ali je umjela da šije, te su tako priredili izložbu kostima i lutaka za drugu tačku predstave, odnosno priredbu koju su pripremili za drugu djecu. Nastavnica fizike nije znala da šije, ali je sjajno pravila kolače, pa je sa učenicima i roditeljima radila u maloj kuhinji. Na taj način, barijera između nastavnika i učenika postala je mnogo manja, sloboda da pitaju i otvoreno komuniciraju nekako se sama nametnula, a prijateljska klima se spontano prenijela na redovne časove.

Dozvoliću sebi slobodu da predložim neke ideje koje bi nastavnici matematike mogli iskoristiti u svojoj nastavi kako bi kroz svoj redovni rad na času doprinijeli obrazovanju za mir. Kao primjer navešću jednu frazu koja se koristi u našem jeziku. Naime, često se kaže da ljudi imaju *dijametralno suprotne* stavove, mišljenja i slično, ali nije rijetko ni da se koristi taj izraz, a da se, u stvari, uopšte ne zna ili ne razumije šta on znači. Često se želi naglasiti da je nešto suprotno, ali zašto se koristi termin *dijametralno*, o tome se najčešće ne razmišlja. Ukoliko bi nastavnik na času kada je tema krug, kružnica i elementi kruga iskoristio to za mali razgovor sa učenicima o tome zašto se neka druga tetiva ne koristi da bi se naglasila potpuna razlika u stavovima, moglo bi se porazgovarati o tome zašto ljudi imaju različite stavove, da li je to dobro ili loše, do čega to dovodi itd. Na taj način bi učenici upečatljivije zapamtili da je dijametar najduža tetiva kruga, ali i neke druge činjenice koje su značajne za nastavu matematike. Za domaći zadatak bi na internetu mogli da pronađu još mnogo tekstova o temi *dijametralno suprotno*, što bi oplemenilo čitavu priču, ili nastavak priče.

Još jedan primjer mi se učinio interesantnim: često se u našem jeziku koristi izraz da se neko promijenio za 180°. Nije rijedak ni slučaj da čujemo da se neko promijenio za 360°, a da se, pri tome, ne zna značenje tog izraza. Zašto baš 180 ili 360 i otkuda ti brojevi najčešće se ne razmišlja. Stoga eto prilike da se o tome porazgovara

na času, možda i da se povede neka rasprava, naročito kada se taj izraz odnosi na ponašanje. Jedna od ideja je analiza kako se neko „promijenio za 360°“: da li je to sasvim pogrešno ili se neko okrenuo čitav krug i u tom okretu nešto novo naučio? Ukoliko ostavite učenicima da razmišljaju o toj temi, da iznose svoje stavove ili, čak, da pronađu tekstove u medijima, odnosno na internetu, bićete iznenađeni koliko će imati ideja i, s druge strane, koliko efekta ima ta priča na memorisanje redovnog gradiva.

Razumljivo je da je za takav način rada potrebno više vremena, ali se zato postiže mnogo više rezultata. Uz to, učenici će biti prijatno iznenađeni takvim pristupom klasičnim sadržajima matematike. Nastavnik uvijek ima mogućnost da, na primjer, kada sastavlja tekstualne zadatke unese u formulaciju nešto od ideja iz obrazovanja za mir. Takođe, kada koristi kao metodu grupni rad, može da porazgovara o tome kako su učenici sarađivali u grupi: da li su do rješenja dolazili zajednički ili su podijelili uloge? Da li se neko namentuo kao vođa grupe? Da li je bilo različitih mišljenja i kako su ih usaglašavali? i tome slično. Ako poslije prikazanih rješenja porazgovarate o tome da li se pod grupnim radom podrazumijeva da jedan ili dva učenika u grupi koji imaju najbolje ocjene urade potrebne zadatke, dok ostali čekaju i, potom, rješenja najboljih prikažu kao grupni rad, mislim da ćete biti iznenađeni kako učenici gledaju na grupni rad u takvim uslovima.

Načelno, smatram da se u nastavi predmeta prirodnih nauka i te kako mogu iskoristiti sadržaji koji utiču na smanjenje nasilja u školi. Prije svega, entuzijizam, maštovitost i kreativnost nastavnika mogu da doprinesu da se stvori bolja klima kako na času, tako i van njega, naročito kada nastavnik ne prisustvuje nekoj aktivnosti i postoji veći rizik od vršnjačkih sukoba. Nastavnik je u učionici uvijek uzor svojim učenicima, ne samo kad se radi o stručnim sadržajima određenog predmeta nego i o brojnim neformalnim porukama koje, svjesno ili nesvjesno, šalje djeci. Zbog toga je poruka koju nastavnik matematike, fizike, hemije, biologije i ostalih predmeta šalje svojim učenicima, a odnosi se na poruke mira i nenasilnog ponašanja i kreativnog rješavanja sukoba, izuzetno važna za njihov dalji razvoj.

Tatjana Jocić

OBRAZOVANJE ZA MIR U OSNOVNOJ ŠKOLI

Ukoliko je nasilje posledica nerešenog sukoba, šta je onda mir? Možda stanje bez sukoba, ili ipak stalni proces u kojem sebe i druge učimo razumevanju, pravednosti, toleranciji i socijalnoj jednakosti? Ne želeći da se bavimo definicijama, postavili smo sebi pitanje koliko mi u osnovnim školama možemo, želimo i činimo da ostvarimo sledeći cilj: stvaranje generacija koje će biti u stanju da razmišljaju o načinima stvaranja mirnog života! Jer, i mir je posledica nekih uslova, a njih treba stvoriti.

Koliko je obrazovanje za mir bitno postajemo svesni u trenucima i situacijama kada nam nedostaje mir koji smo nekada imali. Naime, mnogih vrednosti postanemo svesni onda kada ih izgubimo. Tako je izgleda i sada, jer kroz različite projekte, na različite načine, u školama imamo gotovo iste ciljeve. Nazivamo ih razvijanjem nenasilne komunikacije, prevencijom nasilja, zaštitom dece od zloupotrebe i nasilja, donošenjem pravila o ponašanju i pravilnika o sankcijama nepoštovanja pravila..., a u stvari želimo da se i mi i svi ostali akteri u školama naučimo kulturi mira u učionici, na hodniku, u zbornici, na ulici....

Zašto je potrebno obrazovanje za mir? Zato što nasilje ne prija ni deci koja ispoljavaju nasilno ponašanje. Oni su samo naučili da svoje interese odmah odbrane nasiljem!

Potrebu za razvijanjem kulture mira u školi definisali su članovi Učeničkog parlamenta i obrazložili da im smetaju ogovaranje, dobacivanje, guranje, podsmevanje, nekulturno izražavanje i tuče. Izrazili su spremnost da se angažuju u akcijama propagiranja zdrave atmosfere u školi, i predložili načine. Svesni činjenice da samo predavanjima i pričom u doba interneta, Fejsbuka, Tvitera i aktivne nastave nije lako privući pažnju vršnjaka, predložili su da sami u svojim odeljenjima organizuju aktivnosti o kojima će pre toga biti upoznati zaposleni u školi.

Za početak, navedeni su oblici nasilja koji su, po njihovom mišljenju, najveća pretnja. Učenički parlament smatra da su njihovi vršnjaci pod velikim uticajem interneta, i da je posledica sukoba u školi loša komunikacija. Odabrali smo prezentaciju o elektronskom nasilju i radionice iz oblasti nenasilne komunikacije koje se u školi već sprovode u okviru projekta „Vršnjačka medijacija“.

Šta smo dobili?

Konkretna evaluacija nije urađena, ali na osnovu razgovora sa članovima Parlamenta imamo informacije da:

- svi članovi Parlamenta zaštitili su svoje profile na društvenim mrežama i napravili selekciju prijatelja (savet: na društvenim mrežama prihvatati prijateljstva osoba koje poznaješ);
- svako od njih je siguran da su savet shvatila i prihvatila još najmanje tri učenika u svakom odeljenju;
- veću pažnju obraćaju na objave na društvenim mrežama;
- članovi Parlamenta su učestvovali u radionici „Čujem te, čuješ me!“;
- od 11 odeljenja VII i VIII razreda, u pet odeljenja je realizovana radionica, a njihovi voditelji su smatrali da su temu i radioničarski način rada vršnjaci dobro prihvatili, ali da nije postignut nikakav efekat kod tzv. lidera u neadekvatnom ponašanju u školi. Ipak, izrazili su zadovoljstvo zbog činjenice da su u radionici razgovarali, proučavali i analizirali svoje odnose i načine ponašanja na sasvim drugačiji način od svakodnevnog.

Koje su koristi za nas odrasle?

Saznali smo da smo dobili partnere tokom implementacije obrazovanja za mir! Njihov broj je mali u odnosu na ukupan broj učenika, roditelja i drugih aktera života u školi, ali su motivisani, spremni i aktivni da menjaju svoje ponašanje i ponašanje svojih vršnjaka.

Milena Mladenović

REDOVNI SADRŽAJ ŠKOLSKOG PROGRAMA U FUNKCIJI USVAJANJA KULTURE NENASILNOG REŠAVANJA SUKOB

U dosadašnjoj praksi u radu na promociji mirovnih vrednosti i veština nenasilnog rešavanja sukoba oslonac je uglavnom bio na vannastavnim aktivnostima koje su organizovane u znak obeležavanja važnijih svetskih datuma, poput Međunarodnog dana mira ili Dana sećanja na žrtve Holokausta. Ti momenti su bili dobar povod da se na nivou odeljenskih zajednica pokrenu aktivnosti u vezi sa ljudskim pravima, univerzalnim ljudskim vrednostima, različitostima, diskriminacijom, itd. Veoma brzo smo shvatili da to nije dovoljno ukoliko želimo da kod učenika razvijemo osećaj građanske odgovornosti i veštine koje mogu da doprinesu razvoju društva u kome će se negovati mirovne vrednosti.

Kroz projekat „Obrazovanje za mir“ razvijala sam dalje ideju o mogućnostima implementacije mirovnih sadržaja kroz sadržaje propisane nastavnim planom. Osnovna ideja je bila da se testira mogućnost integrisanja mirovnih sadržaja u različite nastavne predmete koji primarno nemaju za cilj usvajanje vrednosti obrazovanja za mir i tehnika nenasilnog rešavanja sukoba. Razmišljajući o mogućnostima realizacije plana, došli smo do zaključka da sadržaji predmeta srpski jezik umnogome omogućavaju ostvarivanje vaspitnih ciljeva. Ubrzo zatim, realizovali smo čas u drugom razredu osnovne škole kroz obradu priče „Vrabac i laste“ Lava Tolstoja.

Čas je zamišljen kao ogledni čas radi stručnog usavršavanja nastavnika – horizontalno učenje, i prisustvovalo mu je osam nastavnika predmetne i razredne nastave. Nastavnici su imali zadatak da nakon časa procene kvalitet nastavnog procesa sa aspekta:

1. metodičko-didaktičkih rešenja;
2. ostvarivanja obrazovno-vaspitnih ciljeva;
3. nivoa motivisanosti i aktivnog učešća učenika;
4. kreiranja podsticajne atmosfere za rad na času;
5. efikasnosti upravljanja procesom učenja;
6. postupka vrednovanja;
7. nivoa ostvarenosti obrazovnih standarda za predmet srpski jezik koje je propisalo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Nastavnici su procenili da su ostvareni svi ciljevi i zadaci časa, da je sadržaj koji se odnosio na nenasilno rešavanje sukoba posredovanjem uspešno implementiran kroz redovni sadržaj, da je atmosfera za rad bila dobra a nivo motivisanosti i učešća učenika veoma visok i da su učenici bili izrazito aktivni i zainteresovani za nalaženje adekvatnog rešenja.

U realizaciji tih nastavnih sadržaja korišćene su raznovrsne tehnike i oblici, poput kooperativnog učenja, tehnike čitanje s predviđanjem, Venovog dijagrama kroz grupni rad, rad u parovima i frontalni rad.

Iako su predmet srpski jezik i književnost, a odmah nakon njega i istoriju, kolege prepoznale kao najočigledniji, odnosno najjednostavniji za implementiranje mirovnih sadržaja, tj. sadržaja koji pomažu učenicima da usvoje veštine i znanja potrebne za nenasilno rešavanje sukoba, sledeći izazov bio je da pokušamo implementaciju mirovnih sadržaja i kroz druge predmete: matematiku, fizičko vaspitanje, likovnu kulturu itd. Glavno pitanje je bilo kako da se osmisli aktivnost koja će obezbediti da se u isto vreme ostvare obrazovni ciljevi datog predmeta i ciljevi obrazovanja za mir. Veoma brzo smo shvatili da treba izaći iz okvira postojećih nastavnih sredstava i krenuti u osmišljavanje novih. U matematici smo našli rešenje u matematičkim pričama u čijoj osnovi je mogućnost sukoba ili sukob koji kasnije, kroz zadatak, učenici rešavaju.

U predmetu fizičko vaspitanje, koje na prvi pogled izgleda kao predmet čija je suština promovisanje opšte-ljudskih vrednosti kroz fer-plej i timski rad, ipak smo našli mnoštvo ideja. Sport je oblast koja je godinama ko-

rišćena za promociju mirovnih vrednosti upravo zbog toga što je uvek bila pogodno tlo za razvoj sukoba. Imajući to u vidu, na času uvežbavanja polazi se od situacije koja može da dovede do sukoba, ali se ostavlja prostor za alternativno rešenje, koje je prilika za promociju tehnike nenasilnog rešavanja sukoba.

Zašto implementirati sadržaje obrazovanja za mir?

Primetila sam da implementacijom sadržaja obrazovanja za mir učenici razvijaju sledeće veštine:

- rešavaju problem i konflikte koristeći veštine pregovaranja i posredovanja,
- razgovaraju o emocijama i doživljajima i transformišu bes,
- razumeju tuđa osećanja i viđenja/stavove i spremniji su da problem sagledaju iz više perspektiva,
- saraduju i uče na kooperativan način,
- razmišljaju samostalno i kritički,
- odgovorno učestvuju u donošenju odluka;

stavove:

- brinu o drugima i okruženju,
- imaju želju da pomognu i budu korisni,
- cene i neguju vrednosti poput iskrenosti i poštenja,
- poštuju druge kulture, religije i životne stilove,
- neguju toleranciju i saosećanje,
- spremniji su da poštuju dogovorena pravila ponašanja;

znanja:

- o mogućim načinima rešavanja problema i konflikata,
- o ljudskim pravima i obavezama,
- o pravilima ponašanja u školi i posledicama nepoštovanja pravila.

Ishodi/efekti

U proteklom periodu, od kada implementiram sadržaje obrazovanja za mir, klima u učionici je poboljšana. Veći broj učenika ima bolji odnos sa vršnjacima, oko polovine učenika u odeljenju konstruktivno i brzo dolazi do rešenja/dogovora kada su u sukobu, a često im uspeva i da izbegnu potencijalne sukobe. Svi reaguju na nasilje i primereno reaguju na diskriminaciju, produktivnost na času je veća i angažovanje učenika u pronalaganju rešenja i donošenju odluka je sve veće.

Na osnovu iskustva, u školskom programu ima mnogo prostora za realizaciju vaspitnih sadržaja orijentisanih ka usvajanju neophodnih veština i znanja koji se tiču komunikacije i nenasilnog rešavanja sukoba, jednom rečju – obrazovanja za mir.

Sladjan Petrović Đusa

UPOTREBA SMARTBOARD TABLE U NASTAVI

Moje ime je Sladjan Petrović Đusa. Učitelj sam u Osnovnoj školi „Branko Radičević“ u Bujanovcu. Škola ima oko 1.500 učenika, romske i srpske nacionalnosti, i jedna je od većih škola u Srbiji.

Godinama se bavim računarima i njihovom primenom u nastavi. Tokom saradnje moje škole sa školama iz Norveške, uz pomoć Nansen dijalog centra, i mog boravka u Lilehameru, prvi put sam se susreo sa *SmartBoard* tablom. Već posle pet minuta rada na njoj poželeo sam da nabavim takvu tablu za moje odeljenje. Nakon toga, nekoliko godina sam bezuspešno pokušavao da nađem donatore i sponzore. Nisam odustajao!

Uspeo sam! Od školske 2010/11. godine koristim u radu sa učenicima interaktivnu tablu *SmartBoard*, koju sam uspeo da nabavim uz pomoć Telekomu. Oni su mi nesebično pomogli da na taj način uspešno osavremenim nastavu i da obrazovanje mojih dragih učenika učinim zanimljivijim i kvalitetnijim, da njihov dolazak u školu bude bez prinude, ispunjen radošću i željom za sticanjem novih znanja.

Moja velika želja, motivisanost i traganje za načinom kako da uključim svoje učenike u savremeno obrazovanje – obrazovanje za budućnost, a učenike romske nacionalnosti motivišem da dolaze u školu i uče i da ih tako sklonim sa ulice, ispunila mi se tek sa primenom *SmartBoard* table.

Kroz pripremu zanimljivih časova, uz korišćenje animacija, 3D vizuelizacije, edukativnih igrica, koje nalazim na internetu ili sam pripremam, primenom multimedijalnih sadržaja, kvizova, asocijacija i prezentacija, kroz zadovoljenje principa očiglednosti i standarda u nastavi, nastava je postala privlačna za učenike. Aktivno su se uključili u rad, nisu više posmatrači, već ravnopravni akteri u radu. Njihove želje i potrebe su zadovoljene i škola im nije dosadna. Takav vid nastave im omogućava da ispolje veliku kreativnost, koju je trebalo da mi, njihovi učitelji i nastavnici, odavno podstaknemo i probudimo u njima. Moj uspeh u radu postao je vidljiviji, osetilo se ogromno zadovoljstvo u saradnji sa učenicima i njihovim roditeljima, a učenici su, pre svega, postali aktivni i željni sticanja znanja – znanja za život.

Šta je sve donela primena SmartBoard table u mom odeljenju?

Donela je mnogo toga: zadovoljstvo u radu mojim učenicima i meni. Motivisanost za rad, kako pri učenju novog gradiva, tako i pri utvrđivanju i vežbanju. Pažnju i kreativnost na časovima. Prevađena je monotonost tradicionalne nastave, učenik i njegov rad su u centru nastavnog procesa, a svako napreduje svojim tempom. Učenici romske nacionalnosti bolje stiču nova znanja – nastava im je razumljivija zbog očiglednosti i bolje vizuelizacije. Najbitnije je to što su motivisani da dolaze u školu: ne odsustvuju i žele da uče.

Edukativne igrice su prihvatljive za sve učenike. Motivišu ih da kroz takmičarski duh uče nenametljivo, razvijaju im znatiželju i interesovanje i pobuđuju da na času aktiviraju sva čula. Rešavanjem problema multimedijalnim putem, sa jasnom vizuelizacijom, prilagođavanjem sadržaja nastavnih jedinica uzrastu učenika i razvijanjem logičkog mišljenja kroz primenu tih multimedijalnih sadržaja, učenici su poboljšali uspeh. Oni koji su zaostajali u radu i učenju počeli su motivisanije da se interesuju za nastavne sadržaje iz svih predmeta i da napreduju.

Važna je činjenica da se *SmartBoard* tabla može koristiti za sve predmete. S druge strane, primena *SmartBoard* table iziskuje da se učitelj bolje pripremi za nastavu, da bolje pripremi časove i da ih bolje planira. *SmartBoard* tabla mu omogućava da bude dobar organizator nastave i bolji praktičar, a ne samo demonstrator i teoretičar, što je bio slučaj u tradicionalnoj nastavi. Nastava je aktivna za sve učenike, učenik sam otkriva i uči, a učitelj samo pomaže i daje uputstva.

Na taj način ne vraćam učenike na „računaljku“, već ih osposobljavam za korišćenje računara. Pružam im mogućnost sticanja znanja za ceo život i za svakodnevnu upotrebu, ali i sticanja potrebnih znanja za samoobrazovanje, tj. da sami uče i usavršavaju se, što trenutno nije dovoljno razvijeno ni u našem društvu, ni u obrazovanju.

Primena *SmartBoard* table omogućila mi je bolju saradnju sa roditeljima: češće dolaze u školu i više se interesuju za svoje dete. Često mi se događalo da roditelj dođe u školu i kaže: „Došao sam da vidim to čudo o kojem priča moj sin/ćerka!“ ili „Da smo mi ovo imali, sigurno bismo išli u školu – ne bismo bežali sa časova!“. Posećenost roditeljskih sastanaka je veća, kao i zadovoljstvo koje vidim u očima roditelja mojih učenika kada odlaze iz škole. Imaju poverenje u mene jer sam im vratio veru u školu i obrazovanje. Vidno ispoljavaju zadovoljstvo što su im deca srećna u školi i što samostalno rešavaju domaće zadatke. Veliki doprinos je i to što roditelji ne obraćaju pažnju na nacionalnu pripadnost, uvažavaju i prihvataju jedni druge i zajedno sarađuju, a njihova deca sede zajedno u klupama i pomažu jedni drugima, a što ranije nije bio slučaj.

Još jedan krupan korak koji mi je pomogao da unapredim svoj rad i poboljšam uspeh učenika u odeljenju jeste posvećenost vaspitanju dece i činjenica da sam pridao značaj vaspitnoj ulozi škole – i sebi kao vaspitaču. Učenike sam naučio važnim moralnim vrednostima, prijateljstvu, drugarstvu, međusobnom pružanju pomoći, poštovanju razlika, zajedničkom radu bez predrasuda o različitom nacionalnom pripadanju, muzici koju treba da slušaju, itd... Omogućio sam da sami formulišu pravila ponašanja i da se trude da ih poštuju. Trudim da svojim postupcima i ponašanjem potvrdim te moralne vrednosti i učinim njihov boravak u odeljenju boljim i pozitivnim. Ulivam učenicima poverenje u sopstvene snage i mogućnosti.

Na ličnom planu, upotreba *SmartBoard* table pruža mi zadovoljstvo u radu, omogućava da ispoljim svoju informatičku kreativnost, podignem sopstveni ugled i ugled ustanove u kojoj radim, da posao koji volim radim još bolje, da utičem na razvoj svojih učenika, da menjam i usavršavam sebe.

Nisam neko ko je sujetan i ko misli da sve zna. Zato uvek tražim pomoć kada nešto ne znam da uradim. Želim da učim i da se usavršavam. Želim da budem bolji, da se takmičim i nadmećem – da zadovoljim svoj sportski duh. Želim da podignem ugled ove važne profesije. Jedna mudrost me stalno vuče da uzletim, da se izdignem, ali i da se čvrsto držim tla:

*Lako je naučiti životinju.
Lako je naučiti prostaka.
Ali je teško naučiti onoga,
ko je nenaučen već postao učitelj drugima.¹*

Zato, učitelji, ne odustajte od svojih snova, ne odustajte od usavršavanja i unapređivanja nastave jer su naši učenici dostojni i vredni toga, oni su NAŠA BUDUĆNOST.

Film o upotrebi *SmartBoard* table u nastavi možete pogledati na linku:
<https://profiles.google.com/djusakralj/videos>

¹ Vladika Nikolaj Velimirović, *Misli o dobru i zlu*, Evro, Beograd, 2002.

Dragana Pejčić

KAKO REALIZOVATI SADRŽAJE OBRAZOVANJA ZA MIR KROZ IGRU I DRUŽENJE U ODELJENSKOJ ZAJEDNICI

Decenije ratovanja i sukoba među narodima na našim prostorima umnogome su promenile svest ljudi, odnose među njima i sistem vrednosti. S druge strane, razvoj modernih tehnologija, pored pozitivnog uticaja na mlade, biva često zloupotrebljen. Porodica, ekonomski osiromašena, bori se za egzistenciju i nedovoljno se posvećuje deci. U takvim okvirima škola je u obavezi da jača i proširuje svoju najvažniju ulogu: stvaranje obrazovanog, vrednog i humanog mladog čoveka. To uspeva kroz nastavni proces i vannastavne aktivnosti.

Nasilna komunikacija i nasilno ponašanje u školi i van nje sve su češći. Potreba za rešavanjem konflikata je sve veća i iziskuje bolju veštinu „strana“ koje smiruju – i nastavnika, i učenika.

Veliku važnost u rešavanju sukoba ima prevencija. Pripremanje učenika za svet bez nasilja započinje u porodici i školi. Jedan od načina da učenike osposobimo za život u miru, za saradnju i toleranciju jeste da ih od najranijeg uzrasta uključimo u različite aktivnosti. Stavljanjem učenika u različite životne situacije i upućivanjem jednih na druge učimo ih empatiji i usmeravamo ka rešavanju problema. Potrebno je da nauče šta je nasilje i kako ga prepoznati, rešiti ili izbeći. Osnaživanjem učenika, podsticanjem njihovih kvaliteta i razvijanjem pozitivnih modela ponašanja, osposobljavamo ih za život. U tome nam mnogo mogu pomoći roditelji i institucije.

Ključne reči: prevencija u rešavanju konflikata, umeće nenasilne komunikacije, jačanje odeljenskog kolektiva, samopouzdanje, tolerancija, empatija.

Odeljenska zajednica je jedna mala porodica. Često srećemo osobe koje iz škole pamte prijatne situacije, ili i one neprijatne, koje nikada neće zaboraviti jer su bili nesrećni, osramoćeni, povređeni... Veoma je važno da nastavnik ima dovoljno stručnosti, iskustva, strpljenja i želje da učenicima omogući bezbedno učenje i boravak u školi.

U proteklih 26 godina rada sretala sam se sa različitim oblicima nasilnog ponašanja u odeljenju. Svaka situacija je zahtevala i strpljenje, i stručnost, i drugačije načine rešavanja problema. Težeći ka stvaranju bezbednog okruženja za učenje, važno je da radimo na prevenciji nasilnog ponašanja od prvog dana škole. To postizemo jačanjem kolektiva u odeljenskoj zajednici.

Kako jačam odeljensku zajednicu?

Ponesena mišlju da lako radimo samo ono što volimo i da se nećemo tući sa onima koje volimo, pokušala sam da učenicima učinim školu zanimljivim i lepim mestom za učenje. Jedan od mojih osnovnih ciljeva u prvom razredu jeste da učenici zavole školu, drugare i mene.

U želji da učenici steknu nova znanja i veštine, da se osnaže i aktiviraju, a sve kroz radost igre, osmislila sam i realizovala neke zanimljive aktivnosti koje traju sve četiri godine. Iz generacije u generaciju potvrđivalo se da sam na dobrom putu – rezultati su bili odlični. Na taj način gradila sam jak kolektiv koji neguje međusobno poštovanje, pomoć, toleranciju i saradnju, a potreba za nasilnim ponašanjem svela se na minimum. Osnovni uslov za realizaciju svih aktivnosti jeste da sva deca učestvuju ravnopravno i da nema diskriminacije po bilo kojoj osnovi (polna, verska, nacionalna, rrasna, socijalna...).

Rođendanske proslave

Na svaka dva meseca organizujemo proslavu rođendana u odeljenju za učenike koji slave u tom periodu. Određenog dana u učionici se organizuje dvosatna zabava uz muziku, ples, igre i posluženje. U pripremi uče-

stvuju i učenici i roditelji. Sa roditeljima na početku školske godine dogovorim nabavku knjiga za poklon svakom slavljeniku. Trudim se da izaberem naslov prilagođen uzrastu učenika i materijalnom stanju roditelja. Biram aktuelnog pisca, koji kasnije gostuje u odeljenju. Učenici pripremaju prostor, muziku i igre, poslužuju, plešu i predstavljaju svoje talente.

Veoma brzo se uočavaju promene kod učenika zbog tih proslava. Kod mnogih se potpomogne i ubrza socijalizacija, savladaju otpor prema suprotnom polu u plesu i predaji poklon-knjige, jačaju samopouzdanje, druženje, saradnju, pomaganje, motivaciju i pozitivan stav prema školi. Imaju priliku da se iskažu, pokažu svoje sposobnosti, a ja da ih brže i bolje upoznam. Vremenom, potreba za nasilnim ponašanjem se gubi i u nekim generacijama skoro potpuno nestane jer se učenici osećaju prihvaćenim.

Odeljenski časopis

Učenici vole da se pohvale i predstave. Jedan od načina je pravljenje odeljenskog časopisa na kraju svake školske godine. Svaka generacija mojih učenika ima svoj simbol – maskotu životinje, pa je to i naziv časopisa (*Verica, Zeka, Pače, Žirafče*). Dok se njima čini samo kao zabava i stvaranje časopisa, odrastaju uz pravila koja ih čine ravnopravnima i opšteprihvaćenima. Pravilo po kom nastaje časopis jeste da učenici imaju približno jednak broj priloga i da sve crtaju i pišu na času. U početku ja biram teme, navodeći ih na razmišljanje o drugarstvu, saradnji i ljubavi, a kasnije učenici preuzimaju uređivački deo posla. Sami smišljaju teme iz školskog života.

Animirani filmovi

Jedna od izuzetno sadržajnih i zahtevnih aktivnosti sa decom je pravljenje animiranog filma. Prateći sadržaje obrazovanja za mir, došla sam na ideju da deca kroz igru stvore nešto svoje, posebno vredno i poučno. Od prvog do poslednjeg koraka oni su ili glavni ili jedini učesnici tog projekta.

Posle dvočasovne obuke *kako u posebnom programu napraviti film*, predlažem im teme koje su u vezi s rešavanjem konflikata, pomaganjem drugu, spasavanjem prijatelja i sl. Sami prave grupu, osmišljavaju priču i biraju sredstva za rad (crtež, figure od plastelina, gotove igračke ili lego kocke). Pripremaju prostor, materijal i započinju rad. Pomeranjem figura koje su sami osmislili i napravili animiraju pokrete i svaku promenu fotografiju. Na taj način oživljavaju svoje junake, provode ih kroz različita emotivna stanja, uočavaju problemsku situaciju i identifikacijom sa junacima rešavaju problem. Tada sam i ja imala priliku da vidim kako neki učenici doživljavaju situacije nasilja i načine njihovog rešavanja.

Nizanjem nekoliko stotina fotografija u posebnom računarskom programu, koji su takođe savladali, nastaju pokreti, tj. film. Zadatak je bio preambiciozan za učenike trećeg razreda i nisam očekivala da će sa toliko uspeha savladati svaku fazu u procesu. Međutim, bili su motivisani novom aktivnošću i načinom rada. Članovi grupe su odlično saradivali. Priče su bile direktno vezane za rešavanje nekog problema, sukoba ili lošeg odnosa među decom. Posebnu vrednost u toj aktivnosti ima način komunikacije među članovima grupe, a zatim i među grupama. Pomagali su jedni drugima i zajednički rešavali probleme na koje su nailazili, a ja sam ih samo pratila i pomagala, po potrebi, u rukovanju fotoaparatom. Bili su veoma zadovoljni pa su im pauze u radu bile kratke.

Posebne aktivnosti, metode i oblici rada na časovima

- Da bih smanjila ili potpuno eliminisala lošu komunikaciju među nekim učenicima često sam osmišljavala zajedničke aktivnosti baš za njih. Posebnom pričom da „baš oni mogu to da urade najbolje“, motivisala sam ih da sede zajedno u klupi, pomažu jedno drugom u rešavanju zadataka, kontrolišu urađeno, zajedno pripremaju materijal za čas i prezentacije ili kvizove. Zatim je sledila pohvala za rad i saradnju. Veoma brzo, naročito oni najmlađeg uzrasta, uspevali su da zanemare netrpeljivost i moguće konflikte. Već od trećeg razreda veoma su uspešni u takvom vršnjačkom učenju. Jačaju samopouzdanje, pomažu jedni drugima, često lakše usvoje sadržaje, a potreba za sukobima se smanjuje.
- Procenjivanje svog i tuđeg rada uvek je odličan način da proverimo ne samo nivo znanja učenika već i da razvijaju kritičko mišljenje zasnovano na argumentima. Od početka je poželjno da procenjuju koju ocenu zaslužuju i zbog čega. Tom prilikom vežbaju nenasilnu komunikaciju i objektivno vrednovanje. Mogu da ocenjuju skoro sve aktivnosti na času. Posebno uživaju u analizi likovnih radova, desetominutnih vežbi, rada u grupi itd.
- Kada govorimo o značaju pravilnog rasuđivanja, tj. objektivnog sagledavanja nekih životnih situacija, želim da pomenem jednu aktivnost od višetrukog značaja. To je igra „suđenje“. Igramo je tako što izaberemo

Linkovi za animirane filmove:

<http://www.youtube.com/watch?v=pn-qoged25k>

<http://www.youtube.com/watch?v=vgptz9Hnbi0>

<http://www.youtube.com/watch?v=GFUCIvOmCmo>

temu koja je aktuelna ili neki tekst, događaj iz prošlosti i sl. Jedna grupa učenika su tužioc, druga – branioci, treća – porota, a jedan učenik ili ja – sudija.

Branioци opravdavaju postupke „optuženog“ pokušavajući da objasne njegove potrebe i da sagledaju njegovo viđenje situacije. Tužioc optužuju. I jedni i drugi iznose svoje mišljenje poštujući pravila ponašanja u „sudnici“ i koristeći adekvatan rečnik. Podstičem međusobno poštovanje svih članova (i osuđenog) i argumentovano iznošenje podataka. Za tu aktivnost najbolji su tekstovi ili događaji koji se mogu tumačiti na različite načine.

Tekst Vrabac i laste

Branioци imaju zadatak da odbrane postupak lasta koje su u gnezdo zazidale vrapca, a tužioc ih osuđuju. Važno je da se učenicima diskretno otvaraju mogućnosti da drugačije sagledaju nečiji postupak. U početku je većina učenika osuđivala vrapca jer je ušao u tuđe gnezdo. Kada su branioци objasnili mogućnost da je on bio dete koje nije znalo da je to nečija kuća i koje je samo želelo da se igra, mišljenja su se menjala. Porota je imala težak zadatak jer je njihova uloga da ne sude po svom prethodnom mišljenju, već po jačini argumenata odbrane i tužioca.

„Sudili“ smo i *vladavini Dušana Silnog*. Da li je bio dobar vladar ili ne? Učenici su u početku smatrali da je bilo odlično to što je Srbija u njegovo doba imala najveću teritoriju. Međutim, kada smo čuli tužioce, koji su ukazivali na to da je vodio osvajačke ratove i da je bilo mnogo žrtava, mišljenja su se menjala. Branioци su ga tada pravdali navodeći da je napisao *Zakonik* prema kojem je surovo kažnjavao svaku agresiju, krađu i drugu lošu radnju. Tokom igre javljaju se mnoge dileme kojima se, takođe, može „suditi“.

Često je teško doneti presudu. Najveća vrednost ove igre je u tome što učenici dolaze u situaciju da razmišljaju kao suprotna strana u sukobu. Uživljavaju se i pokušavaju da opravdaju oba stava. Shvataju da i onaj ko izazove sukob ima neku potrebu na koju ćemo lakše odgovoriti ako je prepoznamo, što je odličan način da izbegnemo sukob i da ne donosimo ishitrene zaključke i odluke. To je još jedan način da razvijamo toleranciju, strpljenje, aktivno slušanje, nenasilnu komunikaciju, pravilno izražavanje, uvažavanje drugih i prepoznavanje potreba drugih.

Određeni sadržaji, naizgled nepristupačni dečjem uzrastu, primenom adekvatnih metoda postaju pristupačni i zanimljivi. Često su u toku igre imali potrebu da promene ulogu i da zastupaju drugu stranu zbog promene mišljenja. U igri „suđenje“ mogu da se koriste različiti sadržaji (postojanje zooloških vrtova, deca koriste mobilne telefone, gajenje kućnih ljubimaca...).

– Pre nekoliko godina naš poznati pesnik Ljubivoje Ršumović obeležavao je 50 godina pisanja za decu. Moji „drugaci“ i ja smo došli na ideju da mu čestitamo na zanimljiv način. Svaki učenik je izabrao po dve njegove pesme s motivima drugarstva, sreće, mira, ljubavi... i ilustrovao ih. Sve smo ih uramili u naše, originalne ramove i poslali mu ih uz čestitku i lepe želje. Da bi im se zahvalio i rekao koliko su ga obradovali, došao je i posetio nas u školi. Važno je naglasiti koliko su učenici bili srećni od prvog momenta, od čitanja pesama i pronalaženja motiva, pa do trenutka kada nam je došao u posetu i kada su razgovarali sa njim. Istraživali su, družili se i pomagali jedni drugima, crtali, upoređivali radove, smišljali poruku i pakovali, a onda uživali u nagradi koju su zaslužili – u susretu sa njim. Bolju povratnu informaciju o tome koliko su bili uspešni nisu mogli da dobiju. Želeli su da nastavimo sa sličnim aktivnostima.

– Na inicijativu roditelja iz odeljenja napravili smo kontakt sa vršnjacima iz škole u Engleskoj. Oni su predstavljali Srbiju u okviru školskih aktivnosti i zamolili su nas da im pošaljemo neki snimak kako pevamo. Snimili smo i poslali, a oni su bili veoma zadovoljni. Uzvratili su nam na sličan način i nastavljamo da razmenjujemo video-snimke. Učenici se raduju osmišljavanju sledećih aktivnosti za drugare. Motivisani su i da više i bolje uče engleski jezik. Spremamo se da im čestitamo Uskrs tako što ćemo poštom poslati crteže, čestitke i radove o tome kako mi proslavljamo taj praznik. To će biti naše malo iznenađenje.

Pored toga što su uživali snimajući video-poruku za drugare, upoznali su drugu kulturu i naciju, drugačiji način sporazumevanja i sklapanja prijateljstava. Kako za taj kontakt koristimo prednosti interneta, nadam se da će naučiti i da je duša savremenih tehnologija u onima koji je koriste.

Zaključak

Rad sa učenicima je najodgovorniji i najlepši posao. Da bi iskoristio i unapredio sve učenikove sposobnosti, učitelj mora da obogaćuje svoj rad, prati trendove, osluškuje potrebe učenika i istražuje, i da omogući bezbednu i stimulativnu sredinu za učenje. U proces učenja treba da uključi i roditelje i institucije. Sadržaji obrazovanja za mir moraju biti utkani u nastavne sadržaje i sve oblike rada sa učenicima.

Upućeni jedni na druge, družeći se i učeći zajedno, moji učenici su aktivni i vole školu jer se bave različitim aktivnostima. Ne postoji univerzalan recept za iskorenjivanje sukoba, ali koliko god da ih smanjimo – postigli smo veliki uspeh.

Da bismo od učenika dobili kvalitet, moramo im ga ponuditi. Ličnim primerom, upućivanjem i edukacijom, ali i aktivnim slušanjem, učenicima treba pokazati da im je život u miru jedini pravi život, da svi imamo iste potrebe da budemo prihvaćeni i uspešni. Veština je pronaći prave puteve na kojima nećemo ugroziti druge.

Dragana Pejčić

KORAK PO KORAK KROZ SADRŽAJE OBRAZOVANJA ZA MIR

Naša škola se nalazi u Beogradu, gradu koji ubrzano prolazi kroz promene kako pojedinca, tako i društva u celini. Te promene iziskuju brzo i adekvatno prilagođavanje, ali i težnju ka stvaranju jake, stabilne, moralne i zadovoljne ličnosti. Dete je postavljeno pred velike izazove i iskušenja novoga doba. Veliki zahtevi se postavljaju i školi kao instituciji. Ona ima zadatak da pomogne deci da razviju svoje kapacitete i steknu veštine i znanja, ali i u komunikaciji s drugim ljudima. Pored pozitivnih promena, novo doba nam nameće da se sve više bavimo pojmovima kao što su: *sukob, nasilje, ratovi, itd.* Zbog toga škola, pored obrazovne, sve više jača i vaspitnu ulogu.

Osnovna škola „Miroslav Antić“ ima oko 1.230 učenika. U njoj rade ljudi koji svakodnevno rade na ličnom napredovanju i usavršavanju kako bi obogatili i učenike različitim znanjima i pripremili ih za život u zajednici.

Od 1997. godine škola je Metodčki centar za aktivno učenje. Ciljevi ovog projekta se odnose na to da dete bude u centru nastavnog procesa, da se poboljšaju obrazovna postignuća, da se realizuje efikasna nastava, da učionica postane mesto učenja, da se poveća angažovanost učenika, da svi budu uključeni u proces i da budu slobodniji u komunikaciji i izražavanju svojih stavova. Aktivnim učenjem se neguju kritičko mišljenje, aktivno slušanje i različite metode učenja kroz istraživačke zadatke. Takođe, teži se razvoju učenika u zoni naprednog razvitka i deca se uče dijalogu i kompromisu.

Godine 2005. postali smo pilot škola u tek započetom projektu „Škola bez nasilja“. Uključili smo se sa velikim zadovoljstvom i odgovornošću. Glavni cilj tog projekta jeste stvaranje bezbedne i podsticajne sredine za učenje, rad i razvoj. Pod tim se podrazumevaju različiti oblici preventivnih aktivnosti i konstruktivno rešavanje sukoba.

U okviru tih projekata realizujemo različite aktivnosti u školi i van nje, sa učenicima naše i drugih škola, sa kolegama iz drugih škola u zemlji i inostranstvu, sa roditeljima, institucijama i lokalnom zajednicom. Sadržaji obrazovanja za mir veoma se lako i lepo implementiraju kroz nastavne i vannastavne aktivnosti.

Tokom godine u školi se realizuje: više od 30 uglednih časova, mnoštvo skupova, tribina, radnih sastanaka, sastanaka fokus grupa, radionica i izložbi, kroz koje učenici obrađuju sadržaje obrazovanja za mir. To su sadržaji iz oblasti aktivnog učenja i psihološko-preventivnih programa: Škola bez nasilja, *Multikulturalnost, Bukvar tolerancije, Medijacija, Bukvar dečjih prava, Čuvari osmeha, Umeće komunikacije* i *Život bez nasilja*. U nastavi koristimo interaktivne metode, timski rad, interdisciplinarni pristup i vršnjačko učenje. Učenici svih razreda uključeni su u grupe ili sekcije koje se tokom godine bave nenasilnom komunikacijom, rešavanjem konflikata, uzajamnim pomaganjem, humanitarnim radom i prevencijom disciplinskih problema. Učenički parlament učestvuje u važnim dešavanjima u školi: sportskim turnirima, proslavama organizovanim na inicijativu učenika, rešavanju sukoba, seminarima o toleranciji i sastancima Školskog odbora (prisustvuje predstavnik parlamenta).

Uključivanjem učenika u različite aktivnosti, njihovim motivisanjem, uvažavanjem i organizovanjem pokušavamo da izbegnemo moguće oblike neželjenog ponašanja u školi i van nje. Na taj način ih i edukujemo i jačamo kao ličnosti. Druže se sa decom sa Kosova i Metohije (Mala matura – veliko srce) i decom iz evropskih zemalja (Radost Evrope), dopisuju se sa decom iz Afrike, Kanade, Amerike, Madagaskara i Ujedinjenih Arapskih Emirata i sarađuju na zajedničkim projektima sa decom iz nekoliko beogradskih škola. Posećuju decu sa Onkološkog instituta, iz Svrtišta, decu bez roditelja u Zvečanskoj ulici i organizuju predstave za stara lica iz Centra za gerijatriju. Učestvovali su u brojnim humanitarnim akcijama pomoći bolesnim drugovima, organizovali koncert za pomoć deci sa smetnjama u razvoju, pomoć zemljotresom porušenom Kraljevu i Hilandar. U našoj školi ima više učenika sa smetnjama u razvoju koje su veoma dobro prihvatili ostali učenici. Ova deca u takvoj atmosferi postižu izuzetne rezultate u odnosu na razvojne smetnje. Tome doprinose i kolege defektolozi i logopedi iz specijalne osnovne škole koji se angažuju radi podrške tim učenicima u radu.

Kao izuzetno važne saradnike uključili smo i roditelje. Oni nam pomažu i svojim stručnim radom, kao doktori, dramski umetnici, sportisti, plesači, književnici, kuvari i pravnici. Sa nama rade i druže se. Učestvuju na tribinama, u fokus grupama, na seminarima, u radionicama i raznim timovima.

Svake godine učenici prisustvuju predavanjima o prevenciji nasilja i narkomaniji u organizaciji MUP-a i Kriminalističke službe.

Kada analiziramo sve što smo uradili kroz sadržaje obrazovanja za mir možemo biti zadovoljni koliko su deca napredovala u prevenciji nasilja, načinu sagledavanja problema i načinu njihovog rešavanja. Nasilje je, nažalost, teško iskoreniti, ali sve što smo uradili, radimo i radićemo u budućnosti, doprinosi njegovom smanjenju, a to je veoma važno.

Prateći savremene tokove, nastavnici su mnogo radili na ličnom i profesionalnom razvoju, ali su mnogo i dobili. Rad u učionici je lakši jer se povećala angažovanost učenika, kod kojih se uočava pozitivna promena u ponašanju, bolja je klima za rad i obostrano zadovoljstvo je veće. Menja se i odnos roditelja prema školi. On kritikuje iz ugla pomagača i saradnika, a ne iz ugla posmatrača, kao ranije.

Uvođenjem programa i projekata obrazovanja za mir u vaspitno-obrazovni proces postignuti su veoma dobri rezultati. Učenici su naučili da lično učestvuju u planiranju i organizaciji rada u školi, u timskom radu, medijaciji, organizovanju javnih nastupa, pregovaranju i vršnjačkom učenju i da budu humani. Oni su ravnopravni članovi procesa učenja i naj način im se razvijaju životne kompetencije i veštine. Time postizemo da sve aktivnije učestvuju u društvenom životu.

Olivera Ranković

UPORNOŠĆU I STRPLJENJEM DO POZITIVNIH PROMENA

U članku se govori o četvorogodišnjem iskustvu učitelja u radu sa veoma specifičnim dečakom, koji ima niske frustracione tolerancije i burne reakcije na svaki izazov ili moguće rivale.

Četvrtu školsku godinu učitelj sam ovog dečaka koji ima izuzetne intelektualne sposobnosti, što potvrđuju i testovi prilikom upisa u prvi razred. Sposobnosti pokazuje i na časovima, kao i van njih, i sve to se manifestuje kroz odličan školski uspeh. Ima širok spektar znanja koji nije vezan za školske sadržaje. Voli da učestvuje u raznim aktivnostima, mada je u prvom razredu odbijao svaku aktivnost u kojoj je trebalo prikazati neko umeće (npr. gluma, ples na časovima muzičke kulture, crtanje...).

Na časovima srpskog jezika na kojima analiziramo tekst zna da rastumači većinu pojmova koji su deci nejasni, zna imena i mnogo o životu važnih ličnosti iz naše istorije, naučnika...

Zbog čega je ovo dete specifično?

U prvom razredu je bilo vrlo teško održati čas. Pokušavao je da privuče pažnju lupkanjem olovke o sto ili zviždanjem. U početku sam njegovo ponašanje tumačila kao otežanu adaptaciju na novu sredinu, iako u dogodišnjoj praksi nisam imala takvo iskustvo sa ponašanjem prvaka.

Ako mu aktivnost na času nije bila interesantna ili je smatrao da ne mora da učestvuje u njoj, peo se na klupu ili sedeo ispod nje. Psovao je ne birajući reči kojima će uvrediti druga, a često i mene – svoju učiteljicu. Veoma često je u školu dolazio bez potrebnog pribora za časove (to se neretko i danas dešava). Na sve načine je pokušavao da onemogući aktivnosti na časovima fizičke kulture, a u kolektivnim igrama (npr. fudbal, između dve vatre...) često je ulazio u sukobe sa decom, kako iz našeg, tako i iz drugih odeljenja. Vrlo često, da bi sebe zaštitio, govori neistine i na taj način pokušava da opravda svoj postupak.

Dečak je specifičan zato što ima izuzetno nizak nivo tolerancije na frustraciju i jako slabu kontrolu agresivnih pulzija, pa i na najmanji povod reaguje fizičkom i verbalnom agresijom. Negira i nikada ne prihvata svoju odgovornost u konfliktu, burno reaguje ukoliko se predloži drugačije rešenje problema, ne poštuje autoritet odraslih kada je u afektu, a često odrasle osobe naziva pogrđnim imenima i vređa ih. Kada je uznemiren, teško ga je smiriti. Dugo pamti ko mu je šta uradio i ima želju da se osveti na svoj način – fizičkim obračunom.

Od početka mu veliki problem predstavlja iskazivanje fine emocije. Ako se na tome insistira, sagne glavu, prebaci ruke preko nje i jedva izgovori ono što je hteo.

Kako izgleda momenat na času kada on privlači pažnju?

Evo opisa dela časa srpskog jezika u četvrtom razredu kada je dečak insistirao da pročita svoj sastav koji su dobili da napišu za domaći rad.

Sva deca su dobila listić na kojem je bila započeta i završena priča. Zadatak je bio da napišu razradu, tj. da opišu igru koju su igrala u školskom dvorištu. Čim je počeo čas, dečak je visoko digao ruku, ustao sa stolice i mahao rukom ne bih li ga prozvala. Pravila sam se da ne vidim njegovu reakciju, pa sam prozvala nekoliko učenika da čitaju. Posle trećeg pročitano sastava prozvala sam i tog dečaka. Bio je srećan, izašao je pred tablu i počeo da čita.

Prve rečenice razrade obećavale su opis zanimljive igre u školskom dvorištu. Zatim je počeo da opisuje, na veoma brutalan način, situaciju koja je ličila više na horor film nego na dečju igru. Dok je čitao, imao je osmeh na licu. Prekinula sam ga i rekla mu da opisi koje je upotrebljavao nisu književnog karaktera i da nisu prikladni za čas. Zamolila sam ga da se vrati na mesto, što je i učinio, bez reči.

Posle časa smo, nasamo, kroz razgovor došli do zaključka o tome šta treba promeniti u sastavu i kako se lepše može opisati igra, a situaciju sam iskoristila da o tome razgovaramo i na času odeljenjske zajednice.

Kako roditelji reaguju?

Sa dečakovim roditeljima, pre svega sa mamom, saradujem od prvog razreda. Majka prihvata (ali samo prividno) svaku moju sugestiju, potvrđujući da se on tako ponaša i kod kuće. Na moju molbu da češće saraduju sa školom i stručnom službom i da ispoštuju dogovoreno, u početku je pozitivno reagovala, ali kako vreme odmiče često negira da je detetu potrebna pomoć. Smatra da je njegovo ponašanje odraz nezrelosti i „da će to sve proći“. Često pominje da se on tako ponaša zato što ga deca izazivaju i da smo svi u školi (mислеći na mene, stručnu službu, čak i direktora) krivi za njegovo ponašanje jer je on „dežurni krivac“ za sve što se dogodi.

Razgovori i saradnja nisu konstruktivni jer ne želi da rešava koren problema, već opravdava postupke svog deteta. Ne shvata da dečak ima problem u ponašanju i reagovanju na frustracije. Roditelji često menjaju stav da li dete treba voditi kod stručnjaka, koji bi doprineo rešavanju problema u ponašanju.

Kako je došlo do promena u ponašanju?

Posle svakog konflikta, koji danas nastaje najčešće na velikom odmoru, razgovoram sa njim. Kroz razgovor analiziramo situacije u kojima oseća da je povređen i ugrožen i tako pokušavam da mu ulijem poverenje i objasnim da želim da mu pomognem i da u meni ima prijatelja. Kako su meseci prolazili, on je to i shvatio. Moj čvrst stav i doslednost vremenom su doprineli pozitivnim promenama u njegovom ponašanju.

Da bih smanjila konfliktne situacije, često sam ga zadržavala za vreme velikog odmora u učionici (što i danas povremeno činim) zadajući mu aktivnosti koje su doprinosile efikasnijem radu u odeljenju (da isecka listić koji sam pripremila za čas, da mi pomogne da u fascikle rasporedim kontrolne vežbe, da rasporedi likovne radove po panou...). Uvek je pristajao da mi pomogne.

Kad god sam u mogućnosti, na časovima biram zadatke u kojima može da istakne sve što zna. Domaći zadaci su takođe prilagođeni njegovim intelektualnim sposobnostima. Desi se da i ja od njega čujem neke informacije koje do tada nisam znala. Posle dobro urađenog zadatka, prijaju mu pohvale, pa ih ne štedim.

Radionice na časovima odeljenske zajednice su bile, i još uvek su, najčešće prilagođene njemu. U radioničarskom radu razgovaramo o osećanjima, problemima koji nastaju za vreme velikog odmora, o konfliktima, toleranciji... Rado učestvuje u tim aktivnostima. Takođe, danas rado učestvuje u kolektivnim igrama i grupnim aktivnostima na časovima, u kojima pokazuje sve svoje umeće.

Zajedno sa učenicima mog odeljenja (kada on nije tu) predlažem rešenja za nastale probleme. Deca mi pomažu da promenimo dečakovo ponašanje tako što ga razumeju, što na provokaciju ne reaguju konfliktom, što zanemaruju njegovu potrebu da privuče pažnju na času. Gotovo svi učenici su se u to uključili, i kako je vreme prolazilo, promena je bila evidentna. Postao im je omiljeni drug.

Topao i prijatan odnos, ali i čvrst i dosledan stav, doprineli su da dečak počne da poštuje moj autoritet. Ni danas mi ne persira, ali sve što kažem – učini. Razgovori sa njim posle časova o hobiju koji voli i knjigama koje čita takođe su doprineli da stekne poverenje u mene. Često smo pričali o konjima, koje obožava, a moje interesovanje za ono što je njemu zanimljivo takođe je uticalo na razvijanje poverenja.

Ovaj dečak predstavlja izazov u radu. Zbog njega sam se, kroz stručnu literaturu i seminare, informisala kako treba raditi sa decom koja imaju problema u ponašanju i ne poštuju autoritet.

Ko je još pružao pomoć učitelju da dođe do promene u ponašanju?

Od prvog razreda stručna služba, pogotovo psiholog škole, upoznata je sa ponašanjem tog učenika. Psiholog je često dolazio na časove da prati njegov rad i ponašanje (pogotovo u I razredu). Neretko ga je uzimala sa časova i individualno radila sa njim na promeni njegovog ponašanja. Razgovori posle časova i saveti školskog psihologa, kao i predlozi šta treba dalje raditi, bili su mi od velike pomoći.

Škola u kojoj radim ostvarila je na nivou opštine saradnju sa školom koja ima specijalne pedagoge i defektologe. Uz pismenu saglasnost roditelja, oni su individualno radili sa njim, a meni su predlagali dalje korake za rad sa tim dečakom.

Timski rad učitelja, stručne službe i stručnih saradnika van škole doprineli su da se dečakovo ponašanje umnogome promeni, da postane tolerantniji, da shvati i poštuje pravila ponašanja na času, a delimično i u školi, što je veliki uspeh.

Sa njim i dalje treba raditi na razvijanju finih emocija, koje on ima, ali su nerazvijene. Često ima potrebu da ih iskaže, ali to radi nespretno. Takođe, treba raditi na razvijanju tolerancije na frustraciju, kao i na realnom sagledavanju konfliktne situacija i prihvatanju odgovornosti.

Dečak za par meseci prelazi u V razred, gde će nailaziti na još veće izazove sa kojima će morati da se nosi. To će za njega biti velika promena jer će naići na novu sredinu i autoritete, kao i na veće izazove, te smatram da je od izuzetne važnosti da se nastavi rad sa njim kako u školi, tako i van škole.

Aleksandra Jovankin

OBRAZOVANJE ZA MIR U ŠKOLSKIM PROGRAMIMA

Obrazovanje za mir kao predmet, oblast, tema ili modul nekog predmeta ne postoji u srednjoškolskim nastavnim planovima. Iako bi bilo korisno da svaka oblast preventivnog rada sa đacima (reproduktivno zdravlje, prevencija narkomanije, medijacija, profesionalna orijentacija, interkulturalnost, dečja prava i sl.) ima zaseban predmet, nerealno je očekivanje da će se u već prenatrpane nastavne programe dodati još celovitih predmeta. Međutim, postoje pojedinačne nastavne jedinice koje se odnose na predrasude, nenasilnu komunikaciju, stereotipe, toleranciju i ravnopravnost, što je bila naša polazna tačka za kreiranje sadržaja sa novim pristupom, a prema već postojećim nastavnim temama.

Projekat „Živeti zajedno”

Učešće u projektu „Živeti zajedno“ *Pestalozzi* fondacije pružilo mi je prvi ozbiljniji kontakt sa temom „Obrazovanje za mir“ i oformilo moje profesionalno usmerenje, koje najdublje osećam, a to je put mirovnog edukatora.

U različitim fazama projekta, prvo kroz rad omladinske organizacije „Imam ideju” iz Kraljeva, pa do srednjih škola i nastavnika, prošli smo put na kojem smo, čini nam se, uspeli da sadržaje za obrazovanje za mir, obrađivane u omladinskim klubovima, prenesemo i u učionice. Centralna tema bila je interkulturalnost, sa svim temama koje sadrži (tolerancija, prevazilaženje predrasuda, stereotipa, različitost...). Osnova za institucionalizaciju bila je ideja da se na osnovu već postojećih tema i naziva nastavnih jedinica kreiraju novi sadržaji obrazovanja za mir. Tokom tri godine rada na obukama, pisanju i kreiranju sadržaja, sačinili smo „Katalog interkulturalnih nastavnih jedinica“, sa oko 300 priprema za nastavu u srednjim školama. Dobili smo obilje materijala koji pokazuju svež pristup temama koje se dugo obrađuju u školstvu, ali i potpuno nove teme. Nastavnici su obrađivali Kafkina dela, privredu i društvo u Srbiji, konformizam, impresionizam i identitet, ali i savremene teme koje ne postoje u udžbenicima: debata *Za i protiv gej parade*, sloboda okupljanja, participacija mladih i sl.

Moja iskustva u vezi s kreiranjem ideja za rad sa nastavnicima i učenicima na području obrazovanja za mir

Nastavnici koji su se susreli s „Katalogom interkulturalnih nastavnih jedinica“ lako su prepoznali njegovu vrednost, bilo da je reč o autorima materijala ili nastavnicima koji su želeli da primene te časove. Kao prednost su izdvojili mogućnost da se nastavnik bolje poveže sa učenicima, a i učenici međusobno, kao i lakše pamćenje informacija plasiranih kroz interaktivni čas. Ocena zadovoljstva na časovima uvek je bila visoka, a planiranje nastave sa drugačijim fokusom pružilo je nastavnicima zadovoljstvo jer su promenili dotadašnje viđenje obrade neke nastavne jedinice. Od komentara nastavnika izdvajam sledeći: „Iako učenici reaguju različito, uvek se razvije dobra diskusija“. Taj iskaz lepo odslikava atmosferu na tim časovima: teme nisu uvek ugodne, često se zaoštri atmosfera u učionici i ima sukoba mišljenja, međutim, dobra fasilitacija doprinosi vešestrukoj dobrobiti od takvih časova. Učenici ističu da su časovi dinamičniji, da mogu da iskažu svoje mišljenje, da diskutuju i da prepoznaju određene situacije i pojave koje ranije nisu znali da imenuju. Ti časovi su prilika da se susretnu sa savremenim temama koje ne spominju na ostalim časovima (građanska neposlušnost, manipulacija medija, književnost iz ugla stereotipa i sl.). Jedan učenik je kroz evaluaciju napisao: „Iako imam osećaj da sam se igrao, zamislio sam se mnogo više nad svojim postupcima nego na ostalim časovima“.

Zajedno sa pojedinim nastavnicima u mojoj školi, ali i u drugim školama u Kraljevu, radila sam najpre na osmišljavanju i kreiranju takvih sadržaja, tj. nastavnih jedinica kroz njihove predmete. I sama sam kreirala sadržaje kojima sam bila inspirisana. Ipak, za obrazovanje za mir u mojoj školi najviše je zaslužan segment

primene i realizacije navedenog kataloga, u kojem su objedinjeni radovi srednjoškolskih nastavnika iz osam gradova Srbije.¹

Obrazovanje za mir kroz moju prizmu ili „kako živim svoje ideje“

Kao pedagog u Poljoprivredno-hemijskoj školi „Dr Đorđe Radić“ u Kraljevu i, istovremeno, kao koordinator za aktivnosti na pisanju nastavnih jedinica organizacije „Imam ideju“ iz Kraljeva često sam bila zbunjena kada razmišljam na sledeći način: sa koje ja to pozicije govorim? Upravo sam kroz saradnju sa Nansen dijalog centrom nekako shvatila da ja već JESAM mirovni edukator gde god da sam, šta god da radim. Sva iskustva u školi i van nje, kroz formalno i neformalno stručno usavršavanje i razne projekte, dovelo me je do objedinjenja tih srodnih uloga. Tako je sva moja aktivnost u školi usmerena ka obrazovanju za mir – programski, ali i intuitivno: kroz rad učeničkog parlamenta, tima za prevenciju nasilja, medijaciju, savetodavni rad, radionice sa učenicima...

Ako reformu obrazovanja gledamo kroz prizmu naglašavanja značaja aktivnosti i aktivnog učešća u obrazovnom procesu, obrazovanje za mir učenike dovodi u poziciju da žive ono što uče, da prigrle ideju da sami kreiraju život i svet koji vodi ka miru. Namerno ne kažem „bez sukoba i konflikata“, jer od nas samih zavisi da li ćemo sukob iskoristiti kao priliku za rast i unapređenje odnosa (a i nas samih) ili ćemo ga još više produbiti. Učenike učim da konflikt sam po sebi nije ni loš ni dobar, ali je, svakako, prilika da nešto novo saznamo i o sebi i o „drugoj strani“. Nikada im ne možemo ponuditi recept za rešavanje konflikata, ali ih možemo podstaći da prođu iskustveno kroz situacije koje su im predstavljale problem. To je prilika da shvate da ne postoji samo njihov svet: postoji mnoštvo svetova koji lepo mogu da koegzistiraju samo ako se otvorimo i prihvatimo da ono što je drugačije nije i lošije.

Kao najbolji metod u oblasti obrazovanja za mir najviše sam koristila radioničarski rad. Učenici na taj način imaju priliku da na osnovu aktivnog učešća i međusobne interakcije preispituju i traže modele ponašanja koji su u skladu sa njihovim sistemom vrednosti. Tako se podstiče proces preispitivanja, umesto da se nude gotovi odgovori, kakve često imamo u tradicionalnoj nastavi, posebno na predavanjima, gde je subjekat nastave pasivan. Dobro osmišljene radionice podstiču učenike da preispituju sebe i druge. Takođe, uče se da slušaju i primaju konstruktivne kritike, što bi trebalo, učenjem kroz iskustvo, da ih osnaži da iznesu svoje mišljenje i osećanja.

Kada sa mladima razgovaram o miru, svi se slažu da je on neophodan: niko do sada nije rekao da želi rat. Ali, za srednjoškolce mir je ipak samo pojam, teško dostižan, nekako dalek, sa ne baš jasnim koracima kako se do njega stiže. Smatraju da treba više pričati o miru u područjima koja su negde daleko: Irak, Avganistan, Sirija... Želeći da im približim temu obrazovanja za mir, mislila sam da će biti prijemčiviji za teme koje su „gradivne materije“ mira: prevazilaženje predrasuda i stereotipa, negovanje različitosti, senzibilizacija za drugačije, fenomen etiketiranja... Kod mladih treba osvestiti mehanizme koji su u našim umovima automatski, ponekad i nesvesni, a dovode do odbacivanja drugih, netrpeljivosti, mržnje, pa i nasilja. Deklarativno, svi ćemo se opredeliti za mir, svi ćemo biti odlučni u borbi protiv rata, ali se postavlja pitanje da li ćemo druga iz odeljenja isključiti iz našeg društva zato što nema najnoviji model telefona, kako ćemo se odnositi prema Romima u našoj ulici, da li ćemo se zgražavati nad invalidom koji živi u našoj zgradi itd. – to su ti koraci koji nam govore da li mladi, pre svega, imaju mir u sebi. Promenom svesti kod mladih o tome da *drugačije* ne znači i *lošije*, o načinima nastanka predrasuda i stereotipa i puta koji dovodi do nasilja, mislim da smo mnogo bliži ideji mira. Jer, tek kada smo svi spremni na suživot, divni u svojoj različitosti, i kada ne osećamo da smo uskraćeni, već da smo bogatiji za spoznatu i prihvaćenu vrednost za mene znači – obrazovanje za mir.

¹ Katalog interkulturalnih nastavnih jedinica možete preuzeti na: <http://www.uecpd.org/publikacije/katalogICE>.

ULOGA DIREKTORA U INTEGRISANJU OBRAZOVANJA ZA MIR U NASTAVNI PROCES I SVEUKUPNI ŽIVOT ŠKOLE

U školama kao vaspitno-obrazovnim institucijama često imamo naglašeno sticanje teorijskog znanja, a vaspitna uloga i praktična primjena naučenog nijesu dominantne.

Sve više smo svjedoci da se nasilje u školama iz dana u dan povećava, što nam potvrđuju i primjeri iz sopstvene prakse. Budući da su sukobi neizbježni u odrastanju svake mlade osobe, svakodnevno provodimo vrijeme rješavajući ih i razgovarajući o drugačijim metodama rješavanja konflikata. Obrazovanje za mir, u čijem je fokusu školska medijacija, treba učenicima da omogući da razviju vještine, znanja i stavove koji će im pomoći da poboljšaju ne samo školski život i odnose, već i svakodnevne situacije. Ono priprema učenike za sutrašnje odluke u svijetu i za njihovo mjesto u njemu i pomaže im da razviju stil razmišljanja koji će im omogućiti kritičko posmatranje realnosti i formiranje sopstvenih, umjesto gotovog prihvatanja tuđih stavova i vrijednosti.

Promišljajući o školi iz perspektive rukovodioca ustanove, smatram da je od suštinske važnosti da upravo uže rukovodstvo škole prepozna značaj određene aktivnosti koju treba implementirati u nastavni proces. Jedna od tih aktivnosti je obrazovanje za mir. Naime, prije više godina, kao polaznica „Nansen škole dijaloga“, u kojoj je medijacija bila jedna od tema kojom smo se bavili, prepoznala sam potrebu da takve aktivnosti realizujemo u našoj školi.

Sticajem okolnosti, više kolega je prošlo obuku u organizaciji Nansen dijalog centra Crna Gora, tako da smo svoja iskustva podijelili sa ostalima u školi tokom dvodnevnog treninga. Kada smo utvrdili koliko nastavnika smatra da je primjena vršnjačke medijacije poželjna u našoj školi, tj. da je raspoloženje ohrabrujuće, prijavili smo se, u aprilu 2010. godine, na konkurs Akademije centralnoevropskih škola za dodjelu sredstava za temu: *Kreirajte svoja rješenja – kako se suočiti sa konfliktima u školi i okruženju*. Kao partnerska škola izabrana je OŠ „Branko Radičević“ iz Bujanovca zbog višegodišnjeg iskustva u obučavanju vršnjačkih medijatora i sprovođenju medijacije u školi.

Ciljevi projekta nazvanog „Za dobro svih generacija – živjela medijacija“ bili su: razvijanje socijalnih vještina kod učenika, razvijanje samopouzdanja i samovrednovanja, podsticanje spremnosti za timski rad, uticaj na izgradnju pozitivnog odnosa prema samom sebi i vršnjacima i prema nastavnicima, i pojedinačno uspostavljanje dobre komunikacije u školi na svim nivoima. Medijacija, kao jedna od tehnika za nenasilno rješavanje konflikata, pozitivno utiče na cjelokupni etos škole i omogućava vršnjačkim medijatorima da primijene stečene vještine kako u školskom okruženju, tako i van njega.

Animirani učenici VI, VII i VIII razreda pokazali su veliku zainteresovanost za projekat „Za dobro svih generacija – živjela medijacija“. Izabrana je grupa od 25 učenika, jedan nastavnik i, naravno, nastavnik trener, koji ih je obučavao za sprovođenje procesa medijacije u školi. Jednom nedjeljno pohađali su radionice u vezi s komunikacijom, timskim radom i medijacijom.

Taj projekat je počeo da se sprovodi početkom školske 2010/11. godine a podržala ga je Akademija za centralnoevropske škole (ACES). Za projekat je dobijeno priznanje za posebno postignuće iz oblasti rješavanja konflikata na završnoj akademiji ACES-a koja je održana u Pragu krajem marta 2011. godine.

Za učešće u projektu učenici su pokazali veliku motivaciju i zainteresovanost. Ključne aktivnosti, koje su ostavile najveći utisak na učenike, jesu obrazovne posjete. Predstavnici naše škole posjetili su školu u Bujanovcu sredinom februara, a škola iz Bujanovca je uzvratila posjetu sredinom marta.

Učenici obje škole su imali priliku da na kvizu „Konfuskator – medijator“ pokažu svoje znanje o medijaciji, da sukobe svoja mišljenja, da razmijene iskustva o primjeni medijacije i da primijene naučene vještine u praksi. Odgovarali su na pitanja o prednostima medijacije za njih lično, za vršnjake i za školu; koracima u medijaciji i pravilima i svim temama koje su obrađivali na radionicama.

Može se primijetiti da učenici imaju tolerantniji stav prema konfliktnim situacijama, da preuzimaju odgovornost za svoje postupke, da su spremniji da sarađuju i razmjenjuju svoja iskustva.

Kruna ovog projekta je učešće na završnoj akademiji i priznanje koje smo dobili, ali i poziv da sljedeće godine budemo učesnici završne akademije i da prenesemo svoje iskustvo drugim školama učesnicama. Projekat je nagrađen jer je prepoznat kao izuzetno koristan i održiv. Tako su u martu 2011. godine nastavnica i učenica naše škole prenijele iskustva u projektu medijacije na završnoj akademiji ACES-a. Vodile su radionicu „Konfuzija” na kojoj je trebalo da se pokaže koliko je slušanje bitno za medijaciju.

Najbolji način da se procijeni uspješnost projekta jesu komentari učesnika. Neki od njih su: „Shvatila sam koliko su važni aktivno slušanje, vještine pregovaranja i smišljanje mogućih rješenja za problem”; „Najvažnije iskustvo mi je posjeta Bujanovcu i njihova posjeta nama”; „Upoznala sam sjajne ljude i vidjela koliko dobro možemo da radimo kao tim”; „Shvatila sam da iz konflikta možemo da učimo i da ne treba da ga gledamo sa negativne strane”; „Stekla sam veću odgovornost, veće samopouzdanje”; „Naučila sam da ne treba napadati osobu, nego problem, koliko je bitno slušanje i koliko nekome možeš pomoći samo slušanjem”; „Najvažnija stvar je to što smo mi, medijatori, obučeni da pomognemo da se riješe sukobi kojih je svakim danom sve više i više”; „Najljepše je to što smo stekli drugare iz druge zemlje” itd. Iz komentara učenika može se vidjeti koliko im je bilo značajno sprovođenje ovog projekta. Grupa medijatora, koja ima veliki uticaj na svoje vršnjake u školi, veoma je motivisana za sprovođenje medijacije i pružanje pomoći svojim drugovima u prevazilaženju konfliktnih situacija i pronalaženju zajedničkog rješenja.

Roditelji su od samog početka bili obaviješteni o projektu i pružili su nam veliku pomoć u njegovom sprovođenju: „Projekat je pravi izbor za djecu svih uzrasta, pa samim tim i za nas roditelje. Značajno je to što se djeca pravovremeno edukuju o pravilnom i zdravom rješavanju problema i što se informišu o raznim životnim situacijama, što nama, roditeljima, mnogo pomaže jer svakodnevno razgovaramo o sličnim temama i upućujemo ih na prave izbore. Ovim projektom smo dobili pravog partnera u realizaciji jedinog roditeljskog cilja – srećnog i bezbjednog odrastanja ‘malih-velikih’ ljudi”. „Od kada moje dijete pohađa radionice medijacije dobilo je više samopouzdanja i više se ne povlači iz konflikata, već želi da ih riješi i nauči nešto iz njih” itd.

Projekat je u početku finansijski podržao ACES, ali su za njegovu održivost presudne saradnja i komunikacija rukovodilaca škole s lokalnom upravom i prijateljima škole, koji su omogućili da projekat traje već nekoliko godina.

Medijacijom stvaramo klimu nenasilja u školi i omogućavamo učenicima da zajedno utiču na proces rješavanja sukoba, ali i da, sa svojim vršnjacima, imaju odgovornost za dešavanja u školi. Obrazujući učenike i njihove nastavnike za nenasilno rješavanje sukoba doprinosimo drugačijem, humanijem, tolerantnijem, odgovornijem i hrabrijem pojedincu u društvu.

IMPLEMENTACIJA OBRAZOVANJA ZA MIR U OSNOVNOJ ŠKOLI KROZ NASTAVNE PREDMETE

Ako djecu u ranom uzrastu naučimo da djeluju miroljubivo, da prihvataju različitost, da ne robuju predrasudama i stereotipima i da budu spremna da učestvuju u svojoj školi i lokalnoj zajednici, sigurno će odrasti u zrele ljude spremne da se bore za mir i demokratiju. Zbog toga obrazovanje za mir ima za cilj pripremu mladih ljudi za mir i nenasilje kroz edukativne programe koji pomažu da se bolje razumiju načela i tehnike nenasilnog djelovanja, uzroci sukoba i prepreke mirnom rješavanju problema. To uključuje i učenje vještine dijaloga, tehnike pregovaranja, konstruktivnog rješavanja problema i jezika pozitivne akcije.

Kultura prava i odgovornosti i kultura mira međusobno se podržavaju. U obje kulture naglašava se privrženost pravdi i poštovanju među ljudima. Cilj obrazovanja za mir nije zaustavljanje sukoba već bolje razumijevanje struktura i sistema koji vode ka nasilju i ugrožavaju nastojanja da se sukobi riješe mirnim putem.

U svakodnevnom životu konflikt je svađa, otvorena diskusija, sukobljavanje mišljenja i ideja, raspravljanje o različitim temama, ali konflikt se javlja i u takmičarskim igrama, u sportu i prilikom različitih susreta. Najkraće rečeno, svaki sukob ideja, potreba, želja, pozicija i interesa, u stvari, jeste konflikt. Interakcija sa drugima neminovno vodi i u sukobe kao komponentu samog odnosa. Ukoliko nijesmo u kontaktu sa drugima, nemamo konflikte, ali nemamo ni interakciju.

Vrlo često se pod pojmom *konflikt* podrazumijevaju socijalni nemir, oružani sukob ili teroristički akt. Bitno je napraviti razliku između konstruktivnih i destruktivnih sukoba. Oružanih sukobi donose razaranja na ličnom i društvenom nivou.

Konflikti imaju i pozitivnu stranu. Takvi konflikti se, za razliku od destruktivnih konflikata koji vode u nasilje, nazivaju konstruktivnim i pružaju priliku da kroz njih napredujemo, da kroz odnose sa drugima učimo, spoznajemo sebe i druge, prihvatamo i poštujemo razlike. Bez konflikta ne bi bilo borbe za slobodu, demokratije i napretka. Stoga učenike treba učiti kako se sprečava nasilje, a ne konflikt, jer stvarni problem nije pitanje kako eliminisati konflikt, već na koji način se može aktivno rješavati, kako djelovati konstruktivno, a ne destruktivno.

U savlađivanju vještina razumijevanja konflikta veoma je važno da se učenici nauče da razumiju svoje i tuđe potrebe. Zato kroz sve nastavne predmete učenike treba naučiti kako da savladaju komunikacijske vještine i učiti ih tehnikama aktivnog slušanja, decentracije (sposobnost da se stavimo u poziciju druge osobe, odnosno „stavljanje u tuđe cipele“), izražavanja ja-porukama (govorimo drugima, a u isto vrijeme se povezujemo sa sopstvenim osjećanjima i potrebama), empatiji, jasnom izražavanju očekivanja i spremnosti na izvinjenje.

Svima je u školi jasno – kako djeci, tako i nastavnicima – da i najzanimljivije školsko gradivo može da bude neinteresantno ukoliko se u odjeljenju razvijaju odnosi među učenicima i nastavnicima koji podstiču nepovjerenje, neuvažavanje svojih i tuđih potreba, kritizerstvo, netolerantnost i sl., odnosno ukoliko se razvijaju odnosi koji predstavljaju određenu podlogu za pojavu konflikta.

Komunikacija se može razvijati, učiti i unaprijediti, a samim tim i naš odnos prema problemima i konfliktima. Kreativno rješavanje problema u učionici jedan je od programa koji se bavi razvojem i unapređenjem komunikacije u školi radi prevencije nasilja i rješavanja konflikata. Kroz taj program djeci se omogućava sticanje iskustva u komunikaciji, a nastavnicima otvorenija i nefrustrirajuća komunikacija sa djecom i razumijevanje konflikata. To utiče na smanjenje broja konflikata u toku boravka djece u školi i da učenici pokazuju manju spremnost za fizičke obračune.

Način na koji podučavamo učenike i način na koji se ophodimo prema njima u toku našeg svakodnevnog rada ostaviće dugotrajniji utisak od lekcija o određenim vještinama. Podučavanje o radu na sukobima i motivisanje ljudi da rješavaju probleme uz uvažavanje potreba strana u sukobu imaju za posljedicu smanjenje učestalosti i intenziteta nasilja. To nije isto što i plan prevencije i intervencije.

Škola je vaspitno-obrazovna institucija u kojoj se, pored sticanja znanja, vještina i stavova, djeca pripremaju za život. Svaki učenik ima svoje potencijale, koji ga razlikuju od ostalih.

Upravo kroz nastavne predmete učenike treba podučavati o Obrazovanju za mir, što ne znači da odrasli treba da dozvole djeci da sama donose sve odluke, niti da edukatori/nastavnici nemaju ličnu odgovornost. Učenike treba učiti da primijete i poštuju svaku različitost. Zato nastavnik treba da primijeti lične karakteristike svakog pojedinca i poštuje kulturne različitosti. Kada on to uradi, i učenici će to prihvatiti. Kreativni nastavnik će razlike, kao što su uzrast, posebni talenti ili potrebe, rasa, nacionalnost ili religija, predstaviti u okviru ciljeva, sadržaja i pojmova predviđenih programom. Zato treba slaviti različitost grupe i cijelog svijeta, upoznati ljude koji imaju drugačije stavove od naših kao ličnosti, naučiti kako drugi ljudi žive i misle i na taj način vrednovati individualnost i razlike.

Kroz nastavne predmete nastavnik treba da koristi jezik pozitivne akcije kojim se podstiču drugačiji modeli komunikacije sa drugima i jasnije izražavaju promjene koje očekujemo od drugih; motiviše učenike da stvore svoju viziju budućnosti i predstavlja im svoju viziju svijeta. Treba vjerovati da je mir moguć i podsjetiti učenike na to šta svaka osoba može da uradi da bi svijet postao miroljubiviji. Treba im predstavljati mirotvorce kroz istoriju, ali i naše savremenike, i pričati priče o njihovim životima. Sve to čini da se oni osjećaju sigurnijim i daje im snagu da djeluju kao mirotvorci u svom životu.

Nastavnik može kroz sve nastavne predmete da organizuje aktivnosti koje podstiču učenike da definišu šta je za njih mir: zajedničke igre, pjesme o miru, razgovore s mirotvorcima, kulturne aktivnosti, iskustva iz konstruktivnog rješavanja sukoba i slično.

Pored primjene kroz obrazovne programe, medijacija se može realizovati i kroz slobodne aktivnosti i časove odjeljenjske zajednice.

Veoma je važno znati da medijaciju mogu sprovoditi samo nastavnici i učenici koji su prošli obuku za školske medijatore. U protivnom, može se desiti da proces medijacije bude neuspješan. Obuka mladih medijatora treba da bude kontinuirani proces, a pogodan uzrast za obuku su učenici od šestog i sedmog razreda pa nadalje.

1. Opšti ciljevi i pojmovi Obrazovanja za mir

Iz iskustva se pokazalo da u okviru obrazovanja za mir kroz nastavne predmete treba usvajati sljedeće ciljeve i pojmove:

Opšti ciljevi	Pojmovi i sadržaji koje treba da savladaju učenici
– osvješćivanje sukoba koji otežavaju mir;	– konflikt/ sukob;
– uočavanje značaja pozitivne orijentacije za mir u zajednici;	– mir;
– osvješćivanje povezanosti zadovoljstva sobom i mira u zajednici;	– predrasude;
– sposobnost predviđanja posljedica sukoba i uočavanja dobiti od mira;	– stereotipi;
– podučavanje učenika razumijevanju prirode sukoba;	– pregovaranje;
– učenje strategija rješavanja sukoba kao preduslova za mir u zajednici;	– aktivno slušanje;
– osvješćivanje značaja sukoba za lični rast i razvoj;	– tolerancija;
– otkrivanje talenata za buduće medijatore;	– dijalog;
– razumijevanje sukoba;	– osjećanja u sukoba;
– osposobljavanje za rad na sukobu;	– potrebe u sukobu;
– shvatanja nasilja i nenasilja kao načina postizanja promjena;	– mogućnosti;
– shvatanje mira kao procesa;	– govor tijela;
– podsticanje učenika na međusobnu povezanost svih u školi;	– „ja“ i „ti“ poruke;
– osvješćivanje načina kako ljudi upućeni jedni na druge mogu jedni drugima da pomažu;	– medijacija i medijator;
– podsticanje učenika da budu korisni jedni drugima.	– uvažavanje i prihvatanje različitosti;
	– međuzavisnost;
	– kompromis;
	– izbjegavanje;
	– saradnja;
	– percepcije;
	– latentni sukob;
	– otvoreni sukob;
	– površinski sukob;
	– aktivno nenasilje;
	– moć i vrste moći.

Navedeni ciljevi se ostvaruju kroz nastavu radioničkog tipa, s tim što nastavnik treba da bude obučen za realizaciju tih aktivnosti.

2. Iskustva

U nastavi u kojoj je obrazovanje za mir implementirano kroz nastavne predmete, razgovor sa djecom i njihovo ponašanje u školi i van nje uočili smo:

- da su djeca relaksiranija na časovima;
- da i tema koja učenicima deluje dosadno može postati interesantna;
- da djeca prepoznaju prerasude i stereotipe i da nastoje da ih prevaziđu;
- da se postiže veća kooperativnost u grupi;
- da razvijaju sposobnost „razgovora“, a ne „govora“;
- da se međusobno bolje poznaju;
- da uvažavaju tuđe potrebe i osjećanja;
- da druga/drugaricu, iako je različit/a, prihvataju onakvim/onakvom kakav/kakva jeste;
- da uče da problem ne stavljaju „ispod tepiha“, već da ga iznose i pokušavaju da riješe;
- da se međusobno više uvažavaju nego do sada;
- da je broj konfliktnih situacija u školi drastično smanjen;
- da se više nego do sada druže djeca iz različitih etničkih i vjerskih grupa i da bolje poznaju različite kulture i govore njihove jezike;
- da iskazuju želju da se organizuju zajednički časovi sa učenicima različite nacionalne pripadnosti (pokazalo se da se međusobno odlično sporazumijevaju učenici kojima je maternji jezik albanski sa učenicima kojima je maternji jezik crnogorski, srpski, bosanski ili hrvatski i da pokazuju volju za saradnjom).

3. Preporuke

Iako u školama uspješno implementiramo elemente obrazovanja za mir, pokazalo se da je podrška šire javnosti veoma značajna. Stoga bi trebalo obezbijediti da državni ili lokalni mediji proprate naše aktivnosti i, ukoliko je moguće, jednom sedmično emitovanje emisije posvećene obrazovanju za mir u kojoj bi kao gosti pozivani predstavnici NVO Nansen dijalog centar Crna Gora, nastavnici koji implementiraju taj program i učenici. Dobro bi bilo i da se organizuju predavanja za širu javnost, roditelje i pripadnike lokalne zajednice. Nastavnik treba stalno da radi na sopstvenom profesionalnom razvoju i da bude usmjeren na osvješćivanje i prevazilaženje predrasuda i stereotipa svih vrsta. Takođe, smatram da svi nastavnici koji tek treba da primjenjuju obrazovanje za mir moraju pohađati odgovarajuću obuku, kako bi pravilno razumjeli i na pravi način implementirali suštinu ovog programa.

Literatura

1. Petrović, Z. : *Učiti biti*, Program obrazovanja za demokratsko građanstvo, Građanski fond Panonija, Novi Sad, 2008.
2. Stojanović, N.; Ćuk Milankov, D.; Bryn, S.; Smith, D.; Williams, S.: *Dijalogom do rešenja, priručnik za nenasilno rešavanje sukoba*, Nansen dijalog centar, Beograd, 2008.
3. Trikić, Z., Koruga, D., Vranješević, J., Dejanović, V., Vidović, S.: *Od svađe slađe, priručnik za voditelje radionica iz oblasti obrazovanja za veštine medijacije*, GTZ, Beograd, 2006.
4. Krkeljić, Lj., Slobik, J.: *Kreativno rješavanje konflikta u učionici, priručnik za osnovne škole*, Ministarstvo prosvjete i nauke Republike Crne Gore i Program Ujedinjenih nacija za djecu, 2001.

Lumnije Mustafa

PROGRAMI I ZGJIDHJES SË GRINDJEVE MES NXËNËSVE PEER MEDIATION NË SHKOLLË

Zgjidhja e grindjeve nga nxënëset dhe nxënësit do të thotë, se këta marrin vetë për sipër përgjegjësinë për organizimin e aspekteve të tyre jetësore.

Gjatë realizimit të projektit (Lillehammer-Bujanovac) katër shkolla fillore në komunën e Bujanocit, “Naim Frashëri”, „Branko Radiçević”, „Vuk Karaxhiq” (fshati Levosojë) dhe „Muharrem Kadriu” (fshati Tërnoc i Madh),

Projekti nxjorri agjentë të rinj dmth. Peer mediatorë .Grupet e nxënësve, të përfshirë në projekt gjatë takimeve në punëtori , bashkëpunuan dhe u trajnuan në ndërmjetësim. Shkollat kanë përfshirë ndërmjetësimin si një teknikë për zgjidhjen konstruktive të konflikteve në planet vjetore të punës së shkollës.

Qëllimi i projektit është për të edukuar nxënësit, mësuesit, prindërit dhe komunitetin e gjerë lokale për të kuptuar dhe të marrin pjesë në qasjen e hapur dhe parandalues ndaj konflikteve në punë. Ndërmjetësimi si një teknikë për të zhvilluar komunikimin pozitiv, respekton individualitetin e të tjerëve në ndërtimin e marrëdhënieve njerëzore dhe demokratike. Ndërmjetësimi i ndihmon nxënësit që të zhvillojnë shkathhtësitë e komunikimit, ti inkurajojë ata për dialog, të pranojnë mosmarrëveshjet, dhe bashkëpunimi me grupet tjera etnike. Ndërmjetësimi gjithashtu rritë nivelin e përgjegjësisë qytetare dhe zgjeron horizontin e perceptimit të përgjegjësive për veprimet e tyre.

Peer Mediation në shkollë

Me Modelin e zgjidhjes së grindjeve mes nxënësve, mediatorët kanë në dispozicion një set solid metodash në raste konfliktesh në mjedisin e afërt.

Çfarë është e rëndësishme për ndërmjetësuesit, gjegjësisht parimet e ndërmjetësimit janë:¹

- Ndërmjetësimi – Mediacioni bazohet në vullnetin e lirë nga të dyja palët.
- Ndërmjetësuesi ndihmon palët në konflikt për të zgjidhur problemin. Ai nuk e zgjidh problemin për ta.
- Ndërmjetësimi është konfidencial, dmth. çfarë është thënë mbetet në mes të ndërmjetësit dhe të palëve në konflikt.

Ndërmjetësuesit duhet drejtuar në atë drejtim të (zgjidhjes konstruktive)të problemit, e jo për të akuzuar njërin apo palën tjetër.

- Gjatë rrjedhes së mediacionit palët flasin vetëm për atë se çka ka ndodhur, ndërmjetësuesit duhet përkthejnë në gjuhën “tani dhe këtu” cilat janë (nevojat) e të dyja palëve dhe në cilën mënyrë mundemi ti kënaqemi (kërkesat dhe zgjidhjet e mundshme).

Mediacioni apo ndërmjetësimi shkollorë si teknikë e zgjidhjes së konfliktit në mënyrë paqësore është proces i cili kalon nëpër disa etapa dhe i cili ju ndihmon palëve të konfliktuara që të arrijnë zgjidhjen me ndihmën e personit të tretë neutral — mediatorit.

Thelbi i ndërmjetësimit është jo-i dhunshëm, qasja konstruktive në konflikt. Palët në konflikt janë përgjegjës për rezultatin e ndërmjetësimit, dhe ata propozojnë marrëveshjen.

Është thelbësore që të zgjidhen konfliktet nga studentët peer-të ndërmjetësuar, e jo nga mësuesit.

„Nga përditëshmëria në shkollën tonë është e këshillueshme që konfliktet të zgjidhet gjatë pauzave në mes të orëve apo pas orës së fundit.Palëve në konflikt është e rëndësishme t’ju mundësohet pajtimi dhe një fillim i ri.

¹ Trikić, Z., Koruga, D., Vranješević, J., Dejanović, V., Vidović, S.: Od svađe slađe, priručnik za voditelje radionica iz oblasti obrazovanja za veštine medijacije, GTZ, Beograd, 2006, str. 117-188.

Administrata e shkollës “Naim Frashëri”, ka miratuar ndërmjetësimin shkollor si një ndër mekanizmat për zgjidhjen e konflikteve. Sipas të dhënave të tyre, në muaj, ndodhin mesatarisht, 4-5 raste të konfliktit të cilat kryen procesin e ndërmjetësimit.

Ndërmjetësimi në shkollën tonë ka për qëllim të njoh të drejtat e fëmijëve dhe të rinjve, fëmijët janë të vetëdijshëm për të drejtat dhe përgjegjësitë e tyre, në këtë mënyrë përmirëson marrëdhëniet shoqërore dhe ardhmërinë për të siguruar respektimin e të drejtave të fëmijëve.

Qëllimi i dytë është që të lejojë fëmijët të marrin pjesë aktivisht në vendimet që lidhen me të drejtat e tyre në shkollë dhe në të gjitha sferat e jetës.

Parimi themelor që na udhëzon në zbatimin e aktiviteteve në fushën e ndërmjetësimit shkollor për fëmijët që në mënyrë aktive të marrë pjesë dhe për të promovuar të drejtat e tyre. Përveç kësaj, ne punojmë me fëmijët për adoptimin e aftësive sociale dhe të zhvillojnë vetëdijen e vlerave sociale të fëmijëve, si pjesëmarrës aktivë e jo vëzhgues pasivë.

Përmes punës sonë në këtë fushë, ne duam të bëjmë shkollën tonë dhe rrethin si një vend të sigurt ku të drejtat e fëmijëve janë të njohura dhe të respektuara nga të gjithë.

Mësimdhënësja – mediatorja e shkollës fillore “Naim Frashëri” Bujanoc.

PROGRAM ZA REŠAVANJE SPOROVA IZMEĐU UČENIKA

Rešavanje sporova od strane učenika znači da oni sami preuzmu odgovornost za organizovanje tog važnog aspekta svog života.

Četiri osnovne škole iz opštine Bujanovac: „Naim Frasheri“, „Branko Radičević“, „Vuk Karadžić“ (selo Levo-soje) i „Muharem Kadriu“ (selo Veliki Trnovac) tokom projekta „Saradnja škola iz opština Lilehamer i Bujanovac“ dobile su mlade posrednike, tj. vršnjačke medijatore. Grupe učenika koje su uključene u projekat upoznale su se tokom radionica, sarađivale i prošle obuku za medijaciju. Škole su uključile medijaciju kao jednu od tehnika za konstruktivno rešavanje sukoba u godišnje planove rada škole.

Cilj projekta je bio da se obrazuju učenici, nastavnici, roditelji i šira lokalna zajednica da shvate i učestvuju u otvorenom i preventivnom radu na sukobima. Medijacijom, kao tehnikom, razvijaju se pozitivna komunikacija i poštovanje individualnosti drugih, i izgrađuju ljudski i demokratski odnosi. Učenicima medijacija pomaže u razvijanju komunikacijskih veština i podstiče ih na dijalog, prihvatanje različitosti i saradnju s drugim etničkim grupama. Takođe, medijacijom se povećava nivo građanske odgovornosti i proširuje percepcija odgovornosti za svoje postupke.

Vršnjačka medijacija u školi

Prilikom izbora modela za rešavanje svađa između učenika, medijatori imaju na raspolaganju skup metoda za rešavanje sukoba u neposrednom okruženju. Osim toga, značajno je navesti šta je važno za medijatore. Reč je o sledećem:¹

- Učešće u medijaciji je dobrovoljno za obe strane;
- Medijator/i pomaže/u stranama u sukobu da reše problema. On ne rešava problem umesto njih;
- Razmena tokom medijacije je poverljiva, tj. ono što je rečeno ostaje između medijatora i strana u sukobu;
- Medijator/i se usmeravaju na ono što može da se uradi (konstruktivno rešenje), a ne na ono što je bilo, pri čemu ne optužuje ni jednu, ni drugu stranu;
- Čak i kada u toku medijacije strane u sukobu govore isključivo o onome što je bilo, medijator/i to prevodi/e na jezik „sada i ovde“
- šta je to što obema stranama treba (potrebe)
- na koji način možemo sada da ih zadovoljimo (zahtevi i moguća rešenja).

Školska medijacija ili posredovanje, kao tehnika za rešavanje sukoba mirnim putem, pomaže sukobljenim stranama da postignu sporazum uz pomoć treće, neutralne strane – medijatora. To je proces koji prolazi kroz nekoliko faza. Osnova medijacije je nenasilan, konstruktivan pristup sukobu, a strane u sukobu su odgovorne za njen ishod i one predlažu dogovor. Od ključne važnosti je da sukobe rešavaju učenici vršnjački medijatori, a ne nastavnici.

Na osnovu prakse u našoj školi, poželjno je da sukob počne da se rešava za vreme pauze između časova ili neposredno posle poslednjeg časa. Za strane u sukobu je važno da im se omoguće pomirenje i novi početak.

Značajno je da smo tokom saradnje sa kolegama iz škola u kojima se nastava odvija na albanskom i škola u kojima se nastava odvija na srpskom jeziku, ali i iz škola iz opštine Lilehamer, zapazili da na prevenciji sukoba u školama treba neprestano raditi, na različite načine. U svakodnevnom radu škole svedoci smo da se sukobi dešavaju između: učenika, učenika i nastavnika, nastavnika i roditelja, nastavnika, roditelja i učenika, roditelja i uprave škole itd.

¹ Trikić, Z., Koruga, D., Vranješević, J., Dejanović, V., Vidović, S.: *Od svađe slađe*, priručnik za voditelje radionica iz oblasti obrazovanja za veštine medijacije, GTZ, Beograd, 2006, str. 117–188.

Uprava škole „Naim Frasheri“ prihvatila je školsku medijaciju kao mehanizam za rešavanje sukoba. Prema evidenciji, mesečno se u proseku desi četiri-pet sukoba i realizuje proces medijacije.

Najčešći uzroci sukoba su: netolerancija, predrasude, drugačije razumevanje želja i potreba drugih, nedovoljno informacija o određenom događaju itd. Često neki od sukoba utiče i na širu lokalnu zajednicu, pa se desi i da se određeni broj stanovnika uključi u medijaciju. Zbog toga se nastavnici i učenici trude da organizuju javne promocije i kampanje posvećene miru i mirnom rešavanju sukoba, npr. zajedničku proslavu 21. septembra, Međunarodnog dana mira.

Medijacija u našoj školi ima za cilj da se priznaju prava dece i mladih, da deca budu svesna svojih prava i odgovornosti, da se na taj način utiče na poboljšanje društvenih odnosa i da se u budućnosti omogući poštovanje dečjih prava. Drugi cilj je omogućavanje deci da aktivno učestvuju u donošenju odluka koje se odnose na njihova prava u školi, ali i u svim drugim sferama života.

Osnovni princip koji nas vodi u realizaciji aktivnosti iz oblasti školske medijacije jeste da deca aktivno učestvuju i promovišu svoja prava. Pored toga, radimo sa decom na usvajanju socijalnih veština i razvijanju svesti o vrednostima dece kao društveno aktivnih učesnika, a ne pasivnih posmatrača. Kroz rad u ovoj oblasti želimo da našu školu i lokalnu zajednicu učinimo bezbednijim mestom, u kojem svi priznaju i poštuju dečja prava.

Burim Ferati

ŠKOLSKA MEDIJACIJA U OŠ „NAIM FRASHERI“

U okviru programa „Obrazovanje za mir“ u opštini Bujanovac učestvuju četiri škole u kojima se nastava odvija na albanskom i na srpskom jeziku. To su osnovne škole: „Naim Frasheri“, „Branko Radičević“, „Vuk Karadžić“ (selo Levosoje) i „Muharem Kadriu“ (selo Veliki Trnovac“).

Između svih škola postoji odlična saradnja. Organizuju se zajednički sastanci na kojima se dogovaramo o realizaciji programa, odnosno o konkretnim aktivnostima. Takođe, organizujemo zajedničke radionice za učenike iz više škola.

U okviru vannastavnih aktivnosti, nastavnici u sve četiri škole organizuju radionice iz oblasti *vršnjačka medijacija* i *socijalne veštine*. Izvođenje tih programa realizuje se uz pomoć Nansen dijaloga centra Srbija, Školskog odeljenja Opštine Lilehamer i lokalne samouprave opštine Bujanovac.

Nastavnici rade na primeni programa školske medijacije i socijalnih veština da bi se:

- poboljšala multietnička saradnja i razmena iskustava i druženje;
- radilo na prevenciji konflikata;
- poboljšala saradnju na relaciji učenik–učenik, učenik–nastavnik, nastavnik–roditelj i roditelj–učenik;
- smanjio broj konflikata između učenika u školi i van škole;
- razvijale komunikacijske veštine;
- podsticalo tolerantnije ponašanje učenika i svih ostalih aktera (nastavnici, roditelji).

Kroz te programe pomažemo svojim kolegama, učenicima i školskoj upravi da:

- sagledaju probleme koje imaju;
- otkriju razloge zbog kojih dolazi do konflikata;
- shvate načine prevazilaženja prepreka i izlaska iz konfliktnih situacija;
- žive zajedno uprkos međusobnim razlikama.

Evo nekih razmišljanja nastavnika i učenika OŠ „Naim Frasheri“ koji su prošli edukaciju i oprobali se u procesu medijacije: „Mnogo bolje slušam druge, kao i sebe“; „Sada imam bolju komunikaciju sa drugovima, razredom i roditeljima“; „Prepoznajem svoje potrebe i potrebe svojih vršnjaka“; „Gradimo prijateljstva“; „Medijacija u školskom životu utiče na razvoj međusobnog razumevanja, takođe predstavlja neuporedivo bolju opciju od svađe, ohrabruje i podstiče mlade da sami rešavaju sukobe“, itd.

Na osnovu izdvojenih utisaka i iskustava nastavnika školskih medijatora, aktivnosti iz oblasti školske medijacije doprinose boljoj komunikaciji i saradnji između učenika i nastavnika. Osim toga, pomažu u kreiranju pozitivne atmosfere, u kojoj se sukobi u školi rešavaju na konstruktivan i miran način.

KAKO SE MOŽE KORISTITI FILM U NASTAVI

Film kao medij omogućava nastavniku da učenicima prenese sadržaje na verodostojniji, zanimljiviji i prijemčiviji način. Tako će stečena znanja biti trajnija, a nastava efikasnija.

„Djeca vole film. On im pruža mogućnosti istraživanja i upoznavanja svijeta odraslih u koji tako željno žele zaviriti, a to im još nije dozvoljeno. Sve je u tom svijetu njima vrlo zanimljivo i novo pa se film doima kao neka mala enciklopedija u kojoj se mogu pronaći toliko željeni odgovori. Film, osim toga, prikazuje još novih i neproživljenih situacija. U nekoj od njih dijete zna da bi se moglo zateći pa promatra kako će neko drugi reagirati i riješiti problem. Dijete gleda i uči neke od mogućnosti ishoda situacije, preispituje se i razmišlja kako bi ono postupilo na mjestu junaka filma. Film tako nudi ogromno životno iskustvo bez izlaska iz sigurnosti vlastite kuće”¹.

Film se može koristiti u nastavi na dva načina: *kao nastavno sredstvo* ili *kao cilj časa*. Već gotov, napravljen film značajno je motivaciono sredstvo za rad na času. Film kao cilj, tj. pravljenje filma, podstiče i razvija mnoga znanja i vještine kod učenika i u toku planiranja i tokom samog procesa snimanja.

Putem snimljenog video-materijala učenici mogu da upoznaju daleke predele, ljude i događaje i događaje iz prošlosti, da u kratkom vremenskom periodu sagledaju procese koji traju više dana ili meseci, ali i one koji traju veoma kratko. Zbog toga ga nastavnici rado koriste u realizaciji nastavnog gradiva.

Da bi se koristio film u nastavi, potrebno je obezbediti *uslove za projekciju* i *plan za usmereno gledanje* kako bi se ostvarili ciljevi časa. Osnovni ciljevi korišćenja filma u nastavnom procesu su:

- osposobljavanje učenika za gledanje, primanje (receptija) i interpretaciju filmskog dela;
- predstavljanje događaja, procesa, likova, predela i pojava koji su učenicima vremenski ili prostorno daleki, previše spori ili se previše brzo odvijaju;
- razvijanje sposobnosti praćenja i vrednovanja postupaka likova u filmskom delu;
- razvijanje stvaralačke mašte;
- usvajanje osnovnih filmskih pojmova;
- uočavanje književnih, likovnih, muzičkih i komunikacijskih komponenata filma.

Veoma je važno da sadržaj i pojmovi u izabranim filmovima budu *primereni uzrastu učenika*. Najmlađem uzrastu najbliži i najprijemčiviji su crtani, animirani i lutkarski filmovi. Kasnije se postepeno uvode duže i drugačije forme (igrani, dokumentarni, naučno-popularni, istorijski, dugometražni, filmske reportaže...).

Budući da se film može smestiti u određeni društveni i kulturni kontekst, može poslužiti kao povod za raspravu o raznim temama: nasilju, porodici, toleranciji itd. Može se koristiti u svim oblastima nastavnog i vannastavnog procesa, na časovima svih predmeta (*srpski jezik i književnost* – film može da bude snimljen prema nekom književnom delu. Bogatstvo fotografije, glume, scene i izgovorene reči umnogome će pomoći učenicima da usvoje neko delo. Često se može upotrebiti samo jedan deo filma da bi se podstakao razgovor, debata ili analiza na času. Ali, neophodno je da se učenicima naglasi i objasni da ekranizacija književnih dela ne može i ne sme da bude zamena za čitanje; *istorija* – dokumentarni ili igrani film biće jasna slika učenicima o događajima iz prošlosti. Tako stečena znanja su mnogo trajnija; *biologija* – rast i razvoj živih bića, razmnožavanje, udaljene vrste i uslovi za život; *geografija* – sastav i izgled tla, kretanje nebeskih tela; *naučne discipline* – eksperimenti iz oblasti fizike i hemije; *muzička kultura* – izvođači i važni nastupi; *likovna kultura* – umetnici i njihova dela; *fizičko vaspitanje* – sportski događaji; *građansko vaspitanje* – ljudska prava i vrednosti itd.).

Film je pogodan za *sve tipove časa* (obrada, utvrđivanje, proširivanje znanja, sistematizacija, provera) i *sve oblike rada*:

- *frontalni*: svi učenici zajedno gledaju film, svako ga doživljava na svoj način, a zatim ga zajedno analiziraju;
- *individualni*: učenik gleda film i samostalno istražuje i rešava zadatke;

¹ Mikić, K.: „Film u nastavi medijske kulture”, Eduka, Zagreb, 2001.

- *u paru*: učenici gledaju film u paru, zajedno rešavaju zadatke i izveštavaju ostale učenike; veoma je pogodan i za podsticanje vršnjačkog učenja;
- *grupni*: učenici u grupama posmatraju film i svaka grupa ima različite istraživačke zadatke; vrlo je pogodan za problemski pristup filmu.

Značajna je činjenica da nijedan od tih oblika rada nema prednost nad drugima, već nastavnik bira najefikasniji oblik za određeni deo časa i planirane ciljeve. Naime, film se može uspešno upotrebiti u svakoj fazi časa: na početku časa kao motivacija, a kasnije kao izvor informacija ili tema za razgovor.

Na časovima građanskog vaspitanja i odeljenjske zajednice učenika osnovnih i srednjih škola mogu se koristiti filmovi *Slobodne zone* o stereotipima, razbijanju predrasuda, razvijanju kritičkog mišljenja kod mladih i podsticanju konstruktivnih ideja.

Grupa „Hajde da...”, u okviru UNICEF-ovog programa „Škola bez nasilja”, napravila je crtanu seriju za mirovno obrazovanje dece i ostalih „UAAA NEPRAVDA”. Osnovni cilj je sticanje znanja i iskustva o toleranciji na različitosti i podsticanje saradnje i uvažavanja unutar odeljenja.

Pravljenje filma je veoma kreativna i inspirativna aktivnost za učenike u nastavnom procesu. U školskim i vanškolskim uslovima mogu se praviti različiti filmovi: animirani, crtani, igrani i dokumentarni. Sadržaji i teme su uglavnom vezani za aktuelne događaje i situacije iz života učenika (zaljublivanje, učenje, nasilje, druženje, sport...). Bilo bi dobro da učenici budu nosioci svih poslova u procesu pravljenja filma, a da nastavnik objašnjava, upućuje, pomaže i kontroliše proces. Danas se može napraviti audio-vizuelni zapis čak i mobilnim telefonom, pa je postupak snimanja već poznat učenicima. Neretko se dešava da praveći film i analizirajući postupke i osećanja učesnika učenici reše neki međusobni sukob ili problem. Tako napravljen film može se koristiti dalje u radu, naročito ako je tema aktuelna. Nastavnici mogu na različite načine da se obučavaju za pravljenje različitih vrsta filmova.

Film je jedno od mnogobrojnih nastavnih sredstava prilagođenih za korišćenje u nastavnom procesu. Najefikasniji je kada se koristi u kombinaciji sa drugim sredstvima rada na času i kada je adekvatno usmeren ka ciljevima časa. Pažljivo odabran i vremenski prilagođen film umnogome pomaže i nastavniku i učeniku u savladavanju nastavnog gradiva.

Na osnovu navedenog, s pravom možemo reći da je film danas veoma značajno nastavno sredstvo, da se može koristiti u svim vrstama škola za decu i odrasle i na svim nivoima. Uz adekvatan izbor i prilagođavanje uzrastu učenika, ali i uslovima projektovanja, pomoću filma se unapređuje nastavni proces, olakšava proces usvajanje sadržaja i omogućava aktivnije učešće učenika u nastavi.

MLADI PIŠU AGENDU ZA NOVU VLADU

Istraživanje javnog mnjenja „Lični i društveni aktivizam mladih u Srbiji” koje je realizovao CESID 2007. godine pokazalo je da samo 6% mladih sebe vidi kao političke aktivne osobe, dok još 32% poznaju politički život, trude se da budu u toku, ali se ne angažuju lično. Istraživanje „Kroji po svojoj meri” utvrđeno da značajan procenat mladih uopšte nije aktivan - a pod pojmom „aktivan” je podrazumevano kako angažovanje u sportskim, kulturno-umetničkim ili nekim drugim organizacijama za mlade, tako i posećivanje sadržaja koji se za mlade, i u ime mladih organizuje. mapirani su određene potrebe mladih za aktivnostima koje se za njih, i u njihovo ime organizuju. Istovremeno, mladi nemaju priliku da direktno razgovaraju sa donosiocima političkih odluka i nosiocima vlasti o temama koje se tiču kvaliteta njihovog života.

Apstrakt

Asocijacija za kreativnu komunikaciju i debatu (ACCD) i organizacija *Inicijative*, koja je bila nosilac projekata, učestvovala su u implementaciji predizbornog projekta „Mladi pišu agendu za novu vladu” sa ciljem da se mladim ljudima starosti od 16 do 30 godina obezbedi mogućnost da direktno debatuju sa donosiocima političkih odluka o temama za koje smatraju da imaju veliki značaj za poboljšanje života mladih ljudi. Snimljene su četiri TV debate, koje su emitovane na tri stanice sa nacionalnom frekvencijom (b92, Info kanal, RT Vojvodina, TV Studio B) i na 17 lokalnih televizija u više termina. TV debata od celokupnog snimljenog materijala emitovana je pedeset i jedan put – ukupno 2.562 minuta.

Ključne reči: *TV debata, mladi, zapošljavanje, migracije, zdravlje mladih, obrazovanje, predizborna debata.*

Kako smo promovisali projekat?

Realizacija aktivnosti na projektu započeta je u poslednjoj nedelji februara 2012. godine. *Inicijative* su, preko mreže partnerskih organizacija, tokom dve nedelje radile na promociji projekta i informisanju mladih o aktivnostima koje će se sprovesti u narednom periodu. Partnerske organizacije iz četiri regiona (južna Srbija – Niš – *Superima*, organizacija za elektronsko učenje; zapadna Srbija – Novi Pazar – Kulturni centar „Damad”; istočna Srbija – Zaječar – Timočki omladinski centar; Vojvodina – Omladina JAZAS-a Novog Sada), tokom dve nedelje, od kraja februara do kraja prve nedelje u martu, na nekoliko mesta u gradovima koje su pokrivala delile/distribuirale su štampani materijal (liflete) koji je sadržao informacije o projektu i o tome šta mladi ljudi dobijaju uključivanjem u projekat, kao i informacije o obavezama u vezi sa direktnim uključivanjem u realizaciju projekta. Preko društvenih mreža (*Facebook* i *Twitter*), sve organizacije koje su uključene u projektni konzorcijum promovisale su ideju projekta, njegove ciljeve i buduće aktivnosti. Projekat je promovisan i na veb-stranicama svih partnerskih organizacija, preko njihovih *Facebook* i *Twitter* profila, i na posebnoj veb-stranici koja je napravljena za potrebe projekta „Mladi pišu agendu za novu vladu” – www.mladizavladu.rs.

Kako smo birali kandidate?

Tokom marta 2012. obavljena je selekcija prijavljenih kandidata za uključivanje u projekat, ali prvenstveno za pripreme treninge. Informacije o učesnicima treninga distribuirane su između partnerskih organizacija i trenera kako bi se postigao finalni dogovor o tome ko će biti učesnici (mladi) koji će biti deo treninga.

Gde smo realizovali treninge?

Treninzi su realizovani u: Novom Pazaru – u Medija centru Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju – OSCE, Nišu – u Regionalnom centru za profesionalni razvoj u obrazovanju, Zaječaru – u zgradi opštine Zaječar, i Novom Sadu – u zgradi Pravnog fakulteta.

Ko su bili polaznici?

Polaznici su bili u dobi od 16 do 30 godina: učenici, studenti, nezaposleni i zaposleni raznih profila. U svakom regionu je edukovano 25 mladih ljudi.

Šta smo radili?

Treninge predviđene projektom sprovodio je tim od osam trenera Asocijacije za kreativnu komunikaciju i debate. Polaznici su prolazili treninge o javnom nastupu, javnom govoru, debati i formulisanju pitanja, o tome kako izaći na kraj sa tremom, o pravilima komunikacije i kako biti fleksibilan u komunikaciji. Takođe, bili su obavešteni o formatu emisije i učestvovali su u simulacijama emisije. Tokom jednog meseca (četiri produžena vikenda), grupa trenera radila je sa svakom grupom ponaosob radi unapređenja znanja mladih ljudi i pripreme za javni dijalog s predstavnicima političkih partija, a samim tim i za snimanje TV debata.

Koje su teme emisija?

Mladi iz četiri regiona pripremali su se za četiri teme koje imaju veliki značaj za njih i njihove vršnjake. Mladi iz istočne Srbije pripremali su se za TV debatu o migraciji, iz južne Srbije – o zapošljavanju mladih, iz Vojvodine – o zdravlju i zdravstvenoj zaštiti mladih, i iz Sandžaka – o obrazovanju.

Ko je još učestvovao na treninzima?

Uparedo s treninzima, inicirana je saradnja i komunikacija sa četiri eksperta, koji su angažovani da pomognu mladima da dođu do kvalitetnih informacija koje bi mogli da iskoriste tokom pripreme i realizacije debata. Za temu obrazovanje bila je zadužena dr Ljiljana Levkov, za temu migracija – Milena Milivojević, za temu zapošljavanje – Irma Lutovac, a za temu zdravlje mladih – dr Predrag Đurić. Svi učesnici u projektu bili su u direktnoj komunikaciji sa ekspertima, koji su svaku temu određenu projektom prorađivali s grupom na terenu. Tako se paralelno s treninzima, koje je sprovodila Asocijacija za kreativnu komunikaciju i debatu, radilo i na podizanju nivoa znanja mladih o temama iz projekta.

Kakva je bila forma TV debate?

Televizijske debate su rađene po ugledu na emisiju *U Turn* koja se emituje na BBC-ju. U emisiju se uključuju mladi ljudi različitih životnih stilova, navika i obrazovanja, nezaposleni, srednjoškolci, studenti i zaposleni različitih struka i zanimanja. Gosti u emisiji su predstavnici vlasti koji odgovaraju na pitanja mladih.

Ko su bili gosti u TV debatama ?

Snimljene su četiri emisije o sledećim temama:

- migracije – učesnici u debati sa mladima bili su Vladimir Cucić, direktor Komesarijata za izbeglice Republike Srbije (Partija ujedinjenih penzionera Srbije), i Mitar Đurašković, načelnik odeljenja za suzbijanje trgovine ljudima (Ministarstvo unutrašnjih poslova);
- obrazovanje – učesnici u debati sa mladima bili su Božidar Đelić, bivši ministar nauke i funkcioner Demokratske stranke, i Miljenko Dereta, kandidat za poslanika i predstavnik Liberalno-demokratske partije;
- zapošljavanje – učesnici u debati sa mladima bili su Jorgovanka Tabaković, članica Predsedništva Srpske napredne stranke, i Vlajko Senić, član Predsedništva Ujedinjenih regiona Srbije;
- zdravlje mladih – učesnici u debati sa mladima bili su Zoran Stanković, ministar zdravlja, i Slavica Đukić Dejanović, predsednica Narodne skupštine Republike Srbije i v. d. predsednica Republike Srbije.

Šta smo snimili ?

Snimljena je jedna TV emisija od celokupnog snimljenog materijala i četiri emisije o svakoj temi. TV debate su emitovane na velikom broju TV stanica širom Srbije, od toga na tri stanice s nacionalnom frekvencijom (b92, Info kanal, RT Vojvodina, TV Studio B) i na 17 lokalnih televizija, u više termina. TV debata od celokupnog snimljenog materijala emitovana je pedeset i jedan put i ukupno je trajala 2.562 minuta. Dostupna je i na veb-stranici posebno napravljenoj za potrebe projekta.¹

Zaključak

Televizijske debate su pokazale da su mladi veoma zainteresovani za rešavanje problema i aktivno učešće u javnom životu kada im se omogući da direktno komuniciraju sa nosiocima vlasti i donosiocima političkih odluka.

¹ www.mladizavladu.rs

Gary Shaw i Ivana Gajović

NASTAVNI PLAN SA ELEMENTIMA IZGRADNJE MIRA ZA RAZVOJ BEZBJEDNIH I INKLUZIVNIH ŠKOLA ISKUSTVA IZ CRNE GORE I AUSTRALIJE

Projekat „Izgradnja mira – razvijanje bezbjednih i inkluzivnih škola“ čini skup od 10 lekcija iz oblasti obrazovanja za mir koje su namijenjene učenicima starosti između 11 i 15 godina. Projekat je nastao kao dio trajne saradnje između članova Radne grupe obrazovanje za mir u okviru Globalnog partnerstva za prevenciju oružanih sukoba (*GPPAC*).

Globalno partnerstvo za prevenciju oružanih sukoba je međunarodna mreža organizacija civilnog društva koja postoji u 15 regiona i koja je posvećena promovisanju izgradnje mira. Budući da je osnovana 2003. godine kao odgovor na poziv generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Kofija Anana na saradnju organizacija civilnog društva koje djeluju u oblasti prevencije sukoba, *GPPAC* poseban značaj daje upravo prevenciji sukoba.

Obrazovanje za mir jedna je od ključnih oblasti *GPPAC*-a za razmjenu ideja i dijeljenje resursa. Radi olakšanja tog procesa, *GPPAC* je osnovao Radnu grupu za obrazovanje za mir, koja se sastoji od pojedinaca iz akademskog svijeta, edukatora, praktičara i kreatora politika koji posjeduju iskustva iz prakse i koji su u svojim regionima aktivno uključeni u obrazovanje za mir. Ključne strateške oblasti kojima se bavi Radna grupa za obrazovanje za mir jesu:

- izgradnja kapaciteta regionalnih edukatora i praktičara;
- razmjena resursa, uključujući priručnike i nastavne planove;
- promovisanje dobre prakse u saradnji sa ministarstvima prosvjete kako bi bila uključena u nacionalne nastavne planove i profesionalni razvoj;
- podrška razmjeni nastavnog osoblja između različitih zemalja;
- organizovanje međunarodnih i regionalnih konferencija radi razmjene ideja i jačanja saradnje (Projektni zadaci Radne grupe *GPPAC*, 2009).

Članovi Radne grupe Gary Shaw, viši savjetnik u Ministarstvu prosvjete i ranog razvoja djece u Melburnu, u Australiji, i Ivana Gajović, izvršna direktorka u Nansen dijalog centru Crna Gora, razmjenjivali su duže vrijeme resurse i programske ideje. Kada je u aprilu 2011. godine Garry Shaw boravio u Italiji, Ivana Gajović mu je uputila poziv da posjeti Crnu Goru i da svoj doprinos jednodnevnoj radionici o vrijednosnim pristupima obrazovanju za mir, koja je bila namijenjena nastavnicima i direktorima škola. Radionica je zasnovana na resursima i istraživanju *Australijske inicijative za obrazovanje zasnovano na vrijednostima*¹.

Obrazovanje za mir može da ima razne oblike, zavisno od konteksta. U migracionoj populaciji, kakva je australijska, na raznolikost se gleda kao na prednost i akcenat je na društvenom i emocionalnom učenju i razvoju vještina, znanja i atributa kojima se promoviše društvena kohezija. Na primjer, u nastavnom planu u Australiji jasno su definisani rezultati učenja za interkulturalno razumijevanje i etičko ponašanje koji su ugrađeni u ključne obrazovne oblasti predmeta građansko vaspitanje, engleski jezik i istorija.

U postkonfliktnim sredinama možda bi bilo prikladnije staviti akcenat na učenje vještina prevencije sukoba i pomirenja. U takvom kontekstu, izgradnja odnosa, razumijevanje različitih pogleda i promovisanje angažovanja u zajednici mogu da budu ključni elementi školskog nastavnog plana. Napori u obrazovanju za mir podupiru se osnovnim vrijednostima koje pomažu da se artikuliše socijalna i moralna svrha i ono što je važno zajednicama. Obrazovanje o vrijednostima – strategija za implementiranje vrijednosti, neraskidivi je dio većine pristupa u promovisanju mira i društvene kohezije, i najčešće je osmišljeno tako da omogućava transformisanje i njegovanje razumijevanja, znanja i svijesti koji odražavaju ljudska prava, dostojanstvo i poštovanje.

¹ <http://www.apta.edu.au/completed-projects/national-values-education-initiative>

Te ideje su bile zastupljene i u radionici koja je 2011. godine održana u Podgorici, tako da su prikazane upotreba i primjenljivost vrijednosnog pristupa, naročito kada je riječ o angažovanju mladih u rješavanju problema i njihovom doprinosu u pronalaženju rješenja u svojim zajednicama. Radionicu su organizovali Nansen dijalog centar Crna Gora, Ministarstvo prosvjete i nauke i Zavod za školstvo Crne Gore u Podgorici. Učesnici su većinom bili nastavnici engleskog jezika ili nastavnici iz škola u kojima se predaje engleski jezik. Obrazovanje za mir i obrazovanje iz oblasti rješavanja sukoba mogu se razumjeti kao životne vještine koje su izgrađene oko ideje brige i saosjećanja sa drugim ljudskim bićima. Takav pristup se najbolje gradi kroz pozitivne i svrsishodne odnose u školi i zajednici, a najbolje se podržava kroz nastavni plan i pedagogiju.

Nakon te aktivnosti, organizatori su se složili da postoji dovoljno povjerenja u takav pristup da se može razviti skup lekcija iz oblasti obrazovanja za mir. Da bi zainteresovani nastavnici iz Crne Gore mogli da se uključe u kreiranje lekcija uz korišćenje vrijednosnog pristupa na osnovu kojeg bi se posebno učilo i gradilo razumijevanje vrijednosti kao što su poštovanje, odgovornost, briga i saosjećanje i integritet napravljen je predlog projekta u cilju prikupljanja sredstava. Osnovna ideja je bila da se kreiraju materijali koji bi se koristili u školama u Crnoj Gori, ali da se testiraju i koriste i u Australiji. Po završetku testiranja, predloženo je da se ti materijali postave na odgovarajuću internet lokaciju (poput *Mirovnog* portala, GPPAC zajednica za obrazovanje za mir²).

Krajem 2011. godine Australijska ambasada u Srbiji obezbijedila je sredstva za taj projekat. Svoj doprinos i podršku dali su i Ministarstvo za obrazovanje i rani razvoj djece za teritoriju Viktorije u Melburnu, Nansen dijalog centar Crna Gora i Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore u vidu pregledanja i uređivanja priprema za časove.

U aprilu 2012. godine Gary je ponovo doputovao u Crnu Goru da bi održi radionicu za nastavnike i ostale zainteresovane edukatore koji su učestvovali u prethodnoj radionici i koji su bili zainteresovani da napišu lekcije. Rezultat su bili dogovoreni obrazac za pisanje, rokovi, ideje za sadržaj i spremnost da se napišu lekcije uz podršku viših edukatora u Ministarstvu prosvjete i nauke Crne Gore.

Poslije četiri mjeseca diskusija preko interneta i revizija, napisano je 10 lekcija za učenike uzrasta od 11 do 15 godina koje su bile spremne za testiranje. Lekcije su bile napisane tako da angažuju učenike da diskutuju o ličnoj odgovornosti i miru u zajednici i nauče ih ponašanju koje bi trebalo da dovede do smanjenja broja sukoba i, uz to, osnaže mlade ljude da budu aktivni učesnici u izgradnji kulture mira. Takođe, lekcije su bile sredstvo pomoću kojeg su obrađivani problemi kao što su diskriminacija, predrasude, vršnjačko nasilje i isključivanje iz društva, i pomagale su učenicima da razviju vještine, znanja i strategije koji doprinose stvaranju bezbjedne sredine za učenje u kojoj vlada poštovanje.

Opšti pedagoški pristup bio je usmjeren na učenika i interaktivan. Zasnivao se na vrijednostima pomoću kojih se učenici aktivno uključuju u proces učenja i razvijanju ideja na kojima se zasniva dalje učenje.

Svaka lekcija je sadržala niz strategija za podsticanje učenika na otvoreni dijalog, kritičko mišljenje i analiziranje, razjašnjenje vrijednosti i razmišljanje. Pored kreiranja sredine za učenje i koja je pogodna za razmišljanje koje uključuje poštovanje, kao i za proučavanje osjetljivih problema, te strategije su osmišljene tako da učenicima pomognu i u njihovom istraživanju.

Tokom 2012. godine module za učenje testirali su nastavnici u Australiji, a trenutno se testiraju u Crnoj Gori. Početne ocjene su pokazale da nastavnici i učenici veoma cijene taj projekat.

U narednom izvještaju Lauren, nastavnica u Srednjoj školi „Cobram“, je sumirala način na koji je koristila resurse i potvrdila univerzalnost ključnih ideja za učenje.

Trenutno za svoj društveni predmet, koji se zove „Obilazak Azije“ koristim neke od lekcija koje se odnose na izgradnju mira i rješavanje sukoba. Predmet „Obilazak Azije“ (zajednički predmet za VIII i IX razred) kreiran je radi proučavanja kulturnih razlika, raznolikosti i poštovanja svih naroda, tako da se te lekcije savršeno uklapaju u naše aktuelne teme.

Sa učenicima trenutno obrađujem lekcije o suočavanju sa predrasudama, i zaista sam zadivljena onim što su postigli! Njihova reakcija na aktivnost 1: „Ljudski bingo (tombola)“, bila je zaista dobra, i izgledalo mi je da su bili veoma angažovani – mnogi učenici su naučili jedni o drugima nešto što ranije nijesu znali. Sljedeću lekciju smo nastavili tako što smo završili aktivnost 2 – fotografije nasumičnih pojedinaca. Bilo je veoma zanimljivo posmatrati kako su učenici određivali lica ljudi kao zastrašujuća, iskrena, pametna, neiskrena i umirujuća. Vodili smo odlične diskusije o njihovim zapažanjima, naročito o tome kako i zašto ljudi diskriminišu osobe na osnovu njihovog izgleda i gestova.

Do sada se kao NAJBOLJA aktivnost pokazala aktivnost 3, u kojoj sam učenike podijelila u različite grupe prema boji očiju, visini i mjesecu rođenja. Dala sam im mnoštvo primjera nepravednih situacija i bila prilično

² <http://www.peaceportal.org/web/peace-education/members-organisations>

impresionirana nivoom zrelosti koju su pokazali kroz svoju povezanost s drugim oblicima diskriminacije (rasnom, polnom, starosnom, vjerskom i onom na osnovu bračnog statusa).

U suštini, pripreme za časove koje su kreirali nastavnici u Crnoj Gori i Australiji čine suštinski dio svakog školskog nastavnog plana. Po mom mišljenju, te lekcije su veoma bitne za njegovanje mira i poštovanja kod svih učenika. Naročito su važne i zbog toga što su na osnovu njih unaprijeđene neke od živih diskusija u vezi sa „ljudima sa broda“ (analizirali smo seriju „Vratite se tamo odakle ste došli“, kanala SBS) i skorašnjim neredima u Sidneju. Te teme su prilično važne za Srednju školu „Cobram“, budući da u školi imamo izbjeglice i veliki broj studenata muslimanske vjeroispovijesti. Upravo ove nedjelje sam razgovarala sa jednim učenikom arapskog porijekla iz IX razreda o tome koliko je naša zajednica, i sama školska zajednica, odmakla u njegovanju kulture razumijevanja i poštovanja među različitim kulturama koje čine našu školu.

Nema sumnje da je obrazovanje o miru i rješavanju sukoba od koristi u svim razredima u Australiji.

Lauren McEwan, Srednja škola „Cobram“, Viktorija, Australija

Čim konačne revizije iz Crne Gore i Australije budu uvrštene u materijale, kopije će biti dostupne za širu upotrebu na *Mirovnom portalu*, GPPAC zajednica za obrazovanje za mir.

Naredna faza projekta (za koju u ovom trenutku ne postoje sredstva za finansiranje) treba da omogući dalje umrežavanje i komunikaciju među praktičarima iz Australije i Crne Gore, koje čine nastavnici, učenici i predstavnici ministarstava prosvjete, sa ciljem da se ojačaju bilateralna saradnja i međuregionalna razmjena iskustava. Trenutno činimo napore da povežemo škole iz Australije i Crne Gore.

Članovi GPPAC Radne grupe obrazovanje za mir iz drugih zemalja nastaviće da razmjenjuju iskustva i doprinose razvoju međuregionalnog projekta između Australije i Crne Gore.

Dodatak

Pripreme za časove nastale su kao odgovor na želju nastavnika da na kreativan način u nastavni plan ugrade pristup zasnovan na vrijednostima. Australijski resursi za obrazovanje koje je zasnovano na vrijednostima i koje je kreirala Vlada Australije, u saradnji sa svim državama i teritorijama, The Curriculum Corporationom i školama u periodu 2005– 2009, podržavaju ovaj projekat.

<http://www.valueseducation.edu.au/values/>

Nansen dijalog centar Crna Gora je nevladina, nestranačka i neprofitna organizacija koja je sa radom počela u maju 2000. godine, kada je registrovana po Zakonu o nevladinim organizacijama Republike Crne Gore. Organizacija je posvećena razvoju Crne Gore kao demokratskog, građanskog i održivog društva koje je uključeno u važne regionalne inicijative.

Dragana Radoman

DA LI STE ZNALI DA SE MEĐUNARODNI DAN MIRA, 21. SEPTEMBAR, I U NIKŠIĆU SLAVI?

U OŠ „Milija Nikčević“ u Nikšiću učenici se već godinama obučavaju za vršnjačke medijatore. Jedna od aktivnosti koja im je najzanimljivija dešava se početkom školske godine. U posljednje dvije godine vršnjački medijatori naše škole uložili su mnogo dobre volje, kreativnosti, entuzijazma i vremena da bi promovisali Međunarodni dan mira, 21. septembar, kako u svojoj školi, tako i u svom rodnom gradu.

Pokušaću u ovom članku da vam prenesem dio atmosfere sa naših priprema i predočim koliko su bitni detaljno planiranje i priprema događaja u lokalnoj zajednici čiji su nosioci učenici škole. Motivacije i pozitivne energije nam ne nedostaje. U prethodne dvije godine se pokazalo da su djeca/učenici spremni da posvete sve svoje slobodno vrijeme za pripremu događaja kojim žele da doprinesu širenju svijesti o važnosti mira u društvu i da svojom akcijom učine prepoznatljivim Dan mira u našoj zajednici.

Koje korake treba preduzeti i na koji način se treba organizovati?

Prije samog događaja treba preduzeti veliki broj koraka da bi se obezbijedilo da sam događaj prođe u najboljem mogućem redu i da učenici sa uživanjem realizuju pripremljene aktivnosti.

Na prvoj radionici/sastanku grupe učenici se upoznaju sa temom akcije promovisanja Međunarodnog dana mira. Tema se bira na sastanku regionalne grupe za obrazovanje za mir kroz projekat Nansen dijalog centra Crna Gora i Nansen dijalog centra Srbija „Obrazovne institucije implementiraju obrazovanje za mir“. Na tu temu i druge škole iz regiona organizuju događaje u svojim zajednicama. Potom učenici saopštavaju svoje ideje i šta misle da bismo kao grupa mogli da pripremimo i sprovedemo u djelo. Kada imate oformljenu grupu, spremnu i motivisanu za rad, bitno je da im se ne nameću ideje, već im dati slobodu i prostor da otvoreno iskažu svoje stavove. Svakom učeniku treba dati priliku da iznese svoj predlog, bez obzira na to koliko je izvodljiv ili neizvodljiv, realan ili nerealan... A predlozi su raznovrsni, neočekivani, maštoviti i nadasve – konkretni. Pored ostalog, zanimljivo je da su učenici imali veoma slične ideje kao predstavnici regionalne grupe.

Drugi korak je procjena šta se od predloženog realno može izvesti i pripremiti, ali i da li u našoj grupi ima potrebnih kapaciteta i talenata za sve predložene aktivnosti. Budući da će učenici pripremati i praviti sve prateće materijale/rekvizite, veoma je važno da se realno sagleda šta se može, a šta ne može sprovesti u djelo. Naime, za neke od ideja ne postoji dovoljno finansijskih mogućnosti, za neke se ne možemo za tako kratko vrijeme pripremiti/iskoordinirati, a za neke, jednostavno, nije zainteresovan ostatak grupe... Ali, najbitnije je da svaki član grupe bude uključen i u planiranje i pripremanje, i u realizaciju događaja.

Prije sljedećeg sastanka grupe učenicima treba dati dovoljno vremena da razmisle o još nekim mogućim predlozima, a za to vrijeme treba obezbijediti potrebni materijal za već usvojene predloge. U tome nam je bila

bitna podrška direktorice škole, bez čijeg zalaganja, komunikacije sa institucijama i umeća pronalaženja finansijskih sredstava ne bismo mogli organizovati akciju na način na koji smo je zamislili. I u akciji održanoj 2012. godine imali smo obezbijeđenu pratnju službenika Ministarstva unutrašnjih poslova, Područne jedinice Nikšić, koji su išli sa nama od škole do centra grada, i nazad. Učenici su bili oduševljeni policijskom pratnjom, koja je, po njima, povećala značaj naše akcije.

Ove godine (školska 2012/13) tema promocije je bila „Moj doprinos miru”, a mi smo našu akciju/događaj u gradu organizovali pod nazivom „Navijamo za mir”

Pripremili smo origami golubove mira, koje su učenici dijelili prolaznicima, čestitajući im Dan mira, a ako su bili zainteresovani, objašnjavali su im cilj naše akcije. O motivaciji grupe za rad govori i podatak da su učenici napravili više od 1.500 origami golubova mira. Prošli smo kroz centar grada obučeni u dresove različitih timova, noseći napravljene kape, zastave i šalove sa nazivom naše škole i motom naše akcije, pjevajući pjesmu Đorđa Balaševića „Samo da rata ne bude”. Željeli smo da pokažemo da nije bitno za koji tim navijamo – svi zajedno možemo da slavimo mir i nenasilje.

Dodatni napor je napravila i grupa učenika koji su od konca pravili narukvice sa porukom *peace* i grupa talentovanih učenika koji su jedan zid naše škole oslikali simbolima mira i ispisali moto naše akcije.

Prije izlaska u grad, školski medijatori su, zajedno sa nastavnicima, u svim odjeljenjima škole održali čas na temu „Moj doprinos miru u porodici, školi, zajednici i svijetu”, a potom su sa učenicima iz svih odjeljenja iscrtavali školske trotoare simbolima i porukama mira. Poruke koje su nastale na časovima čitali smo okupljenoj publici u lokalnoj zajednici. Pažnju prolaznika skretali smo velikom slagalicom mira, koju je držalo 20 učenika i pjevalo pjesmu naše akcije. Potom smo napravili polukrug, ostavivši prostor u centru za čitanje poruka učenika naše škole kako mi možemo doprinijeti miru. Jedan dio učenika je ostao na štandu i dočekivao zainteresovane prolaznike, a drugi dio učenika je šetao gradom i dijelio golubove mira. Trg smo napustili uz pjesmu, ohrabrujući građane da nam se pridruže.

Kao što se može primijetiti, mnogo vremena je uloženo u pripremanje potrebnih materijala za akciju, pa želim da zahvalim svim malim-velikim školskim medijatorima na idejama, posvećenosti, entuzijazmu i istrajnosti u njihovoj pripremi.

Akcija u gradu traje dva sata, priprema za akciju dvadesetak dana, a utisci sa akcije ne blijede lako. Nakon svakog organizovanog događaja nađemo se i sumiramo utiske. Sveukupna atmosfera, pozitivne, negativne i neočekivane situacije... Šta smo mogli drugačije? Šta je bilo sjajno? Šta bismo mogli bolje?... Čujemo i u kakvim su se situacijama učenici nalazili i kako su na njih reagovali. Neki od komentara učenika su: „Jedan čovjek mi je rekao da je sjajno ovo što radimo i da nas je divno vidjeti ovako mlade i nasmijane u borbi za prave i istinske vrijednosti”; „Pitali su me koliko treba da mi plate za goluba. Jedva sam ubijedila majku one slatke bebe da joj vratim euro koji mi je ubacila u korpu”; „Ovo je stvarno bilo super. Nastavnice, šta ćemo sljedeće?” itd.

Neke od preporuka za uspješno sprovođenje akcije

Jedan od bitnih pripremnih koraka jeste i razgovor/radionica o očekivanim teškoćama u toku sprovođenja akcije. Pokušavali smo da predvidimo sve situacije koje mogu iskrsnuti na terenu i kako na njih da reagujemo. Glumili smo različite situacije i različite reakcije: kako reagovati ako neko od prolaznika ne želi da vas sasluša, ne želi da uzme goluba mira ili uputi poruku? Kako reagovati ako se neko podsmijehne vašem entuzijazmu i energiji? Šta ako imate minut da kažete sve što želite? Šta u slučaju da počne kiša? itd. Razmatrali smo razne situacije da bismo spriječili da se neko od učenika osjeća povrijeđenim zbog komentara ljudi koji možda nemaju razumijevanja za našu akciju. Svi učenici su sa nestrpljenjem očekivali događaj, ali je bilo i neizvjesnosti/straha hoće li sve proći kako je zamišljeno. U vezi s tim, učenici su, između ostalog, izjavljivali sljedeće: „Naučili smo da improvizujemo i da se prilagođavamo situacijama, kako da podržimo drugare i kako da im pritekemo u pomoć”; „Uvježbali smo da prolazniku, ukoliko ne želi da nas sasluša, pošeljemo lijep dan i čestitamo Dan mira”; „Vježbali smo kako da zaustavimo prolaznike na ulici, kako da započnemo razgovor, šta je bitno da se čuje” itd.

Potrebno je obavijestiti roditelje i tražiti odobrenje da njihova djeca učestvuju u akciji i da se fotografije objave u časopisima i člancima vezanim za obrazovanje. Roditelji su nas oba puta podržali kako u pripremi, tako i u sprovođenju akcije. Bili su tu da pruže podršku svojoj djeci i njihovom doprinosu borbi za mir.

Veoma je važno da svi članovi grupe učestvuju u akciji. Uloge se podijele još na radionicama, tako da se u toku akcije zna šta je čiji zadatak. Izlazi se u susret željama učenika i poštuju njihovi afiniteti. Nekima odgovara da budu na štandu i dijele informacije, nekima da šetaju gradom i prolaznicima dijele golubove mira, nekima da fotografišu i intervjuišu prolaznike, nekima da predvode grupu sa „hodajućim” reklamama i započnu pjesmu „Samo da rata ne bude”. Za svakoga se nađe uloga u kojoj se osjeća spremno, sigurno i opušteno.

Za uspješnost akcije bio je značajan i tim zadužen za medije. Naime, nekoliko učenika se opredijelilo za komunikaciju sa novinarima i snimateljima, a ostali učenici su ih upućivali na njih da daju izjave za medije. To se pokazalo kao veoma efikasno, jer se taj tim učenika posebno pripremao za moguća pitanja i poruku koju žele da prenesu građanima.

Do sljedeće akcije...

Tek što završimo sa jednom akcijom, već planiraju drugu: veću, bolju, sveobuhvatniju... Uživanje je raditi sa tom grupom poletne, talentovane i inspirisane omladine. Oni su naša sadašnjost, ne naša budućnost. Oni su začetnici i nosioci promjena u društvu. Oni djeluju srcem i bore se za mir, za mir u sebi, za mir u porodici, za mir u školi, za mir u lokalnoj zajednici, za mir u društvu, za mir u svijetu. Oni svoj doprinos daju svojim primjerom šta se sve može kad se hoće. Oni su školski medijatori OŠ „Milija Nikčević“ iz Nikšića, iz Crne Gore. A mi (nastavnici) smo tu da im pružimo podršku u realizaciji i damo „vjetar u leđa“.

Dragana Šarengaća

DIJALOGOM DO RJEŠENJA – OBRAZOVANJE ZA MIR U OPŠTINI RAKOVICA

U članku su opisana iskustva iz realizacije akreditovanog seminara Nansen dijalog centra Srbija pod nazivom „Obrazovanje za mir – dijalogom do rešenja“ u Osnovnoj školi „Ivo Andrić“ u opštini Rakovica, u Beogradu. Seminar smo realizovali u saradnji sa Jedinicom za prevenciju nasilja Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije u periodu od oktobra do decembra 2012. godine.

Ključne riječi: *dijaloške i komunikacijske vještine, timski rad, sredstva i tehnike za analizu sukoba, konstruktivno rješavanje sukoba, akcioni planovi.*

Naša organizacija „Nansen dijalog centar Srbija“ duže od decenije organizuje seminare iz oblasti konstruktivnog rješavanja sukoba za nastavnike i učenike iz Srbije i regiona. Na taj način širi mrežu mirovnih edukatora u cilju izgradnje sigurnih škola, tj. škola koje promovišu nenasilje u multietničkim zajednicama.

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja akreditovao je seminar NDC Srbija „Obrazovanje za mir – dijalogom do rešenja“ u maju 2012. godine kao program stalnog stručnog usavršavanja nastavnika za školsku 2012/2013. i 2013/2014. godinu.

U toku kreiranja programa trudili smo se da ciljeve seminara uskladimo sa *Standardima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovo stručno usavršavanje*¹, tako da budu komplementarni sa strategijama za stručno usavršavanje koje je propisalo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Specifični ciljevi seminara odnose se, prije svega, na: osposobljavanje nastavnika i učenika za primjenu tehnika konstruktivnog rješavanja sukoba u radnoj praksi, povezivanje i saradnju svih aktera (školska uprava i stručna služba, nastavnici, roditelji, učenici i predstavnici lokalne samouprave) važnih za uspješan obrazovno-vaspitni proces.

Dobra saradnja sa Ministarstvom prosvete, posebno sa Jedinicom za prevenciju nasilja, traje već nekoliko godina. Uz konsultacije sa koordinatorkom Jedinice, realizaciju našeg akreditovanog seminara započeli smo u Osnovnoj školi „Ivo Andrić“ u opštini Rakovica, u Beogradu. U školi je postojala potreba za stručnim usavršavanjem nastavnika i razvijanjem njihovih kapaciteta za prevenciju nasilja. Uprava škole i pedagoško-psihološka služba podržale su realizaciju seminara i koleginci Tatjana Popović i meni, kao autorkama i fasilitatorkama seminara, obezbijedile odlične uslove za rad. Seminar smo realizovale za grupu od 26 učesnika u periodu od oktobra do decembra 2012. godine.

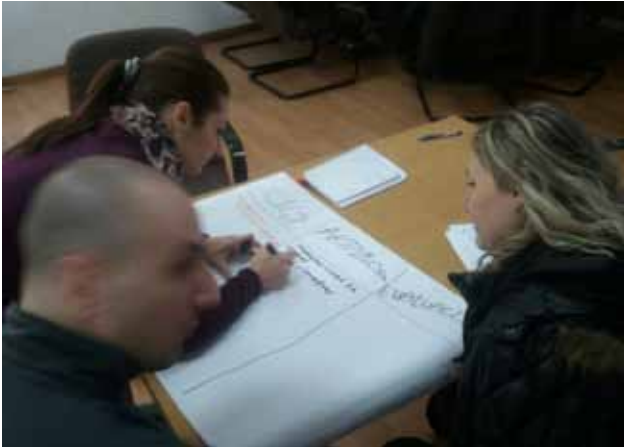
Sastav grupe učesnika bio je raznolik: nastavnici razredne nastave, nastavnici predmetne nastave, školski pedagog i predstavnica Sekretarijata za obrazovanje u opštini Rakovica. Takođe, članovi grupe su se razlikovali po prethodnom znanju i iskustvima vezanim za interaktivni, radioničarski način rada. Bilo je kolega koji već primjenjuju metodologije radioničarskog tipa rada, ali skoro polovina grupe nije ranije radila na taj način.

Tematske cjeline radionica podijelile smo na usvajanje dijaloških i komunikacijskih vještina i usvajanje sredstava i tehnika konstruktivnog rješavanja sukoba. Najznačajnije teme koje smo obrađivale bile su: „Nansen dijalog model“, „Razlika između dijaloga i debate“, „Faze sukoba“, „Stilovi rješavanja sukoba“, „Luk analiza (pozicije, potrebe i interesi)“, „Mapiranje“ i tehnike pregovaranja.²

Obrada tema bila je u potpunosti interaktivna, uz podsticanje saradnje i razmjene iskustava između učesnika. Tokom vježbi komunikacije, učesnici su radili u parovima, a zatim u mješovitim grupama (nastavnici razredne nastave, nastavnici predmetne nastave i školski pedagog), u kojima su zajedno pripremali scene koje su odslikavale realne sukobe iz radne prakse na relaciji: nastavnik–učenik, nastavnik–roditelj i nastavnik–nastavnik. Posebnu pažnju posvetile smo socijalnim vještinama radeći na skici za razvoj učeničkih vještina iz oblasti empatije, saradničkih vještina, samopotvrđivanja, samokontrole, odgovornosti, igre, radosti i humora. Koristile smo iskustva

¹ <http://www.zuov.rs>

² Sredstva i tehnike konstruktivnog rješavanja sukoba detaljno su predstavljene u priručniku: *Dijalogom do rešenja, priručnik za nenasilno rješavanje sukoba*, Nansen dijalog centar, Beograd, 2008.

stečena u radu sa školama iz Bujanovca i regiona, ali i iskustva norveških kolega koji integrišu socijalne vještine u svakodnevni obrazovno-vaspitni rad škole.

Na kraju seminara, u okviru treće radionice, učesnici su kreirali akcione planove za period do kraja školske 2012/2013. godine i definisali aktivnosti koje podstiču kooperativnost i konstruktivno rješavanje sukoba kroz saradnju:

- učenika i nastavnika u odjeljenju;
- nastavnika i roditelja;
- svih nastavnika u školi, tima za prevenciju nasilja, pedagoško-psihološke službe i lokalne zajednice.

Predstavnica Sekretarijata za obrazovanje Opštine Rakovica aktivno je učestvovala u radu seminara i na taj način podržala rad nastavnika i stručne službe.

Učesnicima smo obezbijedile sve radne materijale i prezentacije sa obrađenim programskim cjelinama i scenarije/slučajeve sukoba koji su korišćeni u vježbama. Za radioničarski oblik rada neophodni su kreativnost i prilagodljivost potrebama svake grupe, tako da smo koristile razne forme radioničarskog rada: prezentacije fasilitatorke, individualni rad, rad u parovima i grupni rad. Timski rad je jačan tokom višenamjenskih timskih vježbi, a učesnici su bili fokusirani na zajedničko rješavanje zadataka, a uz to, bili i fizički aktivni. Sve je to bilo sa ciljem podsticanja saradničke atmosfere, timskog rada i komunikacije među učesnicima. Aktivno učešće i konkretni životni primjeri pokazali su nam da su učesnici pozitivno reagovali na radionice i vježbe. Rad u Rakovici je važno iskustvo za našu organizaciju i zadovoljni smo što smo ostvarili saradnju sa Osnovnom školom „Ivo Andrić“ i opštinom.

Nama koji smo odabrali civilni sektor kao polje djelovanja kojim se zalažemo za mir, ponekad nije jednostavno da rezultate svog rada objasnimo kroz vidljive i mjerljive pokazatelje. Razlog za to je što smo fokusirani na dugoročni proces izgradnje mira. Taj proces zahtijeva rad na boljem razumijevanju vrijednosti mira i nenasilja, promjeni prethodno usvojenih ponašanja i stavova i podizanju nivoa svijesti o važnosti aktivnog učestvovanja pojedinaca, grupa i institucija u društvenim procesima. Na taj način pokrećemo progresivne procese u društvu. Obrazovanje za mir je najvažnija oblast našeg rada i zato kontinuirano radimo na razvoju ličnih i profesionalnih kapaciteta učesnika u obrazovno-vaspitnom procesu kroz usvajanje vještina i znanja o mirnom rješavanju sukoba. Akreditacija seminara obradovala je sve nas u NDC Srbija timu i doživljavamo je kao priznanje za uloženi trud i rad na kreiranju programa seminara. To nam je dodatna motivacija i podstrek da svojim aktivnostima i dalje doprinosimo pozitivnim promjenama, posebno u oblasti reforme obrazovanja i prevencije nasilja u školama.

**III PRIPREME ZA ČASOVE SA ELEMENTIMA OBRAZOVANJA
ZA MIR**

*Darujte ljubav svoju,
to planeti daje ljepšu boju!*

Priprema za čas
Škola, grad, država: OŠ „Učitelj Tasa”, Niš, Srbija
Nastavnik: Milena Mladenović
Razred/godine učenika: II razred, 8 godina
Predmet: Srpski jezik
Tema časa/nastavna jedinica: Obrada teksta <i>Vrabac i laste</i>
Operativni ciljevi: – razumevanje i doživljaj teksta; – razumevanje uzroka konfliktne situacije; – razvijanje kapaciteta za negovanje osnovnih ljudskih vrednosti.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: – učenici daju jedinstveno mišljenje o doživljaju teksta; – učenici rešavaju zadatak grupe kroz dogovor i saradnju, poštujući svoje i mišljenja vršnjaka; – učenici znaju da imenuju potrebe vrapca i potrebe laste, i da ih dovedu u vezu sa sukobom iz teksta; – učenici su našli rešenje sukoba koristeći metode nenasilnog rešavanja sukoba (JA govor, posredovanje u rešavanju sukoba).
Ključne reči: potrebe, sukob, dogovor, posredovanje u sukobu (medijacija), emocije.
Fokus pitanja (uskладiti sa ciljevima i standardima znanja): – Zbog čega je nastao sukob? – Šta je moglo da spreči sukob? – Da li postoji nasilje u ovoj priči? – Kako možemo da pomognemo likovima iz priče da razreše sukob bez nasilja?
Šta učenici treba da znaju? Učenici treba da znaju: – komunikaciju (verbalna/neverbalna), – toleranciju, – prava.
Tip časa: obrada
Nastavne metode i tehnike: tehnika vođenog čitanja s predviđanjem, Venov dijagram, dijaloška metoda i demonstrativna metoda.
Oblici rada: frontalni, grupni i individualni rad.
Nastavna sredstva: Radmila Žeželj Raljić, <i>U carstvu reči</i> , čitanka za drugi razred osnovne škole, i sveska iz srpskog jezika.
Potrebni materijali: – kartice i slike za podelu po grupama – prilog 1 i 2; – tekst iz <i>Vrabac i laste</i> – prilog 3; – flomasteri u crvenoj, crnoj, zelenoj, žutoj i braon boji za svaku grupu; – uloge za svaku boju flomastera postavljene na nekom vidnom mestu u učionici (npr. ispisane na hameru koji je prilepljen za tablu) – prilog 4; – listice sa pitanjima za grupe – prilog 5.
Korelacija: – svet oko nas, – čas odeljenske zajednice/čas odeljenskog starešine.

TOK ČASA**Uvodni deo časa (7 min)****Podela po grupama i podela uloga učenicima po grupama:**

1. učenici izvlače papiriće, tj. kartice iz šešira. Na svakoj kartici je ispisano ime jedne ptice (lasta, vrabac, roda, sova, vrana);
2. na mestima predviđenim za rad grupe nalazi se po jedna slika ptice (lasta, vrabac, roda, sova, vrana). Učenici traže sliku ptice čije su ime izvukli i na taj način formiraju grupe;
3. na stolu svake grupe nalazi se 5 flomastera različitih boja (crvena, crna, zelena, žuta, braon). Učenici uzimaju po jedan flomaster sa stola;
4. nakon odabira boje, nastavnik otkriva uloge učenicima na osnovu datih boja (otkriva hamer na kome su ispisane uloge prema bojama flomastera). Tako učenik koji je uzeo crni flomaster ima zadatak da zapisuje odgovore na pitanja, učenik koji je uzeo zeleni flomaster – da prezentuje odgovore, učenici koji su uzeli crveni flomaster – da ilustruju odgovore, učenici koji su uzeli žuti i braon flomaster da, uz pomoć grupe – pripremaju dramatizaciju.

Napomena: sastavljanje dramatizacije je zadatak koji učenici rade kod kuće nakon održanog časa. U tome im cela grupa može pomoći kroz konsultacije, a dramatizaciju mogu da izvedu za vreme časa odeljenskog starešine.

Glavni deo časa (10 min)**Vođeno čitanje sa predviđanjem:**

1. nastavnik čita tekst *Vrabac i laste* prema unapred određenim logičkim celinama;
2. nakon čitanja svake celine učenici daju mišljenje o tome kako bi mogao da se odvija nastavak priče.

Pitanja sa otvorenim odgovorima (23 min):

1. učitelj svakoj grupi daje jednu listicu na kojoj se nalaze pitanja (prilog 5);
2. jedan učenik pročita pitanja svim učenicima u grupi;
3. učenici individualno daju predloge kako bi odgovori na pitanja mogli da glase;
4. učenici dogovorom dolaze do najbolje osmišljenog odgovora na data pitanja;
5. jedan učenik zapisuje dobijene odgovore;
6. učenik koji ima ulogu da izveštava prezentuje ostatku odeljenja najbolji odgovor za svako pitanje.

Završni deo časa (5 min)**Imenovanje potreba strana u sukobu i njihovi zajednički imenitelji:**

1. učitelj crta Venov dijagram na table (prilog 6);
2. učenici nabrajaju koje potrebe ima lasta, a koje vrabac;
3. učitelj zapisuje potrebe u Venov dijagram, nakon čega dobijaju pregled specifičnih i zajedničkih potreba strana u sukobu;
4. učenici daju svoja zapažanja u vezi s dijagramom.

PRILOZI

Prilog 1 i 2: kartice i slike za izbor po grupama.

Kartice:

<u>Golub</u>	<u>Vrabac</u>	<u>Lasta</u>	<u>Sova</u>	<u>Roda</u>

Slike:

Prilog 3: tekst *Vrabac i laste*, Lav Tolstoj.

Vrabac i laste

Jednom sam stajao u dvorištu i posmatrao lastino gnezdo pod strehom. Obe laste odleteše dok sam ja još bio tu i gnezdo ostade prazno. U međuvremenu, dok su one bile odsutne, s krova slete vrabac, uskoči u gnezdo, osvrnu se, zamaha krilima i sakri se u gnezdu; zatim promoli otud glavicu i zacvrkuta.

Ubrzo zatim dolete do gnezda lasta.

(Učenici daju svoje mišljenje o tome kako bi priča mogla dalje da se odvija.)

Ona se ustremi u gnezdo, ali čim ugleda gosta, zapišta, zaleprša krilima u mestu i odlete. Vrabac je sedeo i cvrkutao. Najednom dolete jato lasta; sve laste doleteše do gnezda, pogledaše vrapca i ponovo odleteše.

Vrabac se nije plašio, okretao je glavu i cvrkutao. Laste su ponovo doletale do gnezda, nešto su radile i ponovo odletale. Laste nisu ponovo uzaludno doletale: svaka je u kljunu donosila blato i pomalo zamazivala otvor na gnezdu.

(Učenici daju svoje mišljenje o tome kako bi priča mogla dalje da se odvija.)

Opet su odletale i opet doletale laste, sve više i više zamazivale gnezdo i otvor je postajao sve uži. U početku se vrapcu video vrat, zatim samo glava, zatim kljunić, a onda se više ništa nije videlo; laste su ga zazidale, odletele i cvrkućući stale da kruže oko kuće.

Prilog 4

Podela uloga učenicima u grupama – uloge prema boji flomastera:

CRNI FLOMASTER – zapisuje odgovore na pitanja koje grupa dobije;

CRVENI FLOMASTER – ilustruje odgovor na papiru;

ZELENI FLOMASTER – prezentuje odgovore na pitanja oko kojih se grupa prethodno dogovorila i ilustraciju koju je učenik sa takvim zadatkom napravio;

ŽUTI I BRAON FLOMASTER – smišlja dramaturgiju u kojoj izlaže nenasilno rešenje sukoba uz pomoć trećeg lika – mudre sove.

Prilog 5: listiće sa pitanjima za grupe.

1. grupa pitanja – prepoznavanje društveno prihvatljivog, odnosno neprihvatljivog postupanja:

– Šta vam se u priči najviše dopalo? Objasnite zašto vam se baš to dopalo?

– Šta vam se u priči nije dopalo? Objasnite zašto vam se nije baš to dopalo?

2. grupa pitanja – uzročno-posledične veze:

– Zašto se vrabac uselio u lastino gnezdo?

– Zašto su laste zazidale vrapca?

3. grupa pitanja – komunikacija:

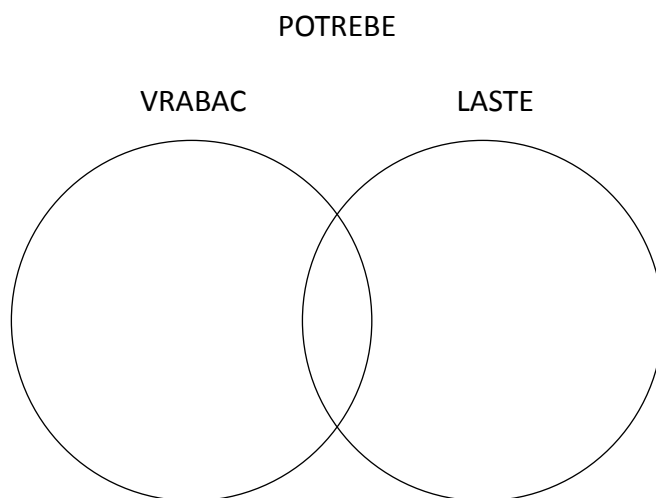
- Da li su vrabac i lasta pričali ili komunicirali na neki drugi način?
- Da si lasta, šta bi rekao/la vrapcu?
- Da si vrabac, šta bi rekao/la lasti?

4. grupa pitanja – prava:

- Šta je takvim postupkom vrabac uskratio lasti? (Koje pravo?)
- Šta su takvim postupkom laste uskratili vrapcu? (Koje pravo?)

5. grupa zadatak – nenasilno rešenje sukoba: uvodimo novi lik u priču – mudru sovu. Da si mudra sova šta bi savetovao/la vrapcu i lasti?

Prilog 6: Venov dijagram

Povezivanje sa standardima

Opšti standardi postignuća iz srpskog jezika:

- 1SJ.0.1.7 – ume u kratkim crtama da obrazloži neku svoju ideju;
- 1SJ.2.2.2 – izvodi jednostavne zaključke u vezi sa tekstem analizirajući i objedinjavajući informacije iskazane u različitim delovima teksta;
- 1SJ.2.3.4 – drži se teme; izlaganje organizuje oko osnovne ideje teksta koju potkrepljuje odgovarajućim detaljima.

Evaluacija (procena uspešnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir)

Proces procene uspešnosti časa vršen je na dva načina:

- kroz domaći zadatak u kojem je trebalo da učenici pokažu moguće načine rešavanja sukoba između vrapca i laste u formi dramskog teksta;
- kroz interno evaluiranje ostvarenosti standarda iz oblasti kvaliteta nastave i učenja praćenjem da li postoje unapred zadati indikatori. Času je prisustvovalo osam nastavnika i pratilo u kojoj su meri prisutni indikatori ostvarenosti standarda kvaliteta nastave.

Osvrt na realizaciju časa i saveti za nastavnike

Prilikom realizacije časa primetna je bila potreba učenika za širom diskusijom o kauzalitetu događaja iz teksta, kao i u iznalaženju rešenja za nenasilno rešavanje sukoba. Na osnovu toga, preporuka je da se ovaj tekst iskoristi i za nastavak diskusije o mogućnostima rešavanja sukoba na času odeljenskog starešine.

Priprema za čas
Škola, grad, država : OŠ „Miroslav Antić”, Beograd, Srbija
Nastavnik: Dragana Pejčić i Nina Vasiljević
Razred/godine učenika: IV razred (10 godina)
Predmet: Likovna kultura
Tema časa/nastavna jedinica: Kompozicija (statična, dinamična)
Operativni ciljevi: – osposobljavanje učenika za uočavanje razlika između statičkih i dinamičkih elemenata kompozicije slike; – osposobljavanje učenika za samostalnu estetsku procenu učeničkih radova kroz uočavanje statičkih i dinamičkih elemenata kompozicije slike; – osposobljavanje učenika da kroz rad shvate značaj harmoničnih odnosa za razvoj grupe, odnosno društva u celini.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: učenici uočavaju da je mir među ljudima veoma bitan, kao i poštovanje pravila ponašanja; shvataju značaj harmonije i saradnje u grupi i u društvu; obogaćuju svoja znanja u vezi sa pojmovima: <i>tolerancija, humanost, ljubav, rad, saradnja i solidarnost</i> .
Ključne reči: svemir, harmonija, mir, poštovanje pravila.
Tip časa: obrada i vežbanje.
Nastavne metode: dijaloška, ilustrativno-demonstrativna i metoda praktičnog rada.
Oblici rada: frontalni, grupni i individualni rad.
Nastavna sredstva: Power Point prezentacija, listići za izbor grupe, fotografije i tekstovi iz časopisa i crtež „Svemir bez planeta”.
Potrebni materijali: papir i pribor za crtanje.
Korelacija: Srpski jezik (funkcija informativnog teksta).
Tok časa
1. aktivnost (5 min):   – učenici izvlače listić s pojmom (humanost, ljubav, tolerancija, solidarnost, rad ili saradnja) – prilog 1, i formiraju grupe.
2. aktivnost (15 –20 min):   – učenici posmatraju prvi slajd Power Point prezentacije (ovde prilog 2) na kojem su dve Turnerove slike morskog pejzaža (jedna predstavlja buru na moru, nemir, tamne i teške oblake..., a na drugoj je mirna voda i okruženje, svetle boje, spokoj...); – učiteljica daje osnovne informacije o autoru pejzaža; – učenici uviđaju razlike u kompoziciji slika; – učenici posmatraju drugi slajd Power Point na kojem je prikazan svemir (ovde prilog 3); – učenici razgovaraju sa učiteljicom o statički i dinamični Svemira, o tome da se u njemu sve kreće, ali po određenim pravilima; povezuju se mir i red u svemiru sa mirom i redom među ljudima i poštovanjem zakona i pravila ponašanja. Učiteljica u vođenom dijalogu vodi računa da se pojmovi dinamika i statika <i>a priori</i> ne uzmu kao sinonimi za nešto dobro ili loše, tj. da je statika dobra ili dinamika loša. Nastavnica na tabli ispisuje reč <i>svemir</i>, u kojoj se uočavaju zapravo dve važne reči: <i>sve</i> i <i>mir</i> (zanimljiva slučajnost ili ne?).
3. aktivnost (20–25 min):   – učenici dobijaju zadatak da u okviru svoje grupe naprave svoju planetu. Planete nazivaju: humanost, ljubav, tolerancija, solidarnost, rad, saradnja, itd. Lepe isečke iz časopisa i docrtavaju ono što je potrebno da bi stvorili svoju planetu (slede primer učiteljice koja je donela isečke sa fotografijama i naslovima iz novina o različitim događajima); – učenici vrše selekciju materijala koji su doneli i dobili od učiteljice, dogovaraju se, biraju, lepe i docrtavaju šta je potrebno. Od učiteljice dobijaju instrukciju da ne pišu naziv svoje planete; – učiteljica obilazi učenike u toku rada, po potrebi im pomaže i vrši individualnu korekturu.

4. aktivnost (5 min):

– kada završe, učenici kače svoju planetu u svemir koji se nalazi na zidu učionice.

5. aktivnost (30 min):

- učenici vrše estetsku procenu grupnih radova prema određenim kriterijumima (ostvarenost zadataka i originalnost);
- unutar grupe se dogovaraju ko će koji zahtev iz tabele da procenjuje. Svaki član u grupi ima zadatak da posmatra radove drugih grupa i da odgovori na jedan zahtev iz tabele (prilog 4). Taj zadatak mogu da rade i u paru, ukoliko je veći broj učenika;
- tabele se kače na pano i analiziraju se po potrebi, ukoliko je nekom potrebno objašnjenje u vezi sa nekim odgovorom:

6. aktivnost (10 min):

Evaluacija (procena uspešnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir):

– svaka grupa iznosi vrednosti (u procentima) ostvarenosti ciljeva i atmosfere na času.

Prilog 1 Listići za formiranje grupa

Humanost	Ljubav	Tolerancija	Rad	Saradnja	Solidarnost

Prilog 2

Prilog 3

Prilog 4

Navedite tri najuočljivija elementa na ovoj planeti.	Kako mislite da se naziva ova planeta?	Ocnom od 2 do 5 ocenite kreativnost i originalnost ovog rada.	Izdvoj po jedan elemenat statike i jedan elemenat dinamike na ovoj planeti.
1. grupa			
2. grupa			
3. grupa			
4. grupa			
5. grupa			
6. grupa			

Osvrt na realizaciju časa i saveti za nastavnike

Priprema za čas
Škola, grad, država: OŠ „Miroslav Antić“, Beograd, Srbija
Nastavnik: Dragana Pejčić
Razred/godine učenik: III razred (10 godina)
Predmet: Interdisciplinarni pristup (likovna kultura, srpski jezik, matematika, muzička kultura, građansko vaspitanje, priroda i društvo)
Vreme trajanja: 4 časa
Tema časa/nastavna jedinica: Pravljenje animiranog filma
Operativni ciljevi: – učenici upoznaju proces izrade filma i da naprave animirani film; – da učenici aktuelne teme iz škole (društvo, pomoć, saradnja, tolerancija...) pretvore u priču i animaciju prepoznajući osećanja i potrebe likova; – da učenici razviju sposobnosti za timski rad.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: – učenici zajedno smišljaju priču, prave film i analiziraju događaje i osećanja junaka; – učenici se međusobno podstiču na toleranciju, druženje i pomoć u radu; – učenici saraduju, dogovaraju se i rade timski.
Ključne reči: animacija, timski rad, saradnja, tolerancija, druženje.
Fokus pitanja: Kako animirati film? Koji su različiti načini rešavanja konfliktnih situacija među decom? Koje potrebe i kakva osećanja imaju učesnici u sukobu? Na koji način tim može uspešno da obavi zadatak?
Šta učenici treba da znaju: – da su bili učesnici u situacijama sukoba i rešavanja sukoba; – da imaju iskustvo u grupnom radu; – kako se montiraju fotografije u posebnom program.
Tip časa: obrada, vežbanje.
Nastavne metode: razgovor, demonstracija, učenje putem otkrića, rešavanje problema, divergentna metoda i igra.
Oblici rada: frontalni, grupni i individualni rad.
Nastavna sredstva: lego kocke, sitne igračke, foto-aparati sa stalkom, računari, softver, folder sa muzikom i video-projektor.
Potrebni materijali: hameri u boji, papir, pribor za crtanje i plastelin.
Korelacija: <i>srpski jezik</i> – sastavljanje priče, upotreba slova J u rečima; <i>likovna kultura</i> – crtanje i vajanje na zadatu temu; <i>građansko vaspitanje</i> – prijateljstvo; <i>priroda i društvo</i> – zdrava ishrana; <i>muzička kultura</i> – izbor adekvatne kompozicije za film; <i>matematika</i> – objekti u prostoru i odnosi među njima.
Učenici su kao pripremu za ovaj čas uradili sledeće: – izabrali temu za priču, osmišljavali priču koju će animirati, opredelili se za tehniku kojom će raditi na času i oformili grupe, obavestili se o procesu montaže materijala u <i>Movie Maker</i> programu i pripremili materijal (pribor za crtanje, plastelin, lego kocke i figurice).
Tok časa
1. aktivnost (10 min): dajem uputstvo za rad, objašnjavam redosled aktivnosti i pravila ponašanja (radimo bez zvona, grupa pravi pauzu kada joj to odgovara, traže pomoć od nastavnika ako zatreba, u toku rada mogu da prošetaju, vide kako rade druge grupe i daju sugestije ili traže pomoć, nastavnik ih podseća na značaj saradnje unutar grupe i između grupa tokom rada).

2. aktivnost (20 min): učenici se dogovaraju u okviru grupe i prave plan rada, tj. crtaju kadrove filma na papiru podeljenom na 6–8 polja.

3. aktivnost (25–30 min): izrada scena i likova prema smišljenoj priči (crtanje, vajanje, ređanje i slaganje figurica). Učenici prave scenu za svoju priču, nameštaju hamer i potrebne rekvizite. Prave junake: jedna grupa ima gotove figure – lego kocke, druga i treća pripremaju igračke, četvrta pravi figurice kruške, šargarepe, koka-kole, bombone itd. od plastelina i crta atletske stazu i publiku, a peta grupa crta slova i delove scene diskoteke, seče ih i priprema za pokretanje. Grupama će biti potrebno različito vreme za tu aktivnost zbog načina predstavljanja likova i događaja.

4. aktivnost (60–100 min): svaka grupa ima foto-aparat na stalku i scenu za film. Započinje fotografisanje toka radnje. Učenici animiraju likove pomerajući ih na podlozi. Svako pomeranje fotografišu u što većem broju postupnih koraka da bi se u montaži dobio efekat pokreta. Važno je pratiti rad grupe i usmeravati ih. Učenici sami rade i fotografišu.

5. aktivnost (20–50 min): montaža fotografisanog materijala. Učenici koji znaju, montiraju film od napravljenih fotografija. Prvo ih prebace sa foto-aparata na računar, a onda slažu u program za montiranje. Nastavnik pomaže, ako je potrebno. Ukoliko grupa nema svog montažera, pomažu mu drugovi iz grupe. Tom prilikom se dogovaraju i koju će kompoziciju da upotrebe. Podrazumeva se da film ima uvodne kadrove s nazivom i još nekim podatkom, a na kraju – imena autora.

6. aktivnost (10–15 min): Nastavnik i učenici gledaju napravljene filmove; učenici komentarišu uspešnost svog rada i rada drugih grupa.

Povezivanje sa standardima:

- 1SJ.2.3.4. drži se teme; izlaganje organizuje oko osnovne ideje teksta koju potkrepljuje odgovarajućim detaljima;
- 1SJ.2.5.4. određuje karakteristične osobine, osećanja, izgled i postupke likova i odnose među likovima u tekstu;
- 1PD.1.5.2. zna osnovna pravila ponašanja u porodici, školi i naselju.

Evaluacija (procena uspešnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir):

Učenici su osmislili pet priča i napravili pet filmova . „Prijateljstvo” govori o dečaku-čoveku koji sam pokušava da napravi kuću koja mu se ruši. Tada dolaze njegovi prijatelji sa građom i zajedno brzo i lako prave lepu građevinu. „Spasavanje” je priča o životinjama, tj. o mladuncima koji idu na izlet i kupaju se u bazenu, a kada jedan od njih počne da se davi, drugi ga spasavaju i srećni se vraćaju kući. Film „Drugarstvo” je o dečaku, Romu, koji pokušava da se igra sa decom koja ga ignorišu, ali dolazi devojčica koja se igra sa njim, pa ostali shvataju svoju grešku i pridružuju im se. Grupu koja je radila taj film inspirisala je priča dečaka iz grupe koji je Rom i koji je bio u sličnoj situaciji. „Razbojnik” je slovo J koje dolazi u diskoteku gde su posetioci reči. Pokušava da se udene u neke od njih, ali mu one to ne dozvoljavaju. Obezbeđenje ga izbacuje iz reči u kojima se obično nađe greškom. „Trka zdravlja” je trka zdravih i štetnih „junaka” na atletske stazi. Prva na cilj dolazi zdrava hrana (kupus, jagoda, banana, limun i kruška), trku gube hamburger, koka-kola, bombona i čokolada, a na početku padaju cigareta i čips.

Osvrt na realizaciju časa i saveti za nastavnike:

Ova aktivnost je realizovana u predviđenom roku – za četiri školska časa. Sledećeg dana je urađena samo montaža dva filma. Priprema je bila dobra, što je mnogo doprinelo uspešnosti te aktivnosti. Svi učenici su radili na svojim zadacima i bili su veoma zadovoljni i tokom rada i onim što su uradili. Mislila sam da ću im više pomagati u procesu pokretanja „junaka”, međutim, morala sam da vodim računa o baterijama u foto-aparatima, blicevima i načinu rukovanja. Neki aparati su malo blokirali, pa je to usporavalo rad.

Preporuka je da dva nastavnika budu uz učenike zbog lakše organizacije. Svi smo izuzetno zadovoljni radom i filmovima, koje smo „okačili” na jutjub.

Priprema za čas
Škola, grad, država: OŠ „Oktoih”, Podgorica, Crna Gora
Nastavnik: Sava Kovačević
Razred/godine učenika: I razred (6–7 godina)
Predmet: crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost
Tema časa/nastavna jedinica: Iz vukovog ugla, 4 čas
Operativni Ciljevi   Učenici: – razvijaju sposobnost slušanja, doživljavanja i razgovora o umjetničkim tekstovima; – prepoznaju bajku na osnovu njenih osobina: ustaljeni početak i osobeni ton pripovijedanja (nekada davno); – prepoznaju pozitivne i negativne likove u bajci.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: Učenici: – razvijaju kritičko razmišljanje; – poštuju i uvažavaju druge u grupi; – sarađuju u grupi poštujući svoje mišljenje i mišljenja vršnjaka; – razvijaju empatiju; – razumiju ponašanje druge strane u sukobu; – pronalaze rješenje sukoba na kreativan način kroz crtež.
Ključne riječi: umjetnički tekst, pisac, bajka, razumijevanje, slušanje, svađa, iz vukovog ugla (decentracija).
Fokus pitanja   Pitanja su usmjerena na ponašanja likova iz bajke. Na osnovu analize ponašanja, učenici zaključuju o čemu je riječ. Upoređivanjem ponašanja likova sa svojim ponašanjem učenici bolje razumeju pojmove: <i>svađa</i>, (ne)slušanje, decentracija, kao i pozicije druge strane. Veoma je važno da pitanja budu usklađena sa uzrastom učenika i njihovim predznanjem (to zavisi od odjeljenja do odjeljenja i od pripremljenosti).   Pitanja: – Šta je bitno da biste uspješno radili zajedno? – Kada su dvoje ljudi u sukobu? Zbog čega? – Šta je vama potrebno od drugih da se ne biste našli u sukobu? – Razmišljate li o drugoj osobi kada ste u sukobu? – Postoji li nasilje u priči? Objasnite!
Šta je potrebno da učenici znaju?   Učenici treba da: 1. znaju sadržaj teksta; 2. definišu ponašanje likova; 3. analiziraju tekst uz pomoć nastavnika; 4. uporede tekst sa svojim životom; 5. razumiju ponašanje drugog; 6. traže rješenja za podršku.
Tip časa: proširivanje znanja.   Ovaj čas je četvrti (4) u nizu časova na kojima su se učenici upoznali sa sadržajem teksta.
Nastavne metode: smisljeno-verbalno-receptivno učenje, praktično smisaono učenje, kooperativno učenje (U-U, N-U, N-N), divergentno učenje i konvergentno učenje.
Oblici rada: grupni oblik rada, rad u parovima i frontalni oblik rada.

Nastavna sredstva:

- za učenike: enciklopedije, dječje slikovnice, blok, flomasteri i bojice,
- za nastavnika: internet, enciklopedija, interni materijal i neposredna priprema za čas.

Potrebni materijali: kartice za grupe, koverta, pismo i veliki bijeli papir.

Korelacija (interna i među predmetima):

- crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost (upoznaju značaj pisanog jezika za sporazumijevanje, saznavanje novog i zabavu; razvijaju sposobnost razgovijetnog i prirodnog govora i navikavaju se na pravilan izgovor; razvijaju vještine komunikacije /slušanje, razgovijetan govor/ i samopuzdanje);
- priroda i društvo (razvoj tolerancije, prihvatanje različitosti);
- likovna kultura (razvijaju kreativnost i maštu, razvijaju vještine kreiranja maski za izvođenje predstave, informišu se o prostornim odnosima);
- fizičko vaspitanje (ovladavanje osnovnim pokretima ruku i nogu, pantomima, ovladavanje motoričkim vještinama).

Tok časa:

A1: DIO PO DIO DO CRVENKAPICE (15 min)

Djeca dobijaju djelove iz različitih cjelina priče „Crvenkapa“ (slike).

Kada pronađu sve slike koje čine priču imaju zadatak da je slože po redosljedu događanja i ispričaju jedni drugima tako što će:

1. korak: osoba koja ima sliku sa prvom cjelinom prva početi da priča priču. Nastaviće druga osoba – sa slikom druge cjeline, zatim treća – sa slikom treće cjeline, i četvrta osoba – sa slikom četvrte cjeline.
2. korak: učenici će postaviti po jedno pitanje ostalima u grupi radi razumijevanja sadržaja.

Pitanja:

1. Kako najbrže možete doći do cilja?
2. Šta vam je bilo potrebno za slaganje slagalice?
3. Da li slagalica postoji bez vaše grupe?
4. Kako ste se dogovorili?
5. Da li je neko od vas bio vođa u grupi?
6. Šta znači biti vođa?
7. Kako ste se slagali?
8. Šta je potrebno da biste zajedno radili?
9. Šta je nama potrebno u školi da bismo uspješno radili?

A2: **IZ VUKOVIH ŠAPA** (20 min)

Vježba decentracije

Iznenada, dežurni učenik donosi pismo od vuka adresirano na odjeljenje I/4 OŠ „Oktoih“. Učitelj dramatizuje situaciju i čita pismo koje je poslao vuk.

1. Nastavnik/ca čita priču učenicima *Iz vukovog ugla*, a djeca slušaju.
2. Nakon čitanja slijedi diskusija.
3. Tokom diskusije nastavnik lijepi nacrtane pojmove (prilog):
dogovor – saradnja, bježanje, napadanje i razgovor, kao i osjećanja vuka ili Crvenkape u tim situacijama.

Diskusija:

1. Šta sada mislite o vuku?
2. Koliko je ljudi potrebno za svađu?
3. Šta su bili razlozi za svađu između vuka i Crvenkape?
4. Šta biste sada rekli Crvenkapi?
5. Kako biste pomirili vuka i Crvenkapu?
6. Šta prvo treba da uradite prije nego što se sa nekim posvađate?
Znamo li razlog svađe?

A3: **POMIRENJE** (30 min)

Likovna kultura: učenici/e crtaju strip „Pomirenje Crvenkape i vuka“.

Umjesto pisanja, djeca govore (glume u parovima) riječi Crvenkape i vuka.

Koverta – pismo:

Prilozi

Kartice za grupe:

Pismo:

IZ VUKOVOG UGLA

Živio sam u šumi. To je bio moj dom o kojem sam se brinuo i stalno se trudio da ga održim čistim i urednim.

Jednog sunčanog dana, dok sam uklanjao ostatke hrane koje su ljudi ostavili za sobom, začuh korake. Pogledao sam iza drveta i ugledao jednu djevojčicu sa korpom kako ide putem. Odmah mi je bila sumnjiva zato što je bila tako čudno obučena, sva u crvenom, sa maramom na glavi, kao da je željela da je ne prepoznaju.

Iako znam da njena odjeća ne znači mnogo, ona je bila u mojoj šumi i činilo mi se potpuno u redu da saznam malo više o njoj. Upitah je ko je, odakle dolazi i tako neke druge stvari. Prvo mi je bezobrazno odgovorila da ne razgovara sa nepoznatima. Ja nepoznat? Ja koji sa cijelom svojom porodicom živim u ovoj šumi, a da sam nepoznat?! U tom se ona malo umirila i ispričala mi priču o njenoj baki. Baka je bila bolesna, a ona joj je nosila ručak. Najprije, djevojčica mi se učinila iskrenom osobom i pomislih kako bi bilo dobro da malo nauči neki red i da nauči da nije lijepo da se kroz tuđe dvorište šunja tako sumnjivo obučena.

Pustih je da ide svojim putem, ali požurih prečicom do kuće njene bake. Kad sam sreo baku, objasnio sam joj cijelu situaciju, a ona se složila sa mnom da bi dobro bilo da joj unuka nauči da se malo obzirnije ophodi prema drugima. Dogovorili smo se da se ona sakrije ispod kreveta dok je ja ne pozovem.

Kad je djevojčica stigla, pozvao sam je u spavaću sobu, gdje sam ležao obučen u odjeću njene bake. Zarumenjenih obraza, ušla je u sobu i smjesta me uvrijedila govoreći kakve su mi uši. I ranije mi se dešavalo da me neko uvrijedi, i sam sam pokušao da ne pridajem važnost tome, i jednostavno rekoh

da mi moje velike uši služe da bih je bolje čuo. Ono što sam time htio da kažem jeste da mi je ona simpatična i da bi trebalo malo da pripazi kako se izražava. Ali, ona se opet ruga mojim očima! Zamislite! Vama je sigurno jasno da i kada vama neko kaže nešto ružno ne možete baš da se družite sa njim.

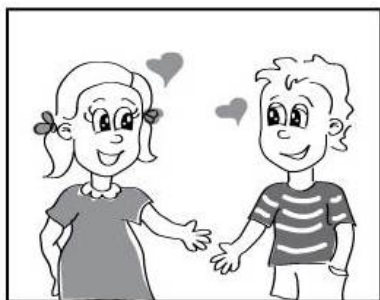
Međutim, ja sam ipak vuk i odrasliji i nijesam se baš naljutio, i rekoh joj kako mi moje velike oči služe da je bolje vidim.

Njena sljedeća uvreda je stvarno prevršila svaku mjeru. Ja inače imam problema sa svojim velikim zubima i ta djevojčica stvarno nije imala ništa pametnije da mi kaže od podsjećanja na moje velike zube. Znam da nije trebalo tako impulsivno da reagujem, ali skočio sam sa kreveta i zarežao na nju kako će mi moji veliki zubi dobro poslužiti da je pojedem!

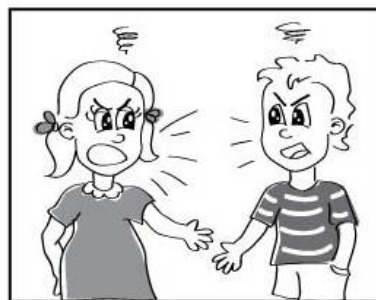
Moram odmah jasno da vam kažem da jedan vuk nikad ne bi pojeo jednu djevojčicu. To svako zna, ali ona je počela da trči kroz kuću i da vrišti. Potrčah za njom da je smirim, skinuo sam bakinu odjeću sa sebe. No, odjednom se začu lupa: dum, dum..., i na vratima se pojavi šumar, čovjek visok dva metra, sa sjekirom u rukama. Ugledavši ga, shvatih da se nalazim u velikoj nevolji. Brzo sam iskočio kroz prozor i pobjegao.

Bilo bi lijepo kad bi tu priči bio kraj, ali baka nikada nikome nije ispričala moju stranu priče. Uskoro se raširi glas da sam ja jedno užasno stvorenje kojem se ne može vjerovati. Ne znam šta se kasnije zbilo sa djevojčicom, ali mogu vam reći da sam ja do kraja svog života ostao nesrećan.

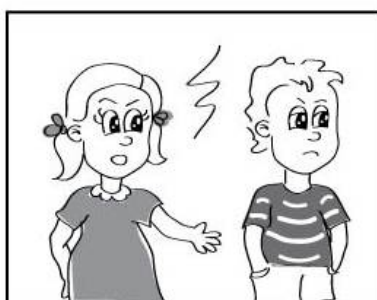
Veliki bijeli papir sa likovima i rješenjima problema:

RAZGOVOR

SVADA

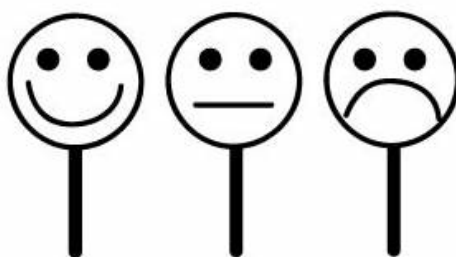

BJEŽANJE

Povezivanje sa standardima:

1. Učenik/učenica samostalno i s razumijevanjem, u sebi ili naglas, čita umjetničke tekstove i zna da poslije čitanja odgovori na pitanja o bitnim podacima: o čemu govori književni tekst, šta se dogodilo, gdje se odvija radnja i ko su književni likovi.
2. Učenik/učenica razumije motive za ponašanje književnih likova i zna da:
 - poslije čitanja odredi glavne i sporedne književne likove u poznatom tekstu;
 - govori, tj. piše o identifikaciji s književnim likom u poznatom i nepoznatom tekstu.
3. Učenik/učenica sam/sama stvara predstavu o književnom prostoru i vremenu događanja radnje i može da opiše tu svoju predstavu.
4. Učenik/učenica prati događaje, povezuje ih s temom teksta i zna da:
 - razdvoji događaje, odredi glavne i sporedne događaje, glavne i sporedne motive i statičke i dinamičke motive;
 - usmeno ili pisano prepriča radnju pročitano književnog teksta.

Evaluacija (procjena uspješnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir): učenici/e na kraju časa dobijaju štapiće sa J, L ili ravnodušnim likom koje dodjeljuju liku vuka ili Crvenkapice koji su okačeni u učionici. Nastavnik pita par učenika zbog čega su svoj štapić dodijelili baš tom liku.

Priprema za čas
Škola, grad, država: OŠ „Oktoih”, Podgorica, Crna Gora
Nastavnik: Sava Kovačević
Razred/godine učenika: I razred (6-7 godina)
Predmet: Priroda i društvo i slobodne aktivnosti – dramska sekcija
Tema časa/nastavna jedinica: Saobraćaj na školskom odmoru
Operativni ciljevi: – razvijanje pozitivnog odnosa prema saobraćajnoj kulturi; – razvijanje vještina komunikacije i rješavanja sukoba u situacijama nastalim u saobraćaju.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: – učenici/e učestvuju u rješavanju problema, – učenici/e sarađuju sa učesnicima u radu, – učenici/e poštuju svoje mišljenje i mišljenja vršnjaka, – učenici/e slušaju jedni druge, – učenici/e razumiju ponašanje druge strane u sukobu, – učenici pronalaze rješenje sukoba koristeći metode nenasilnog rješavanja sukoba.
Ključne riječi: saobraćajna kultura i nekultura, razumijevanje, nenasilno rješavanje sukoba, slušanje.
Fokus pitanja (uskладiti sa ciljevima i standardima znanja – dodatno objasniti): – Kako ste se osjećali tokom aktivnosti? – Šta za vas znači svađa? – Zbog čega se najčešće svađate? – Kako postupate prema drugarima koji vam nešto urade? – Šta sve možemo da uradimo da se ne svađamo sa drugima? – Na koji način možemo da pomognemo osobi koja želi da se svađa?
Tip časa: proširivanje znanja.
Nastavne metode: smisljeno-verbalno-receptivno učenje, praktično smisaono učenje, kooperativno učenje, divergentno učenje, konvergentno učenje i forum-teatar.
Oblici rada: grupni oblik rada, rad u parovima i frontalni oblik rada.
Nastavna sredstva: – za učenike – enciklopedije, saobraćajni bukvar i dječji časopisi; – za nastavnika – internet, saobraćajni bukvar <i>Od kuće do škole</i> , enciklopedija i priručnik <i>Od svađe slade, priručnik za voditelje radionica iz oblasti obrazovanja za veštine medijacije</i> .
Potrebni materijali: kartice sa problemskim situacijama i maska auta, semafora, lopte, djece, ulice i trotoara.
Korelacija (interna i među predmetima): <i>crnogorski jezik i književnost</i> (informišu se o značaju pisanog jezika za sporazumijevanje, učenje novog i zabavu; razvijaju sposobnost razgovjetnog i prirodnog govora i navikavaju se na pravilan izgovor; razvijaju samopouzdanje i vještine komunikacije i javnog nastupa); <i>priroda i društvo</i> (razvijaju toleranciju, prihvataju različitosti, primjenjuju znanja iz saobraćaja, razumiju značaj vidljivosti u saobraćaju, razvijaju saobraćajnu kulturu i informišu se o pravilima bezbjednog pješaćenja i pravilima ponašanja u prevoznim sredstvima); <i>likovna kultura</i> (razvijaju kreativnost i maštu, razvijaju vještine kreiranja maski za izvođenje predstave i informišu se o prostornim odnosima); <i>fizičko vaspitanje</i> (ovladavanje osnovnim pokretima ruku i nogu, pantomima i ovladavanje motoričkim vještinama) i <i>muzička kultura</i> (razumiju šta nam govori i poručuje muzika i razvijaju osjećaj za ritam i ritmički ples, kao i osjećaj za kraj muzičke fraze).

Tok časa

A1: ZALEDIO SAM SE

Učenici/e se pripremaju za forum-teatar tako što svaka grupa svoj problem „zamrzne“ (pretvori u „zamrznutu“ situaciju), a ostale grupe pogađaju o čemu je riječ.

Priprema forum-teatra – časovi slobodnih aktivnosti: 5 časova.

Realizacija časa: 5 puta po 20 min.

(Može trajati kraće ili duže, zavisno od motivisanosti učenika da učestvuju u aktivnostima.)

A2: PRIPREMA

Učenici/e se na časovima slobodnih aktivnosti pripremaju za izvođenje forum-teatra. Pripremaju scenografiju i kostimografiju za izvođenje aktivnosti i bolji prikaz problemskih situacija (prilog) koje izvode. Te situacije se mogu kreirati zavisno od potreba odjeljenja (ove su kreirane prema stvarnim situacijama u kojima su se nalazili učenici/e).

Učenici/e su podijeljeni u četiri grupe i svaka priprema svoju situaciju za izvođenje. Učenici/e su dobili uloge u okviru problemskih situacija: semafor, vozač, djeca, pa čak i lopta.

Djeca izlaze na školski odmor sa svim potrebnim maskama.

Koraci za izvođenje:

1. objašnjavaju se pravila aktivnosti učesnicima koji će učestvovati u forum-teatru;
2. prikaz problemske situacije;
3. „zamrzavanje“ situacija;
4. diskusija o problemu (učenici mogu da daju svoje rješenje problema, a „glumci“ glume tu verziju rješenja);
5. predlog rješenja problema.

Završna *diskusija* sa učesnicima u forum-teatru.

Diskusija/pitanja za refleksiju:

- Kako ste se osjećali tokom aktivnosti?
- Šta za vas znači svađa?
- Zbog čega se najčešće svađate?
- Kako postupate prema drugarima koji vam nešto urade?
- Šta sve možemo da uradimo da se ne bismo svađali sa drugima?
- Na koji način možemo da pomognemo osobi koja želi da se svađa?

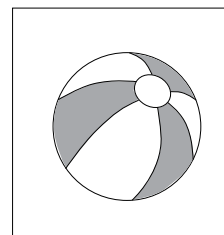
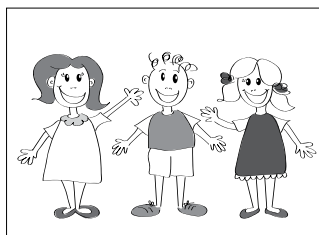
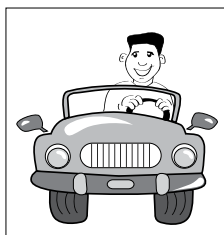
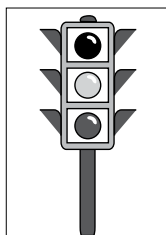
A3: ZAVRŠIMO PJESMOM I IGROM

Na kraju slušamo pjesmu *Nemoj da se svađamo, hajde da se ljubimo*.

Svi učesnici forum-teatra i ostala djeca pjevaju pjesmu i uz nju igraju.

Prilozi

Podjela u grupe na osnovu sljedećih slika:

PROBLEMSKE SITUACIJE koje učenici izvode u forum-teatru

Učenici koji ne učestvuju u forum-teatru mogu da predlažu situacije koje im se dešavaju u saobraćaju a tiču se međusobnih odnosa.

1. situacija: Dva drugara

Dva drugara su se igrala loptom na igralištu blizu škole. Lopta im je pobjegla na ulicu. Auto je jako zaškripalo ZZZZZ dok je lopta prolazila ispod njega. Drugari su se posvađali zbog lopte.

Kako postupate?

2. situacija: Ljutnja

Drugari su igrali fudbal na obližnjem igralištu kada je pored njega naišao Marko sa biciklom i uzeo im loptu. Svi su se naljutili.

Kako postupate?

3. situacija: U kolima

Sašin otac je povezo Petra i Dragana kući. Tokom vožnje, Petar je ispričao da Dragan nije slušao učiteljicu. Dragan je rekao da to nije istina i počeli su da se svađaju.

Kako postupate?

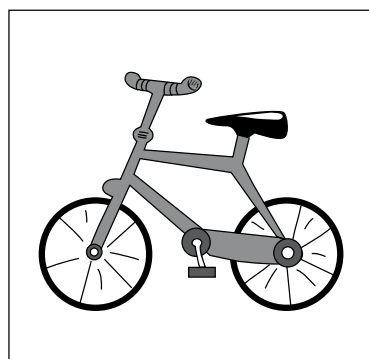
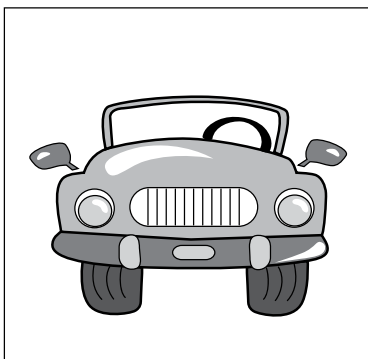
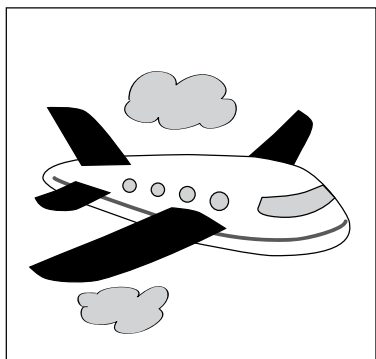
4. situacija: Vozač i ja

Išao sam trotoarom dok sam se vraćao iz škole. Igrao sam se svojom loptom. Naišao sam na semafor. Lopta mi je ispala i otkotrljala se do jednog auta. Potrčao sam. Auto je zaškripalo, a ja sam se uplašio. Iz auta je izašao jedan čovjek i počeo da viče na mene.

Kako postupate?

Povezivanje sa standardima:

- umije pravilno da se ponaša na putu od kuće do škole;
- imenuje saobraćajna sredstva koja se koriste u mjestu;
- zna da je nepravilno ponašanje u saobraćaju opasno po život;
- poznaje sebe i drugoga, odnosi među ljudima, razvijanje tolerancije među rodovima;
- kompleksnost odnosa među ljudima (ljubav, poštovanje, saradnja, konflikti);
- razvijanje tolerancije prema drugačijima i uvažavanje principa rodne ravnopravnosti;
- razvijanje odnosa uvažavanja i poštovanja prema prirodnom, kulturnom i društvenom okruženju;
- sticanje sposobnosti za pravilno i sigurno ponašanje u saobraćaju.

Evaluacija (procjena uspješnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir)

Evaluacija za učenike/ce

Moje znanje o rješavanju problema brzo raste kao brzina:

Evaluacija za druge

Na zidu se nalaze 3 velika bijela papira sa 3 rečenice koje treba dopuniti:

– Svidjelo mi se _____

– Promijenio/la bih _____

– Nije mi se svidjelo _____

Pored svakog bijelog papira nalaze se stikeri koje djeca popunjavaju ili iscrtavaju i lijepe na odgovarajući papir.

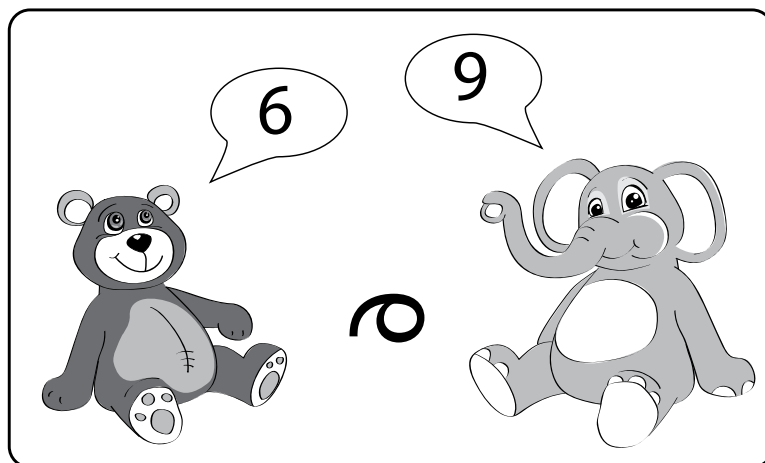
Priprema za čas
Škola, grad, država: OŠ „Oktoih“, Podgorica, Crna Gora
Nastavnik: Sava Kovačević
Razred/godine učenika: III treći razred (8 godina)
Predmet: Matematika
Tema časa/nastavna jedinica: Sukob brojeva i likova
Operativni ciljevi: – Učenik/ca primjenjuje operacije množenja i dijeljenja; – Učenik/ca rješava probleme kroz tekstualne zadatke; – Učenik/ca određuje broj toliko puta manji od datog broja i za toliko manji od datog broja; – Razvijanje vještina komunikacije i nenasilnog rješavanja sukoba.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: – učesnici/e prepoznaju problem između dvije strane u sukobu; – učesnici/e analiziraju potrebe i definišu zajedničke potrebe dvije strane u sukobu; – učesnici/e shvataju značaj uključivanja treće strane u sukobu – medijatora.
Ključne riječi: množenje, dijeljenje, toliko puta manji broj, za toliko manji broj, razumijevanje, nenasilno rješavanje sukoba, posrednik – medijator.
Fokus pitanja (uskladiti sa ciljevima i standardima znanja – dodatno objasniti):   – Kada se svađate, prepirete? – Zbog čega se svađate? – Kako postupate u situacijama kada ste u svađi? – Šta sve možemo da uradimo da se ne bismo svađali sa drugima? – Na koji način možemo da pomognemo osobi koja želi da se svađa?
Tip časa: uvježbavanje i proširivanje znanja.
Nastavne metode: smisleno-verbalno-receptivno učenje, praktično smisaono učenje, kooperativno učenje (U-U, N-U, N-N), divergentno učenje i konvergentno učenje.
Oblici rada: grupni, rad u paru i frontalni oblik rada.
Nastavna sredstva: – za učenike: lektira „Vini Pu“, matematika za III razred osnovne škole; – za nastavnika: internet, priručnik <i>Od svađe slade</i>, priručnik za voditelje radionica iz oblasti obrazovanja za vještine medijacije i priručnik za nastavnike iz matematike.
Potrebni materijali: – kartice sa zadacima i izrekama, prezentacija <i>Ekseri u ogradi</i> – laptop i projektor, i plakat sa likovima iz lektire.
Korelacija (interna i među predmetima):   – <i>crnogorski jezik i književnost</i> (upoznaju značaj pisanog jezika za sporazumijevanje, saznavanje novog i zabavu; razvijaju sposobnost razgovjetnog i prirodnog govora i navikavaju se na pravilan izgovor; razvijanje vještina komunikacije, razvoj samopuzdanja i razvoj vještina javnog nastupa i rješavanja problema); – <i>priroda i društvo</i> (uočavaju nužnost saradnje i tolerancije u odjeljenjskom kolektivu; shvataju zašto treba poštovati prava i potrebe drugog u kolektivu; razumiju da se pod drugarstvom podrazumijeva spremnost da se drugu/drugarici pomogne i da se sa njim/njom sarađuje i uočavaju nužnost saradnje i tolerancije među ljudima); – <i>fizičko vaspitanje</i> (ovladavanje osnovnim pokretima ruku i nogu, pantomima i ovladavanje motoričkim vještinama).
Tok časa: Dok učesnici/ce ulaze u učionicu učitelj im dijeli po jednu medalju po slučajnom izboru. Pomoću medalje – listića na času će se dijeliti u parove ili grupe. Listić kače oko vrata.

A1: ANEGDOTA O BROJEVIMA

Prethodno, učenici su na časovima Crnogorskog – srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti obrađivali lektiru Vini Pu. Kako lektira ima VIII glava učitelj nastavlja razgovor o lektiri kroz IX glavu kao anegdota o brojevima. Na ovaj način povezuje sadržaje iz nastave matematike sa prethodnim iskustvom koje su stekli kroz lektiru Vini Pu.

Slijedi anegdota:

„Vini Pu i Praslin su se prepirali oko dva broja. Vini Pu je govorio da je to broj 6, a Praslin da nije u pravu, već da je to broj 9. Niko ih nije mogao ubijediti u suprotno... Možda im možemo mi pomoći!“

Rad u paru: učesnici se dijele na osnovu sličice iz perspektive Praslina ili Vini Pua i zauzimaju dva paralelna reda. Prvi red dobija listić Praslina i ono što on vidi, a drugi dobija listić Vini Pua i ono što on vidi. Nakon toga slijedi diskusija.

Diskusija: Koji broj vidite? Ko je u pravu? Zbog čega? Šta biste radili da ste u poziciji Praslina? Šta biste radili da ste u poziciji Vini Pua? Šta je potrebno da se desi da bi oni shvatili o čemu se radi?

A2: HAJDE DA RJEŠAVAMO PROBLEME!

Struktura rada u grupama:

1. korak: učesnici se dijele u grupe na osnovu brojeva od 1 do 6. U grupama su listići različite boje:
 - CRVENI – prezentuje i vodi računa o vremenu
 - PLAVI – zapisuje i čita zadatak
 - ZELENI – pita svakog člana u grupi za mišljenje
 - ŽUTI – vodi računa o disciplini.
2. korak: učesnici/e na svojim listovima u boji dobijaju diferencirane zadatke (u svakoj grupi imamo po 4 različita zadatka).
3. Korak (5 min): učesnici/e individualno rješavaju svoj zadatak.
4. Korak (3 min x 4): učenik sa rednim brojem 1 čita drugima zadatak i govori im kako ga je riješio/la.
5. korak: ostali učesnici/e individualno učestvuju u „ispravljanju“ zadatka.
6. Predstavljanje rezultata i popunjavanje teabele u kojoj se vizuelno predstavlja rješe problema.

ZADACI:

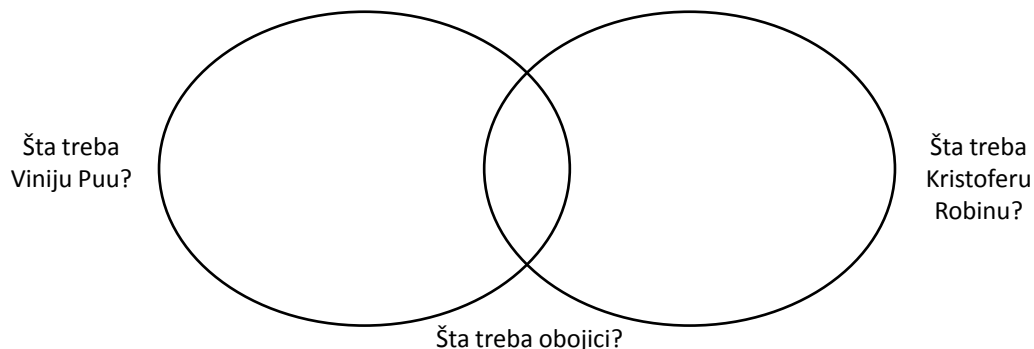
1. Vini Pu ima 32 kg meda. Kristofer Robin ga je savjetovao da ga podijeli sa Praslinom, Iarom i Zekhopom. Vini Pu se naljutio i otišao od njih.

Šta misliš, zbog čega se Vini Pu naljutio?

Šta bi mu vi savjetovali? Zbog čega?

Koliko bi svaki od njih dobio da je Vini Pu podijelio med?

Koliko bi Vini Puu ostalo meda?

2. lar je njakao i njakao. Čuli smo ga duboko u Stoljetnoj šumi. Dojurili smo do njega. Njemu su se prosule ribizle kojih sada ima 5 puta manje nego jutros. Praslin je počeo da mu se smije i rekao da sada on ima najviše ribizli, i to 30. Ja, Vini Pu nijesam znao šta da radim!

Kako se lar osjećao? Zbog čega?

Koliko mu je ostalo ribizli?

Kako je postupio Praslin?

Kako je postupio Vini Pu?

Šta biste im poručili?

3. Zekhop i Praslin su se prepirali ko ima više šargarepa. Zekhop kaže da ima 4 manje od Praslina, a Praslin da on ima 3 puta manje kupusa. Svaki od njih je imao po 27 komada. Pomozite im da razriješe zagonetku!

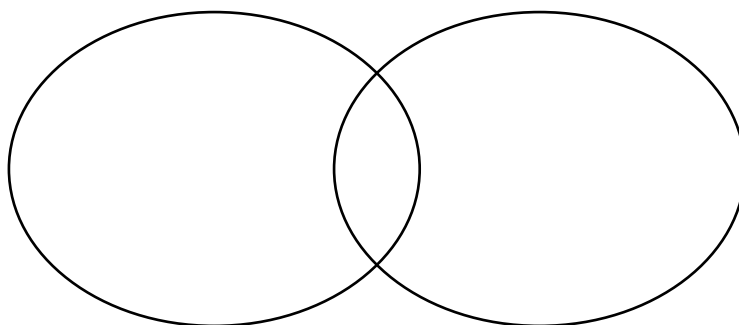
Šta mislite o prepiranju?

Zbog čega su se prepirali?

Koliko komada šargarepa ima Zekhop?

Koliko komada kupusa ima Praslin?

Predložite im da utvrde rezultat a da se ne prepiru?

Šta treba
Praslinu?Šta treba
Zehkopu?

Šta treba obojici?

4. Kristofer Robin je govorio Zehkopu: „Ako ideš putem od 45 m, a prođeš 5 puta manje, onda će ti ostati da pređeš još...“ Za to vrijeme sova im se smijala. Pitali su sovu šta se dešava, a ona nije odgovorila ništa!

Kakvo je sovino ponašanje?

Pomozite Kristoferu Robinu da završi rečenicu?

Šta je trebalo sovi?

Šta biste vi uradili umjesto sove?

A3: PROBLEMI SE ZAJEDNIČKI RJEŠAVAJU

Slijedi prezentacija rada u grupama. Sada se okupljaju učesnici iste grupe i prezentuju rješenje svog zadatka. Tokom rada se ispunjava odjeljenjska tabela koja nas podsjeća na rješavanje problema.

Predložite im kako da se ponašaju?

Situacija	Rješenje zadatka	Problem	Moguće rješenje
1.			
2.			
3.			
4.			

A4: KRISTOFER ROBIN KAO MEDIJATOR

Kristoferu Robinu je sve bilo čudno. Odlučio je da okupi sve likove iz priče i pročitao im priču *Ekseri u ogradi* (prezentacija).

Diskusija: Šta ste naučili iz ove priče?

Prilozi

Dio listića za parove:

6 () 9

Primjer listića za grupe – prednja strana:

Vini Pu ima 32 kg meda. Kristofer Robin ga je savjetovao da ga podijeli sa Praslinom, Iarom i Zekhopom. Vini Pu se naljutio i otišao od njih.	Iar je njakao i njakao. Čuli smo ga duboko u Stoljetnoj šumi. Dojurili smo do njega. Njemu su se prosule ribizle, kojih sada ima 5 puta manje nego jutros. Praslin je počeo da mu se smije i rekao da sada on ima najviše ribizli, i to 30. Ja, Vini Pu nijesam znao šta da radim!	Kristofer Robin je govorio Zekhopu: „Ako ideš putem od 45 m, a pređeš 5 puta manje, onda će ti ostati da pređeš još...” Za to vrijeme sova im se smijala. Pitali su sovu šta se dešava, a ona nije odgovorila ništa!	Zekhop i Praslin su se prepirali ko ima više šargarepa. Zekhop je rekao da on ima 4 manje od Praslina, a Praslin da on ima 3 puta manje kupusa. Svaki od njih je imao po 27 komada. Pomozite im da razriješe zagonetku!

Zadnja – druga strana:

PRASLIN (1)	VINI PU (2)	PRASLIN (3)	VINI PU (4)

Povezivanje sa standardima

Učenici/e:

- znaju tablicu množenja u obimu 10 × 10 i količnike koji su vezani za tablicu množenja;
- umiju da rješavaju tekstualne zadatke s jednom i dvije računске operacije;
- znaju množenje i dijeljenje do 100, koriste zagrade i poredak računskih operacija.

Evaluacija (procjena uspješnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir)

Učenici/e stanu u krug. Njihov zadatak je da uđu u centar kruga i kažu jednu riječ ili rečenicu koju su naučili za rješavanje problema **pjevajući i igrajući**, dok je ostali učesnici ponavljaju.

Npr.: rjeešaaavaaaanjeeee ProooOOblllllEEEmAAAA toooleeeeRRRRaaancijaaa....

Priprema za čas
Škola, grad, država: Srbija
Nastavnik: Milena Mladenović i Ana Mandić
Razred/godine učenika: IV / 11 godina
Predmet: Likovna kultura
Tema časa/Nastavna jedinica: Plakat, bilbord, reklama (Vizuelne informacije i pouke, izrada plakata) – „Fridtjof Nansen – čovek koji je gradio mir” (odgovor na likovni konkurs)
Operativni ciljevi: • Usvajanje pojmova plakata, bilborda i reklame kao sredstva vizuelnih komunikacija i načina primene u samostalnom likovnom izražavanju i stvaranju; • Upoznavanje učenika sa filozofijom, životom i radom Fridtjofa Nansena; • Promocija mirovnih i humanističkih vrednosti prema kojima je Fridtjof Nansen živeo i radio.
Ishodi u odnosu na Obrazovanje za mir: • Učenici su informisani o životu i delu Fridtjofa Nansena; • Učenici umeju simbolički da prikažu poruku mira; • Učenici umeju da osmisle i realizuju likovne radove u kojima su promovisane vrednosti kao što su mir i mirno rešavanje sukoba; • Pokazuju sposobnost da kombinuju, istražuju i eksperimentišu sa različitim likovnim materijalima i tehnikama u likovnom radu, kao i sposobnost da planiraju, kreiraju i likovno oblikuju različite forme; • Komuniciraju likovnim medijima, izražavaju svoje stavove, doživljaje i emocije kreativnim korišćenjem likovnog jezika; • Povezuju stečena znanja i veštine sa ostalim nastavnim sadržajima čime se podstiče transfer učenikovog znanja iz jedne oblasti u drugu; • Kod učenika razvijena empatija i osećaj za humanost; • Samostalno pronalaze i sistematizuju informacije iz različitih izvora;
Ključne reči: mir, humanost, solidarnost, pomaganje, saosećanje, plakat, vizuelna komunikacija
Fokus pitanja: – Šta podrazumevate pod pojmom mira? – Koji su najčešći razlozi sukoba među ljudima? – Šta sve možemo da uradimo da se ne svađamo sa drugima? – Da li znate ko je bio Fridtjof Nansen? – Kako doživljavate pojam humanosti?
Tip časa: proširivanje znanja praktičan rad
Nastavne metode: dijaloška metoda, metoda ilustracije, istraživačka metoda
Oblici rada: frontalni, individualni i grupni rad
Nastavna sredstva: odabrani tekstovi, fotografije, ilustracije (iz enciklopedija, sa interneta, iz novina) vezane za temu. Reprodukције slika sličnih tema, odabranih poznatih umetnika. Tekstovi koje su učenici pripremili nakon istraživačkog rada o životu i radu Fridtjofa Nansena. Fotografije i slike: simbolički prikazi pojmova; fotografije i slike Fridtjofa Nansena; umetnički radovi u kojima su prikazane osobe zaslužne za promociju humanih ideja i mirovnih vrednosti: na primer Give Peace a Chance – Stjuart Hempton (citirajući lik Džona Lenona) ¹
Potrebni materijali: papir – hamer ili blok broj pet, četkice, drvene boje, tempere, akvarel boje, makaze i papiri u boji ukoliko se radi kolaž. Izbor materijala je u skladu sa izabranom slikarskom tehnikom koja će biti korišćena u skladu sa propozicijama likovnog konkursa.

¹ <http://images2.fanpop.com/image/photos/10200000/John-Lennon-john-lennon-10226277-1664-1217.jpg>

Korelacija:

- Priroda i društvo – Tragovi prošlosti, Ratovi na teritoriji Srbije u prošlosti (Prvi i Drugi srpski ustanak, Prvi i Drugi svetski rat)
- Srpski jezik - Simbol

Tok časa:

NAPOMENA: Satnica aktivnosti je napravljena za dvočas.

Uvodni deo časa

1. AKTIVNOST

PODELA PO GRUPAMA I PODELA ULOGA UČENICIMA PO GRUPAMA

(trajanje aktivnosti: 3 minuta)

1. Nastavnik učenike deli u grupe dodelom jednog pojma svakom učeniku. Pojmove dodeljuje usmenim putem. Pojmovi su: ljubav, vera, mir, sreća, ljudska prava.
2. Na mestima predviđenim za rad grupe nalazi se po jedna slika koja predstavlja jedan od pet pomenutih pojmova (prilog 1.).

2. AKTIVNOST

DISKUSIJA O SIMBOLIČNOM I LIKOVNOM PRIKAZU POJMOVA

(trajanje aktivnosti: 7 minuta)

Pitanja za diskusiju:

1. Kako ste znali na kom mestu se nalazi vaša grupa?
2. Koja od dve slike vam je više pomogla da pronađete svoju grupu?
3. Da li postoji neka slika koja vam nije bila dovoljno jasna?
4. Kako ljudi mogu da prenesu poruku koristeći likovni izraz?

3. AKTIVNOST

INFORMACIJE O ŽIVOTU I DELU FRIDTJOFA NANSENA

(trajanje aktivnosti: 10 minuta)

1. Učenici ukratko prezentuju prethodno prikupljene podatke o životu i delu Fridtjofa Nansena.
2. Učitelj prikazuje fotografije i slike sa likom Fridtjofa Nansena.
3. Učitelj ističe kada najčešće pominjemo Fridtjofa Nansena i odgovara na pitanja:
 - Koje vrednosti je promovisao?
 - Koji je njegov doprinos u ostvarivanju mira u svetu?
 - Možete li da date primer kako da na miran način rešimo sukob?

4. AKTIVNOST

NAJAVA NASTAVNE JEDINICE

(trajanje aktivnosti: 5 minuta)

Nastavnik najavljuje temu na koju učenici treba da odgovore i ispisuje je na tabli:

„Fridtjof Nansen – čovek koji je gradio mir“

Nastavnik učenicima daje informaciju da će rešenja koja osmisle biti poslata na likovni konkurs za kalendar koji promoviše nenasilno rešavanje sukoba, odnosno mirovni kalendar za narednu godinu.

Glavni deo časa

5. AKTIVNOST

INSTRUKCIJE ZA RAD

(trajanje aktivnosti: 5 minuta)

Nastavnik razgovara sa učenicima o tome koju tehniku učenici mogu da koriste kako bi realizovali svoje ideje (tempera, kolaž, mozaik, itd.).

Nastavnik napominje da svaki učenik iz grupe treba da doprinese radu tako što će dati najmanje jedan predlog elementa koji može da se nađe u likovnom radu.

Nastavnik podseća učenike da se trude da u duhu teme pronađu najbolji način da se dogovore oko toga na koji način će predstaviti temu.

AKTIVNOST

RAD UČENIKA U GRUPAMA

(trajanje aktivnosti: 45 minuta)

Učenici rade u grupama.

Nastavnik obilazi grupe, sluša rešenja, savetuje i pruža podršku učenicima da bi što bolje odgovorili na temu.

Završni deo časa

AKTIVNOST

ANALIZA RADOVA

(trajanje aktivnosti: 5 minuta)

Predstavnici grupa prezentuju svoje radove.

Radove prvo komentarišu i procenjuju učenici koji nisu učestvovali u njegovom kreiranju (učenici iz drugih grupa), a zatim učenici čiji je rad prezentovan objašnjavaju izbor rešenja, razlog za izbor korišćene likovne tehnike, kao i na koji način su donosili odluke u grupi.

Nastavnik svojim mišljenjem dopunjava analizu radova ukoliko je to potrebno.

Prilozi

PRILOG 1.

Slike za izbor po grupama

Ljubav

Vera

Mir

Sreća

Ljudska prava

PRILOG 2.

Fotografije i slike Fridtjofa Nansena

Povezivanje sa standardima

- LK.1.2.3. opisuje svoj rad i radove drugih (npr. iskazuje utisak);
- LK.1.3.4. zna nekoliko primera primene vizuelnih umetnosti u svakodnevnom životu;
- LK.2.2.1. odabira adekvatan sadržaj da bi predstavio neku ideju ili koncept;
- LK.2.3.1. locira odabrana umetnička dela u istorijski i društveni kontekst;
- LK.3.1.1. poznaje i koristi različite izražajne mogućnosti klasičnih i savremenih medija, tehnika i materijala vizuelne umetnosti;
- LK.3.1.2. odabira adekvatna sredstva (medij, materijal, tehniku, postupak) pomoću kojih će na najbolji način realizovati svoju (odabranu) ideju;
- LK.3.2.2. izvodi radove sa određenom namerom koristeći osnovne vizuelne elemente i principe da bi postigao određeni efekat;
- LK.3.3.4. razume međusobnu povezanost i uticaj umetnosti i drugih oblasti života.

Evaluacija – procena uspešnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir.

Uspešnost časa se može proceniti kroz:

- završene likovne radove i pitanja: Koliko su uspešno učenici odgovorili na zadatu temu? Na koji način su razumeli i predstavili temu, uzimajući u obzir ono što su predstavili, nivo kreativnosti, kao i vrednost likovnih i estetskih elemenata;
- postavljanje pitanja učenicima o tome šta su naučili o Fridtjofu Nansenu, njegovom životu i radu, šta su novo naučili u vezi sa pojmovima: mir, humanost i solidarnost.

Priprema za čas
Škola: OŠ „Marko Miljanov“, Podgorica
Nastavnik: Nataša Popović
Razred: III razred
Predmet: Crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost
Tema časa/nastavna jedinica: Tekst <i>Vrapčić</i>
Operativni ciljevi: učenici razvijaju sposobnost razumijevanja i doživljavanja umjetničkog teksta, osposobljavaju se da uočavaju književne likove, da se poistovjećuju s književnim likom i da razumiju motive za ponašanje književnih likova, i razvijaju razumijevanje uzročno-posljedičnog slijeda događaja.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: učenici u grupama rješavaju zadatke kroz dogovor i saradnju, iznoseći svoje mišljenje i uvažavajući mišljenja vršnjaka, i pronalaze rješenje sukoba korišćenjem metoda nenasilnog rešavanja sukoba.
Gljučne riječi: nevolja, sreća, nesreća, ljubav, opasnost, sukob, dogovor, emocije, posredovanje u sukobu.
Fokus pitanja: – Zbog čega je nastao sukob? – Šta je moglo da spriječi sukob? – Da li postoji nasilje u ovoj priči? – Kako možemo da pomognemo likovima iz priče da riješe sukob bez nasilja?
Prethodno usvojena znanja/vještine učenika: saradnja, tolerancija, komunikacija (verbalna / neverbalna) i uvažavanje.
Tip časa: obrada.
Nastavne metode: dijaloška metoda, tekst-metoda i metoda demonstracije.
Nastavne tehnike: smisleno verbalno učenje, kooperativno učenje i učenje rješavanjem problema.
Oblici rada: frontalni, grupni i individualni rad.
Nastavna sredstva: prigodni tekstovi i plakat sa asocijacijom.
Potrebni materijali: slike za podjelu po grupama i listići sa pitanjima za grupe.
Korelacija: priroda i društvo i likovna kultura.
Tok časa – aktivnosti učenika: 1. Učestvuju u igri asocijacija (prilog 1), otkrivaju polja i pronalaze rješenje asocijacije. 2. Formiraju grupe na osnovu slika na kartončićima (prilog 2). 3. Slušaju čitanje teksta i učestvuju u njegovoj analizi, odgovaraju na pitanja i, po potrebi, svoje odgovore argumentuju tekstem: O kome se u priči govori? Gdje se Pudik nalazi? Koje je godišnje doba? Gdje je mama vrabica pošla? Šta je savjetovala Pudika? Šta se desilo dok je mama bila odsutna? Zašto? 4. Na nivou grupe rješavaju zadatke (prilog 3); dogovaraju se ko će biti vođa grupe, ko će da čita pitanja, ko će da upisuje odgovore na nastavni listić, a ko da izvještava; analiziraju pitanja, uočavaju zahtjeve, raspravljaju, argumentuju i upoređuju mišljenja dogovarajući se oko konačnog rješenja. 5. Slušaju rezultate rada grupa koje saopštavaju njihove vođe, uz pomoć i dopunu ostalih u grupi (svaka grupa odgovara prvo na 1. pitanje, zatim na 2. pitanje, pa sve do 5. pitanja); argumentuju svoje odgovore. 6. Na nivou odjeljenja analiziraju odgovore na svako pitanje, a ukoliko postoje različita mišljenja raspravljaju o tome i donose zajedničke zaključke. 7. Iznose svoja zapažanja o Pudiku i obrazlažu njegov postupak.

PRILOZI

Prilog 1: asocijacija

A1 LASTA	B1 PTIĆ	V1 STREHA
A2 SOVA	B2 JAJE	V2 ZIMA
A3 DETLIĆ	B3 DRVO	V3 NIJE SELICA
PTICA	GNIJEZDO	STANARICA
V R A B A C		

Prilog 2: slike za podjelu po grupama

Prilog 3: listić sa problemskim situacijama (grupni rad)

grupa: prepoznavanje društveno prihvatljivog, odnosno neprihvatljivog postupanja

Pudik sve objašnjava na svoj način...

grupa: uzročno-posljedične veze

Pudik želi da poraste, ali...

grupa: sukob, posredovanje u sukobu, ljubav, opasnost, emocije

Posmatrao/la sam sukob mame vrabice i mačke...

grupa: nevolja, nenasilno rješenje sukoba

Pudik upada u nevolju, ali ga mama spasava...

grupa: prava, šta je kome uskraćeno?

Mačka ostaje bez plijena...

Povezivanje sa standardima

Učenik sluša/čita i razumije pripovijedanje/čitanje umjetničkoga teksta prilagođenog njegovom uzrastu. Poslije slušanja/čitanja zna da odgovori na pitanja koja se odnose na osnovne podatke: O čemu govori književno djelo? Šta je predmet radnje i gdje se ona odvija? Ko su književni likovi? i izvodi jednostavne zaključke u vezi sa tekстом, razumije motive za ponašanje književnih likova (pozitivnih i negativnih) i umije da pojašnjava uzroke njihovog ponašanja.

VRAPČIĆ

Maksim Gorki

Živio je tako žutokljuni vrabac. Zvao se Pudik. Živio je iznad jednog prozorčeta, ispod strehe, u toplom gnijezdu od

kućine, mahovine i drugog materijala. Da leti – još nije probao, ali krilima je već mahao i stalno je izvirivao iz gnijezda: htio je što prije da sazna kakav je ovaj bijeli svijet i hoće li mu se svidjeti.

– Što je, što? – pitala je vrabica mama. On bi stresao krilima i cvrkutao, gledajući na zemlju:

– Crna je, precrna!

Doletio je otac, donosio bubice Pudiku i hvalio se:

– Dživ, dživ!

A Pudik je gutao bubice i mislio:

„Na što li su ponosni?!“ Dali mi crva s nožicama, velika stvar!“

I sve je izvirivao iz gnijezda, razgledao sve.

– Čedo, čedo! – sekirala se Majka. – Pazi, strmoglavićeš se.

– Čim, čim? – pitao se Pudik.

– Ma kako čim? Pašćeš na zemlju, mačka – hop! I proguta te! – objašnjavao je otac odlazeći u lov.

Tako je to bilo, a krila se nijesu žurila da porastu.

Jednom poče da duva vjetar, a Pudik upita:

– Što je, što je to?

– Fiju, dunuće vjetar i baciće te na zemlju – mački – objašnjavala je majka.

To se Pudiku ne dopada, pa će: – A zašto se ljulja drveće? Neka prestane, pa će vjetar stati.

Majka je pokušavala da mu objasni da to nije tako, ali on nije povjerovao. Volio je da sve objašnjava na svoj način.

Prolazi kraj njih seljak, razmahao se rukama.

– Mora da mu je krila očupala mačka – reče Pudik – samo su mu koščice ostale!

– Pa to je čovjek, svi su oni bez krila! – kaže mu vrabica.

– A zašto?

– Kod njih ti je tako, oni žive bez krila. Uvijek su na nogama, skaču, razumiješ?

– A zbog čega?

– Kad bi imali krila, oni bi nas lovili, kao što tata i ja lovimo mušice ...

– Grozota – reče Pudik – grozota, glupavo! Svi moraju imati krila. Pa na zemlji je gore nego u vazduhu!...

Kad ja odrastem, već ću udesiti da svi lete.

Pudik nije vjerovao mami. On još nije znao da oni koji mami ne vjeruju rđavo prolaze. Sjedio je na samoj ivici gnijezda i iz sveg glasa pjevao. Pjevao je on, pjevao i – preturio se iz gnijezda. Vrabica brzo za njim, a mačka, riđa, zelenih očiju – odmah se tu stvori.

Uplašio se Pudik. Raskrilo se, klatio se na sivim nožicama i cvrkuće:

– Čast mi je, čast mi je...

A vrabica ga gura u stranu. Sva se nakostriješila – strašna, hrabra. Kljun je otvorila i cilja mački u oko.

– Dalje, dalje. Leti, Pudik, leti na prozor, leti...

Strah podiže sa zemlje vrapčića. On poskoči, zamaha krilima i – jedan, dva! Evo ga na prozoru!

Tada je i mama doletjela – bez repa, ali presrećna. Sjela je kraj njega, kljucnula ga u zatiljak i kaže mu:

– Što sam ti govorila, što?

– Pa što ćeš – kaže Pudik. – Ne možeš se svemu odjednom naučiti!

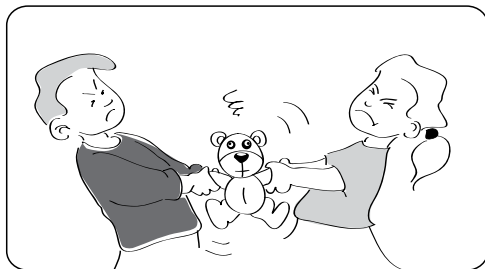
A mačka sjedi na zemlji, čisti šape od perja, gleda ih – riđa, zelenih očiju – i žalosno mjauče:

– Me-e-kan, tako me-e-kan vrapčić, kao mi-i-šić... Mijau-u...

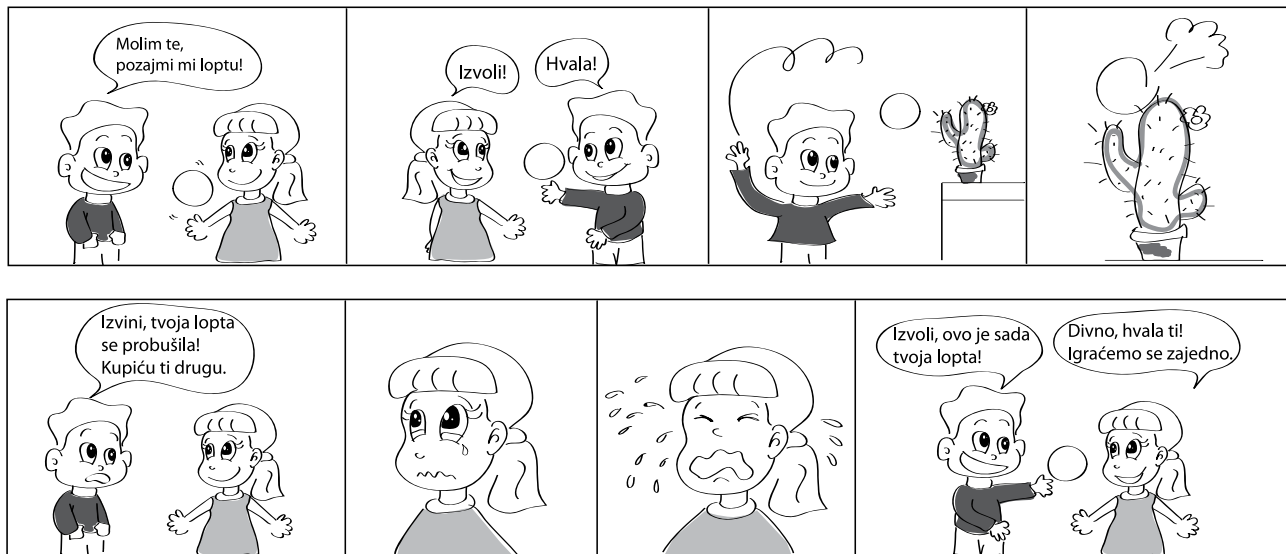
I, ako zaboravimo da je mama ostala bez repa, sve se dobro svršilo...

Priprema za čas
Škola, grad, država: OŠ „Maršal Tito“, Ulcinj, Crna Gora
Nastavnik: Verica Janković
Razred/godine učenika: I/2 (šest godina)
Predmet: Crnogorski – srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost
Operativni ciljevi Učenici: – uče pravila lijepog ponašanja: kada i kako nekoga zamoliti za nešto, kada i kako se nekome za nešto izviniti; – razvijaju spremnost za razgovor sa drugovima i učiteljicom, – razvijaju sposobnost da govore pred odjeljenjem, – uče načine za mirno rješavanje svakodnevnih problema.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: znaju pravila lijepog ophođenja i načine za mirno rješavanje svakodnevnih problema.
Ključne riječi: pravila lijepog ophođenja, riječi: izvini, hvala, molim.
Fokus pitanja: – Kad i kako nekoga zamoliti za nešto? – Kad i kako nekome za nešto zahvaliti? – Kad i kako se nekome za nešto izviniti?
Šta je potrebno da učenici znaju? Učenici znaju osnovna pravila lijepog ponašanja.
Tip časa: proširivanje znanja.
Nastavne metode: dijaloška metoda, metoda demonstracije i metoda ilustracije.
Oblici rada: frontalni, rad u paru i rad u grupi.
Nastavna sredstva: plakat sa pričom po slikama, ilustracije, CD i CD plejer.
Korelacija: likovna kultura i muzička kultura.
Tok časa Aktivnosti učenika: 1. gledaju sliku na kojoj se dječak i djevojčica svađaju oko igračke (prilog 1), razgovaraju o tome šta je moglo izazvati takvo ponašanje i saopštavaju šta bi oni učinili da bi ih pomirili; 2. pažljivo posmatraju priču po slikama (prilog 2), uočavaju situacije na slikama, slušaju tekst iz „oblačića“, zaključuju kako se djeca ponašaju, navode razloge za to i, uz pomoć učiteljice, stvaraju priču po slikama; 3. učestvuju u razgovoru o priči uočavajući izraze učtivosti i pravila lijepog ponašanja, prepoznaju u priči situacije u kojima ih djeca koriste i razgovaraju o tome kada se i kako nekome treba izviniti, kada i kako nekome zahvaliti, kada i kako nekoga za nešto zamoliti; 4. navode slične situacije iz svog iskustva, učestvuju u igri uloga na osnovu situacije prikazane na slici (prilog 1) i pokušavaju da riješe problem korišćenjem izraza lijepog ponašanja (čarobne riječi); 5. u grupama rješavaju zadatke: da razriješe sukobe sa slika (grupa dobija jednu situaciju, prilog 3) korišćenjem izraza lijepog ponašanja (molim, hvala, izvini, itd.) i da to predstave kroz igru uloga; svaka grupa predstavlja svoj način rješavanja problema, a ostale grupe komentarišu da li je to u redu i da li bi oni nešto promjenili; 6. rješavaju rebus sa slikama čije je konačno rješenje <i>mir</i> (prilog 4) i komentarišu šta oni podrazumjevaju pod tim pojmom; 7. pjevaju pjesmu <i>Hajde da se družimo</i> (D. Radulovića i M. Klepića).
Povezivanje sa standardima Učenik/učenica zna da zamoli, zahvali i izvini se za nešto.
Osvrt na realizaciju Čas je bio veoma uspješan: djeca ovog uzrasta savladala su izraze lijepog ponašanja i rješavala sukobe koristeći „čarobne“ riječi: izvini, hvala i molim. Mislim da kroz relizaciju postavljenih ciljeva možemo već u prvom razredu veoma uspješno da započnemo uvođenje elemenata obrazovanja za mir.

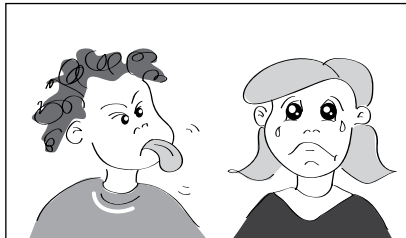
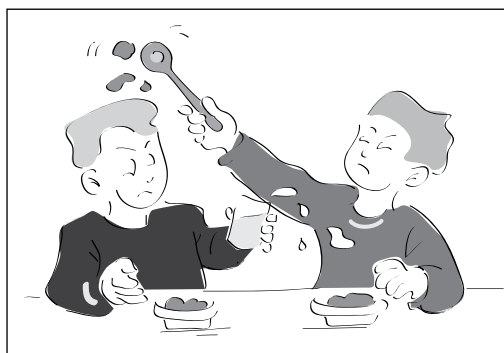
Prilog 1

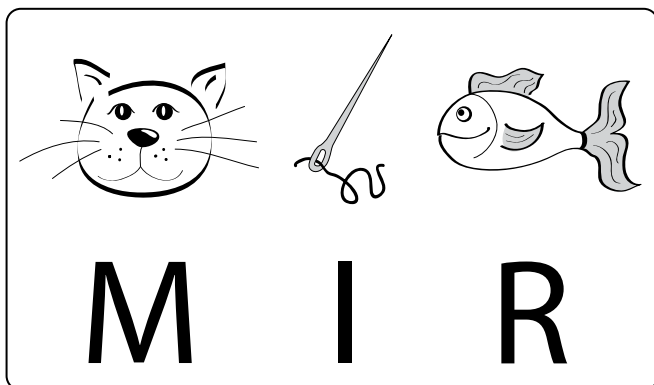
Prilog 2

Prilog 3: Koristi čarobne riječi da se svađa spriječi

Prilog 4: Rebus

Priprema za čas
Škola, grad, država: Crna Gora
Nastavnik: Dušanka Popović
Razred/godine učenika: VI (11 godina)
Predmet: Crnogorski – srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost
Operativni ciljevi Učenici upoznaju i razumiju pojam <i>službeni jezik</i> , razlikuju pojmove <i>službeni jezik</i> i <i>jezik u službenoj upotrebi</i> , imenuju službene jezike u Crnoj Gori i navode nazive službenih jezika u državama koje se graniče s Crnom Gorom; formiraju svijest o svom jeziku i uvažavaju druge jezike i narode.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir Učenici znaju da je za razvoj dobrosusjedstva, uvažavanja i tolerancije neophodno poštovanje posebnosti različitih naroda i nacija, u ovom slučaju jezika; znaju da je maternji jezik najpogodnije i najefikasnije sredstvo sporazumijevanja i znajući tu činjenicu uvažavaju i prihvataju maternje jezike manjinskih grupa u svom okruženju.
Gljučne riječi: službeni jezik, jezik u službenoj upotrebi, komunikacija, međusobno uvažavanje.
Fokus pitanja: – Šta je službeni jezik? – Koji jezici se, osim službenog, govore u Crnoj Gori? – Gdje se oni govore? – Zašto je važno da to znamo? – Na koji način uvažavamo te jezike u našoj sredini?
Šta je potrebno da učenici znaju? Učenici su naučili da uočavaju različite mogućnosti sporazumijevanja u okruženju, tj. jezičkoj sredini: – znaju šta ljudi postižu riječima, kao i ostale oblike komunikacije među ljudima, – znaju da se u njihovom okruženju koriste različiti jezici, – razumiju i koriste pojmove <i>maternji jezik</i> i <i>strani jezik</i> , – znaju da navedu imena jezika koje su imali prilike da čuju ili koje uče, – razumiju značaj učenja stranih jezika.
Tip časa: proširivanje znanja.
Nastavne metode: dijaloška metoda, tekst metoda i metoda demonstracije.
Oblici rada oblici rada: frontalni i rad u grupi.
Nastavna sredstva: projektor.
Potrebni materijali: – pripremljeni tekstovi na osnovu kojih se pokreće razgovor, razvija diskusija i dolazi do pojma <i>službeni jezik</i> (prilog 1); – pripremljene fotografije (prilog 2) na osnovu kojih se pokreće razgovor i razvija diskusija o upotrebi dva (ili više) jezika u službenoj upotrebi na teritoriji jedne države, kao i obavještenja na stranom jeziku namijenjena turistima (prilog 3).
Korelacija: strani jezik, geografija, istorija i građansko vaspitanje.
Tok časa Učenici: 1. posmatraju i analiziraju različite neumjetničke tekstove praktične namjene: red vožnje iz dnevnih novina, stranica iz dnevnih novina, stranica iz đačke knjižice, zvanična dokumenta, jednojezični natpisi u gradu (putokazi, informacije) i sl. (prilog 1); uočavaju da je to jezik koji govori većina stanovništva, da su njime napisana službena dokumenta i obavještenja i, uz pomoć nastavnika, zaključuju da je to službeni jezik ¹ ;

¹ Prema Ustavu Crne Gore *službeni jezik* je crnogorski, a u službenoj upotrebi su bosanski, srpski, albanski i hrvatski jezik.

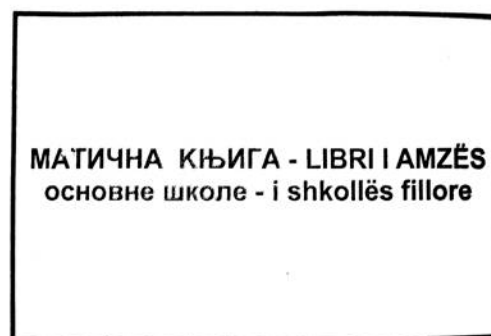
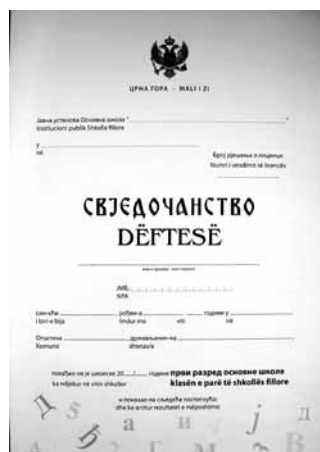
2. posmatraju i analiziraju dvojezične natpise/naslove (prilog 2) i, prepoznajući jezik (albanski), objašnjavaju zašto je to tako (djeca čiji je albanski jezik maternji čitaju natpise i pomažu ostalima da ih pravilno izgovore); objašnjavaju šta znači pojam *jezik u službenoj upotrebi* i navode još primjera dvojezičnih natpisa;
3. posmatraju fotografije na kojima se nalaze table sa informacijama na engleskom jeziku, čitaju objašnjenja i prepoznaju gdje se nalaze i kome su namijenjena (obavještenja o različitim zanimljivim destinacijama u glavnom gradu: muzej, park, sportsko-rekreativni centar i sl. (prilog 2); zaključuju zašto se u gradu nalaze obavještenja na stranom jeziku;
4. u grupama rade zadatke: čitaju tekst na engleskom i prevode na službeni jezik; čitaju tekst na albanskom i prevode na službeni jezik; tekst sa službenog prevode na albanski i engleski jezik; saopštavaju rješenja i objašnjavaju njihov značaj;
5. razmatraju i zaključuju zašto je dobro da se koriste svi ti jezici – mogućnost komunikacije i razumjevanja kao uslov dobrosusjedstva, uvažavanja i tolerancije; mogućnost komunikacije na međunarodnom nivou.

Prilozi

Prilog 1

Prilog 2

91103

(4/2006)

125 л.

Prilog 3

Povezivanje sa standardima

Učenici znaju ulogu i položaj crnogorskog jezika kao službenog jezika i znaju da navedu službene jezike u Crnoj Gori, kao i imena službenih jezika u državama koje se graniče s Crnom Gorom; u različitim situacijama slušaju, pitaju, reaguju na ono što drugi kažu, izražavaju i opravdavaju svoja mišljenja, kako u usmenoj tako i u pisanoj formi. Svjesni su da su govor i pisanje aktivnosti koje se izvode među ljudima, da je potrebno poštovati sagovornika/sagovornicu i uzimati u obzir govornu situaciju; poznaju pravila dobre komunikacije i međusobnog uvažavanja.

Priprema za čas
Škola, grad, država: OŠ „Miroslav Antić“, Beograd, Srbija
Nastavnik: Katarina Sando
Razred/godine učenika: 11–15 godina
Predmet: Srpski jezik i književnost
Tema časa/nastavna jedinica: Motiv mira u književnosti
Operativni ciljevi: – osposobljavanje učenika za primenu osnovnih tehnika pristupu komparativnoj književnosti; – povezivanje znanja iz oblasti književnosti (književno-teorijska analiza dela) u cilju kulturološkog razumevanja pojma <i>mir</i> ; – podsticanje učenika da samostalno (pod estetskim uticajem književnog teksta) prošire vlastito shvatanje mira kao društvene i lične vrednosti.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: – svaki učenik uočava motiv mira u književno-umetničkom delu (uočavanjem veze sa drugim književnim delima na osnovu motiva mira ili samostalnom obradom motiva mira u pisanom sastavu); – većina učenika je uspešno uporedila različite varijacije motiva mira; – svako od učenika izložio je svoje razmišljanje o miru putem semantičkog raslojavanja pojma (asocijacijom, homonimijom, sinonimijom, antonimijom) uz instrukcije nastavnika prema potrebi učenika; – učenici su kroz dijalog otkrili neke od načina za postizanje mira; – sumiranje sadržaja časa kroz analizu estetske motivacije motiva mira u književnosti; – svi učenici su predali popunjene evaluacione listiće; – jedan deo učenika pokazao je interesovanje za obradu podataka sa evaluacionih listića.
Ključne reči: motiv, varijacija, mir, nemir, razumevanje, pomirenje, vrlina, zajednica.
Fokus pitanja – uskladiti sa ciljevima i standardima znanja.
Šta učenici treba da znaju? – Mir kao inspiracija književnika. – Motiv mira je često variran u književnosti. – Književna dela, obrađena na časovima srpskog jezika, u kojima postoji motiv mira. – Mir i pomirenje kao vrednosti društva i vrline pojedinca.
Tip časa: utvrđivanje.
Nastavne metode: dijaloška, istraživačka (rad na tekstu) i demonstrativna metoda.
Oblici rada: frontalni, individualni i grupni rad.
Nastavna sredstva: bela tabla i evaluacioni listići.
Potrebni materjali: rezultati istraživačkih zadataka (učenička priprema).
Korelacija: istorija, građansko vaspitanje i verska nastava.
Tok časa
Napomena I: učenici su unapred, u vidu pripreme za čas, dobili istraživačke zadatke tako što su po sopstvenom izboru pristupali jednom od ponuđenih književnih dela baveći se otkrivanjem obrade motiva mira u tom delu; drugi deo učenika, kao pripremu za čas, napisao je sastav sa ciljem lične obrade motiva mira na dogovorenu temu.
Napomena II: učenicima su pre početka časa podeljeni evaluacioni listići s jasnom instrukcijom o samostalnom popunjavanju tokom časa. Ti listići sadrže po jedan red za svako književno delo ili učenički rad (učenici ih upisuju paralelno sa upisivanjem na hameru postavljenom pored bele table), a kolone su imenovane na sledeći način: Kako je obrađen motiv mira u ovom delu? Šta stvara mir u ovom delu? Šta ruši mir u ovom delu? Kako se može postići mir u ovom delu? Šta misliš o ovoj prezentaciji (jasnost izlaganja, razumljivost, zanimljivost)?

Uvodni deo: dijalog o temi zajednica, međuljudska povezanost, saradnja.

Aktivnost: demonstracija zajedništva – svi učesnici koji sede u krugu ustaju i obrazuju kolo (krug) pružajući ruku onome do sebe i prihvatajuću ruku bližnjeg. Skrenuti učenicima pažnju na značaj povezivanja i međuljudske saradnje.

Koraci:

Kako se povezujemo sa onima do nas? Da li pružamo svoju ruku ili tražimo tuđu?

Ako se povežemo sa onima do sebe, sa kime se jos povezujemo? Sa svima u kolu.

A šta se dešava sa onim koji neće da pruži ruku bližnjem? Može da se desi da ostane usamljen (nepovezan), da sruši i vezu između drugih i tako se kolo se prekida.

Glavni deo: uočavanje motiva mira u književnim delima, varijacije motiva, učenička analiza književnih dela u kontekstu mira kao obrađenog motiva.

Aktivnost: stolice su poređane u krug i svako sedi na svojoj stolici; u tom krugu je i bela tabla kako bi svaki presenter i tokom prezentacije simbolično bio deo zajednice. Nekoliko učenika predstavlja po jedno od književnih dela prezentacijom na beloj tabli (pripremni istraživački zadaci). Ostali učesnici aktivno učestvuju tako što postavljaju pitanja ili iznose komentare.

Koraci:

– koraci su prilagođeni prezentacijama učenika;

– nastavnik pažljivim slušanjem podstiče samostalno ispoljavanje učenika i demonstrira „aktivno slušanje”. Po potrebi, dodaje poneku instrukciju ili smernicu radi vođenja dijaloga između učenika i otkrivanja književnih postupaka.

Završni deo: učenici koji nisu održali prezentaciju čitaju autorske radove u kojima su obradili motiv mira na prethodno zadatu temu, inspirisanu književno-umetničkim delima (npr. *Mir kao most koji nas povezuje*, *Premostiti deobe – doći do pomirenja*, *Dnevnik devojčice kojoj su oteli mir*).

Aktivnost: učenici čitaju svoje radove; kraća diskusija nakon svakog čitanja.

Rezime nastavnika kroz dijalog sa učenicima:

Uočili smo motiv mira u književnim delima. Nakon toga smo čuli kako obradi toga motiva pristupaju učenici naše škole koji su čitali svoje sastave. Šta smo mogli da primetimo kao zajedničko? Zašto ljudi pišu o miru? Zašto razmišljamo o miru? Kakav je značaj mira u životima ljudi? Zašto ljudi ne čuvaju mir? Ko čuva mir? Da li ti čuvaš mir? Kako? Šta bismo još mogli da uradimo kako bismo sačuvali mir i u sebi i oko sebe?

Istraživački zadaci za učenike

1. Samostalna analiza jednog od planom i programom predviđenih književnih dela:

Ivo Andrić – **Mostovi**

Isidora Sekluć – **U rodnom selu**

Aleksa Šantić – **Moja otadžbina**

Narodna pesma **Dioba Jakšića**

Narodno predanje **Sveti Sava i braća koja se dele**

Milutin Bojić – **Plava grobnica**

Desanka Maksimović – **Krvava bajka**

Vladislav Petković Dis – **Među svojim**

Ana Mari Frank – **Dnevnik Ane Frank**

Djura Jakšić – **Otađbina**

Isidora Sekulić – **Pisma iz Norveške**

2. Izrada autorskog rada na temu mira.

Prilozi: dodatna literatura po potrebi učenika prilikom analize kao pripremne aktivnosti za čas.

Povezivanje sa standardima: SJ. 1.4.1, 1.4.2, 1.4.6, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.9, 2.4.1, 2.4.4, 2.4.6, 3.4.3, 3.4.6, 3.4.7. i 3.4.8.

Evaluacija (procena uspešnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir)

Tokom glavnog dela časa nastavnik vodi računa o vremenu prezentacije i sugeriše da vreme izlaganja bude ujednačeno. Takođe, vodi računa o tome da i ostali učenici učestvuju tako što pažljivo slušaju uz popunjavanje evaluacionih listića, ukazujući i time na značaj i neophodnost „aktivnog slušanja“ za izgradnju mira, postizanje pomirenja i prevazilaženje nesporazuma.

Priprema za čas
Škola, grad, država: Crna Gora
Nastavnik: Dušanka Popović
Razred / godine učenika: VIII (13 godina)
Predmet: Crnogorski – srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost
Operativni ciljevi: Učenici doživljavaju, prepoznaju i razumiju osobine narodne pripovijetke (uočavaju likove i događaje); spoznaju različite perspektive književnih likova, razumiju njihovu međuzavisnost i upoređuju ih; uočavaju motive za ponašanje književnih likova; upoznaju narodnu književnost drugih naroda i razumiju da se u njoj javljaju tipični motivi i likovi, ali i univerzalne ljudske vrijednosti (sadržaj: Vjera u ljude , arapska narodna priča)
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir Učenici posjeduju i unapređuju pozitivan stav prema drugim kulturama i narodima.
Ključne riječi: narodna priča, tipični motivi i likovi, univerzalne ljudske vrijednosti
Fokus pitanja Šta je narodna priča? Koje su osnovne karakteristike narodne priče? Koje ljudske vrline ističe ova arapska narodna priča? Koje ljudske vrline su istaknute u našim narodnim pričama? Zašto se slične ili iste vrijednosti nalaze u pričama različitih naroda?
Šta je potrebno da učenici znaju? Učenici: – odvajaju narodnu prozu od umjetničke i razlikuju vrste narodnih pripovjedaka; – znaju karakteristike narodne priče kao prozne vrste, razumiju je i vrednuju; – znaju da odrede temu i ideju priče, o čemu se u njoj pripovijeda, gdje i kad se radnja priče događala, zašto se nešto dogodilo, ko su književni likovi, kakve su posljedice izazvali postupci književnih likova; prepoznaju statičke i dinamičke motive u djelu, fabulu; – razumiju šta znači narodno književno stvaralaštvo.
Tip časa: proširivanje znanja
Nastavne metode: dijaloška metoda, tekst metoda, metoda demonstracije
Oblici rada: frontalni rad, rad grupi
Nastavna sredstva: projektor, lap top
Potrebni materijali: – najava za film Crno zlato (http://www.youtube.com/watch?v=ChArUKGvKkA) – primjerak knjige Marko Miljanov: <i>Primjeri čojstva i junaštva</i>
Korelacija: istorija, geografija, građansko vaspitanje
Tok časa – aktivnosti učenika: 1. Posmatraju video-klip: najava za film <i>Crno zlato</i> i uočavaju posebnosti te kulture: kuće, odjeću, običaje, vjeru...; prisjećaju se onog što o toj kulturi već znaju; razgovaraju o tome. 2. Čitaju priču Vjera u ljude i razgovaraju o sadržini priče; uočavaju glavni događaj i likove (<i>Kojim događajem počinje priča? Šta se dogodilo mladiću? U čemu se sastoji uloga Ebu Zeba? Kako postupka mladić? Kojim događajem se završava priča?</i>); razgovaraju o likovima uočavajući njihove osobine: analiziraju postupke kalifa Omera i Ebu Zeba i na osnovu njih prosuđuju o kalifu i mladiću obrazlažući svoje mišljenje; razmatraju donesenu presudu: kako je kalif Omer presudio mladiću; razmatraju presudu <i>glava za glavu</i> , smrtnu kaznu kao presudu, govore o tome šta bi oni uradili da su u ulozi kalifa Omera.

3. Razgovaraju o očekivanjima koja su imali u odnosu na postupak mladića: da li će se mladić vratiti, šta bi oni uradili na njegovom mjestu, zašto baš to i sl.; razmatraju razloge koji su Ebu Zeba opredijelili da garantuje za nepoznatog čovjeka i prosuđuju o njima; razmatraju šta znači *oprašati*: da li su bili u situaciju da nekome nešto oprostite, šta se desilo, jesu li oprostili; da li je praštanje vrlina ili mana, da li treba praštati, kakva je osoba koja prašta i sl.; šta je vjera, vjerujete li jedni drugima, kada čovjek vjeruje, da li možemo vjerovati ljudima, da li oni vjeruju drugima i mogu li se osloniti na druge...
4. Razmišljaju kako bi oni postupili u takvoj situaciji, da li bi garantovali za nekog nepoznatog, rizikujući pritom svoj život; uočavaju, zapisuju i razmatraju ključne iskaze junaka: *Nema više vjere u ljude, Nema više plemenitosti među ljudima, Nema više čojstva među ljudima*; razmatraju završetak priče saopštavajući da li su očekivali takav ishod događaja; učestvuju u razgovoru o temi i ideji priče (koje vrijednosti likovi iz priče žele da sačuvaju od zaborava, da li danas ima tih vrijednosti).
5. Na nivou grupa upoređuju situaciju iz arapske narodne priče sa opšteljudskim vrijednostima; prepoznaju slične tekstove u domaćoj literaturi (*Primjeri čojstva i junaštva* Marka Miljanova) i određuju tipične motive i likove; nalaze zajedničke (opšteljudske) motive u arapskoj priči i pričama Marka Miljanova: praštanje, čojstvo, junaštvo, plemenitost... upoređuju sa narodnim pričama drugih naroda koje su čitali; jedna grupa priprema i izvodi dramatizovani tekst kao pozorišnu predstavu (prilog 1).

Prilozi

Prilog 1

VJERA U LJUDE **Arapska narodna priča**

PRIPOVJEDAČ: Dok je kalif Omer sjedio sa svojim podanicima i sudio narodu, dođoše dva lijepa momka koji vođahu jednog mladića.

BRAĆA: Gospodaru, mi volimo pravdu i pravednost. Imali smo starog oca, pametnog i čestitog. On je danas izašao da se malo prošetata, a tamo ga je ubio ovaj mladić. Tražimo da mu se sudi glava za glavu.

KALIF OMER: Čuo si šta rekoše ova dvojica, šta veliš na to?

MLADIĆ: Gospodaru, sve je onako kako kazaše ova dva momka. Ja sam iz pustinje, pa me natjera zla godina da dotjeram kamile u blizinu ovog grada. Među kamilama je bio jedan mužjak, a kad kamile počеше da dohvataju grane ja ih potjerah, ali se u taj mah pojavi jedan starac s kamenom u ruci pa udari mužjaka, a mužjak pade i uginu. Ja tada planuh, pa dohvatih onaj isti kamen i njime udarih starca, starac jeknu i izdahnu.

KALIF OMER: Ti priznade svoju krivicu, pa onda ne ostaje ništa drugo nego glava za glavu.

MLADIĆ: Slušam i pokoravam se tebi i zakonu. Samo, ja imam malog brata kome je njegov otac ostavio priličnu sumu dukata. Te dukate predao je meni da ga dobro čuvam. Ako me pustiš tri dana da nađem nekog ko će o njemu brinuti, ja ću se vratiti.

KALIF OMER: Ko ce garantovati za tebe da ćeš se vratiti?

MLADIĆ (pokazuje prstom na Ebu Zeba): Ovaj će garantovati za mene.

KALIF OMER: O, Ebu Zebe, hoćeš li garantovati za njega?

EBU ZEB: Hoću, garantujem da će se vratiti za tri dana.

MLADIĆ (odlazi do vrata)

PRIPOVJEDAČ: Kad prodoše tri dana, dođoše ona dva momka kalifu Omeru. Tu je bio i Ebu Zeb. Samo se mladić čekao.

BRAĆA: Gdje je mladić, Ebu Zebe? Mi se nećemo maknuti odavde, ti si garant za njega.

EBU ZEB: Ako mladić ne dođe, pogubite mene.

KALIF OMER: Ne dođe li mladić kunem se, ode glava Ebu Zebova!

PRIPOVJEDAČ: Najednom se pojavi mladić, vedar i raspoložen.

MLADIĆ (dolazi i prilazi kalifu Omeru): Gospodaru, ja sam predao brata njegovim ujacima i došao kao častan čovjek da ispunim zadatu riječ. Ja sam požurio i došao, da se ne kaže: „Nema više vjere u ljude“.

EBU ZEB: Ja sam garantovao za ovog mladića da se ne kaže: „Nema više plemenitosti među ljudima“.

BRAĆA: Mi mladiću opraštamo zločin, da se ne kaže: „Nema više čojstva među ljudima“.
PRIPOVJEDAČ: Kalifu Omeru bi drago što je mladiću oprosteno i što je on pokazao da još ima vjere u ljude.

*Priču dramatizovali studenti IV godine Filozofskog fakulteta,
Studijski program za srpski jezik i južnoslovenske književnosti, Nikšić, školska 2010/11.*

Povezivanje sa standardima

Učenici razvijaju zainteresovanost za čitanje proze i osposobljavaju se za kritički pristup epskom djelu; znaju da opišu narodnu priču, nabroje i objasne razlike između narodnog i umjetničkog izražavanja; znaju da govorno, odnosno pisano obrazlože temu teksta i raščlane spoljašnju građu (pasus, poglavlje); posjeduju i unapređuju pozitivan stav prema drugim kulturama i narodima.

Priprema za čas
Škola, grad, država: Podgorica, Crna Gora
Nastavnik: Branka Kankaraš
Razred/godine učenika: V razred
Predmet: Matematika
Tema časa/nastavna jedinica: Ugao i mjerenje ugla
Operativni ciljevi Učenik: – zna da pokaže, nacрта i obilježi centralni ugao; – upoređuje centralne uglove i tetive koje im odgovaraju; – upoređuje proizvoljne uglove po veličini (odoka, uz pomoć providnog papira, uz pomoć šestara); – navodi različite primjere uglova i svrstava ih u kategorije: (ne)konveksni, puni ugao, nula ugao, opruženi ugao, oštri ugao i tupi ugao; u svom okruženju pronalazi modele za određenu vrstu uglova; – izvodi zaključke koji se odnose na radikalnu promjenu ponašanja, stavova i gledišta neke osobe; – dovodi u vezu česte izreke „promijeniti se za 180 stepeni“, odnosno „promijeniti se za 360 stepeni“, s veličinom ugla, odnosno promjenom ponašanja, stavova, gledišta...
Ishodi: – učenici razumiju pojam ugla i mjerenje ugla i prepoznaju uglove po vrsti i veličini.
Ključne riječi: ugao, centralni ugao kruga, tetiva, puni ugao, nula ugao, opruženi ugao, oštri ugao, tupi ugao, ugao od 180 stepeni, ugao od 360 stepeni.
Fokus pitanja: – Šta je ugao? – Koji su osnovni elementi ugla? – Navesti primjere kada se pojam <i>ugao</i> koristi u svakodnevnom životu? – Napraviti vezu sa odnosom veličine ugla i nekim veličinama u prostoru, tj. životu, ponašanju... – Šta znači promijeniti se za 180, odnosno 360 stepeni? – Usljed čega dolazi do promjene ponašanja? – Zašto se baš veličina ugla koristi za plastično predstavljanje promjene ponašanja?
Šta je potrebno da učenici znaju? Učenici su prethodno naučili: – da prepoznaju elemente ugla; – da obilježavaju i zapisuju ugao; – da uočavaju primjere za različite uglove (oštri, pravi i tupi) u okruženju; – značaj učenja geometrije; – uzroke promjene ponašanja i posljedice tih promjena.
Tip časa: obnavljanje gradiva.
Nastavne metode: dijaloška metoda, tekst metoda, metoda demonstracije, diskusija i istraživanje.
Oblici rada: frontalni, rad u parovima i rad u malim grupama.
Nastavna sredstva: šestar.
Potrebni materijali: pripremljeni tekstovi (učenici ih pronalaze na internetu) na osnovu kojih se pokreće razgovor i razvija diskusija i pano s prezentovanim rezultatima rada po grupama.
Korelacija: osnovi tehnike, građansko vaspitanje, likovna kultura, crnogorski jezik i književnost, slobodne aktivnosti i fakultativna nastava i čas odjeljenjske zajednice.
Tok časa Uvodna aktivnost: – učenici ponavljaju prethodno stečena znanja o uglu.

Koraci

Učenici:

- definišu pojam ugla koristeći precizno i tačno odgovarajuću matematičku simboliku;
- upoređuju i mjere proizvoljne uglove prvo preko providnog papira, a zatim grafički i po mjerama; izvode zaključke o konkretnim situacijama.

Glavna aktivnost:

- učenici utvrđuju stečena znanja i dovode ih u vezu sa životnim situacijama, kao i sa mogućim promjenama stavova, ponašanja i slično.

Koraci:

Učenici:

- navode različite primjere uglova i svrstavaju ih u kategorije: (ne)konveksni, puni ugao, nula ugao, opruženi ugao, oštri ugao i tupi ugao; u svom okruženju pronalaze modele za određenu vrstu uglova;
- dovode u vezu opruženi ugao (180 stepeni) i puni ugao (360 stepeni) sa promjenama stavova, ponašanja, gledišta...
- diskutuju o razlozima za korišćenje pojmova opruženi i puni ugao (180 i 360 stepeni) za prikazivanje promjene u svakodnevnom govoru;
- analiziraju pogrešnu upotrebu tih pojmova;
- u parovima navode sopstvene primjere (i primjere iz svog okruženja) i diskutuju o takvim situacijama;
- kratko prezentuju rezultate rada u parovima;
- pronalaze u grupama interesantne tekstove na internetu koji se odnose na „promjene od 180 stepeni“, odnosno na „promjene od 360 stepeni“;
- diskutuju o takvim situacijama, analiziraju ih i izvode zaključke;
- prezentuju rezultate rada po grupama.

Završna aktivnost**Koraci:**

- uočavaju značaj promjene ponašanja (u pozitivnom smislu) i stavova usljed okolnosti, dobre komunikacije i dijaloga i uticaja na smanjenje konflikata;
- analiziraju posljedice koje nastaju zbog takvih promjena.

Aktivnosti učenika u korelaciji s nastavnikom**Prilozi**

Povezivanje sa standardima: učenici znaju da definišu pojam *ugao* i da upoređuju i mjere proizvoljne uglove. Shvataju šta u svakodnevnom govoru znači izreka „promijeniti se za 180 stepeni“, odnosno „promijeniti se za 360 stepeni“, kada se najčešće koristi i gdje se najčešće pravi greška. Analiziraju da li „promjena za 360 stepeni“ zaista predstavlja grešku, nerazumijevanje matematičkih pojmova, lapsus ili sl. i da li zaista odslikava radikalne promjene na koje se najčešće misli. Analiziraju uzroke radikalnih promjena (da li one nastaju usljed okolnosti, potreba, ponašanja, dijaloga itd.) i posljedice do kojih takve promjene dovode.

Evaluacija (procjena uspješnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir): razmjena utisaka u grupama.

Individualna refleksija učenika: kratak test znanja.

Priprema za čas
Škola, grad, država: Podgorica, Crna Gora
Nastavnik: Branka Kankaraš
Razred/godine učenika: VIII razred (13 godina)
Predmet: Matematika
Tema časa/nastavna jedinica: Krug i kružnica
Operativni ciljevi   Učenici: – obnavljaju pojmove <i>kružna linija, krug, centar kruga, poluprečnik i prečnik</i> (dijametar) i <i>tetive</i>; – pravilno koriste šestar pri crtanju kružne linije (krug) i njenih djelova; – prepoznaju suprotne stavove u različitim oblastima i analiziraju ih; – dovode u vezu pojam <i>dijametralno suprotni stavovi, ponašanje, itd.</i> sa pojmom <i>dijametar</i> u matematici; – uočavaju značaj komunikacije među ljudima usljed koje dolazi do promjene stavova; – uočavaju značaj dijaloga i njegov uticaj na promjenu suprotnih stavova; – prepoznaju uticaj suprotnih stavova na stvaranje konflikata.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: učenici prepoznaju značaj suprotnih mišljenja (u pozitivnom i negativnom smislu), uočavaju kako suprotna i suprotstavljena mišljenja i stavovi dovode do konflikata, unapređuju svoje stavove u odnosu na mogućnosti rješavanja konflikata, preispituju moguće načine „približavanja” i posljedice „dijametralno suprotnih stavova”.
Ključne riječi: krug, kružnica, dijametar, dijametralno suprotni, suprotni stavovi, konflikt.
Fokus pitanja: – Šta je kružnica? Šta je krug? U čemu je razlika? – Koji su osnovni elementi kruga? – Navesti primjere za korišćenje kruga i kružnice, odnosno njihovih elemenata, u drugim nastavnim predmetima. – Navesti primjere kada se krug i kružnica, odnosno njihovi elementi, koriste za pojave u svakodnevnom životu. – Šta znači imati dijametralno suprotno mišljenje (u svakodnevnom govoru)? – Zašto se baš dijametar koristi za naglašavanje tog odnosa? – Kako suprotstavljene stavovi utiču na stvaranje konflikata?
Šta je potrebno da učenici znaju?   Učenici su prethodno naučili da: – crtaju geometrijske figure u ravni; – poznaju figure u ravni i njihove odnose; – poznaju pojmove <i>krug</i> i <i>kružnica</i>; – slobodno koriste pribor za crtanje; – poznaju pojam <i>mjerjenje ugla</i>; – znaju da upoređuju duži po dužini; – poznaju pojam <i>tetive</i>; – uočavaju različite veze između naučnih (stručnih) termina i njihove upotrebe u svakodnevnom govoru za pojašnjenje određenih stanja ili pojava.
Tip časa: obnavljanje gradiva.
Nastavne metode: dijaloška metoda, metoda demonstracije, diskusija i istraživanje.
Oblici rada: frontalni, rad u parovima i rad u malim grupama.
Nastavna sredstva: šestar i kompjuteri (predviđeno je da se čas održi u kompjuterskoj učionici).
Potrebni materijali: – pripremljeni tekstovi (koje učenici pronalaze na internetu) na osnovu kojih se pokreće razgovor i razvija diskusija o dijametralno suprotnim stavovima; – pano sa prezentovanim rezultatima rada po grupama; – kratak test o usvojenim znanjima.

Korelacija:

- osnovi tehnike;
- građansko vaspitanje;
- crnogorski jezik i književnost;
- slobodne aktivnosti i fakultativna nastava;
- čas odjeljenjske zajednice.

Tok časa**Uvodna aktivnost**

Koraci

Učenici/e:

- obnavljaju pojam *kružna linija*, *krug*, *poluprečnik* i *prečnik (dijametar)* i prepoznaju predmete i pojave iz okruženja (prirode) na kojima uočavaju kružnu liniju (krug);
- navode primjere korišćenja kruga i kružnice, odnosno dijametra, u drugim predmetima u nastavi.

Glavna aktivnost

Koraci

Učenici:

- navode primjere za *dijametralno suprotno* u svakodnevnom životu;
- dovode u vezu tetivu i dijametar, krajnje tačke dijametra sa oprečnim stavovima i objašnjavaju zašto se baš one koriste kao primjer za suprotne stavove;
- analiziraju kako i zašto dolazi do stvaranja suprotnih stavova;
- diskutuju o tome da li su suprotstavljeni stavovi dobri ili loši (navode različite primjere);
- objašnjavaju kako suprotni stavovi utiču na stvaranje konflikta;
- diskutuju o tome kako se oni mogu mijenjati i zašto;
- u parovima crtaju krugove na čijim dijametrima i tetivama označavaju tačke za koje smatraju da odlikavaju situaciju koju žele da prikažu;
- kratko komentarišu svoje utiske;
- u grupama na internetu pronalaze interesantne tekstove koji se odnose na dijametralno suprotne stavove (situacije) i diskutuju o njima;
- diskutuju o takvim situacijama, analiziraju da li neminovno dovode do konflikta i pokušaju da to grafički prikažu;
- prezentuju rezultate rada po grupama.

Završna aktivnost

Koraci

- uočavaju značaj komunikacije i dijaloga i njegovog uticaja na promjenu suprotnih stavova sumirajući rezultate rada po grupama kroz kratku razmjenu ideja i zaključaka;
- na kratkom testu znanja provjeravaju usvojeno i obrazlažu svoje stavove.

Aktivnosti učenika u korelaciji s nastavnikom

Prilozi: poster s prezentovanim rezultatima rada po grupama s materijalima sa interneta, odnosno kompjuterska prezentacija (po izboru).

Povezivanje sa standardima

Učenici znaju da razlikuju pojam *krug* i *kružnica* i da prepoznaju dijametar. Shvataju šta u svakodnevnom govoru znači pojam „dijametralno suprotan“, kada se najčešće koristi i zašto se za prikaz suprotstavljenih stavova koristi baš termin *dijametar*. Učenici shvataju značaj, ulogu i položaj ljudi u suprotstavljenim odnosima (kroz istoriju, politiku, kroz muško-ženske odnose, u odnosu na predrasude itd.) U raznim komunikacionim situacijama slušaju, pitaju, reaguju na ono što drugi kažu i izražavaju i opravdavaju svoja mišljenja.

Evaluacija (procjena uspješnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir): razmjena utisaka u grupama.

Individualna refleksija učenika: kratak test znanja.

Priprema za čas¹
Škola, grad, država: OŠ „Milija Nikčević“ i OŠ „Jovan Draganić“, Nikšić, Crna Gora
Nastavnice: Dragana Radoman i Milka Cerović
Razred/godine učenika: VIII i/ili IX razred, 14/15 godina
Predmet: Engleski jezik
Tema časa/Nastavna jedinica: Conflict Styles
Aims   – To develop an understanding about the importance of taking responsibility; – To raise awareness of different styles of responding to conflict situations; – To promote upstander (responsible) rather than (indifferent or irresponsible) bystander behaviour; Outcomes   – Students understand the importance of taking responsibility for their own actions; – Students become familiar with different conflict styles of responding to conflict situation; – Students become aware of their own conflict styles; Key words   – <i>peace</i> - a state of mutual harmony between people or groups; the normal, non-warring condition of a nation, group of nations, or the world; – <i>collaboration</i> - the act of working with another or others on a joint project; – <i>values</i> - a principle, standard, or quality considered worthwhile or desirable; – <i>care</i> - concern and interest in others; – <i>compassion</i> - a feeling of distress and pity for the suffering or misfortune of another, often including the desire to alleviate it; – <i>conflict</i> - a state of open, often prolonged fighting; – <i>honesty</i> - truthfulness; sincerity; – <i>trustworthiness</i> - confidence and faith in others; – <i>respect</i> - a feeling of appreciative regard; esteem; – <i>responsibility</i> - reliability; a duty, obligation; – <i>bullying</i> - treating somebody in an overbearing or intimidating manner. Focus questions   – What does it mean when someone is described as responsible? – What feelings are present during conflicts? – What is your usual conflict style? – Why is it important to know about different conflict styles? – How can you manage conflict situations? – In what ways can conflict be positive and negative? Prior learning   Before undertaking this activity students should have: – learned how to work collaboratively and listen to others; – learned how to give opinions and participate in short conversations. Lesson type: Presentation   Methods: Communicative approach   Forms of work: Frontal, individual, pair and group work   Teaching aids

¹ Ova priprema za čas je realizovana i u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja, oblast Viktorija, Australija

Reference materials

- Handout 1 – Generation Gap
- Handout 2 – Match the words with explanations
- Handout 3 – role-play cards
- Handout 4 – slides from power point presentation
- Annex 1 – What's your style
- Laptop
- Projector

Correlation

- Mother tongue
- Civic Education
- Class lesson

Lesson procedure

Activity 1 – Warm-up

As a whole class students discuss questions:

- What does it mean when someone is described as a “responsible” person?
- What are some of your responsibilities?
- Do your parents or teachers consider you responsible? Why? Why not?

Students do ex. 1 from the handout “Generation Gap” - ***Which of these things do you argue about with your parents?*** (Handout 1)

Give students time to read through the list of things. As a class, students say which of the things they argue about with their parents.

Activity 2 – What do you argue about at home?

Students read the articles from the Handout 1 and are given Handout 2 to match the unknown words with their explanations.

After that students find out the things from Exercise 1 that the people argue about (answers: Andy and Susan: homework, playing computer games, having an earring; Jessica and Karen: getting home late, making phone calls at home, working hard at school; Edward and George: Edward's room, doing household chores)

Activity 3 – Role-plays

Students work in pairs. Each pair gets their role-play cards (Handout 3) and thinks of the dialogue that might follow and decides how to react to the given situations. Each pair then rehearses a role play on the two situations.

Pairs choose to act out one of their situations for the class and then as a whole group discuss their interpretations.

- What feelings are evident in these conversations?
- What ways of communication were used?
- What reactions provoked conflict?
- What were the positive or negative outcomes?
- What strategies were used to manage potential conflict?

Activity 4 – Conflict styles

Students are introduced to the different styles of behaving in conflict situations (power point presentation - Handout 4). After presentation of different conflict styles and the concern those styles have for self and others (Annex 1 – for teachers), Students discuss their own conflict styles. Questions for discussion:

- What is your usual conflict style?
- Do you always do the same, or your style differs from situation to situation? Why is that so?
- Why is it important to know about these different styles?
- How can it help you in the conflict situations?
- What are the potential consequences for each of these styles?

Handouts

Handout 1 – Generation Gap¹

20 Generation Gap

Warm-up

1 Which of these things do you argue about with your parents?

- homework • your clothes • your room
- playing computer games • watching TV
- your hair • your friends • your mobile phone
- making phone calls at home • getting home late
- doing household chores • playing music too loud
- having a tattoo or body piercing

Reading

2 Read the magazine article. Which of the things in Exercise 1 do the people argue about?

What do you argue about at home?

We asked three teenagers (and their parents!).

Andy: My mum's a bit irritating. I mean, I'm nearly sixteen and she won't let me have an earring. We argue about homework and she makes me go to extra classes after school. When she goes out, I can't use the computer because she won't tell me the password for it!

Susan: I'm very proud of him. He's very creative and he does well at school but he's a bit lazy about doing his homework – he prefers playing computer games! He can be stubborn, too and hates it when people tell him what to do. He wants an earring but I think I'll make him wait until he's eighteen!

Jessica: I love my mum but we argue a lot these days. She says I'm always late home but I'm not. And she says it's my fault our phone bills are so big! She gets angry when I fail school exams. She says I don't make an effort in some subjects but I do my best – most of the time!

Karen: She makes friends easily. She's very outgoing, like me and loves to chat with her friends – she spends hours on the phone! I let her go out at weekends but she sometimes forgets to ring me up when she's late. She's a bit moody, too, especially in the morning. I was exactly the same at her age!

Edward: My dad can be so embarrassing. When my friends come round, he tries to be 'funny'. We don't argue much but he makes a fuss about my room. I know where to find everything but he says it's untidy. He makes me tidy it at weekends.

George: We like a lot of the same music and films. I think there's less of a generation gap these days. Of course, he's annoying sometimes, that's only natural. His room is a disaster zone. He won't make his bed and he makes a mess in the living room, too. He never offers to do the washing-up – I have to make him do it!

68

¹ Ilustracija omogućena ljubaznošću Pearson Central Europe (Students' book Challenges 4, Pearson Longman, 2007, str. 68)

Handout 2 - Match the words and the explanations

1. irritating	a) to give permission or opportunity, to allow
2. stubborn	b) causing irritation
3. fault	c) to force somebody to do something
4. get angry	d) to object or complain about an unimportant matter
5. fail	e) a mistake, an error
6. make an effort	f) firmly resolved or determined, resolute
7. moody	g) not succeed
8. embarrassing	h) often changing quickly from being in a good temper to being in a bad temper
9. make a fuss	i) making you feel shy or ashamed
10. annoying	j) making you feel nervous or uncomfortable
11. make sb do sth	k) to try hard to achieve something or succeed
12. let sb do sth	l) to become mad or upset about something

Key: 1-j, 2-f, 3-e, 4-l, 5-g, 6-k, 7-h, 8-i, 9-d, 10-b, 11-c, 12-a

Handout 3 – Role-plays

Role-play 1 It is eleven o'clock on a Saturday night. You are a parent. Your 15-year-old son/daughter is out with friends. You think he/she went to a youth club but you are not sure. He/she has got a mobile phone. He/she usually comes home about ten o'clock. You are worried. Then he/she comes through the door.	Role-play 1 You are 15 years old. It is eleven o'clock on a Saturday night and you are going into your house. You went out at seven o'clock with your friends to a youth club. You usually go home about ten o'clock but tonight you are late. Why? Why didn't you phone your parents from your mobile? Your mother/father speaks as you go in the door.
Role-play 2 You are 15 years old. You want to get a tattoo. (what part of your body?) Your parents won't let you. It is breakfast time and you are at the table with your mother or father. You raise the subject again. You start, e.g. <i>Er, can I ask you something?</i>	Role-play 2 You are a parent. Your son/daughter wants to get a tattoo. You and husband/wife don't want him/her to get a tattoo. It is breakfast time. Your son/daughter raises the subject again.

Annex 1 - What's Your Style?

Most people have a dominant method or style of dealing with conflict. In some cases, that style can be good, but it may not be, depending on the situation. In most cases, the best style to use is one that achieves an acceptable solution to both sides in the conflict situations. This is a collaborating style, and to a lesser extent, a compromising style. This list of styles describes the five most common styles people use to deal with conflict. Which one describes you best?

- 1. Competing** – shark - Win in the conflict situation by defeating somebody else (high concern for self, low for others)
- 2. Avoiding** – tortoise - Keep away from conflict situations and stay away from any confrontations (low concern for self and others)
- 3. Accommodating** – teddy bear - Fit in with someone's wishes or demands in conflict situations (low concern for self, high for others)

4. **Compromising** – fox - Find a middle-ground solution for both sides in the conflict situations, where both sides have to give up from something in order to make a compromise (middle concern for self and for others)
5. **Collaborating** – dolphin – Work and cooperate with someone to find a solution that is good for both sides in conflict situation (high concern for self and others)

Handout 4 – Conflict styles – Power Point Presentation

Links to learning standards and specific learning goals

Links to Montenegrin National Curriculum – level A2+

- Students ask for and give opinions;
- Students agree and disagree with somebody;
- Students learn how to permit or force somebody to do something;
- Students develop strategies for solving conflicts and overcoming obstacles in communication.

Evaluation – assessment of peace education content

Students work in pairs on the same situations they were given in Activity 3 – Handout 3, to think of a different ending of the conflict situations, trying out different styles of behaving in conflict situations.

Extension

1. Students could devise their own conflict situations based on the types of conflicts they experience in school and try out different styles.
2. Teachers bring some everyday examples of the conflict situations into the classroom and students use those examples to identify different conflict management styles.

Reference focus questions particularly

- What is your usual conflict style?
- Why is it important to know about different conflict styles?
- How can you manage conflict situations?
- In what ways can conflict be positive and negative?

Tips for teachers

- Prepare enough copies of handouts.
- Provide laptop and projector.
- Encourage students to self-evaluate their reactions in conflict situations and to try out a different approach.
- Values such as responsibility and respect may need to be explicitly explained, taught and then modelled through practice.

Retrospect on the lesson

Priprema za čas¹

Škola, grad, država: OŠ „Milija Nikčević“ i OŠ „Jovan Draganić“, Nikšić, Crna Gora

Nastavnice: Dragana Radoman i Milka Cerović

Razred/godine učenika: 9. razred, 14/15 godina

Predmet: Engleski jezik

Tema časa/Nastavna jedinica: Dealing with Prejudice

Aims

- To develop an understanding of common prejudices in our society and the personal and collective impact of prejudice and discrimination;
- To test opinions based on diversity such as appearance, age, nationality, gender and sexual orientation;

Outcomes

- Students understand common prejudices in society;
- Students understand personal and collective impact on prejudice and discrimination;
- Students recognize diversities, such as appearance, age, nationality, gender and sexual orientation;

Key words

- *peace* - a state of mutual harmony between people or groups; the normal, non-warring condition of a nation, group of nations, or the world;
- *discrimination* - treatment or consideration of, or making a distinction in favor of or against, a person or thing based on the group, class, or category to which that person or thing belongs rather than on individual merit;
- *prejudice* - It is an adverse, usually preconceived opinion or judgment formed with limited knowledge or facts that leads to an irrational fear or hatred;
- *stereotypes* - a conventional, formulaic, and oversimplified conception, opinion, or image;
- *values* - a principle, standard, or quality considered worthwhile or desirable;
- *conflict* - a state of open, often prolonged fighting;
- *honesty* - truthfulness; sincerity;
- *respect* - a feeling of appreciative regard; esteem;
- *responsibility* - reliability; a duty, obligation.

Focus questions

- What are first impressions and how are these used to judge others?
- What is prejudice and discrimination?
- How are prejudices formed (learned) and maintained?
- In what ways do we see or experience prejudice or discrimination?
- What are the consequences of prejudice and discrimination?
- How can prejudice and discrimination be reduced or eliminated?

Prior learning

Before undertaking this activity students should have:

- learned how to form groups independently, work collaboratively and listen to others;
- learned how to give opinions and participate in short conversations;
- learned to use comparative and superlative of short and long adjectives (for English learners).

Lesson type: Presentation

Methods: Communicative approach

Forms of work: Frontal, individual, pair and group work

Teaching aids

¹ Ova priprema za čas je realizovana i u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja, oblast Viktorija, Australija

Reference materials

- Handout 1 – Bingo card
- Annex 1 – an envelope with pictures of different people
- Handout 2 – a list of five adjectives (scary, sincere, smart, phony and calming)
- Handout 3 – examples of prejudice and discrimination
- Blank A4 paper
- Stick tape
- Drawn chart.

Correlation

- Mother Tongue
- Civic Education
- Music
- PE
- Class lesson.

Lesson procedure

Activity 1 – Warm-up – Human Bingo

In this Human Bingo game students find other students in the room according to the information on the bingo card (Handout 1) such as: speaks another language, enjoys school, enjoys football or plays a musical instrument, can define prejudice, has seen an example of discrimination, etc. A small prize could be given for the first student to complete a horizontal or vertical line of 6 answers. The winning card should be read out to check and confirm the answers (the teacher could also participate). Other students could be asked to share their answers to promote discussion around such questions as:

- Are all of us here exactly the same?
- In what ways are we different?
- In what ways are we alike?
- How would you define prejudice?
- What do you find interesting or surprising about members of your class?
- In what ways can our differences or similarities contribute to our class, school or community or cause conflict?

Activity 2 – First impressions

Students are divided into six groups – five students per group. Each group is given an envelope with pictures of different people (Annex 1). Pictures are numbered. Students are also given a list of 5 adjectives (scary, sincere, smart, phony and calming) – Handout 2. In groups they compare people in pictures using given adjectives. They need to agree upon who is the scariest person of them, who is the most sincere person of them, etc.

Students discuss and write down their opinion on the separate sheets of paper, one per each adjective. These papers will be used for comparing opinions of the groups and analyzing the results. Students choose who will present their opinion/comparison. They can choose one or more representatives. Representative(s) of the groups present their opinion about people in the pictures. Other students listen for the similarities and differences among all groups' opinions. Each group sticks their opinion on the drawn chart on the blackboard/flipchart board.

After all six groups have presented their opinions, they are asked:

- Did you notice any similarities/differences?
- In your opinion: Who is the scariest/the most sincere/the smartest/the falsest/the most calming person?
- Was it easy for you to decide? Why? Why not? Was it easier to compare your friends or unknown people? Why?

You have just compared unknown people according to the way they look.

- Do you usually make an opinion about a person according to their appearance?
- Are there times when it would help to learn more about someone before making a judgment?
- Have you ever heard about the term – prejudice? It is an adverse opinion or judgment formed with limited knowledge or facts - when you make a preconceived judgment that leads to an irrational fear or hatred.
- How do people become prejudiced? Where do they learn to behave like that?
- Have you ever experienced prejudice? In what way? How did you feel? Is it possible to be free of prejudice? Have you ever met anyone who was? What can you do about it?
- What can prejudice lead to? What kind of attitude, behaviours and feelings?
- Identify any examples of where discrimination or prejudice has been changed e.g. through a campaign, social media, new rules?

Activity 3 – Fairness

Students are divided in three groups/rows. Each group/row groups themselves according to one of these three categories: eye colour (blue, green, brown), height (short, tall) and month of birth (January-December). For each category a teacher gives an example of an unfair situation.

Examples:

- Eyes: What if today I only let those who have brown eyes go out after the class?
- Height: What if today only the shortest ones can ask questions?
- Month of birth: What if today only those who are born in summer don't have to do their homework?

Ask for examples of where people are treated fairly and unfairly. How do (people) you usually react/feel in these situations?

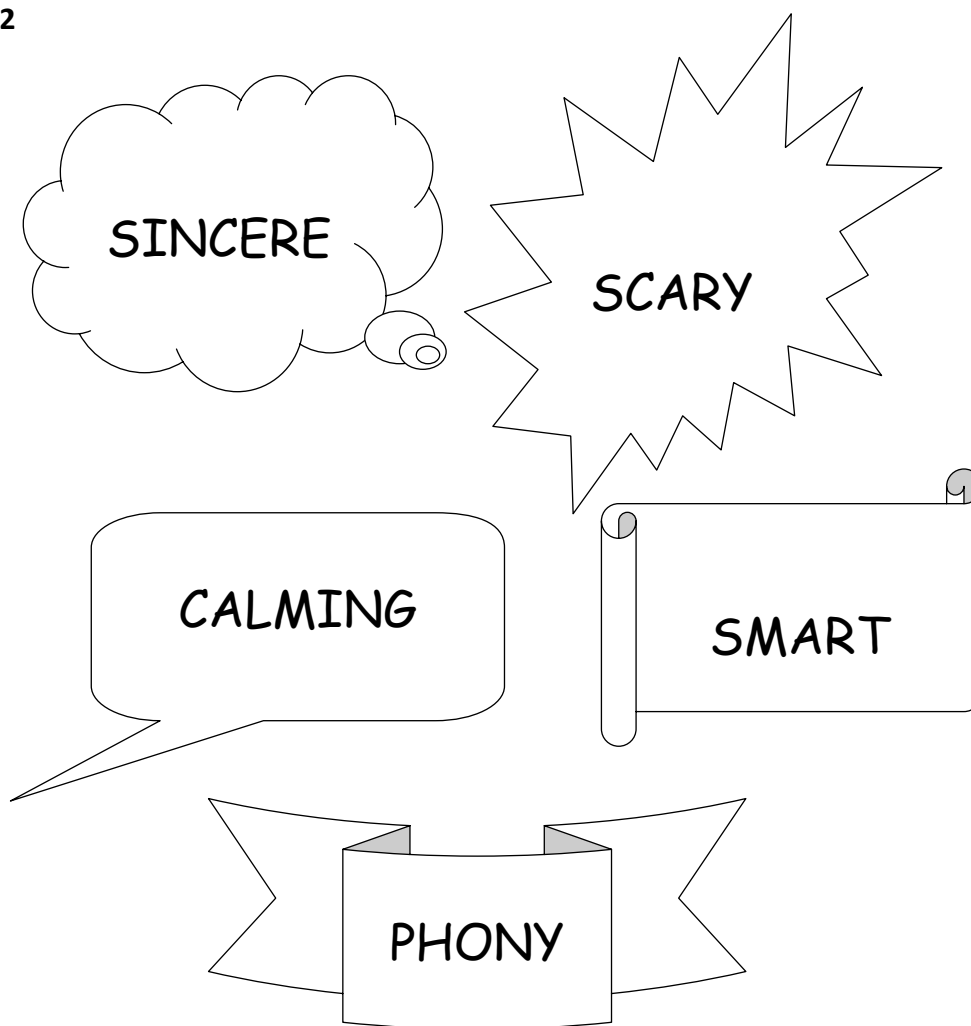
In smaller groups list feelings that people are likely to express if they are discriminated against and a list of feelings they are likely to express if they are given privilege in a school and community.

Compare and discuss the lists particularly in relation to the behaviours that could flow from them e.g. discrimination – anger, frustration, aggression or for privilege – pleasure, superiority, importance.

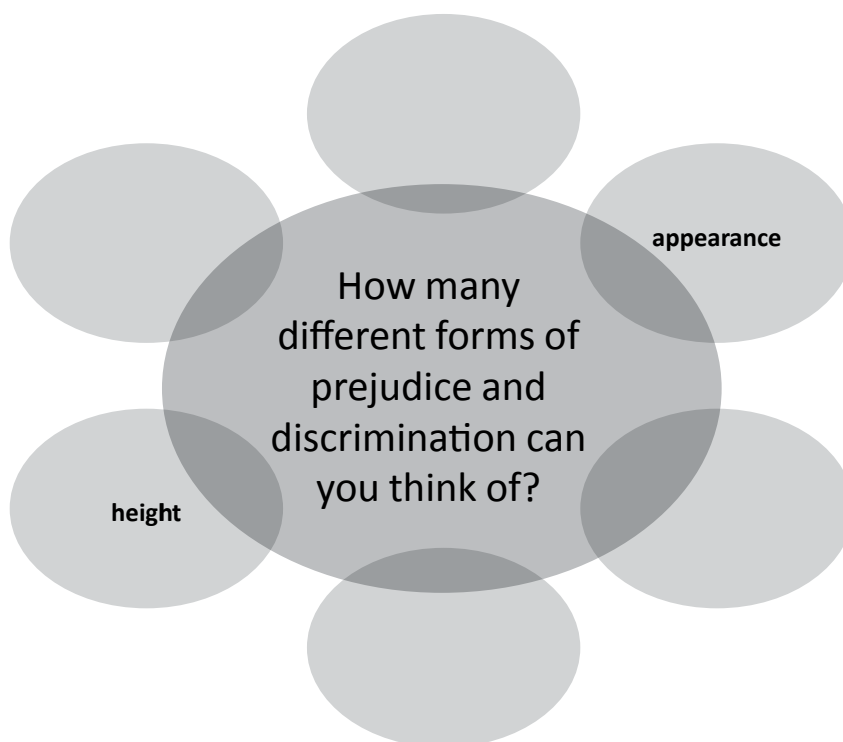
Finish by identifying any strategies that can be used to challenge unfair treatment and list them on poster paper and display them in classroom for future reference.

Handouts					
Handout 1					
Has travelled to another country Ans_____	Can speak at least two languages Ans_____	Was born in another country Ans_____	Can define bullying Ans_____	Would like to travel to another country Ans_____	Would like to learn another language Ans_____
Has been to Australia Ans_____	Is involved in an on-line social network Ans_____	Is a citizen of Montenegro Ans_____	Will share an interesting fact about them that others would not know Ans_____	Knows why we celebrate Independence Day Ans_____	Has been on an international exchange Ans_____
Is interested in fashion Ans_____	Can define discrimination Ans_____	Has lived in the same house for more than 10 years Ans_____	Buys clothes made in China Ans_____	Enjoys sushi Ans_____	Can name 5 countries in Europe Ans_____
Was born in another country Ans_____	Can speak more than one language Ans_____	Likes learning about the world Ans_____	Has a passport Ans_____	Can define prejudice Ans_____	Plays a musical instrument or can sing Ans_____
Has their own website Ans_____	Plays a sport Ans_____	Has a great smile Ans_____	Has watched a Harry Potter movie Ans_____	Sees themselves as a citizen of the world Ans_____	Has been a refugee or migrant Ans_____
Likes Italian food Ans_____	Has more than 3 close friends Ans_____	Has family living in another country Ans_____	Has ever been stereotyped Ans_____	Is concerned about climate change Ans_____	Has an interesting hobby Ans_____

Handout 2

Handout 3

Links to learning standards and specific learning goals

Links to Montenegrin National Curriculum – level A2+

- Students give their opinions and justify them.
- Students contribute to the formation of an autonomous, democratic, emphatic personality and developing an awareness of their own cultural values, they will be able to act appropriately in intercultural and multilingual environment.

Evaluation – assessment of peace education content

Pair work – Students are given Handout 3 with 2 characteristics around which prejudice and discrimination may occur.

Their tasks are to identify

- any other different forms of prejudice and discrimination with an example if possible. Suggested answers: nationality – stereotyped in the media; gender – defined roles in work; race – bullied or teased; religion – ostracized or persecuted; age – bullied or teased, etc.
- at least two ways that prejudice and discrimination can be reduced. Suggested answers: personal intervention, developing local codes of behavior based on human values such as respect and empathy, media campaigns, upstander intervention, legislation such as human rights or anti-religious vilification policies and anti-bullying programs and policies, etc.

Reference the focus questions for student assessment

- In what ways do we see or experience prejudice or discrimination?
- What are the consequences of prejudice and discrimination?
- How can prejudice and discrimination be reduced or eliminated?

Tips for teachers

- Prepare enough copies of handouts, blank A4 paper, envelopes, stick tape, drawn chart.
- Encourage students to join the discussion and give their opinions.
- Choose the ways to divide students into groups such as numbering them off, 1.2.3.4. then 1,2,3,4.....1s then 2s together and so on.

Retrospect on the lesson

Priprema za čas¹
Škola, grad, država: OŠ „Marko Miljanov“, Podgorica, Crna Gora
Nastavnice: Magdalena Lazovic
Razred/godine učenika: VIII i/ili IX razred, 14/15 godina
Predmet: Engleski jezik
Tema časa/Nastavna jedinica: Care and Compassion
Aims: – To develop values for self and other’s feelings; – To feel more comfortable in the community; – To raise awareness of problems in schools such as bullying. Outcomes: – Students understand the importance of taking responsibility for social actions; – Students become familiar with emotions that different situations cause; – Students become aware of self and other’s feelings. Key words: – <i>peace</i> - a state of mutual harmony between people or groups; the normal, non-warring condition of a nation, group of nations, or the world; – <i>discrimination</i> - treatment or consideration of, or making a distinction in favor of or against, a person or thing based on the group, class, or category to which that person or thing belongs rather than on individual merit; – <i>prejudice</i> - an unfavorable opinion or feeling formed beforehand or without knowledge, thought, or reason; – <i>stereotypes</i> - a conventional, formulaic, and oversimplified conception, opinion, or image; – <i>collaboration</i> - the act of working with another or others on a joint project; – <i>values</i> - a principle, standard, or quality considered worthwhile or desirable; – <i>citizenship</i> - the status of a citizen with its attendant duties, rights, and privileges; – <i>care</i> - concern; – <i>compassion</i> - a feeling of distress and pity for the suffering or misfortune of another, often including the desire to alleviate it; – <i>conflict</i> - a state of open, often prolonged fighting; – <i>honesty</i> - truthfulness; sincerity; – <i>trustworthiness</i> - confidence – <i>respect</i> - a feeling of appreciative regard; esteem; – <i>responsibility</i> – reliability; a duty, obligation; – <i>bullying</i> - treating somebody in an overbearing or intimidating manner. Focus questions   – What are the attributes of friendship? – How do we look after our friends if they are in trouble or have a problem? – What feelings do the conflict situations cause? – What is bullying and how do we reduce its effect? Prior learning   Before undertaking this activity students should have: – learned how to work collaboratively and listen to others – learned to name and identify feelings associated with friendship and conflict – identified and named core human values such as care and compassion and respect – learned how to give advice and participate in short conversation

¹ Ova priprema za čas je realizovana i u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja, oblast Viktorija, Australija

Lesson type: Presentation

Methods: Communicative approach

Forms of work: Frontal, individual, pair and group work

Teaching aids

Reference materials

- Annex 1 – People’s feelings
- Handout 1 – Who are you
- Handout 2 – Problem page
- Handout 3 – Match the words with the definitions
- Handout 4 – Letter cards

Correlation

- Mother tongue
- Civic education
- Class lesson

Lesson procedure

Activity 1 – warm-up

Whole group discussion

Ask students to bring teenage magazines, particularly the problem pages and use them to discuss the following questions:

- * How do you show care to your friends?
- * How do you and your friends usually solve problems?
- * What problems are described on these pages and in their letters?
- * Do you always agree with the advice? *Did you find any advice helpful for you?

Activity 2

Being clear about our feelings

Display pictures showing people’s feelings (power point presentation-Annex-1 for teacher). Ask students to stand up and to pantomime each emotion using facial expressions and body language.

Extension

Students in small groups of 3 are asked to create a short role play of situations in which some of the feelings may be expressed. Students can make up their own scenario e.g. someone pushes in front of you, gives you a prize or assists you in the street. Other students then have to guess which emotions are being depicted. There could be further discussion about other feelings that are not shown but may also be present e.g. anger and frustration, exclusion and sadness.

Students are then given a questionnaire “**Who are you?**” (Handout 1) Students do the quiz and critique the quiz as well, e.g. What is missing? Are there other feelings, behaviours and actions that could be expressed?

Activity 3

Problem solving

Students do Exercise 3 in the Students’ Book, p. 66. **Problem Busters** (Handout 2) **Read the letters (1-4) and match them with the replies (a-d)**. Students in pairs act out the problems and the replies. Afterwards they are given unknown words (Handout 3) to match them with definitions. Then they discuss about people’s feelings in the pictures and try to guess their problems answering the questions:

- *How does the boy on the phone feel? Why? How would you react?
- *How does the girl feel? Why is she depressed? What would you do if you saw that situation?
- *Which problem in the text is the most serious for you? Why?

Activity 4

Further problem solving

Students watch a YouTube video “Kids rap – Conflict resolution and respect”. <http://www.youtube.com/watch?v=duvXpJ3e6KE> After watching the video they work in groups to discuss the strategies presented in the YouTube video and provide advice on a problem (Handout 4).

Ask each group to nominate a chairperson to facilitate discussion, a recorder who writes the advice on a coloured piece of paper and a spokesperson who reads the advice to the whole group and sticks the paper to the blackboard as the whole group discuss other possible solutions to the problem.

Prompt questions: The teacher monitors the activities. If students have difficulties with completing the sentences by giving advice with their own words, the teacher arises discussion through questions like:

Problem 1:

- * Should Maria disagree with that behaviour when they start teasing her friend?
- *Should she talk to her? Otherwise she won't know she supports her?
- *Should Maria suggest some ideas they both agree about, like talking to a trustworthy friend or grown-ups in the school?
- *Should Maria be honest and say how she feels while her friend is depressed?

Problem 2:

- *Should Tom be aware of himself and be self-confident?
- *Should he find a good friend to talk to?
- *Should he stay calm when teased and then they may stop?
- * Should he talk to a girl and if she turns him down, just move on?

Which of these scenarios involves bullying?

What do they know about this term?

Have they ever been in this situation?

Do they know anyone who has been? How do they react?

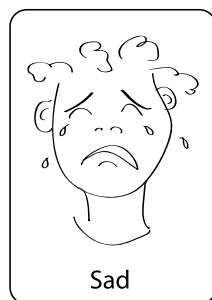
In what ways did the students in the YouTube Clip resolve the conflict?

Activity 5

Showing care and compassion

Students work in pairs on the same situations they were given in activity 3 (Handout 2) to think of different advice to reach resolution. The volunteers read the possible solutions. Students could write the different approaches to solving problems on a large sheet of paper that could be posted in the classroom as a reference. The YouTube clip is very useful for this purpose.

Annex 1 – People's feelings

Handout 1

Who Are You?

1. The most important thing in a boyfriend or girlfriend is ...

- a) personality
- b) looks
- c) common interest

2. When I do something stupid and people laugh, I ...

- a) don't care
- b) get upset
- c) laugh with them

3. You're in a line for school snack bar. Someone you don't recognize pushes past you in the line. So you ...

- a) do nothing. You will all get service anyway.
- b) feel annoyed. It's your turn, right!
- c) tap him and say: I believe I was next.

4. Your best friend passed the audition but you didn't. You ...

- a) are excited. It was a fair go.
- b) feel depressed you didn't.
- c) decide not to compete anymore.

5. Your friend is a bit under the weather, you

- a) are relaxed, it's his problem.
- b) are worried and arrange a doctor's visit.
- c) are anxious and don't know what to do.

6. You're at a picnic. There was a small fire and you

- a) stay calm and don't panic.
- b) feel upset and start to shout.

Handout 2¹

19 Problem Page

Warm-up

1 Look at the Key Words. Which words are positive and which are negative? Use them to describe the people in the photos.

Key Words: Feelings

angry, annoyed, anxious, bored, delighted, depressed, excited, furious, nervous, relaxed, sad, scared, upset, worried

2 Do you read advice columns in magazines? What problems do people often describe in their letters?

3 Read the letters (1–4) and match them with the replies (a–d).

4 Which problem is the most serious? Why?

Problem Busters

Problems? We'll sort you out!

1 I have a crush on this girl but I'm scared to ask her out. I know that when I ask her, she'll turn me down. What should I do?

2 My friends think I'm happy but I'm not. I'm often depressed but I just don't show it. Should I tell people about my feelings?

3 I look very young. I'm going to college soon and I'm worried that people will laugh at me. What can I do?

4 I'm so upset! I need glasses but I'll look stupid if I wear them. What should I do?

66

a You should learn to express your feelings. When you feel sad, talk to someone. You won't feel better unless you share your feelings with a friend. And your friendships will also grow stronger when you open up to your friends.

b Just be yourself – if people tease you, don't react and don't be annoyed. There will always be people who love you just as you are. Remember, looking young isn't so bad – you'll look 30 when you're 50.

c If you don't take care of your eyes now, you'll regret it later. Glasses make your life easier. You'll see the difference when you start wearing them. And don't worry! A lot of people look much better with their glasses than without.

d Just ask her out. She won't know you're interested unless you talk to her. If she turns you down, just move on. There are lots of other girls out there!

Handout 3

Match the words (1-9) with the definitions (a-i)

1. Buster	a) find a solution to a problem
2. to sort out	b) one that breaks up sth
3. to have crush on sb	c) to like sb, to be interested in sb
4. to turn sb down	d) to poke fun at sb or sth
5. to tease sb	e) to reject, to say no to sb
6. to be depressed	f) to feel nervous or uncomfortable
7. to take care of	g) to arouse to impatience or anger
8. to be annoyed	h) to assume responsibility for the maintenance, support or treatment of
9. to be upset	i) to be in a state of emotional or mental distress

Key: 1-b; 2-a; 3-c; 4-e; 5-d; 6-i; 7-h; 8-f; 9-g

¹ Ilustracija omogućena ljubaznošću Pearson Central Europe (Students' book Challenges 3, Pearson Longman, 2007, str. 66)

Handout 4

I group

Read Maria's letter. Write three pieces of advice to help her to solve the problem.

Maria, 14

Some guys from the class are very rude to one of my friends. They call her different names. It makes others laugh, but not me. So I would like to help her, but I don't dare to tell her anything. She cries a lot because it's offensive. I'm so sorry for her, and I constantly try to comfort her. So I would like to stop the peers teasing her. What should I do?

1. _____.
2. _____.
3. _____.

II group

Read Tom's letter. Write three pieces of advice to help him to solve the problem.

Tom, 15

I have a crush on a girl in my class and I want to invite her to a party. But I'm afraid she will turn me down. My friends tease me because I'm shy and then I get very anxious. If I don't speak to this girl I'm sure I'll regret it. I really want my friendship with her to grow stronger. What should I do?

1. _____.
2. _____.
3. _____.

Links to learning standards and specific learning goals

Links to Montenegrin National Curriculum

- Students talk about possible future events and their consequences;
- Students give advice.

Evaluation - assessment of peace education content

Pair work. Students think of different endings of the conflict situations (Handout 3) to think of a possible problem resolution.

Tips for teachers

- Prepare enough copies of handouts, coloured paper, stick tape;
- Provide lap top;
- Teacher monitors the activities all the time. If students have difficulties with giving advice, the teacher should arise discussion through questions;
- Choose the way how to divide students into groups e.g. for 6 groups, number off students 1-6, select from a bag of 6 types of sweets or according to birthdays in two-month periods.

Retrospect on the lesson

Priprema za čas¹
Škola, grad, država: OŠ „Marko Miljanov“ Podgorica, Crna Gora
Nastavnice: Magdalena Lazović
Razred/godine učenika: VIII i/ili IX razred, 14/15 godina
Predmet: Engleski jezik
Tema časa/Nastavna jedinica: Environmental Peace
Aims: – To develop values of care for our environment; – To respect individual and community needs; – To raise awareness in schools about teaching care for environment; Outcomes: – Students understand the importance of taking responsibility for their environment – Students become familiar with negative influence to the environment – Students become aware of their own contribution to the environmental peace Key words: – <i>peace</i> - a state of mutual harmony between people or groups; the normal, non-warring condition of a nation, group of nations, or the world; – <i>discrimination</i> - treatment or consideration of, or making a distinction in favor of or against, a person or thing based on the group, class, or category to which that person or thing belongs rather than on individual merit; – <i>prejudice</i> - an unfavorable opinion or feeling formed beforehand or without knowledge, thought, or reason; – <i>stereotypes</i> - a conventional, formulaic, and oversimplified conception, opinion, or image; – <i>collaboration</i> - the act of working with another or others on a joint project; – <i>values</i> - a principle, standard, or quality considered worthwhile or desirable; – <i>citizenship</i> - the status of a citizen with its attendant duties, rights, and privileges; – <i>care</i> - concern; – <i>compassion</i> - a feeling of distress and pity for the suffering or misfortune of another, often including the desire to alleviate it; – <i>conflict</i> - a state of open, often prolonged fighting; – <i>honesty</i> - truthfulness; sincerity; – <i>trustworthiness</i> - confidence – <i>respect</i> - a feeling of appreciative regard; esteem; – <i>responsibility</i> - reliability; a duty, obligation; – <i>bullying</i> - treating somebody in an overbearing or intimidating manner. Focus questions   – How responsible are you to your environment? – What is pollution and what forms does it take? – Are you an eco-friendly? Prior learning   Before undertaking this activity students should have: – learned how to work collaboratively and listen to each other – learned how to give advice and participate in short conversation Methods: Communicative approach   Lesson type: Presentation

¹ Ova priprema za čas je realizovana i u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja, oblast Viktorija, Australija

Forms of work: Frontal, individual, pair and group work

Teaching aids

Reference materials

- Handout 1 – The Police Station
- Handout 2 – Match the words with the definitions
- Handout 3 – Role cards

Correlation

- Mother Tongue
- Civic Education
- Class lesson

Lesson procedure

Activity 1 – Warm-up

Part 1: Students close their eyes and imagine “**You’re a fish in the river**”. Think about the water:

- *Is it clear?
- *What is the bottom like? Are there any plants?
- *Is there anything else in the water?
- *What do you do all day?
- *Do you have any big fish friends?
- *What are your plans for the weekend?

List some of the words and feelings on one side of the board e.g. clean, free, light, contented.

Part 2: Students close their eyes and imagine “**You’re a fish in a polluted river**”. Ask the same questions. What was it like to be a fish in a polluted river? Talk to other “fish” in the class about your life in the river.

List the words and feelings for living in the polluted river on the other side of the board.

Compare the lists and then follow up with the questions:

- * How responsible are you to your environment?
- * What do you do to save nature around you?
- * How can you protect wildlife in rivers?
- * Name a few things how you can protect nature. Is recycling one of them?

After discussion students are given (Handout 2) to match new words with the definitions. This will help consolidate their understanding of key words.

Activity 2

Students do ex. 2 in Students’ book, pg. 80. **The Police Station** (Handout 1). Student’s read the dialogue in pairs and discuss the questions.

As a group discuss:

- *What are the courses of action available to Ellie and Steve?
- *Do you think the policeman gave good advice?
- *Are there any questions that Ellie and Steve or the policeman could ask?
- *What would you do next?

Activity 3

Discuss the concept of environmental protection and the role **Greenpeace** organization plays. Students watch the following links:

<http://www.youtube.com/watch?v=jl-d4tNEPUw&feature=relmfu>
<http://www.youtube.com/watch?v=zVu9eawb1QY&feature=relmfu>
<http://www.youtube.com/watch?v=k7nxvX9YaIQ&list=PLC62F764D6BFE5AB9&feature=plcp>

As a whole class discuss the following questions:

- * Have you ever heard of this organization?
- * What does Greenpeace do?
- * Are there organisations in your town that play this role? What are they called? Do you know some of their projects?
- * How is it being dealt with?
- * What ideas do you have for prevention of pollution at home, at school and in the local community?

Then, students work in groups of 5-6 to role-play a conversation for radiochill.org on the theme **“Should all forms of polluting be banned”** (Handout 3). Students team up with classmates who have the same role to develop ideas and “strategies” before the role-play begins.

Suggested roles: interviewers Ellie and Steve, Mrs. Brown (Factory owner), Mr. Smith (Greenpeace), talkback callers (Caller A – question to Mr. Brown and Caller B who has a question for Mr. Smith). One student in each group will act as observer and will have to report back on how successful it was. Ask two students who were listening to give feedback to the students who were speaking.

Activity 4

Ask students to brainstorm on the idea **“Let’s stop pollution”** (suggested ideas: you shouldn’t drop litter near rivers, walk or ride bikes, take care of plants and other living beings, plant flowers) Students write brief advice on the small coloured paper, come to the blackboard, and stick it to the tree’s branches. Display the poster in the school’s hall in order to inform others about pollution.

Activity 5

A class survey

Students with paper and pen, walk around the class and ask other students:

- *What should you do to prevent environmental pollution?
- *What adjectives describe your feelings about the lesson?
- *Why should all countries oppose the pollution?
- *Did the title of the lesson make you want to read it?
- *How do litter and pollution affect plants and animals?
- *Are you an eco-friendly?
- *How can the school become more eco-friendly?

Then, return to your partner and share your findings. Students could graph their results and display this along with the suggestions for storing pollution.

Extension activity

Students form a small social action team (5 or 6 interested students) to identify an environmental issue in the school e.g. too many lights on, wasting paper, littering, leaky taps and develop a plan to address the problem.

The plan should include evidence of pollution such as photographs, a list of possible actions, group members responsibility, any resources needed and a timeline for resolving the problem.

24

The Police Station

Skills

Warm-up

1 What can you remember about the story so far?

Reading and Listening

2 Read and listen to the dialogues. Answer the questions.

- 1 What does Steve show the police officer?
- 2 What advice does the police officer give?
- 3 What is Tanya's programme about?
- 4 Who do you think the note is from?

Ellie and Steve go to the police station.

Policeman: Can I help you?

Ellie: Yes, we're from radiochill.org, a radio station for young people. We'd like to report something.

Policeman: What exactly?

Ellie: Well, there were dead fish in the river so we took a sample of the water. There are toxic chemicals in it. We've tracked these chemicals to a local cosmetics factory!

Steve: Yes, they're in this shampoo, for example.

Policeman: Are you sure?

Ellie: The analysis was done at the university.

Policeman: Right. First, you should bring me all your results and samples.

Ellie: Right, we'll do that.

Policeman: And if I were you, I'd go to an environmental group like Greenpeace. I'm sure they'll help.

Steve: That's a good idea.

Policeman: And you'd better be careful.

Ellie: Of course. We will be.

Policeman: I mean, you shouldn't mention the company's name publicly – not until we've finished our investigation.

Ellie: No, we won't. I promise.

Steve: Thanks for your help.

Policeman: Not at all.

Back at the studio ...

Tanya: ... so now we know the river is being polluted. Okay, that's all from me on radiochill.org.

Abi: Hey, look at this note. It says, 'We heard your report about the river. It is false. Keep your noses out of other people's business.' There's no name or address.

Tanya: Wow! What should we do?

Abi: Let's phone Ellie and Steve. Maybe we need to check out that factory!

Speaking

3 Look at the Key Expressions. Match the advice (1–4) with the replies (a–d).

Key Expressions: Giving Advice

1 You **should** bring me all your results.

2 If I **were**, I'd go to an environmental group.

3 You'd **better** be careful.

4 You **shouldn't** mention the company's name.

a) No, we won't. I promise.
 b) Of course. We will be.
 c) That's a good idea.
 d) Right, we'll do that.

4 Work in pairs. Choose a problem. Give your partner some advice.

Example

A: *Oh no! I haven't done my maths homework and I've got maths next lesson.*

B: *If I were you, I'd do it now.*

A: *I can't. I haven't got time.*

B: *Well then, you should tell the teacher.*

- You haven't done your maths homework and maths is your next lesson.
- It was your boyfriend's/girlfriend's birthday yesterday but you forgot.
- Your parents bought you a new mobile phone but you've lost it already.
- Your friend invites you to stay at his/her house for the weekend but he/she has got a dog and you're allergic to dogs.

Everyday Listening

1 Listen to radiochill.org's sports report. Are these sentences true (T), false (F) or is there no information (NI)?

- They have a sports report every week.
- Bristol City football team lost.
- Arsenal are top of the Premier League.
- It was raining during the athletics competition.
- A Russian won the women's 100 metres final.
- Britain finished fourth in the long jump.
- The athletics competition finishes at four o'clock.
- The Bristol ice hockey team are top of the league.

2 Listen Closely The meaning of a sentence can change if you put the stress on a different word. Listen to these examples.

- It's half-past five on Saturday = not quarter-past
- It's half-past five on Saturday = not half-past four
- It's half-past five on Saturday = not Friday

3 Listen to sentences from the sports report and mark the main stress. Then choose the correct meaning (a, b or c).

- Today was a good day for Bristol City.
a) not yesterday b) not a bad day c) not Bristol Rovers
- Manchester United stay in second place after their draw against Liverpool last night.
a) not first place b) not win c) not last week
- She just beat the Canadian Sindy Turner by two hundredths of a second.
a) not the American b) not three hundredths c) not tenths of a second
- The Romanian, Alexandru Telegdy, threw an amazing seventy-three metres.
a) not Bulgarian b) not seventy-two c) not centimetres
- An important match for Bristol Warriors tonight against top-of-the-table Coventry.
a) not Bristol Juniors b) not tomorrow c) not bottom-of-the-table

→ **TIMEOUT!** Page 117, Exercise 24

Handout 2

Match the words (1-10) with definitions (a-g)

1. pollution	a) to use something again or to convert it to something new
2. toxic	b) harmful or poisonous substances that dirty the air, water or land
3. recycle	c) a small part of anything, intended as representative of whole
4. sample	d) capable to cause injury or to contaminate, to cause death, especially by chemical means
5. environmental	e) relating to, or being concerned with ecological impact of altering the environment
6. analyze	f) to follow the course, to follow the tracks of
7. chemicals	g) to examine so as to determine accuracy, quality or condition
8. track	h) to examine in details in order to discover meaning, essential features
9. check out	i) a substance used for producing a chemical effect
10. greenpeace	g) an independent global org. that acts to change attitudes and behaviour, to protect and conserve the environment and to promote peace

¹ Ilustracija omogućena ljubaznošću Pearson Central Europe (Students' book Challenges 4, Pearson Longman, 2007, str. 80-81)

Key: 1-b; 2-d; 3-a; 4-c; 5-e; 6-g; 7-i; 8-h; 9-f; 10-g

Handout 3

Role A - Mrs. Brown- a manager of the local cosmetic factory

You live in a village near river. Your community has worked in the factory for generations. Without the factory the whole community would die an economic death. You hate Greenpeace. They don't respect your working tradition, need to work and get a salary.

Role B - Mr. Smith, a spokesman of the Greenpeace

As an activist, you believe polluting rivers is totally wrong. Wildlife around and in the rivers is endangered. People's health too. You can not see any reasons to release toxic chemicals into rivers. You'd like to report the local factory to the authorities for putting our lives in danger.

Links to learning standards and specific learning goals

Links to Montenegrin National Curriculum

- Students talk about possible future events and their consequences;
- Students give advice.

Evaluation – assessment of peace education content

A class survey (Activity 5). Students walk around the class and ask questions about pollution. Students could even ask other classes or take questions home to parents.

Tips for teachers

- Prepare enough copies of handouts, small coloured pieces of paper, poster and marker;
- Provide laptop;
- A teacher monitors the activities all the time. If students have difficulties with writing roles, the teacher should arise discussion through questions;
- Choose the way how to divide students into groups.

Retrospect on the lesson

Priprema za čas
Škola, grad, država: JU OŠ „Maršal Tito“, Ulcinj, Crna Gora
Nastavnik: Đuro Dabović
Razred/godine učenika: VIII/1 i VIII/2 razred (13–14 godina)
Predmet: Istorija
Tema časa/nastavna jedinica: Vladavina knjaza Danila I u Crnoj Gori
Operativni ciljevi Učenici: – razvijaju sposobnost kritičkog promišljanja o načinima organizacije vladavine državom u određenom periodu; – osposobljavaju se da usmeno odgovore na pitanja o sadržaju teksta, da u pripremljenu pojmovnu mapu upišu ključne pojmove i s njima povezane važne podatke iz teksta, i da u tekstu nađu zahtijevani podatak.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: razumiju posljedice mogućih sukoba i uočavaju dobit od mira i suživota sa drugim i drugačijim od nas samih, nastoje da razumiju sukobe i da ih mirno rješavaju.
Ključne riječi: mitropolit, car, knjaz, vojvoda, zakonik, Senat, konflikt, medijacija, dijalog, pregovaranje.
Fokus pitanja: – Period vladavine knjaza Danila; – Borbe Crnogoraca za oslobođenje Crne Gore od osmanske vlasti i proces formiranja crnogorske države; – Formiranje institucija vlasti; – Razvoj kulture i prosvjete u Knjaževini Crnoj Gori.
Šta je potrebno da učenici znaju? Učenici: – na istorijskoj karti određuju položaj Crne Gore na Balkanu i procjenjuju uticaj njenog geografskog položaja na zainteresovanost velikih sila za dominaciju nad ovim prostorom, – upoređuju organe vlasti osnovane za vrijeme vladika; – poznaju kulturu dijaloga.
Tip časa: obrada novog gradiva.
Nastavne metode: tekst-metoda i metoda demonstracije.
Nastavne tehnike: panel-diskusija i tabela Z/Ž/N.
Oblici rad: individualni, grupni i frontalni rad.
Nastavna sredstva: fotografije, istorijska karta, računar i projector.
Potrebni materijali: hamer-papir i flomasteri u boji.
Korelacija: školska medijacija i geografija.
Tok časa Uvodna aktivnost: učenici upoznaju nastavnu temu i pravila rada. Učenici: 1. učestvuju u razgovoru o knjazu Danilu saopštavajući šta već o njemu znaju, a zatim šta bi željeli da saznaju (tabela Znam/Želim da znam/Naučio sam); 2. posmatraju portret knjaza Danila i razgovaraju o njemu (prilog 1); 3. slušaju biografiju knjaza Danila (prilog 1); 4. učestvuju u razgovoru o biografiji i saopštavaju šta su novo čuli/naučili; naučeno upisuju u kolonu <i>naučio sam</i> .

Glavna aktivnost: analiza vladavine knjaza Danila.

Učenici:

– u grupama rješavaju sljedeće zadatke:

1. grupa: ključni razlozi Omer-pašinog napada na Crnu Goru 1853. godine (uz pomoć karte ukazuju na glavne udare osmanske vojske i na cilj njihovog napada);
2. grupa: rad knjaza Danila na jačanju državne vlasti, modernizaciji crnogorske države i uvođenju državnih simbola;
3. grupa: Zakonik knjaza Danila I (prilog 2);
4. grupa: značaj pobjede na Grahovcu (na karti određuju oblasti koje je Crna Gora dobila nakon razgraničenja sa Osmanskim carstvom 1859. godine);

– predstavljaju odjeljenju odgovore do kojih su, na nivou svoje grupe, došli;
– razmatraju izvještaje svojih drugara i učestvuju u diskusiji o njihovoj sadržini;
– čitaju izvode iz Zakonika Danila I, razgovaraju o pročitanoj, upoređuju taj zakonik sa Zakonikom Petra I uočavajući i izdvajajući sličnosti i razlike;
– dijele se na tri tima (po redovima u kojima sjede) i učestvuju u kvizu (prilog 4): svaka grupa ima svog predstavnika koji odgovara na pitanja konsultujući se sa ostatkom grupe. Pravilo je da tim koji se prvi javi prvi odgovara na postavljeno pitanje. Ako odgovori netačno, onda odgovara drugoprijavljeni tim. Pitanja se boduju.

Završna aktivnost

Učenici:

1. razgovaraju o kolonama u Z/Ž/N tabeli: analiziraju kolonu ZNAM – da li je to što su znali tačno, a ako nije, šta jeste i da li su uopšte dobili odgovor na to pitanje;
2. analiziraju kolonu ŽELIM DA ZNAM i provjeravaju na koja su pitanja dobili odgovore, a na koja ne; razgovaraju o tome gdje bi mogli da potraže odgovore, ukoliko ih nijesu dobili;
3. u kolonu NAUČIO/LA SAM upisuju šta su novo saznali (prilog 3).

Aktivnosti učenika u korelaciji sa nastavnikom:

– učenici u saradnji sa nastavnikom rade prezentaciju na hamer-papiru koji će se izložiti u kabinetu;
– nastavnik prati i vodi računa o pridržavanju pravila dogovorenih na početku časa i daje dodatna pojašnjenja.

Povezanost sa standardima:

– razumiju položaj Crne Gore pod Osmanskim carstvom;
– hronološki nabrajaju vladike dinastije Petrović-Njegoš prije vladavine knjaza Danila;
– određuju period vladavine knjaza Danila;
– objašnjavaju organe vlasti ustanovljene za vrijeme vladavine knjaza Danila;
– objašnjavaju značaj vladavine knjaza Danila za Crnu Goru.

Prilozi

Prilog 1

**Knjaz Danilo I Petrović-Njegoš
(Njeguši, 6. jun 1826 – Kotor, 13. avgust 1860)**

Rođen je 1826. godine u Njegušima. Imao je 26 godina kada je postao crnogorski vladar. Godine 1855. oženio se Srpkinjom iz Trsta, Darinkom Kvekić, koja je postala prva crnogorska kneginja. Iz tog braka rodila se kćer Olga (1859). Knjaz Danilo je ubijen u Kotoru, avgusta 1860. godine. Na njega je pucao politički emigrant Todor Kadić. Knjaz Danilo sahranjen je u Cetinjskom manastiru, gdje i danas počiva. Po njemu je 1869. godine nova varoš na obali rijeke Zete dobila ime Danilovgrad. Nakon što je izabran za gospodara, Danilo je krenuo za Rusiju da bi, kao i njegov prethodnik, u Petrogradu bio posvećen za mitropolita. Međutim, prije polaska, odlučio je da ne uzme mitropolitski čin, već da traži od ruskog cara da odobri proglašenje Crne Gore za knjaževinu. Odluku o proglašenju Crne Gore za knjaževinu, a Danila za nasljednog knjaza, crnogorski Senat donio je 7. marta 1852. godine, a senatori su je uputili ruskom caru, tražeći da je odobri. Ruski car Nikolaj I podržao je tu odluku, pa je Crna Gora priznata za knjaževinu, a Danilo Petrović-Njegoš – za knjaza. On je bio prvi svjetovni crnogorski vladar poslije Đurađa Crnojevića.

Prilog 2

Zakonik Danila I

Prvo

Svaki Crnogorac i Brđanin jednak je pred sudom.

Drugo

Svakome Crnogorcu i Brđaninu po nasleđeniju i do sada sačuvanoj slobodi ostaje i do danas i u naprijed, čast, imanje, život i sloboda njegova obezbijeđena, niti može i jedan Crnogorac ili Brđanin niti sud pravednome bratu Crnogorcu i Brđaninu u ove svetinje dirati.

Treće

Knjaz kako danas tako i u buduće za vazda kao Gospodar naše zemlje ostaje neprikosnoveno lice, kao svetinja svakom Crnogorcu i Brđaninu i kao takvog dužan je svaki Crnogorac i Brđanin poštovati i o njemu ništa zloga ne govoriti, niti koga protiv njega i zašto nagovoriti.

Šezdesetšesto

Svaki sveštenik u našoj zemlji dužan je svake neđelje u crkvu hoditi, crkvu čisto držati, pravila svete crkve točno izvršavati i narod koliko se više može na dobro poučavati, i svetu vjeru u njemu utvrđivati; koji li ovo ne bi učinio biće lišen sveštenog čina.

Osamdesetpeto

Pazari imaju biti mirni, da može svako kupovati i prodavati što mu treba; koji li bi smetnju na pazarima činio, takovi da se ima globiti sa dvadeset talijera ili kastigati (kazniti) tavnicom.

Prilog 3

Plan table Knjaz Danilo (1851–1860)

K V I Z

1. Poslije kojeg vladara je knjaz Danilo I došao na vlast u Crnoj Gori?

- a) Petra I
- b) Šćepana Malog
- c) Petra II
- d) vladike Danila

2. Protiv Crne Gore je u januaru 1853. godine poveo vojsku turski vojskovođa:

- a) Mahmut-paša Bušatlija
- b) Omer-paša Latas
- c) Mehmed-paša Sokolović
- d) Ali-paša Rizvanbegović

3. Za odbijanje plaćanja poreza po Zakoniku knjaza Danila I predviđena je:

- a) smrtna kazna
- b) zatvor u trajanju od pet mjeseci
- c) novčana kazna
- d) oduzimanje imovine

4. Naziv glavne vojne zastave koju je uveo Danilo I bio je:

- a) crnogorski barjak
- b) alaj-barjak
- c) Danilov barjak

5. Najveća pobjeda crnogorske vojske u doba knjaza Danila izvedena je:

- a) na Carevom lazcu
- b) na Krusima
- c) na Martinićima
- d) na Mojkovcu
- e) na Grahovcu

6. Vojvoda Mirko Petrović je bio:

- a) brat Petra II
- b) sin knjaza Danila
- c) brat knjaza Danila.

Povezivanje sa standardima

NNZ (niži nivo znanja)

Učenici znaju:

- da istaknu važnije događaje iz vladavine knjaza Danila I;
- da se konflikt može riješiti mirnim putem;
- šta je dijalog, a šta medijacija.

VNZ (viši nivo znanja)

Učenici znaju:

- da navedu elemente po kojima se prepoznaje politika knjaza Danila u odnosu na vladike;
- da ocijene značaj „crnogorskog pitanja“ u odnosu na velike sile;
- da putem medijacije sami učestvuju u rješavanju problema;
- da i sami primijenjuju korake u medijaciji.

Evalvacija (procjena uspješnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir)

Časovi koji su realizovani u odjeljenjima 8/1 i 8/2 pokazali su sljedeće:

- a) postignuta je veća kooperativnost u grupi;
- b) da su razvijali sposobnost „razgovora“, a ne „govora“;
- c) čas je učenicima bio zanimljiv i samostalno su usvojili veća znanja;
- d) atmosfera je bila prijatna, učenici nijesu pokazali neku vrstu napetosti i straha.

Osvrt na realizaciju časa i savjeti za nastavnike

Nastavna jedinica je realizovana u skladu sa pripremom za čas. Učenici su pokazali veliko interesovanje za dati nastavni sadržaj.

Savjeti

Analiza nastavnog časa služi nastavniku da bilježi ono što je na času bilo dobro ili loše organizovano: koje metode rada su bile efikasne, a koje nijesu; šta su učenici/ce dobro savladali/le, a šta nijesu; šta bi trebalo ubuduće izmijeniti, a šta ne.

Napomena

Za ovu nastavnu jedinicu planirana su dva časa. Važno je da se započeta aktivnost ne prekida i da se ne završi bez analize ili diskusije.

Sljedeći čas treba započeti kratkim osvrtom na prethodni čas kako bi se nastavna jedinica realizovala kao kompaktna cjelina.

Priprema za čas - scenario radionice
Škola, grad, država: Poljoprivredno-hemijska škola „Dr Đorđe Radić“, Kraljevo
Nastavnik: Marsela Eschenasi Milutinović, pedagog
Razred/godine učenika: IV srednje škole
Predmet: Građansko vaspitanje
Radionica: Moć medija i mogućnost manipulacije u formiranju stavova
Operativni ciljevi: – problematizovanje pitanja objektivnosti medija; – pravljenje odgovornih izbora, sagledavanje objektivnosti medija kao pitanje lične odgovornosti; – razvijanje osetljivosti za situacije kršenja ljudskih prava; – podizanje svesti o opasnosti od radikalnih, ekstremističkih pokreta i totalitarnih režima; – podsticanje kritičkog mišljenja (sposobnost procene primljenih informacija).
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: – sticanje uvida u mogućnost medijske manipulacije; – sticanje uvida u moć i snagu medija u kreiranju i iskrivljavanju stvarnosti; – razvijanje osetljivosti za ugroženost ljudskih prava; – osposobljavanje učenika za prepoznavanje situacija kršenja prava; – razvijanje osetljivosti za ljude čija su prava ugrožena.
Ključne reči: kršenje ljudskih prava, diskriminacija, nacistička ideologija.
Šta je potrebno da učenici znaju? Učenici su na prethodnim časovima obnavljali znanja o nacističkoj Nemačkoj.
Tip časa: obrada.
Nastavne metode: interaktivna metoda.
Oblici rada: radioničarski oblik rada.
Nastavna sredstva:
Potrebni materijali: fotografije i karikature.
Korelacija: istorija.
Tok radionice
1. aktivnost (10 min)
Cilj: učenici će uočiti da između porodica, bez obzira na nacionalu pripadnost i dr., nema bitnih razlika.
Procedura: učenici sede u krugu. Posmatraju fotografije dve porodice. Fotografije su iz vremena tridesetih godina prošlog veka. Nastavnik traži od učenika da ih dobro pogledaju. Učenici učestvuju u razgovoru i odgovaraju na pitanja: Možete li uporediti porodice na ovim fotografijama? Koje sličnosti uočavate na ovim fotografijama? Da li vidite neke razlike? (Pretpostavka je da će učenici odgovarati tako što će opisivati kako su obučeni, kako su raspoređeni na fotografiji, kojeg su uzrasta deca.) Razmišljaju o prošlosti. Da li možete da zamislite kako je izgledao njihov život u Evropi u prvoj polovini XX veka? Kako je tada živela prosečna građanska porodica? Kakav je bio način života? (Pretpostavka je da će se učenici davati odgovore vezane za stil oblačenja, nepostojanja e-komunikacije i slično.) Nastavnik ponovo celoj grupi pokazuje obe fotografije i kaže da se porodica na jednoj od njih preziva Levi, a porodica na drugoj – Riedesel. Pita: „Da li vam to nešto govori?“ (Pretpostavka je da će učenici odgovoriti da taj podatak ništa novo ne govori.) Nastavnik uvodi istorijsku pozadinu u živote tih porodica rečima: „Porodica Levi je jevrejska porodica koja je tridesetih godina XX veka živela u Nemačkoj, a Riedesel – nemačka porodica koja je takođe živela u Nemačkoj tridesetih godina istog veka“.

2. aktivnost (35 min)

Cilj: učenici će se upoznati sa snagom nacističke medijske manipulacije i uticajem na formiranje stavova kod većine pripadnika nemačkog naroda; kroz predstavljanje rezultata rada grupe će iskazivati svoja razmišljanja i razviti empatiju sa Jevrejima, koje je nacistička propaganda degradirala u fizičkom i intelektualnom smislu.

Procedura: vrat ćemo se „vremeplovom“ u to vreme da bismo osetili atmosferu, strahove i stavove koje je vladajuća nacistička garnitura Nemačke pokušala, i uspela, da izgradi kod većine pripadnika nemačke nacije.

Pokrenuti razmišljanje i diskusiju putem pitanja: „Šta mislite, kako su nacisti uspeali da kod svojih sunarodnika stvore atmosferu mržnje i netrpeljivosti prema drugim etničkim grupama, s jedne strane, i svest o svojoj naciji kao superiornoj, s druge strane?“

(U ovom trenutku treba prihvatiti razmišljanja učenika i ne potencirati moć medija u formiranju mišljenja.)

Podeliti učenike u grupe (po četiri, pet učenika u grupi) i dati im zadatak da analiziraju karikature i fotografije kojima se Jevreji degradiraju u fizičkom i intelektualnom smislu.

Zadatak: analizirajte karikature i fotografije koje ste dobili. Recite šta vidite na njima (na koji način su predstavljeni ljudi, kako ljudi na fotografijama izgledaju, kako su obučeni, kakav im je izraz lica, ko su Jevreji, a ko Nemci, i na osnovu čega se mogu izvesti takvi zaključci, itd.).

Grupe saopštavaju svoja zapažanja: predstavnici grupe predstavljaju karikature ostalim učenicima i iskazuju svoje utiske.

Nastavnik ih upoznaje s nacističkom propagandnom mašinerijom kroz uredničku politiku lista *Der Sturmer*, popularnog nedeljnika, koji je uveliko doprineo širenju mržnje prema Jevrejima.

Na kraju svake stranice u novinama je pisalo: „Jevreji su naša nesreća.“

Učenici dobijaju prilog o navedenim novinama. Učestvuju u razgovoru na nivou velike grupe: Kakvu poruku šalje takvo predstavljanje pripadnika jednog naroda? Koja je svrha tih karikatura? Kakav uticaj mogu imati ako se pojavljuju svakodnevno npr. u novinama? Da li se na taj način može uticati na formiranje stavova kod ljudi? Zašto?

Prilozi: fotografije i karikature.

Evaluacija (procena uspešnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir): može se uraditi kratka evaluacija o promeni stavova pre i posle radionice.

Osvrt na realizaciju časa i saveti za nastavnike:

Kroz predstavljanje medijske propagandne mašinerije iz tog vremena koja diskriminiše, obespravluje i ugrožava ljudska prava učenicima se plastično, tj. opipljivo, predstavlja kako je stvorena klima u društvu u kojoj su Jevreji postali sinonim za nesreću, zlo, bolest. Kroz sadržaje te teme učenici sagledavaju, uočavaju, shvataju i razvijaju svest o kobnim posledicama totalitarnog režima. Osveščuju pojam *diskriminacija* i kakve ona posledice može da ima. Uče kako treba poštovati i uvažavati prava onih koji imaju drugačiji kulturni identitet i razvijaju osetljivost za zaštitu i kršenje ljudskih prava. Kroz sadržaj te teme utiče se na razvoj kritičkog mišljenja učenika kroz razumevanje da mediji, svojom moćnim uticajem, mogu manipulirati i uticati na formiranje stavova.

Family of George and Catherine Riedesel of Wheatland
 Front: Edolph Laniel, Catherine, George, Hans, Gustav
 Back: Louise, Catherine, George, Anna, Fred
 Not pictured: Linetta, Lison

Priprema za čas - scenario radionice
Škola, grad, država: Poljoprivredno-hemijska škola „Dr Đorđe Radić“, Kraljevo
Nastavnik: Aleksandra Jovankin, pedagog
Razred/godine učenika: I razred srednje škole
Predmet: Građansko vaspitanje
Naziv radionice: Jači/slabiji pol
Operativni ciljevi: – preispitivanje društveno predodređenih uloga muškarca i žene; – preispitivanje sopstvenih stavova vezanih za muški i ženski identitet i uloge; – prepoznavanje lične odgovornosti za uloge polova u društvu.
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: Očekuje se da učenici kroz diskusiju i sukobljavanje mišljenja suprotstave tradicionalne uloge polova u društvu i kritički osvrt na takvo gledište. To će doprineti da osveste nejednakosti i različit tretman u društvu na osnovu polne pripadnosti osobe, ali i omogućiti da razviju svest o tome da takvi modeli razmišljanja mogu biti i drugačiji. Učenici će preispitati i ulogu pojedinca u kreiranju slike o ulogama polova i razmotriti ličnu odgovornost.
Ključne reči: muški pol, ženski pol, stavovi, tradicija, razlike.
Šta je potrebno da učenici znaju? Učenici su na prethodnim časovima pričali o različitosti i nejednakosti pojedinih grupa.
Nastavne metode: interaktivna metoda.
Oblici rada: radioničarski oblik rada.
Nastavna sredstva:
Potrebni materijali: – pištaljka; – izjave (prilog). Lista izjava, tj. stavova, može se proširiti po potrebi, naročito ako se radi u velikoj grupi ili odeljenju. Druga mogućnost je da se pojedine izjave podele više puta.
Korelacija: istorija
Scenario radionice 1. korak (5 min): Cilj prvog koraka: asociranje i automatsko reagovanje na muške i ženske osobine radi dobijanja informacija o predrasudama o muškim i ženskim osobinama. Procedura: sedeći u krugu učenici naizmenično nastavljaju rečenicu: „Muška osobina je...“ Sledeći govori: „Ako je muška osobina“ ... (ponovi prethodno), „onda je ženska osobina...“ Nastavljaju rečenice dok svi u krugu ne daju bar jednu izjavu.
2. korak (30 min): Cilj drugog koraka: preispitivanje društveno predodređenih uloga muškarca i žene. Procedura: učenici se podele u parove. Ako postoji mogućnost, bolje je da parovi budu mešoviti (muško-ženski), nego istog pola. Budući da poznaje grupu, nastavnik može unapred planirati kako da ih podeli. Osobe u paru sede jedna naspram druge. Jedna osoba u paru je A, a druga B. Osobe A izvlače izjave (prilog) i zastupaju stav sa ceduljice. Zadatak osobe A jeste da pridobije osobu B za svoj stav, a osoba B ima zadatak da objasni zašto se suprotstavlja toj izjavi. Nakon dva minuta nastavnik daje znak pištaljkom i sve osobe B pomeraju se za jedno mesto. Tako svi imaju novog para i vežba se ponavlja (može se ponavljati, na primer, do 5 puta). Sada osobe B dobijaju ceduljice (izvlače ih) i zastupaju napisani stav, a osobe A suprotstavljaju se tom stavu i nakon svakog znaka pištaljkom menjaju mesta (ponavljati do pet puta ili dok nastavnik ne proceni da je dovoljno).

Treći korak (10 min): Cilj trećeg koraka: preispitivanje sopstvenih stavova vezanih za muški i ženski identitet i uloge, ali i lične odgovornosti za uloge polova u društvu. Procedura: u okviru diskusije postavljaju se sledeća pitanja: – U kojim situacijama ste imali osećaj da vas vaš par sluša, a u kojim ne? – Koje stavove ste jednostavno branili, a koje teško? Zašto? – Na koji način su se suprotstavljali vašem stavu? – Da li ste razmišljali o tome da promenite stav koji ste zastupali i kada? – Na koji način se formiraju predstave o ulogama polova? Gde prepoznajete ulogu društva u kreiranju diskriminacije? – Ko i kada je odgovoran za kreiranje uloga polova u društvu?
Prilozi: radni list.
Evaluacija (procena uspešnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir): može se uraditi kratka evaluacija promene stavova pre i posle radionice.
Osvrt na realizaciju časa i saveti za nastavnike: Tema različitosti je najzapaženija kada razgovaramo sa učenicima o razlikama u polovima. Međutim, razlike u polovima mogu da dovedu do neravnopravnosti polova u društvu i nejednakog tretmana. Pri tome, uloge koje primamo od detinjstva lako se ukorene i mogu, ako su kruto postavljene, da dovedu do diskriminacije među polovima. Razmišljanjem o nastanku uloga polova, naročito tradicionalnih, učenici osvešćuju činjenicu da te uloge nisu date, već ih sami razvijamo. Takođe, kroz tu temu mogu lako da prepoznaju dominantne stavove vezane za određeni pol, ali i načine za njihovo prevazilaženje i stvaranje „šire slike” o ulogama polova.

Prilog:

Žene imaju potpuno iste šanse da se ostvare tokom karijere kao i muškarci.
Trebalo bi zakonski omogućiti majci da posle porođaja ostane sa bebom prvih šest meseci, a narednih šest meseci trebalo bi da otac uzme bolovanje.
Odgovornost za zaštitu od polno prenosivih bolesti, AIDS-a i neželjene trudnoće trebalo bi jednako da snose i mladić i devojka.
U praksi, ne postoje prepreke da svaka žena potpuno slobodno prijavi svaki oblik fizičkog zlostavljanja i ostalih oblika nasilja u braku.
Ne postoje razlike između samohranog oca i samohrane majke u pogledu životnih poteškoća.
Ako se mladoj devojci desi da je napadne muškarac, trebalo bi da razmisli koliko je sama izazvala takvu situaciju.
Žene su fizički slabiji, nežniji i osetljiviji pol, pa su zato manje zastupljene u pojedinim profesijama: hirurzi, političari, piloti i sl.
Muškarci ne mogu tako dobro kao žene da obavljaju tzv. ženske profesije: da budu učitelji, vaspitači, babice-akušeri i sl.
Mali dečak koji se igra lutkom i devojčica koja puca iz plastične puške trebalo bi da zamene igračke.
Žene su miroljubivije od muškaraca.

Priprema za čas - scenario radionice
Škola, grad, država: Poljoprivredno-hemijska škola "Dr Đorđe Radić", Kraljevo
Nastavnik: Aleksandra Jovankin, pedagog
Razred / godine učenika: I srednje škole
Predmet: Građansko vaspitanje
Naziv radionice: Nasilje
Operativni ciljevi: • Usvajanje činjenice da postoje različiti oblici nasilja • Diskutovanje na temu nasilja • Pokretanje pitanja odgovornosti za nasilje u društvu
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: Očekuje se da učenici razmisle o tipovima nasilja o kojima ranije nisu razmišljali ili ih nisu prepoznavali kao nasilje. Kroz diskusiju i analizu različitih izjava učenici izražavaju svoje mišljenje i viđenje pojedinih oblika nasilja i obrazlažu svoje stavove. Takođe, kroz diskusiju se pokreće i pitanje ko je odgovoran za određene oblike nasilja. Učenici uviđaju da odgovornost može biti postavljena sa „vrha“, ali često je i lična, individualna. Učenici osvešćuju svoju ličnu odgovornost i mogućnost drugačijeg modela delovanja u slučajevima nasilja.
Ključne reči: nasilje, oblici nasilja Šta je potrebno da učenici znaju? Ovaj čas se nadovezuje na prethodno obrađenu temu pojma nasilja, definicije i oblika nasilja koji učenici prepoznaju u svom okruženju.
Nastavne metode: Interaktivna metoda
Oblici rada: Radioničarski oblik rada
Nastavna sredstva: Potrebni materijali: • Izjave (prilog) • Tri veća papira sa natpisima: 1. „Nasilje“ 2. „Ne mogu da se odlučim“ 3. „Nije nasilje“.
Scenario radionice: Prvi korak (5 min): Cilj prvog koraka: Obnavljanje pojma nasilja, oblika nasilja, a posebno vršnjačkog. Procedura: Kroz razgovor i pitanja učenici se podsećaju na prethodni čas kada su razgovarali o tome šta je nasilje, koje vrste nasilja postoje i koje oblike nasilja su zapazili u svojoj okolini, a posebno u školi.
Drugi korak(35 min): Cilj drugog koraka: Uviđanje uzroka nasilja. Diskutovanje i razmena mišljenja o različitim oblicima nasilja Procedura: Nastavnik stavlja na pod i raspoređuje ih po čitavoj učionici pripremljene stavove / izjave koje su odštampane na zasebnom papiru. Potrebno je obezbediti bar po jedna izjavu za svakog učenika. Nastavnik objašnjava učenicima da treba da se opredele za stav: da li je izjava koju su odabrali nasilje ili nije? Treća mogućnost je da ne mogu da se odluče. Učenici uzimaju po jednu izjavu, pročitaju je, razmisle i stavljaju je na unapred pripremljene veće papire sa ispisanim nazivom: „Nasilje“ i „ Ne mogu da se odlučim“ koji su postavljeni u sredini učionice, dok se na drugom kraju učionice nalazi papir sa ispisanim nazivom „Nije nasilje“. Učenici i nastavnik se vraćaju u krug i dogovaraju se koju grupu izjava će prvo analizirati. Nastavnik može da sugeriše da to bude grupa „Ne mogu da se odlučim“.

Potom sledi diskusija: „Šta mislite da li je ova izjava na pravom mestu?“, „Objasnite zašto, ukoliko smatrate da jeste.“; „Takođe, objasnite zašto ukoliko smatrate da nije.“

Na taj način analiziraju se sve izjave i ukoliko učenici smatraju da bi trebalo, premeštaju se sa pozicija na kojima su bile prvobitno.

Treći korak (5 min):

Cilj trećeg koraka: Preispitivanje lične odgovornosti za nasilje i individualnog preventivnog delovanja.

Procedura:

Pitanja za učenike:

Na koji način vidite odgovornost za pojedine oblike nasilja?

Šta mi lično možemo da učinimo da do nasilja ne dođe?

Koji oblici nasilja mogu da se preduprede našim individualnim ponašanjem, koristeći miroljubivi pristup?

Prilozi- Izjave (Prilog 1)

Osvrt na realizaciju časa i saveti za nastavnike:

Napomena za nastavnike:

Tokom razgovora, pojedine izjave biće okarakterisane kao nasilje, a neke od njih su zapravo stereotipi ili predrasude koje lako mogu da "skliznu" i dovedu do nasilja. Takve izjave učenici mogu staviti na papir/polje „Nije nasilje“, ali je potrebno ukazati na to da konativna (voljna) komponenta predrasuda može da dovede do akcije koja je nasilje. Treba voditi računa da u diskusiji i komentarima usmerimo učenike na prihvatanje činjenice da žrtva nikad nije kriva i da ne upadnu u zamku da okrivljuju osobu kojoj se dešava nasilje, kao u izjavi gde se žena vraća u porodicu. Učenicima treba objasniti da ponekad okolnosti nisu podržavajuće za nekog pojedinca ili grupu ljudi (npr. nedovoljna podrška okoline, porodice, nezaposlenost, strah od manipulacije nad decom i sl.), kao i na to da je društveni sistem takav da podržava okrivljavanje grupe koja je marginalizovana ili grupe kojoj se dešava nasilje pod parolom "Pa, sami su krivi".

Pojedine izjave će inicirati diskusiju o ličnoj ili kolektivnoj krivici za nasilje, a neke će biti protumačene kao opravdanje za nasilje. Bitno je sa učenicima otvoriti diskusiju i pokušati da se obnove svi pojmovi koji su obrađivani tokom školske godine (predrasude, stereotipi, komponente predrasuda, rodna ravnopravnost, pravo na različitost) i sve to povezati sa temom nasilja.

Prilog 1:

Nastavnik kažnjava čitavo odeljenje jer niko neće da kaže ko je srušio tablu.
Nastavnik daje učeniku nižu ocenu na pismenom zadatku iz srpskog jezika zato što ima mnogo ispravljenih grešaka sa ijekavice na ekavicu.
Učenik dobija jedinicu na kontrolnom zadatku zato što je pomagao drugu iz klupe da uradi svoj kontrolni zadatak.
Dečak iz odeljenja svoju zaljubljenost prema devojčici pokazuje tako što je štupka za zadnjicu.
Grupa učenika glasno ismeva dečaka koji je došao u školu sa prljavim pantalonama i staroj jakni.
Na sudu se sudi čoveku koji je pokušao da fizički i seksualno napadne devojku. On se brani izjavom da je devojka nosila veoma kratku suknju, crveni ruž, dekoltiranu majicu, da je samom pojavom izazivala i da je i sama odgovorna što je on bio privučen.
Žene su miroljubivije od muškaraca.
Romski učenici su sami odgovorni kada ne završe školu jer se ne trude dovoljno da postignu iste rezultate kao i ostali učenici.
Roditelji dece jednog odeljenja protestuju zato što škola planira da upiše i učenike iz obližnje specijalne škole (đake s posebnim potrebama) jer se njihova škola zatvara.
Roditelji zabranjuju deci da se igraju sa svojim komšijama povratnicima iz izbeglištva.
Vlada jedne bogate, razvijene zemlje pomaže jednoj manjoj afričkoj zemlji da se civilizuje.
Pravi muškarci idu na odsluženje vojnog roka, nikako ne služe civilnu vojsku.
Policija šmrkom rasteruje okupljene radnike koji štrajkuju zbog neisplaćenih plata.
Policajac tuče muža koji je pretukao svoju ženu.
Otac udara sina koji je oteo bicikl drugom dečaku.
Na intervjuu za posao, ženu pitaju da li planira da rađa decu u naredne tri godine.
Pri prijemu u radni odnos, pitaju vas za versku pripadnost ili stranačku opredeljenost.
U restoranu ne dozvoljavaju da se puši i mole gosta koji je pušač da napusti restoran.
Ljudi koji su debeli treba da plaćaju dve karte u autobusu i avionu budući da zauzimaju dva mesta.
Na mestu gde je bila poljana, prostor između zgrada gde su se igrala deca, sad se planira građenje nove zgrade.
Romi koji su živeli u improvizovanim objektima jer nisu imali rešeno stambeno pitanje sele se u nove stanove koje im je dodelio grad. Stanovnici koji već žive u toj zgradi protestuju protiv toga.
Deca roditelja koji su razvedeni trebalo bi da pripadnu majci.
Srbija je zemlja svih Srba.
Nasilnici koji su optuženi za silovanje maloletnica treba da dobiju smrtnu kaznu.
Komšije ne reaguju na pozive upomoć žene koja živi u njihovoj zgradi i koju muž često tuče zato što su jednom zvali policiju i, nakon postupka, žena se vratila da opet živi sa suprugom.

Priprema za čas – scenario radionice
Škola, grad, država: Poljoprivredno-hemijska škola "Dr Đorđe Radić", Kraljevo
Nastavnica: Aleksandra Jovankin, pedagog
Razred / godine učenika: II srednje škole
Predmet: Srpski jezik i književnost
Naziv radionice: Narodne umotvorine
Operativni ciljevi: - Uočavanje rodni razlika - Uočavanje kako se rodne razlike i rodna očekivanja vezuju uz sposobnosti, karakteristike i ponašanje žena i muškaraca - Uočavanje prenošenja obrazaca rodni razlika tokom dugog vremena putem izreka i poslovice - Predlaganje načina za prevazilaženje rodni stereotipa
Ishodi u odnosu na obrazovanje za mir: - Učenici će prepoznati rodne stereotipe - Učenici će uočiti da se rodni stereotipi prenose kroz kulturu i tradiciju - Učenici će razviti kritičku svest prema rodno stereotipnim porukama - Učenici će razmišljati o predlozima na koji način mogu da prevaziđu rodne stereotipe
Ključne reči: muški, ženski pol, izreke, poslovice, rodni stereotipi
Nastavne metode: Interaktivna metoda
Oblici rada: Radioničarski oblik rada
Potrebni materijali: - prilog isečen na kartice - flip čart papir, markeri
Scenario radionice: Prvi korak (5 min): Cilj prvog koraka: Pripremne radnje za centralnu aktivnost radionice - podela delova poslovice Procedura: Pomešati kartice i podeliti ih učenicima. Ako ima više učenika nego kartica, mogu da ih uzimaju u paru, a ako ima više kartica, neki učenici mogu da uzmu dve. Napomenuti učenicima da za sebe pročitaju deo poslovice koju su izvukli i da pogledaju da li imaju A ili B deo. Drugi korak(30 min): Cilj drugog koraka: Uočavanje rodni razlika, uočavanje kako se rodne razlike i rodna očekivanja vezuju uz sposobnosti, karakteristike i ponašanje žena i muškaraca. Uočavanje prenošenja obrazaca rodni razlika tokom dugog vremena putem izreka i poslovice. Procedura: Prvi učenik čita karticu A sa početkom poslovice. Pitati učenike sa karticama B da pokušaju pogoditi ko ima nastavak poslovice. Kada se nađe par i pročita čitava poslovice, porazgovarati sa učenicima o značenju poslovice; šta misle da je glavna ideja u datoj izreci ili poslovice. Nastaviti istim postupkom za sve ostale poslovice i izreke. Objašnjenje i mogući komentari poslovice: 1. Arhaična poslovice opominje da žene ne umeju da sačuvaju tajnu. 2. Poslovice ističe da žena treba da vodi računa o izgledu svog muža, a muž da pazi da ne osramoti svoju čast. 3. Poslovice naglašava da je plač najbolje žensko oružje. 4. Stav o podeli uloga: žene uvek pričaju, a muškarci rade. 5. Opomena da ne bi trebalo imati lepu ženu, jer će ona prevariti, otići. 6. Poslovice ističe da su žene stvorene da ugone, telesno se daju muškarcima.

7. Poslovica je opomena da ženu ne treba previše maziti, hvaliti...8. Poslovica je komentar za ženu nerotkinju.
9. Poslovica izražava da bi žena trebalo da poštuje muža, bez obzira kakav je on.
10. Poslovica naglašava varljivost žena.
11. Arhaična poslovica koja govori o istovetnosti majke i ćerke.
12. Poslovica naglašava vrednost štedljivosti kod žena.
13. Poslovica opominje da bogata žena dominira mužem.
14. Izreka koja naglašava teškoće muža sa tvrdoglavom ženom.

Pitanja za diskusiju: Kako, na koji način i na osnovu čega oblikujemo uverenja o ženama? A, o muškarcima? Šta nam poručuju ove poslovice i izreke? Da li možemo da generalizujemo ove izjave? Poznajete li barem jednu ženu ili muškarca koji ne odgovara opisu u poslovicama? Koliko su ove izreke u skladu sa stvarnim životom i ulogama?

Da li primećujete povezanost nastanka predrasuda i stereotipa sa shvatanjem rodnih uloga prema poslovicama?

Treći korak (10 min):

Cilj trećeg koraka: Uviđanje da postoje načini za prevazilaženje rodnih stereotipa.

Procedura:

Podeliti učenike u četiri grupe, a svaka od grupa dobija po jedan flip čart papir.

Pitanja za sve grupe: Na koji način možemo da se borimo protiv stvaranja rodnih predrasuda? Šta to u okviru škole, odeljenja, zajednice možemo da uradimo da bi bilo manje rodnih stereotipa?

Nakon razgovora u okviru grupe, svaka grupa predloge zapisuje na flip čart papir.

Nakon toga svaka grupa izlaže svoje predloge.

Prilozi: Prilog 1 isečen na kartice

Evaluacija – procena uspešnosti časa – sadržaja i elemenata obrazovanja za mir:

Može se uraditi kratka evaluacija radionice sa učenicima kroz procenu načina rada.

Osvrt na realizaciju časa i saveti za nastavnike:

Učenici će kroz rad na narodnim poslovicama i izrekama prepoznati rodne stereotipe koji se generacijama prenose putem kulture i tradicije. Učenici će razmišljati i o drugačijim rodnim ulogama od stereotipnih, a takvo razmišljanje će biti dodatno podstaknuto predlozima šta oni, kao učenici, mogu da urade, doprinesu i organizuju da bi rodnih stereotipa bilo manje.

Prilog 1:

Kartice A	Kartice B
1. Žena će samo onu tajnu sačuvati	koju ne zna.
2. Žena muža nosi na licu,	a muž ženu na košulji.
3. Žena se uzda u plač,	a lupež u laž.
4. Žene su da zbore,	a ljudi da tvore.
5. Lepu ženu i vinograd pored puta	ne treba imati.
6. Telo žene stvoreno je da bude	pruženo na dar muškarcu.
7. Ženu mnogo ne mazi	nego je pripazi.
8. Žena bez poroda	jabuka bez roda.
9. Dobra žena poštuje muža,	pa da je pevac.
10. Teško je čuvati tuđe pare	i svoju ženu.
11. Vidi majku,	pa prosi devojkicu.
12. Više vredi što žena uštedi,	nego što muž zaradi.
13. Žena koja donese miraz	vlada mužem.
14. Lakše je gvožđe skuvati	nego savladati ženinu tvrdoglavost.

IV PRILOZI

*Da li želiš živjeti u slobodi?
E, pa - pusti mir da te vodi!*

BESEDE UČENIKA SEDMOG RAZREDA OŠ „MIROSLAV ANTIĆ“ U BEOGRADU

Autorka: Nađa Bulajić

Istoriju svakog naroda prate važni događaji, kao što su otkrića, ratovi, pomirenja... U ratovima su neke države potpuno uništene.

Jednom je Monteskeje rekao: „Srećni li su oni narodi koji imaju dosadnu istoriju.“ U tome, zaista, ima mnogo istine. Ne samo da deca u tim državama imaju manje da uče iz istorije nego je i narod srećniji jer nije preživljavao ratne muke. Nema posledica kao što su milioni poginulih ljudi ili razrušene građevine koje su godinama stvarane.

I danas u Beogradu stoje porušene zgrade koje svaki dan podsećaju na to šta smo preživeli, ili na one koji nisu preživeli... A Švajcarska, na primer, kao neutralna država, nije učestvovala u ratovima, niti u sukobima sa drugim državama. Možemo pretpostaviti da oni nemaju ružna i tužna sećanja kao većina ostalih naroda. Njihova istorija bi mogla da bude inspiracija jer su, izgleda, uspevali da sačuvaju mir.

Autorka: Jelena Lazić

„Mir, naime, nije posledica rata, nego vrlina koja se rađa iz hrabrosti duha.“ To je rekao čuveni holandski filozof Baruh Spinoza. Smatra se da je bio jedan od najznačajnijih mislilaca 17. veka.

Ali kada pričamo o miru, ljudi, tada treba da budemo vrlo ozbiljni. Jer, mir je izuzetno važan za sve nas zajedno. Mi i ne postojimo ako nema mira među nama. Mir nas povezuje i čini zajednicom.

Zašto ratovati, svađati se? Šta god da je tome razlog, manje vredi od mira, od života u miru.

Ali ja ne mogu da nateram ljude da ne ratuju. Mogu samo da se potrudim da sa svima oko sebe imam dobre odnose.

Molim vas, nemojte se svađati, nemojte vređati jedni druge, jer mir nam daje ljubav, a bez ljubavi ne možemo: baš je ljubav to što nas čini srećnima!

Autor: Petar Milošeski

Rat. Tako kratka reč, a tako teška i zla.

Potiče još iz starih vremena.

Bilo ga je vekovima i oduvek je punio svet udovicama, siročićima...,

ostavljao porodice bez naslednika i činio da braća ginu u istoj bici.

Mitraljezi, puške, bombe... Uništene i razrušene kuće, iskidani život, prekinuta detinjstva... Hronična bolest ovog našeg sveta. More suza, patnje, teških misli... Haos, očaj...

Mir. Isto tako kratka reč, a puna života i značenja. Jedna od najlepših i najsadržajnijih reči na svetu! Lepota i radost, smeh u srcu i oku.

Sloboda se uči, voli, igra, smeje – živi.

Autor: Bogdan Lazarević

„Neka bude mir oko zidova tvojih, i čestitost u dvorima tvojim! Radi braće svoje i prijatelja svojih govorim: Mir ti!“

Bejahu to reči sina Saulova. Reči dečaka koji je, prema biblijskom predanju usmrtio diva Golijata, i to kameonom iz pračke! A kasnije i reči čoveka kome se pripisuju čuveni *Psalmi*, najznačajnije delo starog hebrejskog pesništva.

Bile su to reči cara Davida.

David je i tada pričao o miru. Ali, zapitajmo se šta je to mir zapravo?

Da li je mir ako možemo mirno da zaspimo, ili ako u porodici nema svađa i nasilja?

Da li se mir može dobiti parčedom papira?

Može li jedan čovek, u ime cele nacije, da odluči da li ćemo sa nekim biti u miru ili u ratu?!

Sada, kada malo bolje razmislim, zaista svima želim mir, i to nije fraza. Tako mislim. I osećam. Jer ako su ljudi u mojoj okolini spokojni, onda sam to na neki način i ja.

Ali, hajde sad – ko će da počne prvi?

Izgleda da i ovde važi ona stara: prvo počni od sebe.

Kada se setim ratova punih ubijanja, sve te mržnje prema ljudima koje i ne poznajemo! Kao da su u ratu ljudi nesvesni, nerazumni, beznadežni... Kao da su nečim opčinjeni. Ubijaju sebi slične a da to i ne znaju. Ubijaju bez razloga, iz straha da ne budu ubijeni...

Neki, možda, i dočekaju da ponovo udahnu slobodu, čist vazduh života, i da ponovo, kao nekada, žive u miru!

„Neka bude mir oko zidova tvojih, i čestitost u dvorima tvojim! Radi braće svoje i prijatelja svojih govorim: Mir ti!“

Autor: David Galić

Kad neko pomene mir, ja pomislim na mir u svetu. U svetu bez agresije, nasilja, rata... i tuge. U svetu u kojem vladaju ljubav i razumevanje među ljudima.

Rat je uvek bio jedan od najvećih svetskih problema. Od grčko-persijskih ratova i pre, pa preko Prvog i Drugog svetskog rata, do ko zna gde... Ratovima, nažalost, nikad kraja!

Kao da svi ti svetski osvajači ne shvataju da dobiti rat ne znači ništa, a dobiti mir najveća je pobeda koju čovek može osvojiti!

Toliko patnje i tuge tokom hiljada godina, toliko bola... Nema to smisla. Ko za to može da ima opravdanje!?

Milioni ljudi trpeli su muke zarad..., zarad..., pa zarad čega?! Ko zna zarad čega? KO?

Kao da niko ne shvata da su se zemlje besmisleno borile zato što su se ljudi – mrzeli!!!

A mir ide iz čoveka. Iz svakog od nas. Mira će uvek biti samo ako ljudi imaju tračak nade da mir mogu da stvore. Oni sami. Svako od nas. I ne gledaj mene. Počni od sebe! Jer mir je borba za ljubav i za dobrotu!

A mi, iako idemo u osnovnu školu, i ne utičemo na svetski mir, mi, upravo sada, učimo kako da održimo mir za srećnu i bezbrižnu budućnost!

Autor: Luka Milošević

Kao da je svet neprekidno u stanju nemira..., na vestima stalno pominju neke nove žrtve. Svetski mir je često pitanje za raspravu u našem društvu. Postavljaju se pitanja: Da li će ikada biti postignut? Kada? Da li je to uopšte moguće? Ta pitanja zbunjivala su mnoge veoma mudre ljude.

Političko stanje, kultura, vera – sve utiče na naša uverenja.

Po mom mišljenju, mir je termin koji se najčešće odnosi na odsustvo agresije, nasilja ili neprijateljstva. U društvu, mir se dešava kada se različite želje ujedine u sporazum. Mir se zasniva na kulturi, obrazovanju, porodičnim vrednostima, životnom iskustvu... Ali, osnova je ista: sve to bez rata i ubijanja.

Treba da shvatimo da, ako želimo mir, treba mirno da živimo, da volimo, da umemo da oprostimo. Ako se samo pitamo da li će se svetski mir ikada desiti, time nećemo ništa postići. Ako počnemo da živimo mirno, stvorićemo bar malo svetskog mira!

PISMO JEDNOG UČENIKA, VRŠNJAČKOG MEDIJATORA:

„Ja sam Leon Sejdini, učenik VIII razreda Osnovne škole „Naim Frasheri“. U vršnjačku medijaciju sam se uključio od petog razreda. Posle mnogo različitih treninga, seminara i radionica o medijaciji, sada sam u mojoj školi vršnjački medijator. Imam zadatak da savetujem svoje vršnjake i da sprečavam konflikte, a ako dođe do nekog manjeg konflikta između učenika, pozovem ih ili se oni jave da im pomognem da ga reše. Vršnjački medijatori se u našoj školi lako prepoznaju. Svakodnevno imamo dežurnog medijatora koji nosi majicu sa natpisom „Vršnjački medijator“, tako da drugi učenici znaju kome da se obrate. Želim da kažem svim učenicima da učestvuju u radionicama medijacije i socijalnih veština jer će im mnogo značiti ono što će naučiti na tim radionicama. Srećan sam što mogu da dam svoj doprinos smanjenju konflikata u školi.“

RESOLUTION ADOPTED BY THE GENERAL ASSEMBLY **[without reference to a Main Committee (A/53/L.79)]** **53/243 A. DECLARATION ON A CULTURE OF PEACE**

The General Assembly,

Recalling the Charter of the United Nations, including the purposes and principles embodied therein,

Recalling also the Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural *Organization*, which states that “since wars begin in the minds of men, it is in the minds of men that the defences of peace must be constructed”,

Recalling further the Universal Declaration of Human Rights¹ and other relevant international instruments of the United Nations system,

Recognizing that peace not only is the absence of conflict, but also requires a positive, dynamic participatory process where dialogue is encouraged and conflicts are solved in a spirit of mutual understanding and cooperation,

Recognizing also that the end of the cold war has widened possibilities for strengthening a culture of peace,

Expressing deep concern about the persistence and proliferation of violence and conflict in various parts of the world,

Recognizing the need to eliminate all forms of discrimination and intolerance, including those based on race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability, birth or other status,

Recalling its resolution 52/15 of 20 November 1997, by which it proclaimed the year 2000 as the “International Year for the Culture of Peace”, and its resolution 53/25 of 10 November 1998, by which it proclaimed the period 2001-2010 as the “International Decade for a Culture of Peace and Non-Violence for the Children of the World”,

Recognizing the important role that the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization continues to play in the promotion of a culture of peace,

Solemnly proclaims the present Declaration on a Culture of Peace to the end that Governments, international organizations and civil society may be guided in their activity by its provisions to promote and strengthen a culture of peace in the new millennium:

Article 1

A culture of peace is a set of values, attitudes, traditions and modes of behaviour and ways of life based on:

- a. Respect for life, ending of violence and promotion and practice of non-violence through education, dialogue and cooperation;
- b. Full respect for the principles of sovereignty, territorial integrity and political independence of States and non-intervention in matters which are essentially within the domestic jurisdiction of any State, in accordance with the Charter of the United Nations and international law;
- c. Full respect for and promotion of all human rights and fundamental freedoms;
- d. Commitment to peaceful settlement of conflicts;
- e. Efforts to meet the developmental and environmental needs of present and future generations;
- f. Respect for and promotion of the right to development;
- g. Respect for and promotion of equal rights and opportunities for women and men;
- h. Respect for and promotion of the right of everyone to freedom of expression, opinion and information;
- i. Adherence to the principles of freedom, justice, democracy, tolerance, solidarity, cooperation, pluralism, cultural diversity, dialogue and understanding at all levels of society and among nations; and fostered by an enabling national and international environment conducive to peace.

¹ Resolution 217 A (III).

Article 2

Progress in the fuller development of a culture of peace comes about through values, attitudes, modes of behaviour and ways of life conducive to the promotion of peace among individuals, groups and nations.

Article 3

The fuller development of a culture of peace is integrally linked to:

- a. Promoting peaceful settlement of conflicts, mutual respect and understanding and international cooperation;
- b. Complying with international obligations under the Charter of the United Nations and international law;
- c. Promoting democracy, development and universal respect for and observance of all human rights and fundamental freedoms;
- d. Enabling people at all levels to develop skills of dialogue, negotiation, consensus-building and peaceful resolution of differences;
- e. Strengthening democratic institutions and ensuring full participation in the development process;
- f. Eradicating poverty and illiteracy and reducing inequalities within and among nations;
- g. Promoting sustainable economic and social development;
- h. Eliminating all forms of discrimination against women through their empowerment and equal representation at all levels of decision-making;
- i. Ensuring respect for and promotion and protection of the rights of children; j. Ensuring free flow of information at all levels and enhancing access thereto; k. Increasing transparency and accountability in governance;
- l. Eliminating all forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance;
- m. Advancing understanding, tolerance and solidarity among all civilizations, peoples and cultures, including towards ethnic, religious and linguistic minorities;
- n. Realizing fully the right of all peoples, including those living under colonial or other forms of alien domination or foreign occupation, to self-determination enshrined in the Charter of the United Nations and embodied in the International Covenants on Human Rights,² as well as in the Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples contained in General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960.

Article 4

Education at all levels is one of the principal means to build a culture of peace. In this context, human rights education is of particular importance.

Article 5

Governments have an essential role in promoting and strengthening a culture of peace.

Article 6

Civil society needs to be fully engaged in fuller development of a culture of peace.

Article 7

The educative and informative role of the media contributes to the promotion of a culture of peace.

Article 8

A key role in the promotion of a culture of peace belongs to parents, teachers, politicians, journalists, religious bodies and groups, intellectuals, those engaged in scientific, philosophical and creative and artistic activities, health and humanitarian workers, social workers, managers at various levels as well as to non-governmental organizations.

Article 9

The United Nations should continue to play a critical role in the promotion and strengthening of a culture of peace worldwide.

B

Programme of Action on a Culture of Peace

107th plenary meeting 13 September 1999

² Resolution 2200 A (XXI), annex.

AUTORI

MILKA CEROVIĆ – nastavnica engleskog jezika i književnosti u OŠ „Jovan Draganić“, Nikšić, Crna Gora.

ĐURO DABOVIĆ – nastavnik istorije i građanskog vaspitanja u OŠ „Maršal Tito“, nastavnik-medijator, Ulcinj, Crna Gora.

IVANA GAJOVIĆ – direktorka Nansen dijalog centra Crna Gora i regionalna predstavica za Globalno partnerstvo za prevenciju oružanih sukoba – GPPAC na Zapadnom Balkanu.

JASMINA GEJO – savetnica za školsko razvojno planiranje i koordinatorka za prevenciju nasilja u školama, Školska uprava Niš, Srbija.

MARSELA ESCHENASI MILUTINOVIĆ – pedagoškinja u Poljoprivredno-hemijaskoj školi „Dr Đorđe Radić“, Kraljevo, Srbija.

BURIM FERATI – nastavnik-medijator u OŠ „Naim Frasheri“, Bujanovac, Srbija.

VERICA JANKOVIĆ – nastavnica razredne nastave u OŠ „Maršal Tito“, Ulcinj, Crna Gora.

TATJANA JOCIĆ – psihološkinja u OŠ „Branko Radičević“, Bujanovac, Srbija.

ALEKSANDRA JOVANKIN – pedagoškinja u Poljoprivredno-hemijaskoj školi „Dr Đorđe Radić“, Kraljevo, Srbija.

ALEKSANDRA KALEZIĆ - VIGNJEVIĆ – pedagoškinja i prosvetna savetnica u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Školska uprava Beograd, Srbija.

BRANKA KANKARAŠ – samostalna savjetnica za osnovno obrazovanje i vaspitanje u Ministarstvu prosvjete Crne Gore, Podgorica, Crna Gora.

SAVO KOVAČEVIĆ – nastavnik razredne nastave u OŠ „Oktoih“, Podgorica, Crna Gora.

BILJANA LAJOVIĆ – specijalista školske psihologije, koordinator Jedinice za prevenciju nasilja, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Beograd, Srbija.

BOGOLJUB LAZAREVIĆ – rukovodilac grupe za poslove predškolskog vaspitanja i obrazovanja, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Beograd, Srbija.

MAGDALENA LAZOVIĆ – nastavnica engleskog jezika i književnosti u OŠ „Marko Miljanov“, Podgorica, Crna Gora.

ANA MANDIĆ – predavač na Višoj medicinskoj školi u Beogradu, magistar digitalne umetnosti, akademska slikarka i predsednica komisije za izbor radova likovnog konkursa koji za učenike i učenice organizuju Globalno partnerstvo za prevenciju oružanih sukoba – GPPAC na Zapadnom Balkanu, NDC Srbija i NDC Crna Gora.

MILENA MLADENOVIĆ – nastavnica razredne nastave u OŠ „Učitelj Tasa“, Niš, Srbija.

LUMNIJE MUSTAFA – nastavnica fizičkog vaspitanja u OŠ „Naim Frašeri“, nastavnica – medijatorka i koordinatorka u Nansen dijalog centru Bujanovac, Bujanovac, Srbija.

DRAGANA PEJČIĆ – nastavnica razredne nastave u OŠ „Miroslav Antić“, Beograd, Srbija.

SLAĐAN PETROVIĆ – ĐUSA – nastavnik istorije i nastavnik -medijator u OŠ „Branko Radičević“, Bujanovac, Srbija.

SLAVICA PEROŠEVIĆ – direktorka škole OŠ „Milija Nikčević“, Nikšić, Crna Gora.

Dr DUŠANKA POPOVIĆ – Rukovodilac Odsjeka za kontinuirani profesionalni razvoj, Zavod za školstvo Crne Gore, Podgorica, Crna Gora.

NATAŠA POPOVIĆ – nastavnica razredne nastave u OŠ „Marko Miljanov“, Podgorica, Crna Gora.

TATJANA POPOVIĆ – direktorka Nansen dijalog centra Srbija. Fasilitatorka interetničkih dijaloških seminara i treninga za izgradnju kapaciteta čiji je cilj podrška procesima pomirenja na Zapadnom Balkanu. Od 2006. godine koordinatorka programa Medijacija u školama na jugu Srbije, saradnja opština Lilehamer i Bujanovac.

DRAGANA RADOMAN – nastavnica engleskog jezika u OŠ „Milija Nikčević“, nastavnik-medijator i koordinatorka projekta „Za dobro svih generacija – živjela medijacija“, Nikšić, Crna Gora.

OLIVERA RANKOVIĆ – profesorka razredne nastave u OŠ „Miroslav Antić“, Beograd, Srbija.

ZORICA RAŽIĆ – koordinatorka programa u Asocijaciji za kreativnu komunikaciju i debatu i trenerica komunikacijskih veština i školske medijacije, Beograd, Srbija.

KATARINA SANDO – nastavnica srpskog jezika i književnosti u OŠ „Miroslav Antić”, Beograd, Srbija.

GARY SHAW – viši koordinator projekta pri Odeljenju za obrazovanje i rani razvoj dece u oblasti Viktorija, Melburn, Australija.

DANICA STEFANOVIĆ – predsednica Građanskog fonda „Panonija”, Novi Sad, Srbija.

DRAGANA ŠARENGAĆA – koordinatorka regionalne saradnje u Nansen dijalog centru Srbija i GPPAC regionalna kontakt osoba za Zapadni Balkan. Fasilitatorka je akreditovanog treninga iz oblasti transformacije sukoba.

NINA VASILJEVIĆ - nastavnica likovne kulture u OŠ „Miroslav Antić”, Beograd, Srbija.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

37.01(082)

OBRAZOVANJE za mir : iskustva iz prakse /
[urednice Tatjana Popović, Dragana
Šarengaća]. - Beograd : Nansen dijalog centar
Srbija ; Podgorica : Nansen dijalog centar
Crna Gora ; Hag : Globalno partnerstvo za
prevenciju oružanih sukoba, 2013 (Beograd :
Maslina). - 174 str. : ilustr. ; 30 cm

Radovi na više jezika. - Str. 5: Uvod /
Tatjana Popović. - Autori: str. 173-174. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-916739-0-1 (NDCSR)

a) Образовање - Зборници
COBISS.SR-ID 199704588

Nansen dijalog centar Srbija

Nansen dijalog centar Crna Gora

<http://www.nansen-dialogue.net>

<http://www.peaceportal.org/web/obrazovne-institucije-implementiraju-obrazovanje-za-mir>

